

ALBERT LIHANOV

NAGYMAMA IKONJA

ALBERT LIHANOV

NAGYMAMA IKONJA

REGÉNY

MÓRA KIADÓ - KÁRPÁTI KIADÓ
BUDAPEST - UZSGOROD, 1975

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült :
Альберт Лиханов: Лабиринт
Молодая Гвардия, 1970

FORDÍTOTTA TÖRÖK PIROSKA

ZSOLDOS VERA RAJZAIVAL

© Török Piroska, 1975
Hungarian translation

ISBN 963 11 0319 6

Nem sírni, nem nevetni kell,
hanem megérteni...

Spinoza

ELSŐ FEJEZET

A SZÜRKEVARJÓ

Tolik az iskoláról álmodott.

Mintha éjszaka lett volna, végigcsont a csöndes, sötét folyosón, csak az utcai lámpák vetettek fénylő foltokat a padlóra. Tolik ezeken óvatzkodott előre, cipője mégis akkorákat koppant, mint amikor óriási szögeket ver valaki pöröllyel a falba. Lábujjhegyen a folyosó végéig lopakodott, a kémiai szertárhoz, tudta, hogy ott, a szertárban valami szörnyűséges dolog van, valami egészen rettenetes, de ő ment tovább, mintha mágnes vonzaná.

Kinyitotta az ajtót, belépett, és abban a pillanatban érezte, hogy a szertárban van valaki. A hátán végigfutott a hideg, már-már sarkon fordult, és hanyatt-homlok elrohant, mégis maradt. A falakról, a csillogó üvegek mögül szakállas tudósok néztek le rá. Tolik érezte a tekintetüket, de nem tőlük ijedt meg. Valaki volt még a szertárban. Körülnézett. A hosszú asztalon üvegedények sorakoztak; kerekék, mint a léggömbök, meg karcsúk, hosszú üvegphárhoz hasonlók, vastagok, zömökek, akár a korsók. Hirtelen rájött, hogy az edények nem üresek. Színes folyadék forrt, sistergett, habzott, fortyogott mindegyikben, majd cuppanva kiömlött az edények szélén, lefolyt az asztalra, és az egész növekedett és emelkedett, mint a kovász. Tolik egyszeriben megértette, hogy ez az a valaki, akitől annyira megijedt. Hogy az edényekből kibuggyanó

narancsszínű, zöld, lila, fekete csápok egytől egyig mind élnek.

A sokszínű undokság egyre terjedt, növekedett, betöltötte az egész szobát a padlótól a mennyezetig, Tolik már érezte is ragacos érintését. A sűrű, színes hab a szájáig ért, körülfonta minden oldalról, elárasztotta, szorongatta, fojtogatta, rátapadt az orrára, fülére, szemére... Lélegezni sem tudott már, szíve egyre gyöngébben, lassabban dobogott... Összeszedte minden erejét, hogy kiáltson, de sikoltása belefulladt a sűrű habba...

Hirtelen felnyitotta a szemét, de még sokáig nem tért magához. Mintha az álom és az ébrenlét küszöbén akarná lerázni a ragadós, színes pelyheket, hogy kiszabaduljon a félelmetes valami fojtogató öleléséből. „Ilyesmit álmodni” – gondolta, s végre felébredt.

Teázás közben elmesélte, milyen furcsát álmodott. Rendesen Sura nagymama mondta el az álmait, de ma reggel hallgatott. Vagy nem álmodott éjszaka, vagy egyszerűen bal lábbal kelt fel. Tolik hát szép sorjában beszámolt mindenről, a sötét folyosóról, a kémiai szertárról, a tudósokról, akik csillogó üvegek mögül néztek le rá, meg az alaktalan színes zagyvaságról, amelyik meg akarta fojtani.

Édesanyja aggodalmasan nézett rá, és azt mondta, ideje volna puhább matracot venni Toliknak, az összecsukható ágy kényelmetlen, azért álmodik ilyen rosszakat. De az apja másképp vélekedett, szerinte butaság az egész, az összecsukható ágynak ehhez semmi köze, és mindennek a televízió az oka, azért álmodik össze mindenféle számárságot, mert túl sokat nézi a tévét.

Tolik árva kukkot sem szólt, végighallgatta apját,

de a lelke mélyén nem értett vele egyet; ugyan mi köze ehhez a tévének, már csak azért sem lehet köze, mert álmában színes volt minden, márpedig ő még soha az életben nem látott színes adást.

Hallgatagon teázta tovább, és Tolik értetlenül nézte Sura nagymamát. Furcsa, hogy ilyen szótlan, mert hisz náluk a fő álomszakértő nem a mama volt, még kevésbé a papa, hanem ő. A nagymama mindent tudott az álmokról. Aki vérrel álmodik, annak szerencséje lesz, közeli rokonával fog találkozni. Havat látni fontos híreket jelent. Ha az ember halottal álmodik, különösen ha valamelyik elhunyt rokon jelenik meg az embernek álmában, akkor időváltozás várható. Hússal álmodni – micsoda ostobaság! – betegséget jelent, esetleg halálos betegséget. Egy szó, mint száz, a nagymama mindent tudott az álmokról és álmofejtésről, éppen ezért Tolik módfelett csodálkozott, hogy még mindig hallgatott, egy fia szó nem jött ki a száján.

Tolik megitta a teáját, lefordította a csészét, ami – úgy nagymamásan – azt jelentette, hogy köszönöm, nem kérek többet, s az járt a fejében, hogy a nagymama álmai bizonyára csak a halottakkal kapcsolatosak, s a tudománya még nem ért fel a vegyszerekig, amelyek kicsordulnak az edényekből és a kémcsövekből, mi több, életre is kelnek.

Felállt az asztaltól, felhúzta a halinacsizmát, megnézte a táskáját, betett-e mindent, s akkor egyszerre meghallotta a nagymama rekedtes hangját:

– Rosszat jelent!

Az első pillanatban nem értette, mit akar ezzel mondani, s a mamára nézett, mintha tőle várna választ. Édesanyja nagyot sóhajtott, egyetértett a

nagymama jóslatával, mert vakon hitte minden szavát. Tolik az apjára emelte tekintetét, aki rákacsintott, és megrázta a fejét: füttyülj erre a káromlásra, mintha azt mondta volna.

Visszamosolygott az apjára, de azért elfogta a félsz.

„Kettést kapok?” – töprengett a lehetőségeit mérlegelve, majd elmúlt a nyugtalansága, belátta, hogy a kettést bizony könnyen beszédheti, mert a számtanpéldákat sehogyan sem tudja megoldani, ha beleszakad, akkor sem. Sőhajtozva törődött bele a nagymama jóslatába: ha kettés, hát legyen!

2.

Am Tolik nem kapott kettést.

Igaz, úgy kezdődött minden, ahogy számította, s amikor kihívták felelni, az járt az eszében, hogy mégiscsak igazi jósnő a nagymama, meg hogy ezentúl minden reggel elmondja neki az álmát, akkor legalább előre tud majd minden rosszat és minden jót. De később összekuszálódtak a dolgok.

A példát, nehezen, de megoldotta, bele is izzadt, naná hogy bele, mégis megoldotta, és négyest kapott. Matekból!

Mikor visszament a helyére, már-már elfelejtette az álmát meg a nagymamát. Elhomályosította őket a négyes.

Ráadásul hazafelé menet találkozott a lépcsőházban a szomszéd nénivel, és őt is kifaggatta az álmokról, igaz-e, hogy tényleg beteljesülnek. A magas, sovány, jószágos Polja néni, aki nagyon szerette Tolikot, felnevetett.

– Ne higgy bennük, akkor nem teljesednek be.

Erre aztán végleg kiment a fejéből a nagymama jóslata.

Nagyszerű hangulatban egykettőre megtanulta a leckét, nagy igyekezetében még a nyelvét is kinyújtotta, hogy gyönyörű kerek betűket és számokat írjon, mint egy elsős a tiszta füzetbe. Aztán nekiült festegetni.

Tolik mindig ugyanazt festette. Amikor még első osztályba járt, és színes ceruzákat kapott az édesapjától, akkor is a legszívesebben tengert rajzolt. Legjobban a napfényes tengert szerette. Meg a hajót, a kifeszített vitorlájú fregattot.

Az éjjeliszekrényen egy halom rajzlap hevert már, mindegyiken ilyen hajó röpült a habzó hullámok hátán, amint a sebesség meg az erős szél az oldalára döntötte őket. Tolik régóta festegetett hajókat, mégis mindig másmilyenre sikerültek, hol különlegesen mintás volt az orr-rész, hol szépen kidolgozta a vasmacskát. S annyiféle lehetett a nap is! Delelőn pontosan a hajóárbocon tündökölt, esthajnalkor az égbolt alján. Ha lement a nap, a tengert is borongósra festette, ilyenkor csak a hullámok sejtelmes háta villogott a ferdén hulló sugarakban.

Tolik ritkán ült le festegetni. Nem mindig volt kedve hozzá, csak ha elkapta az a különös érzés. Valami furcsa, kimondhatatlan vágy, több mint a jó hangulat. Mintha húr feszülne benne. Többnyire néma húr, aztán jön egy pillanat, egyszerre megszólal, és nagyon halkan megpendül. Akkor rögtön festenie kell. Ilyenkor néhány ecsetvonás, s olyan volt a tenger, amilyennek lennie kellett – vészterhesen fenyegető vagy éppenséggel azúrkék és ragyogó. Ilyen percek-

ben a hajó is tökéletesen sikerült, lendületesen siklott a vízen, mint egy igazi fregatt.

Festegetett, és közben figyelte a lelkében rezdülő finom hangot, észre sem vette, mikor állt mögéje a nagymama. Akkor eszmélt csak rá, amikor simogatni kezdte a haját, mint egy kisgyerekét. Megrázkódott, a piros festék széles csíkot hagyott a halványkék égbolton, elrontotta a képet. De a nagymama úgy tett, mintha nem vette volna észre.

– Jól van, kisunokám – dicsérte. – Azt mondják, ezek rettentő sokat kapnak!

– Kik? És mit kapnak sokat?

– Hát ezek a ... no, mondd már, akik mázolgatnak!

– A festőművészek?

– Azok hát! – bólogatott a nagymama.

Tolik lassan végighúzta a vörös festékes ecsetet a rajzlapon, hogy befejezze a vonalat, amely Sura nagymama miatt került oda. Aztán áthúzta keresztben is az egészet.

Már megint kezdi, megint azzal jön, hogy Tolik legyen festő. Sőhajtozva nekilátott kimosni az ecsetet, dühösen mártogatva a pohár szürkés vizébe. Azért különös ember a Sura nagymama! Tulajdonképpen nem érdekli, mi lesz Tolikból. Tőle festő is lehet, vagy akármi más. Ha a gépkocsivezető többet keresne a festőnél, akkor biztosan azt mondaná, hogy legyen sofőr. De valakitől hallotta, hogy a festőművészek sokat keresnek, s most ahányszor festegetni látja, mindig megdicséri, akár rossz, akár jó a kép. S mindig elmondja:

– Ne vegyél példát az élheteretlen apádról! Olyan szakmát válassz, ahol sokat lehet keresni.

„Kezdődik már! . . . – gondolta Tolik a nagymamára sandítva. – Megint apát fogja piszkálni!”

A nagymama! Neki mindig igaza van, még ha el-
lentmondásba keveredik is önmagával. Lám Tolikot a
tanulásra biztatja, és hogy ne az apjáról vegyen pél-
dát. De ha a papa akarna tanulni, próbálná csak kiej-
teni ezt a szót otthon! Talán a mama nem szólna elle-
ne, még örülne is neki, hanem a nagymama! Ő ugyan
nem!

Tolik édesapja technikus. Tervezőirodában dolgo-
zik. Mérnök szeretne lenni, csak hogy ehhez tanulni
kell. „Nekem befellegzett! – mondogatja olykor, és
szomorúan néz Tolikra. – De a gyerek majd lefőz
mindnyájunkat, bizony le, mérnök lesz belőle, új gé-
peket tervez majd.” S bár azt hajtogatja, hogy neki
befellegzett, mégsem hagyja el magát. Ragyog a sze-
me, mikor a mamának a munkájáról beszél. Tolik
ilyenkor boldogan hallgatja. Nem ért mindent a szá-
vából, de amit megért, az nagyon tetszik neki. A
gyárban, ahol az apja dolgozik, új gépet szerkesz-
tenek. Mindenki tudja, hogy ehhez először tervrajzok
kellenek. Azelőtt igazán jelentéktelen munkákat bíz-
tak csak az apjára, nem a tervezést, de most, igen,
most fontos feladatot kapott. „Egy lényeges elemet
tervezek” – így mondja. Tolik ezt úgy értelmezi, hogy
ő rajzolja az egyik egységet. Az apja jót nevet rajta:
„Ugyan, nem egészen, de voltaképpen így helyes.”
Egyszerűen nem végezte el a főiskolát, technikusként
dolgozik egy tervezőintézetben, mégis pont olyan,
mint egy mérnök.

– Mérnök úr! – acsarkodik a nagymama. – Mér-
nök úr, de csak száz rubelt keres. Levonások nélkül.

- Aztán egyre győzködi, hogy hagyja ott a tervezőirodát, menjen át a műhelybe.

- Menj csak át, Petya, a műhelybe - hajtogatja. - A műhelybe menj, Petya! Hát nem mindegy, hol dolgozol? A műhelyben kétszázat is megkeresnek a munkások, hallod? Pont a dupláját!

Hogyha az apjáról leperegnek ezek a szavak, hogyha nem enged, nekiesik a nagymama, és igazából rázendít. Aprócska arca kipírul dühében, fenekedik, karattyol egyvégtében. Ökölbe szorítja kicsi kezét, és kiereszti rekedtes hangját.

- Na te, életterlen, te intelligens! Ingenélő! Egészséges férfi, elbírná a zsákot is, de nem, ő száz rubelt keres, levonások nélkül! Mi marad levonások után?!

„Mindennek vége” - gondolja ilyenkor Tolik. Mindjárt apa is üvölteni kezd, nem állja meg, odamond valamit, vagy szó nélkül veszi a kabátját, és bevágja maga mögött az ajtót. Mihelyt kiteszi a lábát, a mama rohan a nagymamát ajnározni, a vállát simogatja, vizet hoz, valériánt csöppent bele, megitatja. Úgy ám!

Később hazajön a papa, de olyan a lakás, mint a sötét erdő mélye. Nyomasztó néma csönd. Sura nagymama az egyik sarokban gubbaszt. A mama ott ül mellette, egy lépést nem tágit a szoknyája mellől. Apja a másik sarokban úgy fújja a füstöt, hogy meg lehet fulladni a szobában.

Tolik tehetetlenül ténfereg közöttük, nem leli helyét, nem tudja, mihez fogjon. Kiesik a kezéből minden. Apjához megy, mond neki valamit, ő pedig válaszol. Nem úgy, mint máskor, nem okosan, kimerítően, csak odamordul, dünnyög valamit és elhallgat.

A mamához is odasündörög, bár ne tenné, jobb volna, mert csak bámul rá tétova, üres szemmel, mint egy nagybeteg. Nagymama meg akár a kuvik a száraz ágon. Tolik messziről elkerüli.

Ide-oda ténfereg, nekiül tengert festeni, belemártja az ecsetet a kék festékbe, felviszi a papírra, azután eldobja az egészet. Egy tengernek sugárzónak, ragyogóan fénylőnek kell lennie, de ez itt dermedt szürkésre sikeredett.

Ettől a tengertől Tolik egészen búnak ereszti a fejét.

3.

Kimosta az ecsetet, becsukta a festékes dobozt, és darabokra tépte az elrontott festményt. Ó, Sura nagymama! Az előbb még madarat lehetett volna fogatni Tolikkal, elvégre nem akármilyen dolog az a matek négyes. És most megint minden a régi. Az imént még gyönyörűen sütött a nap, aztán jött egy szélroham, és újra undok, felhős lett az ég. Ez történt. Mintha nem is kapott volna négyest számtanból. Szép volt, igaz sem volt talán. Odalett az öröme, a jókedve.

Örökké csak elront, tönkretesz mindent a nagymama, borzasztó, mennyire ért hozzá.

Most milyen csöndes. Tolik körülnézett, na persze, a díványon görnyed, térdén a pénztárcával. A híres-nevezetes bukszával, az ütött-kopott, színehagyott szélű bugyellárisal.

„Aha! Szóval megjött a nyugdíja!” – húzta el Tolik a száját. Nemhiába hozta szóba a gazdag festőket, feleslegesen egy szót sem ejt ki.

Mert akárhogy vesszük, a nagymama kapzsi! Törődik is ő azzal, hogy valaki jellemes, rendes, tisztességes?! Mennyit keres – ez érdekli csupán, ha szóba kerül valaki. Ha sokat keres, akkor helyeslően bólogat, az ilyent ismeretlenül is tiszteli, ha soha életében nem látta, akkor is, ha azt sem tudja, kiféle-miféle. De ha azt hallja valakiről, hogy szerény jövedelmű, arra árva szót sem veszteget, az olyan emberre fütyül.

Otthon pedig . . . Bizony, otthon ő gazdálkodik minden pénzzel. Tolik szülei odaadják neki a fizetésüket, mihelyt megkapják. Aztán a nagymamától kapnak, ha kell nekik. Ha a mama megy vásárolni, Sura nagy ad neki pénzt, mikor visszajön, elveszi tőle az utolsó kopejkáig, ami megmaradt. Csak nyolc kopejkát hagy nála trolira, oda-vissza. Ebédet is otthonról visz, két szelet kolbászos kenyeret, néha meg csak vajaszt. Azért olyan fehér a mama, mint a fal.

A papát is rövid pórázon tartja. Esténként becsúsztat a zsebébe egy félrubelest ebédre. Árva szót sem szól, csak beteszi, és kész. Tolik eleinte el nem tudta gondolni, honnan szedi a nagymama a félrubelesek, de egyszer együtt mentek az élelmiszerboltba, s látta, amint felváltott három rubelt félrubelesekre. Úgy látszik, örül a lelke, ha félrubelenként osztja ki a pénzt a papának.

Tolikról nem is szólva! Az iskolában árulnak ugyan a szünetben aranyló puha zsömléket, öt kopejka darabja, de hát honnan volna neki erre pénze. Egy darab vajas kenyeret ken neki a nagy, kenyeret, soha mást . . .

Tolik persze megeszi a kenyeret is, hogyne enné meg. De a mamát sajnálja, amikor minden kopejkát elszed tőle a nagymama.

Sura nagymama meg csak ül a díványon, olyan egyenes derékkal, mint a gyerekek az iskolában. Aztán szürke kötényéből előhalássza a fényes kiskulcsot, kinyitja a komódot, előveszi az erszényt, berakja a pénzt, bezárja a komódot, s visszasüllyeszti a kulcsot a zsebébe.

Mitől fél annyira? Hogy tolvajok vannak a házban, és kirabolják? Úgy dugdossa, úgy süllyeszti el a pénzt, feneketlen bukszájába.

Amikor nyugdíjat kap, napjában ötször is előveszi a komódból a pénztárcáját, hogy újból és újból megszámolja a pénzét.

Huszedikán hozzák a nyugdíját, és ilyenkor minden a feje tetejére áll.

Ha a postás netán csak egyetlen napot késik, egyszerűen nem leli otthon a helyét. Sürgölődik, forgolódik, mintha elveszített volna valamit. Hallgatagon gyüszmél, végül elfogy a türelme, felöltözik, és megy a postára. Félbehagy mindent, és útnak ered. Ha éppen leves fő a konyhában, elzárja a gázt, és ott-hagy csapot-papot. Ha ott sorba kell állnia, Sura nagy nem fordul vissza, órákig is elálldogál, nem érdekli, addig sipítozik, míg végignéznek minden szelvényt, hogy megtalálják az övét. Úgy ismerik már, mint a rossz pénzt. A postásnő is tudja ezt, így a körzetben mindig neki hozzák először a nyugdíját, nehogy a postára fusson, és mindenkit feltartson.

Am ha meghozzák a „fizetését”, benyálazza az ujjait, a szutykos pénzt újra meg újra megszámolja, majd bezárja a komódba, zsebre vágja a fényes kulcsot, azután napóleoni tekintettel körülnéz; az ember azt hinné, hogy isten tudja, mekkora csatát nyert.

Látni a száraz, töpörödött kis arcán, hegyes varjú-

orrán, hogy milyen boldog a nyugdíjával. Ilyenkor szinte jóságos.

Akárcsak most.

Megszámolta a pénzt, utána boldog mosollyal bámulta a plafont.

Tolik elnézte a nagymamát, és alig ismert rá. Az arcán kisimultak a ráncok, valahogy furcsán ragyogott még a szeme is.

Látva, hogy Tolik figyel, Sura nagymama hirtelen észbe kapott, szigorú ábrázattal alászállt pénzfelhőiről.

Szipogva becsukta erszényét, majd bedugta a komód mélyére, minél messzebbre Tolik szeme elől.

– Menj csak, Tolik, eredj sétálni – mondta szigorúan.

„Mert egyedül akar maradni, hogy nyugodtan ábrándozzon a pénzéről” – gondolta Tolik, és felvette a páncélos fejkendőjét, a büszkeségét. Felerősítette a szíjakat, erről eszébe jutott az apja, és megint dühös lett a nagymamára. Mit ki nem talál! Hogy meri csak a fizetése után megítélni a papát?! Az ő nagyszerű édesapját!

Kiment az udvarra. Egészen besötétedett már, de egy erős villanylámpa beragyogta a jégkorongpályát. A fiúk teli torokból üvöltve futottak a korong után. Tolik megigazította a sapkáját.

Most odamegy, és a fiúk vita nélkül át fogják adni neki a középcsatár helyét, mert a papa páncélos fejkendője van rajta, márpedig ezt a pályát, ahogy van, az ő édesapjának köszönhetik.

Tolik soha nem fogja elfelejteni azt a napot. Édesapja kiment a falapáttal az udvarra, és nekilátott eltakarítani a havat. Kimelegedett, sűrű párafelhő ke-

rekedett az arca előtt. Akkor levette a kabátját, felakasztotta arra a karóra, amelyre a ruhaszárító kötele szokták kifeszíteni, s újra nekilátott lapátolni. Tolik is segített, hányta szorgalmasan a havat, csak-hogy a lapát nehéz volt, felnőtt kézbe való, egykettőre elfáradt, megállt szuszogni, és közben az apját figyelte.

Kissé előredőlve, lendületesen lapátolt, csak úgy repült az udvaron a hideg por. Hányta, egyre csak hányta a havat, egyenes derékka, nem nézve semerre, s elégedetten krárogott egyet-egyet. Majd megállt, észrevette Tolik figyelő pillantását, rákacsintott, s lekapta a sapkáját. Mint amikor a forró vízzel telt lábasról felemelik a fedőt, úgy gomolygott feje felett a pára.

Tolikból kibuggyant a nevetés, olyan vidám látvány volt a gőzölgő papa, akinek ebben a csípős hidegben is melege van. Tetszett neki, ahogy ügyes, erős keze mint emelőkar, megint megmarkolta a lapátot. Szeretett volna ő is olyan klasszul lapátolni, mint az apja. Persze hogy nem ment, lassabban, nehezebben emelgette a lapátot, de a krárogás, az sikerült, igaz, nem az elégedettség, hanem inkább a fáradtság miatt, mégis haladt a munka. Finom hószemcsék szálldostak az udvaron, s egyszer csak a porhó függőnye mögött feltűnt a többi gyerek is, az udvar csakhamar olyan látványt nyújtott, mintha vadkacsa-csapat totyogna a havon.

Jókora területet eltakarítottak, utána egymás után hordták ki vödörkben a forró vizet, mindegyik felett sűrű köd gomolygott, és csillogó tócsákban ömlött ki a dermesztő hidegben. Apja két vödörrel hozott egyszerre. Azután deszkával bekerítette a pályát, reggel-

re kőkeményre fagyott a víz, sima jég lett, igazi pálya várta a gyerekeket. Ám szívesebben játszottak nemezcsizmában, így nagyobbakat tudtak ütni, mert ha felcsatolták a korcsolyát, minduntalan hasra estek, és egy-egy lendületesebb ütésnél véresre sebeztek a térdüket. Így aztán csak csizmában hokiztak, és mindig Tolik volt a középcsatár, noha laktak a házukban nagyobb fiúk is, hiszen ő csak ötödikes volt. De ennek így kellett lennie, Tolik nem lehetett más, csak középcsatár, mert rettentően jó, igazi harckocsizó sapkája volt, ha azt a fejére tette, nem hallott semmit, akármekkorát ütöttek a korongra, akár fejbe is verhettek a koronggal, oda se neki, rá se hederített. Persze ha nem teljes erőből vágták kupán.

Egy szó, mint száz, Tolik nem önmagának köszönhetette, hogy középcsatárt játszott, hanem a páncélos fejevédőnek, meg a papájának, aki ezt a pályát megcsinálta a gyerekeknek.

És Tolik hálás volt ezért az édesapjának.

4.

Mire hazakeveredett, az apja már otthon volt, az asztalnál ült szemközt a mamával, Sura nagyi éppen gyöngykása levest mert a tányérokba.

A mama homlokát ráncolta, mihelyt a sapkára meg Tolik kipirult arcára nézett.

– Megint rohangáltál – sóhajtott fel. – Jobb szeretném, ha nem mennél le örökké. Ha olvasnál itthon. Vagy gyurmával játszanál, arra igazán rááll a kezed.

Mi tagadás, Tolik ügyesen formálta a gyurmát. Másodikos volt csak, amikor egy egészen jó vasorrú

bábát csinált. Meg félszemű Kutuzovot fekete szalaggal, mivel az egyik szemét kiverték a háborúban. De az akkor volt, amikor másodikba járt. Most azonban ötödikes. Ötödikes! Hát olyan nehéz ezt megérteni?

Aztán meg ez két dolog: más, ha a mamának tetszik a Kutuzov, megint más, ha a srácok, az egész csapat dicséri a jó ütésekért. Össze sem lehet hasonlítani a kettőt! Az első esetben csak önmaga, na, mondjuk, a mama miatt töri magát, de lent a pályán az egész csapatért!

Csak hogy a mama folyton zsörtölődik, ha Tolik az udvarra megy jégkorongozni. Azt szeretné, ha otthon ülne, mindig szem előtt lenne. Édesapja mérgesen forgolódni kezdett – régi vita volt ez közöttük, sehogy sem tudtak pontot tenni a végére.

– Legyen csak kollektív ember – jelentette ki a papa.

Tolik nem tudta pontosan, milyen a kollektív ember, de azért egyetértően bólogatott.

– Eleget lehet még – válaszolt halkán, de nagyon határozottan a mama.

Tolik figyelmét nem kerülte el, hogyan villog a nagymama szeme a sarokban, s már tudta; a mama nem a saját véleményét mondja el, hogy megint Sura nagyit szajkózza, ő hitette el vele, hogy jobb, ha Tolik otthon marad. Ezért olyan határozott a hangja.

„Most boldog vagy, nagymama?” – mérgelődött Tolik, s nagy szeretettel, szomorúan az apjára nézett. Figyelte, hogyan jön tűzbe, hogyan száll vitába velük.

– Elég, hogy mi ketten nem mozdulhatunk a szok-

nyája mellől – mondta ingerülten. – Legalább ő legyen emberek között.

Nem mondta, kinek a szoknyája mellől nem mozdulhatnak, de Tolik megértette, hogy a nagymamájáról van szó. Rásandított, de ő elmerülten tett-vett, varrogatott tovább, mintha a szomszédasszonyról beszélnének. Mintha e szavak el sem jutottak volna a füléig.

Később megszólalt, csak úgy közömbösen:

– Megjött a nyugdíj...

Minden alkalommal, mikor ezt bejelenti, apa behúzza a nyakát, anya meg gyorsan a tányérjára hajol. Tudták már, mi következik ezután. Kívülről tudták.

– Hm... Úgy bizony – elmélkedett a nagymama homlokát ráncolva. – Már megint két rubelt adtam a postásnak... Hajaj, ilyen az élet...

Minden hónapban húsz kopejkát ad a postásnak, mikor meghozza a nyugdíját, de soha nem mondja, hogy húsz kopejkát adott, a világ kincséért sem. Két rubelt, azt mondja. Ő most is a régi pénzben számol, amikor még nem cserélték ki a pénzt a mostanira, és az a két rubel húsz kopejkát ért.

Tolik még egészen kicsi volt a pénzreform idején, de a nagymama részletesen elmesélt neki mindent. Mindenki réges-rég elfelejtkezett arról a pénzről, ő azonban még most is aszerint számolt.

Így hatszáz rubelt hoz neki a postás, mármint a régi pénz szerint. De a papa csak százat kap. Új pénzben.

Sündörög is a nagymama, vígan csoszog a papucs, recseg a padló a léptei alatt. Hiába, nagy napja van, megjött a nyugdíj!

Szülei szótlanul hajoltak a tányér fölé, mint a gyerekek, ha rossz fát tettek a tűzre, a nagymama meg egyre hajtogatta a magáét, célozgatott a papának.

- Na igen... - dünnyögte, s lekönyökölt, állát a tenyerébe fektette. Töprengő, elmélyülő tekintettel bámult maga elé, mintha senkihez sem beszélne, csak úgy fennhangon gondolkodna, egyszerűen csak eszébe ötlene valami.

- Hát persze... - mondta orrhangon. - Én azért furcsállom, ahogy nálunk van. Hogy én hatszázat kapok egyedül, ti ketten meg száznyolcvanat levonás nélkül. Hát igen...

A papa letette a kanalat, a levest meg sem ette, rágyújtott, megszívta a cigarettát, hogy szinte lángra kapott tőle a dohány. Egyszeriben kék füst telepedett a szobára.

- No, mondd csak, Petya, aranyoskám - adta a nagymama a meglepettet. - A párt veszi el tőled a pénzt? Mi? Odamennek a levonások?

Kedvesen enyelgő volt a hangja, olyan, mintha nem értené az egészet, pedig a papa százszor megmondta már.

- Értse meg végre, ez nem levonás - fakadt ki Tolik édesapja. Arca elvörösödött, mintha nem a nagymamával beszélgetne, hanem nehéz gerendát emelne fel. Aztán felordított: - Nem levonás! Tagdíj! Önként fizetem. Hát nem érti?

- Nahát... - kántálta a nagymama, s érezni lehetett a hangján, hogy jót kuncog magában. - Azt mondod, önszántadból adod? Mondd más bolondnak, mert én nem hiszem!

Tolik apja elnyomta a csikket a kistányérban, és idegesen róni kezdte a szobát. A mama lehorgasz-

tott fejfel ült tovább, arcát sem lehetett látni. Ez még csak a kezdet, a java ezután következik, tudták előre.

– Mit ugrálsz, vőm uram, ne mérgeledj már – csitította a papát Sura nagymama; az arca már szigorú, nyoma sem volt rajta a kajánságnak, mert hisz komolyra fordult a beszélgetés. – Lásd be, Petya, kedvesem – folytatta az asztalt bámulva. Ujjai tétován simogatták a viaszosvásznat, mintha nem szívesen hozná szóba a dolgot, mintha sehogy sem akarna tapintatlan lenni. – Lásd be, kedves fiam, én nyugdíjas vagyok, és mégiscsak valamivel kevesebb a jövedelemem, mint a tiéd.

Felnézett a viaszosvászonról, és nyugodtan szemügyre vette a papát, amint a szobát rőtta, majd a mamára pillantott: ő fel sem mert nézni a padlóról.

– Tudod, ugye, hogy az én pénzem a temetésemre kell, meg hogy örökséget hagyjak nektek, én így képezelem... A ti pénzetekből élünk, ha meghaltam, flancolhattok persze, de addig a fogunkhoz kell vernünk a garast.

Apa türtőztette magát, nem szólt egy szót sem. Cigarettája végén felizzott a parázs, a szobában kék füst gomolygott, mint a csatatéren. S ahogy járkált a szobában, a füstfelhő élőlényként eredt a nyomába.

– Menj át a műhelybe, Petya! – mondta a nagymama. – A műhelybe, Petya, oda! – Hirtelenében előrelelendült, fonnyadt ujjával a papa felé bökött, aprócska szeme keményen villogott.

Hát meddig fogja még gyötörni az édesapját?

A nyáron egyszer látott egy vízőrvénnyt. Heves zápor zúdult a városra, mintha az eget borító nagy fekete felhő mindenestül a földre szakadt volna, és az utcákon sebesen áramló, zavaros folyók hömpölyögtek. Hirtelenében annyi víz zúdult le, hogy a rácsos tetejű vízgyűjtők már nem tudták elnyelni. A csatornák fölött tavak hullámozottak, itt örvénylett az összegyűlt víz.

Mint falánk élőlények morogtak és zúgtak, tömerek fadarab, újságlap, mindenféle szemét forgott a zavaros örvénylevésben e furcsa körhintán. Kavargott minden, szinte megbabonázva csúszott a tölcsér tárogató szája felé, majd hirtelen aláhullott, eltűnt a csatorna ijesztő mélyében.

Tolik sokáig ácsorgott a furcsa látvány előtt, bámulta az őrzöngő, mindent elemészto kört, s egyre az járt a fejében, hogy a csatorna nyílása egy vérszomjas vadállat.

Azóta sok víz lefolyt, Tolik azonban nem felejtette el a kavargó tölcsért, sőt egyre sűrűbben jutott az eszébe, mert az otthoni élet mindenestül rá emlékeztette. Náluk a pénz körül forgott az élet, mindig a pénz körül, a nagymama repedezett bukszája körül, s ez a pénzörvény mind mélyebbre húzta le valamennyiüket. A mama már beletörődött, hogy a nagymama örvényében forog, csak az édesapja ellenkezett még, nem hallgatott a rábeszélésekre, nem ment át a műhelybe, hiszen már Tolik is tudta, hogy nem lehet mindent a pénzen lemérni, nem lehet mindent a nagymama törvényei szerint megítélni. Tudta, hogy

az örömmel végzett lelkes munka akármennyi pénz-
nél többet ér.

Pénz, pénz, máson sem jár a Sura nagy esze. Ám Tolik néha úgy vélte, hogy egyáltalán nem a pénz kell neki, hanem valami más. Nem értette, micsoda, de biztosan másvalami, hisz nemcsak az apja munkája, fizetése miatt robbannak ki örökké a viták. Olyan náluk a nagymama, mint a sima deszkából kiálló szög: amit nem lehet kikerülni, bármerre fordul az ember, akármit tesz, nem lehet megmenekülni tőle.

Ilyen a Sura nagymama természete.

Látszólag tiszteletre méltó nénike, törekeny virág-
szál. Töpörödött, súlytalan teremtés, akár a borsóhü-
vely.

De adódjon csak valami, mindjárt kitetszik valódi
lénye.

Hogyha megharagszik, ha nincs valami kedvére, kibújik a szög a zsákból. Megmutatkozik az igazi, a hajthatatlan természete, kemény, mint a macskakő, kalapáccsal sem lehet szétverni, beletörik a vas is.

Ha valami nem tetszik neki, egyszeriben rábámul
valamire, a szempillája sem rezdül. Beszélhetnek
hozzá, nem válaszol.

A mama nekilát padlót mosni, Sura nagymama
meg el nem mozdulna a helyéről. Csak ül tovább,
egyetlen pontra bámul, lebiggyeszi a száját, s tisz-
tára mintha megsüketült volna. Ilyenkor fél tőle a
mama. Óvatosan, nagy-nagy igyekezettel felmossa a
padlót körülötte, hozzá nem érne a ronggyal. Aztán
amikor odébbmegy a nagymama, két száraz lábnyom
marad utána a vizes padlón. Két egymásba akadó,
furcsa nyom. Nem olyan, mint más emberé. Mintha

valaki összeütközött volna önmagával. Mintha önmagának állná útját.

Tolik régen megfigyelte, hogy a nagymama szeme egészen összeszűkül, amikor így rámered valamire. Nem is szempár már, két apró tű. És ahogy szúr velük! Leül például a tévé elé, de nem lát semmit, a televíziót is átdöfi a tekintetével, s a falat is mögötte. Neki mindegy, milyen műsor van, a szeme sem rezdül, csak ül mozdulatlanul.

Amíg erre nem jött rá, Tolik néha odaállt a nagymama elé, hogy mondjon neki valamit, de őt is mindig keresztüldöfte tűhegyes pillantásával. Akkor kezdte kerülni. Mi tagadás, rossz érzés, mikor ilyen szemmel néznek át az emberen.

Eleinte persze nem nézett így Tolikra.

Nem tetszik, hogyan bámulja Sura nagyfi a fikuszt, hogyan ül tétlenül órákig? Akkor fütyülj rá, húzd fel a nemezcsizmát, és irány az udvar. Jégkorongozhatsz a srácokkal. Vagy háborúsdit játszatsz, elő a géppisztolyt, ta-ta-ta-ta, sortüzet az ellenségnek.

És kész! Törődik is Tolik Sura nagymamával?!

Ámbár nem is Tolik miatt törte magát, az már szent igaz! A papa meg a mama előtt fitogtatta az erejét, a hatalmát.

November hetedikén például a szülei el akartak menni vendégségbe, és időben szóltak a nagymamának. Hallgatott, nem ellenkezett, de amikor készülni kezdtek, s apa felvette a kedvenc csíkos ünnepelőjét, nem volt új ruha, igaz, de csinos és rendes, anya meg kifényesítette a magas sarkú cipőjét, és gyönyörű vékony harisnyát vett elő, egy széken ülve, mint a gyerekek, kuncogva lökdösték egymást a válukkal, akkor egyszerre a komódra hullt a nagymama

tekintete. Hirtelen elnémult. Csak nevéssenek, ricsajozzanak, lármázzanak, őt ugyan nem érdekli! Nem látta többé a komódot, sem a falat a komód mögött és az utcát sem a falon túl, megmakacsolta magát a Sura nagymama, bámul a semmibe, annyi az egész!

A mama vette észre előbb pálfordulását. Hirtelen elhallgatott, lehorgasztotta a fejét, mintha bűnt követett volna el, mert évdődött, nevetgélt a papával. De a nagymama nem érte be ennyivel: némaságba burkolózik, gubbaszt, akár egy kuvik az ágon, a szempillája sem rezdül. Erre aztán odalett a papa kedve is, levette a nyakkendőjét, és róni kezdte a szobát.

Le-föl, oda-vissza, a mama meg pontosan úgy tesz, mint amikor a padlót mossa a nagymama lába körül. Amikor óvatosan kerülgeti a felmosóronggyal a papucsát, és száraz marad a két összegabalyodott lábnyoma, mikor feláll. Anya fél a nagymamától, csöndesen le is vette már a cipőjét, visszatette a szekrénybe, a harisnya sincs már a lábán.

A papa megállt előtte, felsóhajtott, elmorzsolta a csikket, hogy minden dohányt kihullt belőle.

- Hogy képzeli - mondta Sura nagymamának, de a mamára függesztve a tekintetét, mintha hozzá beszélné. - Mégis hogyan képzeli, Alekszandra Vasziljevna, folyton maga körül fogunk ugrálni? De hisz fiatalok vagyunk, szeretnénk eljárni a barátainkhoz. És megígértük nekik, nem illik . . .

A mama mélyen lehajtotta a fejét, mintha őt szidná a papa, aki szorosan melléállt, megsimogatta a haját, mint egy gyereket.

- Mit akar hát tőlünk, Alekszandra Vasziljevna - mondta a papa mama haját simogatva. - Elvégre

felnőtt emberek vagyunk, Mására is ráférne egy kis társaság, nem mindig csak itthon, meg itthon... Főzni, mosni, takarítani...

Sura nagymamának a szempillája sem rezdült, mintha nem is hozzá beszélnének, mintha nem is róla volna szó.

A papa meg csak mondta-mondta a magáét, kimérten, indulat nélkül, és közben járkált a szobában, kékes füstfelhőket eregetett. Nem is Sura nagymamának beszél, gondolta Tolik. Még csak nem is a mamának. A nagyég tudja, kinek magyaráz, talán senkinek. Egyszerűen azért beszél, hogy ne hallgasson, hogy mondjon valamit. Mintha önmagát győzné meg, önnönmagát csillapítaná. Beszélt, csak beszélt, egy-némely tanárhoz hasonlatosan, ismételve ugyanazt. Majd kihunyt szemében az indulat tüze, mint a cigaretta parazsa, már csak dűnnyögött az orra alatt, a szavát sem lehetett érteni.

A nagymama meg csak szótlanul ült tovább, ki nem nyitotta volna a száját, ha megfeszül, akkor se!

Mikor már mindnyájan lefeküdtek, s végre megnyugodtak, csak akkor mozdult meg a nagymama, forgolódni kezdett a díványán, nyikorogtak alatta a rugók. Nincs még vége, persze hogy nincs, az utolsó szó még nem hangzott el, s bár egész este a papa beszélt, eleinte dühösen, azután halkán dűnnyögve az orra alatt, az utolsó szó mégsem az övé. Hogyisne! Az utolsó szót a Sura nagymama mondja ki.

Nyikorgatta a rugókat, forgolódott jobbra-balra, mint értekezleten az elnök kezében a csengő, s aztán kimondta:

- Bár ami azt illeti, magának én mama vagyok, nem Alekszandra Vasziljevna!...

Ez a papának szólt. És jobb, ha nem válaszol, mert akkor a nagymama holnap is hallgat, egy árva szót, annyit se ejt ki a száján. Csak üldögél majd egész nap, egyetlen pontra meredve, nem főzi meg az ebédet, s tönkreteszi a holnapi estét is.

Apa tehát hallgat, nem tudni, mi jár a fejében, s a mama sem nyitja szóra a száját.

Mintha nem hallottak volna semmit.

Csak hogy ne kelljen vitatkozni a nagymamával.

6.

Eleinte arra gondolt Tolik, hogy a papa meg a nagymama az Isten miatt nem jön ki egymással. Azt hitte, Sura nagyfi nem tudja elfelejteni azt az esetet az ikonnal. Még mindig nem bocsátotta meg a papának, hogy ki akarta hajítani a lakásból azt az ikont, amelyik a sarokban lóg a falon.

Sura nagymama istenfélő. Napjában rengetegszer megáll az ikonja előtt, motyog magában, s veti a keresztet. Az ikon segített rajta, Tolik százszor is látta a saját szemével, hogyan segít neki.

Mi tagadás, nevetségesen egyszerűen. Leülnek például este a tévé elé, és persze nem gyerekeknek való filmet játszanak. Ülnek mind, nézik a tévét, Tolik is, mi mást tehetne. Csak egy szobájuk van, nem foghatja be a szemét, mondja a mama. Jó vicc, persze hogy nem! Ha befogná, még ha be is kötné egy sálal, annak sem lenne értelme. Akkor is hallaná a filmet. S ha egyszer hallja, látnia sem kell, úgyis megért mindent. Mellésleg mondvá, még semmi borzasztó nem volt ezekben a filmekben, minek úgy begyul-

ladni. Úlnék tehát a készülék előtt, nézik a filmet, ha netán valamelyik mutatósabb színész néni vetkőzni kezd, abban a pillanatban közbelép az ikon.

Sura nagymama elfordul, tekintetével a sötét sarokban lógó ikont keresi, gyorsan keresztet vet. Eny-yiből áll! Aztán nézi tovább a tévét. Míg a keresztet hányta, már egészen más jelenet következett.

Tehát segített rajta az ikon, s Tolik, ezt meg lehet érteni, arra a következtetésre jutott, hogy Sura nagymama igazán hisz Istenben.

Persze furdalta a kíváncsiság, hogyan hisznek az emberek.

Irtó jó dolog lehet, hogy ha az embert valami kellemetlenség éri, gyorsan imádkozik egyet, s minden elrendeződik! A kellemetlenségek szőrin-szálán eltűnnek, ahogy Sura nagymama mondja. Csak meg kell tanulni keresztet vetni.

Még egészen kisfiú volt, első osztályba járt, amikor a botrány megesett. Azóta sem felejtette el, milyen buta volt, de hát ezen most már nem lehet segíteni, hisz akkor még kedvelte a Sura nagymamát. Szerette is, bár nem tudja, miért. Bízott benne.

Történt egyszer, a nagymama az ikon előtt imádkozott, Tolik odasettenkedett mögé, lábujjhegyre állt, s ahogy tőle látta, keresztet vetett. A nagymama hátrafordult, meglátta Tolikot, s egyszerre szipogni kezdett. Majd lassan, térden állva odacsúszott mellé, átölelte.

– Kicsi kis unokám – szipogta. – Ó, aranyvirágom!

Mindjárt meg is mutatta neki, hogyan kell helyesen imádkozni Istenhez. Előbb a homlokát érintse meg az ujjával, aztán a mellét, a vállait se téve össze: először a jobb, aztán a bal következik. Az ujj-

hegyeknek találkozniuk kell, úgy, mintha sőt venne ki a tartóból. Legeslegelőbb persze le kell térdepeini, az Isten iránti tiszteletből. Persze imádkozhat állva is, ha kevés az ideje.

Letérdeltek együtt az ikon elé, amikor váratlanul kinyílt az ajtó.

Tolik akkor látta először az apját megrémülve. Csak állt a küszöbön, tátott szájjal, kikerekedett szemmel, szemöldöke felszaladt a homlokára. Mögötte ott volt a mama is, olyan fehér arccal bámulta őket, mintha háromszor púderozta volna be magát.

Apja sokáig mozdulni, szólni sem tudott, az arca vörvörös lett. Tolik még soha nem látta ilyennek. Eddig mindig csak a szobát rótt, tétova léptekkel, és közben motyogott magában, a nagymama meg bámulta a szoba sarkát. Most azonban kifakadt a papa.

- No, anyóka, vedd csak le az ikonodat! És adj hálát az Istennek, hogy a rokonod vagyok!

Sura nagyfi feltápáskodott, pehelykendőjével megtörülte hegyes orrát. Tolik megijedt apja kiáltásától, azt hitte, hogy a nagymamának is inába szállt a bátorsága, és mindjárt leveszi az ikont, de nem, ő süket fülekkel elcsoszogott a papa mellett, akárha levegő lenne, és mintha nem is kiáltott volna rá. Recsegő hangon, értetlen csodálkozással fordult a mamához.

- De Masa, Masa! Miért is nem kereszteltük meg Tolikot?

A mama még mindig az ajtóban állt, s hirtelen még sápadtabb lett. De a nagymama oda sem hederített, prézsmitált tovább:

- Nem úgy van az - csóválta a fejét -, meg kell keresztelni, mostanság úgy is sok a pogány... Most

mind jártatja a száját! Ráadásul itt vannak a kommunisták! De nem baj, még nem késtünk el...

Tolik azt hitte, hogy a papa azért is leveszi az ikont, hiszen egyenesen a sarok felé indult. De a nagymama, bár nem láthatta őt, mert a mamához beszélt, szemvillanás alatt megpördült, elébe ugrott, s belecsimpaszkodott, mielőtt az ikonhoz érhetett volna.

A papa megtorpant, nem tudta eldönteni, mitévő legyen, mit csináljon a ráakaszkodott nagymamával, már-már újból az ikon után nyúlt, de akkorra észbe kapott a mama is. Odarohant, hogy segítsen a papának, gondolta Tolik. De nem, hogyisne, lefogta ő is a kezét.

- Hagyd, Petya, ne bánts! - suttogta a könnyein keresztül. - Drága Petya, kérlek, hagyd!

Erre a papa elfordult.

A nagymama egy lépést hátrált, és a papára emelte a szemét.

Ennek már négy éve, de Tolik mint egy rossz álmra, úgy emlékszik most is, ahogy a papa meg a nagymama szemben áll egymással, mintha párbajt vívnának.

Papa természetes, magas, széles vállú volt, Tolik sohasem tudta átérni a vállát. A nagymama meg aprócska, száraz, mint egy faág. Hát milyen párbaj lehet közöttük?

Csak hogy az élet nem ilyen egyszerű.

Nem mindig az erősebb győz.

Sura nagymama egyáltalán nem ijesztő, nem agyfúrt, nem körmönfont. A lehető legegyszerűbb öregasszony. Szürke kötény van előtte, szürke a szoknyája, és szürke a fejkendője is. Az orra hegyesen

meredezik elő a pehelykendő alól, mint valami mádár csőr. Csak a szeme félelmetes.

Úgy tud nézni az emberre! Nem egyszerűen néz, tekintete gyűlölködő, gonoszul fúródik az emberbe, akár valami tű, egyre mélyebben, mintha a lelkébe akarna nézni. Mert gonosz a tekintete, valami hátsó gondolat van benne, s ettől a mélyreható pillantástól megdermed az ember szíve, és visszahőköl.

És ahogy hátralép, látja, hogy nőni kezd a Sura nagymama.

A töpörödött kis teremtés hirtelen betölti az egész szobát. Nincs többé helye senkinek. Elfoglalta mind! El, csak el a színe elől! Kifelé a szobából, ahol már lélegzeni sem lehet.

Ilyen tekintettel nézett akkor a nagymama Tolik apjára, a lelke legmélyére fúrta a tekintetét, majd halkán, szinte akadozva megszólalt:

– Na, figyelj ide, te istentelen. Itten te ne ugrálj nekem, és fogd be a szád. Majd a magad otthonában rendelkez, de nálam csönd legyen. Húzd meg magad, mint a vendégfogadóban.

Imént még piros volt a papa arca, de most elzöldült. Kétoldalt megcsomósodtak az izmai, mintha kerek cukor volna a szájában. Egy lépést hátrált a nagymama elől, aztán kirohant a szobából. Bevágta az ajtót, csak úgy hullott a vakolat.

A mama a kacatos ládára rogyott, és sírva fakadt. Tolik nagyon megijedt, hiszen még egészen kicsi volt akkor, első osztályba járt. Odaszaladt a mamához, hozzábújt, s a mama magához ölelte.

Egyszerre fölébük magasodott a nagymama – szürke árnyék, vetési varjú. S káromni kezdett:

– Te meg mondjad meg az uradnak, juttasd az

eszébe, és te is jegyezd meg jól. Itt, hallod-e, itt én parancsolok!

Akkor kellett volna kipakolnia a mamának. Meg kellett volna mondania, hogy szereti a papát, és a papa is szereti őt, hogy van gyerekük, Tolik, meg kellett volna mondania a Sura nagymamának, hogy hagyja végre abba a cirkuszoslást, ne uralkodjon mindnyájukon, de a mama hallgatott, és csak zokogott. Jól kisírta magát, aztán bekapcsolták a tévét, Tolik is megnézte a filmet, amelyet tizenhat éven aluliak nem nézhettek volna meg.

A film unalmas volt, nemigen vetkőztek benne a nénik, s a nagymama ritkán vetett keresztet a sötét sarok felé. Arca kék lett a tévé fényében, Tolik félt tőle, amikor látta, hogy a szemfehérje is kék.

Anya letaglózva, szótlánul nézte a műsort, de nem látott belőle semmit.

Késő este megjött a papa.

Nagyon-nagyon csendes volt.

Már az ajtó előtt lehúzta a cipőjét, és lábujjhegyen somfordált az ágyig. Tolik borszagot érzett, mikor elment mellette.

Mihelyt a mama leoltotta a villanyt, Sura nagy forgolódni kezdett a helyén, a dívány rugóit nyikorgatva. Majd elnémultak a rugók, s helyettük a hangja nyikordult meg.

– Bár ami azt illeti, a fiú magától érdeklődött – mondta, de nem tudni, kinek.

Pontot tett a vita végére.

A mama törülgetett, apa legalább a tizedik cigaret-tára gyújtott már rá, majd bekapcsolta a televíziót.

Lám csak, milyen ügyes találmány a televízió. Az embernek nem kell elmennie, otthon nézheti meg a filmeket, a nemzetközi jégkorongmeccseket, és hallhatja a legfrissebb híreket, de nem csupán emiatt kényelmes. Olyan jól lehet hallgatni mellette.

Eltemetkezik ki-ki a maga zugában, hallgat, egy fia szót ki nem ejt a száján. Kívülről nézve olyan, mintha a család figyelmesen nézné a műsort, de igazából civakodnak. A nagymama a falat bámulja, és nem enged a huszonegyből, egyre azt hajtogatja, menjen át a papa a műhelybe. Édesanyja a szoknyája mögé bújik – szólni sem mer a papához, nehogy megharagudjon a házi kisisten. A papa nagyokat hallgat, eregeti a füstöt. Őrlődik.

Homlokán mély ránc ül, mint mikor megjelölik baltával a nyírfa törzsét. Nem mosolyog, soha nem nevet. Egyetlen szót sem szól.

Azelőtt még csak-csak előfordult, hogy a mama meg a papa összefogott, ha suttogva is, lázadozott a nagymama ellen.

Letelepedtek Sura nagyi mögött, hogy ne láthassa őket, aztán tévézés közben átkarolták egymást, suttogva-halkan beszélgetni kezdtek. Igen, beszélgettek! Csöndesen kuncogtak is. És Tolik is kuncogott, mikor loppal odanézett az állótükörre, és meglátta benne a papát meg a mamát. Hamarosan megelégte, hogy a tükörben nézegesse őket, odavitte a széket, leült közéjük, és már hárman sugdolóztak, nevetgéltek. Ez olyan jó volt, Tolik csaknem elhitte, hogy

fennhangon beszélgetnek, hogy vidáman, hangosan nevetgélnek.

Végül azonban megfordult a Sura nagyfi, meglátta, hogy egymást átölelve ülnek mögötte mind a hárman, s mindjárt úgy elhúzta azt a hegyes orrát, mintha megégette volna.

De már régóta nem ültek így hárman, egymást átkarolva, már régóta nem lázadozik a mama meg a papa, Sura nagyfi itt is legyőzte a papát.

Győzött az ikonjával, mert a végén nem bántotta a papa, győzött a pénzügyekben, hisz fél rubelenként számolta ki neki az ebédpénzt, s most újabb diadalmat aratott: a mama már oda se mer menni a papához, hogy ne adj' isten, meg ne bántsa a Sura nagyit.

Egyvalami azonban még hátravolt. Egyetlenegy ütközet. Az utolsó. Hogy a papa átmenjen a műhelybe a több pénzért. Ha itt is legyőzi, tökéletes lesz a nagymama-uralom, minden téren győz a nagyfi diktatúrája.

Tolik a képernyőt bámulta, csak fél füllel hallotta az utolsó híreket, mert közben a mama járt az eszében.

A nagymama egyre szorongatja a papát, de az minduntalan kisiklik a keze közül: hol visszabeszél, hol elrohan otthonról, és italosan jön vissza. Különös, csöndes verekedés ez közöttük, nem mentek ököltre, nem, dehogy, mégis borzasztóbb volt minden-nél. Az ő erős, szívós apja meghátrált a törékeny nagymama előtt. S az egész civakodásban Tolik csupán egyvalamit nem tudott megérteni. A mamát! Hogy viselkedhet így a mama? Miért hallgat örökké? Miért áll mindig a nagymama mellé? Vajon miért hallgat rá mindenben, mint egy rabszolga? Persze, elvégre az édesanyja, érthető, hogy szót fogad neki,

de ami sok, az sok! Ezért olyan az otthonuk, mint egy kórterem. Olyan csönd van náluk, még azt is hallani, ha egy légy berepül. Némák mindnyájan, akár a kukukok, ha pedig megszólalnak, mindjárt zűr van, felcsattan a hangjuk, kirobban a veszekedés.

Eh, micsoda élet az ilyen!

Tolik szenvedett otthon, rosszul érezte magát, fuldoklott. Kijátszotta magát az udvaron, a tankista sapkában ütötte a korongot, egy kicsit erőre kapott, de mihelyt hazament, hallgathatta a nagymama prézsmítálását, láthatta újra, mint kínlódik az apja, s egykettőre megint szomorú, nehéz lett minden.

Nyáron járt az állatkertben. Csoda jól érezte magát, nagyszerűen szórakozott. Különösen a majmok tetszettek neki, olyan mulatságosan játszottak. A majomketrecek előtt mindig rengeteg volt a gyerek, Tolik rövidesen elunta a számárságaikat, és továbbállt, hogy megnézze a medvéket. Medve minden állatkertben van, a látogatók inkább a tigrisek, leopárdok, az oroszlánok vagy a majmok ketreceinél ácsorognak. A medvékre jóformán senki sem kíváncsi, mászkálnak a ketrecükben egyik sarokból a másikba, vagy egy helyben toporognak, bánatosan nézelődnek, nem várnak az élettől semmi jót, emésztí őket a vágy a tajga után. Kódorognak, vánszorognak, ácsorognak, nem tudják, mit kezdjenek magukkal.

Tolik mostanában pontosan így van odahaza. Lődörög a szobában, nem tud mit kezdeni magával. Mint a medve a ketrecben. Nincs senki, akivel beszélgethetne, nevetgélhetne.

Mintha bábok vennék körül a lakásban. Üres helyek. Hallotta már ezt a kifejezést. Néha alig tudja visszatartani magát, hogy oda ne menjen a papához

vagy a mamához, de többnyire a Sura nagyihoz, aki vétkes ebben az egészben, s meg ne ragadja a karjánál fogva, oda nem kiáltja neki dühösen:

– Tudod, mi vagy? Egy üres hely!

De mozdulatlan fatuskók módjára ülnek, s Tolik **kék** szeme, mely egészen az anyjáé, idegesen vibrál, ráncolja az orrát, felnőttesen hallgat.

Mert tudja, hogy az ordítás itt nem segít.

Belátta, hogy nem lenne szabad így gondolkodnia, hogy ez csúnya, a gyerekek nem vélekedhetnek így a felnőttekről, még hozzá a szüleikről, mégis az járt az eszében, milyen jó volna, ha Sura nagy elmenne. Mondjuk, kiküldetésre. De hát ez hülyeség, milyen hivatalos útja lehetne neki?! Ha oda nem, akkor elutazna csak úgy, mindegy, hová, minél messzebbre, ahol a madár sem jár. S akkor csak hárman lennének, a mama, a papa meg ő.

Mindig egymást átkarolva nézhetnék a televíziót. Nem kellene többé suttogniuk, nehogy megbántódjon a nagymama, nyugodtan beszélgethethnének kedvükre, ahogy az olyanok beszélnek, akik otthon érzik magukat. A mama sem számolna meg minden kopjekát. És senki sem tenne szemrehányást a papának a keresete miatt.

Tolik azonban jól tudta, hogy nem megy a nagymama sehová. Örökre itt marad, úgy befészkelte magát, mint a szálka, amit nem lehet kihúzni, nem is utazik el, mégpedig azért, mert Sura nagy szerint nem ő van itt útban, hanem ők hárman, Tolik is, a papa meg a mama is, mivel mindhármójuknak ő adott szállást.

„Szállást! Megáll az ész! – gondolta Tolik. – Kell is az ilyen szállás. Tulajdonképpen elköltözhetnének

tőle. Kivehetnének egy szobát valahol, megvárnák ott, amíg a papa lakást kap. Vagy elutazhatnának egy másik városba.”

Tolik ezen sokáig eltöprengett. Apja nem egyszer, nem kétszer hozta szóba, ám a mama hallani sem akar róla. Hát ki érti ezt? Ő is szenved, neki sem élet ez, mégis fél változtatni rajta. Félt mindentől. Félt elköltözni másik városba, másik lakásba, félt a nagymamától. Tolik hajlamos azt hinni: születése óta ilyen. Hogy csak a nagymama szoknyája mellett képes élni, mintha odanőtt volna.

Befejeződött a műsor, a papa elzárta a televíziót, s hallgatagon készülődtek a lefekvéshez. Tolik levetkőzött, s már a kinyitható ágyon feküdt, amikor az jutott az eszébe, hogy nem is tudja, mit játszottak a tévében.

Felsóhajtott, befúrta a fejét a párnába, hogy jobban el tudjon aludni, s akkor eszébe jutott múlt éjszakai álma.

„Rosszat jelent” – mondta a nagymama, a házi jósnő, s noha semmi ilyesmi nem történt, ellenkezőleg, Tolik négyest kapott számtanból, a szíve mélyén üresség és bánat lakott.

Mintha valóban utolérte volna a baj.

8.

Izolda Pavlovnának, az osztályfőnöknek az volt a szokása, hogy minden héten elvitte az osztályt moziba. Nem törődött vele, mit néznek meg, csupán rendesen, szervezeten menjenek. A húszkopejkásokat előre összegyűjtötték a jegyre. Tolik nem min-

dig mehetett el a moziba, mert a nagymama zsörtölődve adott csak pénzt, azt mondta, van tévéjük, minek moziba mászkálni. De a mama nem hagyta annyiban, furcsa módon a papa szavait hajtogatta, márminthogy Toliknak közösségi embernek kell lennie, s a nagymama beadta a derekát, ha nem is mindig.

Másnap, a nagymama jóslatát követő napon, Tolik kötelességszerűen elment moziba. Egy közepes háborús filmet játszottak, sokat lövöldöztek, Tolik mégis, alighogy kijött a moziból, rögtön elfelejtette az egész filmet.

A gyerekek áradoztak, nekik tetszett a film, különösen Cipának, ő imádta a háborús dolgokat, de Tolik nem mondott véleményt, minek fölöslegesen vitatkozni. Van, akinek tetszik az ilyen, neki nem, kész, az ízlések különbözők. Párosával mentek, Izolda Pavlovna mindig párosával sorakoztatta fel őket, de a sarkon Tolik kilépett a sorból, és elkéredzkedett a tanárnőtől, a közelben laktak. Izolda Pavlovna bólintott, mert szerette a rendet. Tolik hazamehetett.

Sötétedett már, télen korán leszáll az este, de talán csak azért látta így, mert rettentő alacsonyan úsztak a felhők.

Tolik a felhőket nézte – valahogy nagyon furcsák voltak aznap. Az egyik piszkosszürke, akár a padlórongy, előre kúszott, a másik szemből rohant, mintha motor hajtaná. Mindjárt összeütköznek! De nem! Elszálltak egymás felett a felhőcsapatok – megannyi elvarázsolt, szürke, bőszerű madár.

Feltartott fejjel, bámészkodva ment az utcán, amikor egyszer csak ismerős hangokra lett figyelmes. Körülnézett, s meglátta a szüleit, néhány lépésnyire voltak előtte.

Megörült nekik. Gondolta, odalopakodik hozzájuk észrevétlenül, hátulról rájuk ugrik egy csatakiáltással.

Utánuk settenkedett, ahogy kimódolta, már a nyomukban járt, ugrani készült, amikor meghallotta a papa aggodalmas hangját:

- Jó, tegyük fel, ma engedek neki. De mi lesz holnap? Hát nem látod be, hogy nem élhetünk így tovább?

Tolik nem értette az egészet, ugrott, üvöltött, mint egy tigris, azt hitte a papa és a mama megörül majd neki. De csak megrázkódtak, és idegenül néztek Tolikra.

- Hogy kerülsz ide? - kérdezte az anyja. Pedig nagyon jól tudta, hogy az osztály moziba ment. Választ sem várva, hozzátette: - Siess csak, mindjárt megyünk mi is.

Megfordultak, otthagyták, továbbmentek. Toliknak megkeseredett a szája, annyira megsértődött. A szülei jóformán ügyet sem vetettek rá, üres szemmel elnéztek mellette, magukkal voltak elfoglalva, nem gondoltak vele.

Hazafelé vette az útját. Hirtelen eszébe jutott, hogy néhány napja felrohant az udvarról a lakásba vizet inni. A mama meg a papa mostanában mindig hallgatag, de akkor egymás mellett ültek. Mikor Tolik belépett, édesanyja elhallgatott, félrefordult, szipogva törölgette a szemét, a papa cigarettáját morzsolgatta, hogy már hullt belőle a dohány.

Tolik fogta a kancsót, vizet töltött, mikor a mama teljesen váratlanul azt mondta, hogy furcsa szagot érez, úgy látszik, a Polja néninél megint kifutott a tej, és ezzel kiment a folyosóra.

Tolik szájához emelte a poharat, az üvegen keresztül a papára sandított, aki úgy bámult maga elé, ahogy a nagymama szokott. Valamin nagyon töprengett, nem hallotta Tolik kérdését. Hangosabban újra kérdezte, hol van a Sura nagyí. A papa észbe kapott. Elment az üzletbe, mondta. Tolik kiugrott a folyosóra, szimatolni kezdett. Nem érezte, hogy valahol kifutott volna a tej.

Ezek szerint az egészzet a mama találta ki. Azért mondta csak, hogy kimehessen a szobából.

Akkor furcsállotta a dolgot, de hogy most jóformán elkergették, hirtelen megértett mindent.

Így állunk hát...

Sértődöttsége egyszeriben elmúlt. Szép is volna a sértődöttet játszani, amikor ilyesmi történik náluk!

Ó, mama, mama! Tehát nem hallgatsz többé, összefogtál a nagymamával a papa ellen!

Tolik mindent, de mindent megértett. Akkor este, amikor ott ültek az asztalnál, és a mama még sírt is, és most, a bőszen tornyosuló felhők miatt hirtelen sötétedő utcán is a megadásra biztatta a papát, nem a harcra. Hogy adja be a derekát. Még egyszer, talán utoljára, hátráljon meg a nagymama előtt – menjen át a tervezőirodából a műhelybe, hogy többet keressen...

Letörten ért haza, a Sura nagymamának is feltűnt, milyen rosszkedvű, s nem zsörtölődött, mint máskor.

Cipőstül a díványra dobta magát, századszor végiglapozta a kiolvasott, régi újságot, de közben a pénz járt a fejében. Hát igazán nem tudnának megélni belőle? Biztosan nehezen, sőt, nagyon nehezen, azt mondják, a papa száz rubelje meg a mama nyolcvanja nem olyan sok pénz. Viszont a papa minden

hónapban kap prémiumot. A nagymamának is hozzák a nyugdíját. Ha összeszokik, nem is kevés. Tolik jól tudta, hogy a nagymama a prémiumot meg a nyugdíjat nem engedi elkölteni, hogy eldugja, összekuporgatja.

Megnyikordult az ajtó, a mama jött haza. Tolik kérdő tekintettel nézett rá, de anyja semmit nem vett észre.

– Nos? – kérdezte tőle szigorúan a nagymama, de ezúttal még neki sem válaszolt. Levetkőzött, lassan, tétován leült a székre, mint aki nincs magánál.

Sura nagymama végigcsoszogott a szobán, a lábasokkal csörömpölt, egyikük sem szólt egy kukkot sem. Toliknak egyszerre az az érzése támadt, hogy mindketten várnak valamit. Valami hírre várnak.

Beesteledett. Egy férfi előadást tartott a tévében, de a nagymama lehalkította a készüléket. Leült ő is, hárman bámulták ostoba módon a néma férfit, aki nevetségesen hadonászott és tátogatta a száját, s mindnyájan a maguk gondolataival voltak elfoglalva. egyiküknek sem jutott eszébe, hogy felálljon, és felerősítse a hangot.

Hirtelen kivágódott az ajtó, s egy üveg vodkával a kezében belépett a papa.

Elég volt ránéznie, Tolik már tudta, hogy baj van. Apja szeme csillogott, a keze remegett. Az asztalhoz ment, s teljes erőből az asztallaphoz ütötte az üveget. Mintha lövés dörrent volna a szobában. Kirepült a dugó, a nagymama megrázkódott, a mama arcából kifutott a vér.

– Nos – nézett a papa Sura nagymamára –, most boldog lehet őnagysága! Átmentem a műhelybe,

ahogy méltóztatott parancsolni, a fizetésem százharminc rubel és a prémium.

Ahogy bejött, kabátostul, sapkában leült az asztalhoz, odahúzott magának egy poharat.

Tolik a mamát nézte, aztán a nagymamára siklott a tekintete, és kis híján sírva fakadt. Tehát ezt várták! Hát mégis elérték?

A nagymama vértelen orra megremegett, riadalma elmúlt. Méltóságos ábrázatot öltött, nagyon elégedettnek látszott. Kipirult a mama is, már mosolygott.

- Bizony, kedves fiam, drága vejem - kántálta a nagymama -, nagyon megörvendezettél... Gyere, igyunk rá.

Odacsoszogott a tálalóhoz, hogy poharakat hozzon. A papa még mindig nem vette le a kabátját. Töltött. Egy hajtásra kiitta a vodkát, újra töltött, s Tolikra nézett.

Ahogy elkapta apja tekintetét, végigfutott hátán a hideg. Sohasem látta még ilyennek. Derék, erős ember, kulcsontja kilátszik kigombolt ingnyakából, ökle mint az evezőlapát, izmai csontgolyókként ugrálnak a bőre alatt. Most meg, hogy nézett rá, milyen elgyötört, rimánkodó szemmel. Segítségért könyörgött, mert szenvedett, mintha halálos sebet kapott volna.

Odament és hozzásimult. Látta apja halántékán a lüktető, kidagadó kék eret. Dübörögve kalapált a szíve, ilyen hangja lehet az üllőre lehulló kalapácsnak.

Milyenek is vagytok, méghozzá felnőtt létekre! Eh, mama! Ülsz és mosolyogsz, egészen belepirultál, örül a szíved, azt hiszed, most újra béke, elégedettség lesz a házban. Pedig nézd a papát, nézd, nem látod?!

Hát olyan nehéz ezt észrevenni? Tolik csak odasi-
mult hozzá, s rögtön meghallott mindent. Megértette
mennyire izgatott a papa. Milyen hangosan ver a
szíve. Hogy milyen nagyon nehéz most neki...

Édesapja újra töltött, felhajtotta az italt, még csak
nem is fintorgott, pedig egy falatot sem evett az ital
után. Toliknak hirtelen az utcán látott részeg embe-
rek jutottak az eszébe. Ahogy fekszenek a hóban.
Nem is ember egyik sem, állat mind, úgy bőg, osto-
bán forgatva a szemét, fel akar állni, de nem bír. To-
lik mindig utálkozva sietett tovább, ha ilyent látott.
Soha nem jutott róluk eszébe az apja, mert az ő apja
nem tudott volna ilyesmit tenni. Nem tehetett
ilyent!...

Azelőtt is ivott olykor, de most a nagymama miatt
gyakrabban és többet, ám soha nem volt olyan ré-
szeg, mint azok. Ha mostantól részeges lesz?!

Ráborult az apjára, megint hallotta szívének do-
bogását. Kérlelni kezdte:

– Nem szabad, apu, nem szabad!

Apja ránézett, tekintete józan, kimondhatatlanul
keserű volt.

– Nem szabad? – kérdezte vissza s bólintott. – Iga-
zad van!

– Menjünk le sétálni – biztatta Tolik –, gyere, le-
vegőzzünk egyet!

– Levegőzzünk – állt fel az apja. – Levegőzzünk,
fiam, mert itt meg lehet fulladni. Fülledt Afrika ez
itt!

A mama nem értett meg semmit. Felállt, odalépett
a papához, s lábujjhegyen, pipiskedve megcsókolta.
Mintha megdicsérte volna, hogy jól van, ez már de-
rék, engedelmeskedni kell!

Nagymama is felemelkedett az asztalfőn, mint valami elnök az értekezleten, és kissé spiccesen fel emelte a poharát. Szeme elégedetten csillogott.

– Vőm uram! – kiáltotta. – Nos, fiam! Jegyezd meg, hogy az élet nem könnyű. Ha meghalok, vigadhattok, szép örökséget kaptok, de addig be kell húzni a nadrágszíjat!

A papa megtántorodott.

– Tudja, hová mehet az örökségével együtt, Alekszandra Vasziljevna?! – dörmögte.

De a nagymama nem haragudott meg, recsegve kacarászott tovább. Odacsoszogott a papához, hogy megcsókolja, s ő nem fordult félre, megcsókolta ő is a nagymamát, igaz, utána elhúzta a száját. És veszekedett, szitkozódott, rettentő keserűen, mintha megkésve és hiábavalóan, de így akarna bosszút állni rajta.

– Ej, Petya! Neked én mama vagyok, mamácska! Nem Alekszandra Vasziljevna – vihogott a nagymama.

Tolik a nagymamára sandított, ésszel fel nem foghatta, mi a csudának örül annyira. Igaz, ő mindig másképpen cselekszik, mint a többi ember. Vigad, amikor sírni kellene.

A papa bezzeg egyenesen áll, noha legyőzték. Mi-lyen erős ember, mégis legyőzte a nagymama.

Tolik hirtelen rádöbbsent, hogy a nagymama igazán joggal vigadozik. Ünnepli, hogy legyűrte a papát. A mamát mindig is a hatalmában tartotta, ő mindig a rabszolgája volt, de most a papa is az lett.

Lármásan fordultak ki a folyosóra, Tolik az apját támogatta, a mama hangosan nevetgélt mögöttük a nagymama nevetésével, neki is megártott a vodka.

Ráadásul a Sura nagy is kotkodácsolt mögöttük. Tolik szeretett volna mielőbb kijutni, nem akart senkivel találkozni, s most az egyszer örült neki, hogy olyan sötét a folyosójuk, hogy kevés a lámpa, az is szutykos-maszatos. Nagyon gyöngé égőket csavartak be ide, olyanoknak látszottak, mint a tekergő, sárga kis hernyók. Mindig utálta őket, de most örült, hogy ilyen gyéren világítanak. Az ajtóban összefutottak Polja nénivel, a szomszédasszonnyal, s Tolik megint hálás volt a félhomály miatt, mert elpirult Polja néni láttán. Nem a papa részegségét szégyellte, hanem a mama meg a nagymama vihorászását. Halkan köszönt, és Polja néni szomorúan azt mondta:

– Szervusz, Tolik.

A küszöbről hátrafordult, a mama meg a nagymama integetni kezdett az ajtójukból, a deszkasóvány Polja néni meg ott állt a folyosó közepén, és szánakozva csóválta a fejét.

Becsukódott az ajtó, Tolik szégyene mögötte maradt. Átvágtak az udvaron, éppen az esti órában hideg és csendes volt, aztán kifordultak a kapun, a kispadhoz mentek, lesöpörték róla a havat, és letelepedtek.

Apja lehunyt szemmel, hátravetett fejjel üldögélt mellette. Sokáig töprengett, majd kinyitotta a szemét, Tolikra nézett.

– Nem, Tolik – szólalt meg halkan. – Nem élet ez, fiam.

Felállt, egyszeriben színjózan lett, mintha egyáltalán nem ivott volna, könnyedén felkapta Tolikot, felvette a padra, a szemük egy magasságba került, mintha egyforma növésűek lennének.

– Tudod, hogyan szeretnék én élni? – nézett a szemébe. – Azt szeretném, ha mindig szabadon, nyugodtan lélegezhetnénk, ha kedvünkre járkálhatnánk, és örömmel dolgozhatnánk.

A homlokát ráncolva töprengett, valami járt a fejében. Elmosolyodott.

– Tudod, mint nyáron, amikor az ember mezítláb megy a földúton, a lába belesüpped a puha homokba. Az nagyon finom. Ragyog a napfény, olyan az erdő, mintha élne, a madarak énekelnek. S a levegő üde, tiszta, nem is levegő, olyan, mintha forrásvízből innál. Szíved-lelked szabad és független. Érted, milyen életet szeretnék?

Toliknak a dűlőút járt az eszébe, látta, hallotta a madárdalos erdőt, érezte a friss levegőt. Milyen jól mondta az apja. Milyen szépen! De nagyszerű lenne úgy élni, hogy az ember mindig csak széles, tiszta erdei úton járjon.

Átölelte az apja nyakát. Hozzásimult.

Aztán elhúzódott, s határozottan bólintott.

9.

Toliknak nagyon sokszor eszébe jutott ez az este. Az elcsöndesedett udvar, a csikorgó hó a lábuk alatt, mint mikor almát ropogtat az ember, meg a kapunál az a kispad.

Szemközt, a szomszédos előkertben csillogtak a fák puha hóval borított, kusza ágai. Az egy szál utcai lámpa fényében kirajzolódtak az ágak, mindmegannyi fehér kar, mind-mind az apja felé hajolt, mintha száz nagymama nyújtaná ki a kezét a pénze után.

De legeslegjobban az maradt meg az emlékezetében, ahogy az apja felkapta, mint a pelyhet, feltette a padra, hogy egyformák legyenek, a szemük egy magasságban volt, s úgy szól hozzá, mint egy felnőttöz:

– Nem élet ez így, Tolik, nem bizony! Nem szabad az embernek így élnie...

Azelőtt is szerette az apját, a világ végére elment volna utána, de ettől az estétől fogva, amikor olyan egyetértően bólintott a szavaira, ettől az estétől fogva Tolik nagyon világosan megértette, hogy az apja egyedül van, egészen-egészen magára maradt. S attól kezdve ő lett az apja legigazibb barátja.

Mihelyt elérkezik a perc, Tolik mit sem törődve a nagymama intelmeivel, öltözködni kezd, és siet a gyárhoz, az apja elé. Messziről meglátják egymást. Tolik futásnak ered, apja megszaporozza lépteit. Aztán egymás oldalán lépkedve különféle semmiségekről beszélgetnek, néha csak hallgatnak, de Tolikban végtelen melegség árad szét.

Néha lemarad egy kicsit, apja mögé kerül, nézi enyhén görnyedt széles hátát, a kicsit szutykos munkaruhát, majd elébe vág, loppal az arcát fürkészi, a kedves, jóságos arcát, az orrától a szája szögletéig húzódó ráncokat, s belenéz fáradt, elgondolkodó és szomorkás szemébe.

Annyira sajnálja ezekben a percekben, úgy zakatol a szíve, olyan rettenetesen szereti ezt a szálás férfit, már-már viszket az orra, és kis híján sírva fakad, oly nagyon, olyan csodálatosan hozzátartozik.

Nem sír, még mit nem, semmiségekről beszélgetnek, vagy nem szólnak egymáshoz, s Tolik nagyon jól érzi magát ezekben a pillanatokban. Mintha nyár volna, ők ketten meg azon a dűlőúton sétálgatnának

a kristálytishta levegőn, s könnyű a szíve, Sura nagymama nincs is a világon, sem a fizetés, sem a szomorúság.

Az apja mosolyog, eltitkolja rosszkedvét, de a szemöldöke egyenes vonalba rándul. Soha nem mondta meg, miért ráncolja így a homlokát, de Tolik anélkül is tudja, hogy a munkája miatt. Az gyötri, hogy otthagyt a tervezőirodát, lemondott a kedvelt munkáról a pénz miatt, hogy engedett a nagymamának, meg a mamának. Azt az alkatrészt biztosan valaki más rajzolja most, ki tudja, a papa talán jobban megcsinálta volna, a gyárnak is nagyobb haszna lett volna belőle. A papáról nem is szólva. Hisz először bíztak rá ilyen fontos feladatot, eleinte örült neki, elvállalta, de aztán mintha visszariadt volna, átment a műhelybe.

Lépkednek egymás oldalán, és a papa nagyokat sóhajtott. Tolik mindent ért, jól tudja, miért sóhajtozik. Otthon is micsoda világ. Egyedül Tolik van mellette, mert a mama most már nem számít, átállt a nagymama pártjára.

Biztosan szereti őt a mama, de ugyan mi a jó ebben a szeretetben? ... Hiszen ez nem szeretet, nem bizony, mert ha jól meggondoljuk, ez beletörődés, vagy annál is rosszabb: árulás.

Ugyan mi a barátság? Ha barátja vagy valakinek – véd meg őt, ezt tudja mindenki, még a gyerektörvény is ezt tartja. De milyen barátja neki a mama, ha képtelen egyszer is szembeszállni a nagymamával, ha egyáltalán nem védi meg a papát, csak örökké a könnyeit hullatja. Bizonyára nem is szereti igazából, ha ilyen ...

Akárhogyan vesszük, a papa magára maradt. Tolik

persze mellette áll, de az édeskevés. Egy felnőtt barátára van szüksége. A mama kell neki.

„Nehéz a papának – gondolta Tolik. – S vajon hogyan lesz ezután? Így marad most már mindig? Igazán legyőzte volna a Sura nagymama?”

Otthon minden maradt a régiben. A nagymama csak egy napig örült, hogy a papa engedett, fogta magát, és átment a műhelybe. Mintha egyáltalán nem ezt várta volna. Mi a csodát várt akkor?

Mennek együtt haza, előbb a papa lép be, utána Tolik. A nagymama elfordul tőlük, mérgelődik, mert Tolik szófogadatlan volt, s elment az apja elé. A mama sűrög-forog. Apa éhesen, piszkosan jött meg a munkából, s Tolik édesanyja sietve hozza a mosdótálat, a meleg vizet, a tiszta törülközőt, és mosolyog, örül, hogy hála isten, úgy látszik, minden rendbe jön otthon. De Sura nagy néma marad. Igaz, oldalról odasandít, nézi, milyen mocskos a víz a tálban. Egyszer csak megszólal:

– Mennyi koszt hozol haza.

A papa gúnyosan elmosolyodik, nem válaszol. De aztán meggondolja magát, és eléje lép:

– Mit képzelsz, tisztelt Alekszandra Vasziljevna? Hogy csak úgy, ingyen adják a pénzt?

A nagymama nem válaszol, elengedi a füle mellett, mintha nem is hallaná, mintha ez nem tartozna rá. Tulajdonképpen elérte, amit akart. Mégis elégedetlen. Feltartja hegyes orrát, keresi, hol marhatna bele újból a papába.

De minden másképp történt.

Egészen másképp.

Akkor este is megvárta apját a gyár előtt, de amint meglátta, nyomban leolvasta az arcáról, hogy fontos esemény történt. Valamilyen fordulat.

Édesapja emelt fővel, hosszú léptekkel sietett feléje, a háta sem volt görnyedt, mint máskor, s ahogy odaért, komoly arccal bölintott Toliknak, mintha felnőtt lenne. Aztán átkarolta a vállát, és szapora léptekkel elindult hazafelé.

A mama az ajtóban várta őket, a mosdótálat már elkészítette. A papa egykettőre levetkőzött, bemártotta a kezét a vízbe, és lassan, csigalassúsággal mosakodni kezdett. Mintha a gondolatait rendezte volna. Tolik izgatottan figyelte, hogy a papa szokatlanul határozott és erélyes volt találkozásukkor, most azonban megint meghunyászkodott. Elgondolkodva nézte: apja gondosan leöblítette és megtörülte a kezét, majd helyére tette a törülközőt, s lassan az asztalhoz lépett.

- Masa! - szólalt meg hirtelen, hangos sürgető hangon.

Tolik szíve a torkában dobogott.

Az apja háttal állt neki, nem láthatta az arcát, de a megszokottnál is görnyedtebb vállából, és abból ítélve, ahogy idegesen, erélyesen szólította a mamát, mindjárt megérezte, hogy nehéz percek következnek. Feszülten figyelt. De a nagymamára és a mamára pillantva hirtelen összerándult.

Mind a ketten a papát lesték. Tolik jól látta az ő arcukat, mely furcsa tükörként mutatta a papát. A nagymama is megérezte a papa hangjában az izgatott riadalmat, feszülten várakozott ő is, de ez más-

fajta feszültség volt, mint Toliké. Szinte kővé dermedt, arca szilveszteri maszkhoz hasonlított, de azok mind-mind nevetősek. Ám a nagymama komor arcára valaminő magabiztosság fagyott. Jártasd csak a szád, úgyis az enyém lesz az utolsó szó, mert én jobban tudok mindent, ezt fejezte ki minden vonása. A mama viszont nyugtalan lett, reszketve várt.

– Masa – mondta a papa. – Megkaptam a fizetésemet.

Benyúlt a zsebébe, és előhalászta a pénzt.

Ezért idegeskedett hát, gondolta Tolik kicsit megnyugodva, érthető, hisz most kapott először fizetést az új munkahelyen. A nagymama merev arca meg-rándult, nem mosoly jelent meg rajta, csak egy fintor féle. Felsőhajtott a mama is.

– Persze most többet kaptam – folytatta a papa –, mint azelőtt. De én ...

A szó a torkán akadt; Tolik észrevette, hogy ökölbe szorítja a kezét, aztán erőnek erejével újból kinyitja.

– De én arra kérlek – kezdte újra köhécselve –, hogy te magad gazdálkodj vele.

Tolik látta, hogy a nagymama képtelen újra felöltetni az előbbi magabiztos álarcot, és tátva maradt a szája, a mamája pedig elsápadt. Ha kívülről láthatta volna magát, tudta volna, hogy az ő arca is megnyúlt a csodálkozástól. Hogyisne! Elvégre a papa olyasmit mondott, ami ... hiszen ez felér egy forradalommal az ő családi életükben!

– Ahogy mondom! – jelentette ki a papa egyik lábáról a másikra állva. – És fölösleges így bámulnia, Alekszandra Vasziljevna. Elvégre mind a ketten dolgozunk ... És jogunk van ...

Izgalmában be sem fejezte a mondatot.

De akkorra észbe kapott a nagymama, becsukta a száját, összeszorította a fogait, és már-már kereste a pontot, amire rámeredhetne, de mindjárt meggondolta magát, megint a papára nézett, egyszerűen nem tudta elhinni, hogy ilyet mondott.

– Egyébként is . . . – A papa egyszerre megnyugodott. – Egyébként is, miért dolgozunk, ha nem költjük el a keresetünket? Mire kuporgassuk?

Mikor a papa beszélt, szívesen járkált a szobában, mindig rágyújtott, és füstfelhő járt a nyomában. Most azonban nyugodtan állt egy helyben, s elszantan beszélt.

– Veszünk Toliknak valami új holmit – közölte magabiztosan. – Neked is kellene egy új kabát. Ami azt illeti, rám is rám fér egy új öltöny. Mindenki kap valamit. Természetesen Alekszandra Vasziljevna is!

A papa a nagymamára emelte a szemét. Tolik fel pattant. S a nagymama hirtelen felvisített, mintha elevenen nyúznák.

– Én is?! – kiáltozott. – Még hogy én is! Hát ez meg mit jelentsen? Mi a fenét parancsolgatsz itten? Te laksz nálam, vagy én tenálad? Te senkiházi, te fajankó!

Felugrott a székről, öklét rázta, üvöltve futkosni kezdett a papa körül. Na, most megint veszi a kabátját, bevágja az ajtót, gondolta Tolik, s mikor éjszaka megjön, borszag árad majd belőle. De a papa nem mozdult, rá se hederített a körülötte ugráló nagymamára, észre sem vette.

– Hogy s mint leszünk, Masa? – kérdezte halkan a mamától. – Meddig tűröd még ezt? Meddig? – A nagymama felé bólintott, mintha az szamovár volna, egy lélektelen valami, egy tárgy.

A mama arca falfehér lett, lassan felállt, hunyorogni kezdett.

– Nem tehetjük, Petya, nem... – suttogta fuldokolva. – Én nem tudom megtenni.

A papa lehajtotta a fejét, s Tolik azt hitte, megint nem tud szembeszállni, megint beadja a derekát, és a nagymama újra kézbe veszi a dolgokat, mint eddig. Minden idegszálával segíteni akart a papának, hogy ne hátráljon meg. Hisz olyan boldog volt, hogy ma határozott és erélyes. Ő pedig mintha meghallotta volna Tolikot.

– Ez így nem mehet tovább – mondta, ügyet sem vetve a mama könnyeire. – Értsd meg, Masa, nem élhetünk így tovább.

A mama az asztalnál állt, a papáról a nagymamára nézett, zavartan hunyorogva dörzsölte a halántékát, mintha rettenetesen megfájdult volna a feje. A nagymama ezalatt hallgatott, villogó szemmel tartotta magasra az orrát, láthatóan sietve számolt magában, aztán újra felvisított:

– Ha meg így van, ha én már ilyen vagyok, de ti, ti önállóak, akkor kifelé innen, menjetek a pokolba! Mire vártok? Lakjatok, ahol akartok.

S váratlanul elsírta magát.

Tolik megremegett, soha nem látta még sírni a nagymamát. Ámulva bámult az arcába. Sura nagymama szemben állt vele, félig a mama felé fordult, torkaszakadtából bőgött, még a könnyei is potyogtak. De Tolik nem hitt neki. Egyáltalán nem sajnálta, hiszen jól látta, hogy tőle nem tartva, vele mit sem törődve gyors pillantásokat lövell a mama felé. S egyre hangosabban jajveszékelt, csak hogy keresztülvigye az akaratát.

Akkor a mama már csak őt nézte, pillantást se vetett a papára, a nagymama pedig egyre jobban kiengette a hangját, s a mama nem bírta tovább, odarohant hozzá, megragadta könyökét, de ő lerázta a kezét, mintha haragudna rá, mintha neki kellene bocsánatot kérnie, jóvátennie a gyöngeségét.

Mikor a papa a mamára szögezte a tekintetét, Tolik újra láthatta a szemét: nyugodt és elszánt volt, mint amikor hazafelé jöttek. A papa tehát mindent megértett, bár nem látta a nagymama színlelését. Rájött, hogy az egész hazugság, cirkusz.

– Hát akkor – mondta a mamának. – Gyerünk! Valahogy megleszünk! Látod, minden rosszban van valami jó. Így hamarabb kapok lakást. Csomagolj!

– Nem! – kiáltott fel a mama. – Nem! Soha! – És hullott a könnye, mint a záporoső.

A papa komoran hajtotta le a fejét, meggörnyedt, mint azelőtt. De ez csak egy pillanatig tartott.

– Ej, Masa, Masa! – sóhajtott fel. – Úgy látszik, nem volt a mi életünkben semmi szép, hogyha képes vagy így... Gyere, mitől félsz, sikerül minden, nem veszünk el... De ez így nem élet! Ezt nem lehet életnek nevezni.

Toliknak eszébe jutott, hogy ő azonnal megértette a papát. A mamára nézett: vajon ő is megérti?

Ám a mama talán nem is hallotta. A Sura nagyit simogatta, nyugtatgatta. Tolik az apjára nézett: ragyogott a szeme, ökölbe szorította a kezét, mintha verekedni készülne.

– Értsd meg végre, hogy ez így nem mehet tovább! – kiáltott fel.

A nagymama zokogott, s a mama átölelte, mint egy gyereket, a vállát simogatta.

– Jössz hát? – kérdezte még egyszer a papa, és megfogta a mama vállát.

A mama megrázkódott az érintésétől, ezt érezve a nagymama, hirtelen kitepte magát a kezei közül, az ajtóhoz ugrott, és kitárta. Akkor már többen álldogáltak a folyosón. Kijött Polja néni is, serpenyővel a kezében. Sura nagymama, hogy minél jobban hallják kint az emberek, visszataszító hangon sivalkodott:

– Eridj innen, te, te, mérnök úr! Hordd el magad a lakásomból!

Kemény öklével, hegyes ujjával, villogó szemmel mutatott az ajtóra.

A papa a fogashoz ment, levette a kabátját.

Tolik egész idő alatt hallgatott, most azonban megmozdult. Végignézte a jelenetet. Nemcsak a mostanit, eddig is mindig szemtanúja volt mindennek, ami a lakásban történt. Látott mindent az elejétől a végéig. Látta a háborúskodást a papa és a nagymama között, amelyet a mama hallgatag könnyei kísértek.

Mert a mama mindig a nagymama rabszolgája volt. Se látott, se hallott. Tolik eddig azt hitte, hogy a papa is aláveti magát a nagymama akaratának. Majdnem biztos volt benne.

De nem így történt!

A papa nem lett a zsugori öregasszony rabszolgája. Fellázadt!

Megmondta neki, amit már réges-rég együtt kellett volna megmondaniuk.

Most megmondta.

És nagyon jól tette. S Tolik, aki igazi barátja lett a papájának, tökéletesen egyetértett vele.

Indult tehát ő is a bundájáért. Egyetlen pillanatig

sem kételkedett benne, hogy ennek így kell lennie, hogy el kell mennie a papával.

A nagymama a nyitott ajtóban állt, a papa már felvette kabátját, már a komódból szedte ki az ingeit, és behányta őket a kopottas szatyorba. Az egy csomóba gyömöszölt ingek meggyűrődtek, de a papa nem törődött vele. A keze remegett, dühösen hajigálta az ingeket, mintha ők tehetnének mindenről.

A mama a sarokban állt, keze tehetetlenül csüggött alá. Egyszerre megöregedett az arca, süket, vak öregasszony lett belőle. Valami történt körülötte, ő azonban nem látott, nem hallott semmit, belefáradt az egészbe, minden mindegy volt már.

Tolik felvette a bundát, sapkáját behúzta a szemébe, s várta, mikor végez a papa az ingekkel.

De ekkor, mintha villámcsapás érte volna a mamát. Megrázkódott, odaugrott Tolikhoz, s a könnyeit nyelve vadul felkiáltott.

– Nem! Nem engedem!

Tolik összerezzen a kiáltástól, de még nem fogta fel, hogy miatta sikoltozik.

– Én elmegyek a papával – mondta neki nyugodtan. – Te maradhatsz, de én elmegyek.

Valakinek feltétlenül el kell mennie a papával. De a mama ezt nem értette meg, a mama semmit nem értett meg.

Belecsimpaszkodott Tolik bundájába, és magához szorította. Odaszaladt a nagymama is, de az ajtót nyitva hagyta. Most már ketten fogták. Tolik igyekezett kiszabadítani magát, de tehetetlenül vergődött a kezeik között, s megértette, hogy minden elveszett.

Mindennek vége!

Mindennek, mindennek, mindennek!

Úgy érezte, szakadék szélén áll. Lent borzalom és sötétség honol, a mamáék meg oda akarják letaszítani.

Karikák ugráltak a szeme előtt. Birkózott velük, és torkaszakadtából üvöltött, zokogás rázta.

– Nem akarok veletek maradni, nem akarok!

Egyszer csak meglátta az apját. Az ajtóban állt, Tolikot nézte. Mozgott a szája, valamit mondott, Tolik azonban nem hallott semmit. Nagyon akarta hallani a szavait, de mintha megsüketült volna. A papa odaszólt neki, és bólintott.

Aztán becsukódott az ajtó, és elment.

Tolik egyetlen lendülettel, kétségbeesetten rántotta ki magát. De a nagymama megelőzte, az ajtóhoz rohant, bezárta, és zsebrevágta a kulcsot.

– Te! Te! – üvöltött Tolik. – Te utálatos!

Öklét rázva oda akart ugrani hozzá, de a mama magához ölelte, és olyan erővel szorította, hogy a lélegzete is elakadt.

II.

Szürkület borult Tolik életére. Valahol magasan, a felhő fölött, tüzesen sütött a nap, kék volt az ég, mint a folyó, ő azonban nem látott ebből semmit, mert a sűrű, ködös szürkesség mindent elborított körülötte.

Akkor egész este hadakozott, el akart rohanni az apja után, utol akarta érni, hogy belekapaszkodjon a kezébe, vele menjen. De a mamáék nem engedték. Kulcsra zárták az ajtót, s vele együtt önmagukat is

bezárták a lakásba. Nevetséges! Hát vissza lehet tartani azt, aki menni akar?

Reggel az iskola helyett a gyár felé vette az útját, hogy megkeresse az apját.

Nagyon-nagyon csöndes volt az utca. Lassan felkelt a nap a házak mögül, rózsaszín fény ömlött el a csikorgó havon, s Toliknak olyan érzése támadt, mintha égetett cukorszemeken járkálna, szinte édes lett a szája. Ahogy közelebb ért a gyárhoz, egyre több ember lett az utcán. A felnőttek harsányan nevetgéltek, beszélgettek útközben, s Toliknak ki kellett lépnie, hogy ne maradjon le. A kapu előtt a tömegbe került, visszafordult az emberáradattal szembe, meglökték vagy kikerülték, s harag nélkül ráripakodtak. Végre kijutott a tömegből, átment az utca túloldalára, s felkapaszkodott egy alacsony kőedényre, amelyben nyáron virágok pompáztak, hogy könnyebben megláthassa apját a tömegben.

Álldogált a beton virágedényen, toporgott, hogy felmelegedjen, s nem győzött csodálkozni, mennyi rengeteg ember özönlik reggel a gyárba. Mindnek van tennivalója, senki nincs dologtalanul, gépet kezelnek, vagy a tervezőirodában rajzolnak, mint a papa azelőtt. „Ha zászló volna náluk, kész felvonulás lenne az egész” – gondolta Tolik. A felvonulás nem akart véget érni, és borsózni kezdett a háta – tisztán hallotta, hogy az emberek lépést tartanak, s bár hó borította a földet, nem düböröghetett a léptük alatt, Toliknak mégis olyan érzése támadt, hogy döng, dob, dob, dobban a föld a felvonuló tömeg lába alatt.

Vadidegen emberek siettek el előtte, de nem érezte magát idegennek. Senki nem lepődött meg azon, hogy ott állt a virágedényen a tömeg felett, mintha ez a

sok ember itt mind-mind úgy gondolná, hogy van mit néznie, van mit bámulnia egy gyereknek.

Hirtelen elfogyott a tömeg, észre sem vette, hogyan történt. Az imént még végtelennek látszott, aztán eltűnt, elnyelte a gyárkapu. Már csak a későn jövők szaladtak a bejárat felé, s elnéptelenedett, elcsöndesedett az utca. Tolik kényelmetlenül érezte magát a betonvázán, amelyben nyáron virágok nyíltak. Leugrott.

A papa nem jött. Vagy nem vette észre a tömegben? De hát magasra állt, az apja okvetlenül észrevehette Tolikot, odamehetett volna hozzá.

Behúzott nyakkal, egyszeriben rettentően hasonlított az apjára, elkullogott. Valahol el kell töltenie a napot, hogy délután visszajöhessen. Okvetlenül vissza kellett jönnie, hogy találkozzon a papával.

Az előző este eseményein rágódott. Elmenőben mondott valamit a papa, látta, hogy mozgott a szája. Tolik biztos volt benne, hogy hozzá szólt. Vajon mit mondhatott? ... Hogy várni fog rá a gyár előtt, mint máskor? Vagy hogy megkeresi majd őt?

Tolik úgy érezte magát, mint aki eltévedt az erdőben. Illetve nem is tévedt el, hiszen ismeri a visszavezető utat, de semmiképpen, semmilyen körülmények között nem mehet vissza, s ment tovább, azt az egyet biztosan tudva: valahol várják.

De hol?

Tolik lehorgasztott fejjel bolyongott az utcán, nagy töprengésében alig hallotta meg, hogy a nevéen szólítják. Amint hátrafordult, meglátta az apját.

Első pillanatban nem akart hinni a szemének. Értetlenül állt, képtelen volt elhinni, hogy mégiscsak megtalálta, meglegelte a papát. Aztán eldobta a táská-

ját, előreleendőlt a magas férfi felé, belefúrta az orrát a kabátjába. Furcsa olaj, vas, gyár szaga volt a papának, s Tolik türelmetlenségében mindent feledve, máris menni akart vele a gyárba, ahol az a sok ember dolgozik, akiket reggel látott, akik úgy özönlöttek, mint a felvonulók.

Felemelte a fejét, és belenézett édesapja megfáradt, szürke arcába, beesett, karikás szemébe.

– Papa! – kiáltott fel Tolik. – Én nem akarok ott maradni! Vele akarok menni.

Valami fojtogatta a torkát, legörbült a szája. Apja a vállára tette a kezét, amely súlyos volt, mint a kő.

– Na, na... Ne lógasd az orrod! – Majd elkomolyodott, és kertelés nélkül, megfontoltan azt mondta: – Hová vigyelek, mondd meg. Ne haragudj, fiam, hiszen én is azt szeretném, ha velem lennél, de értsd meg, most is a pályaudvaron aludtam... Ma odaköltözöm egy elvtársamhoz, aztán megkérem, küldjenek kiszállásra. Gondolom, utána munkásszálláson kapok helyet... Hogyan vehetnélek magamhoz?...

Tolik nem akart többé sírni. Apjára nézett, és megértette, maradéktalanul megértette, mert úgy beszélt hozzá, mint akkor este a kispadon, egyenesen, kertelés nélkül, pont, mint egy felnőttel.

– Ne vedd zokon – mondta a papa. – Ilyen az élet, mit tegyünk. Majd megkérem, hogy minél előbb adjanak lakást, s akkor hozzám költözzöl. Úgy élünk majd kettesben, mint az aggregények. Rendben van?

– Igen – mondta Tolik, majd rövid töprengés után hozzátette: – Akkor talán anya is eljön...

Édesapja maga felé fordította, sokáig fürkészte, mintha először látná.

– Nézze meg az ember – dűnnyögte meglepetten. – Hiszen te már felnőtt férfi vagy.

Tolik mosolygott, lassan a gyárkapuhoz értek.

– Elkéstél? – kérdezte Tolik.

– Bizony el. Veled együtt – ráncolta a papa a homlokát. – Pedig nem szabad elkésni. Senkinek. Nekem se, neked se. Menj az iskolába. Ha nem utazom el, vasárnap tizkor várj meg, mondjuk, a mozi előtt. Ha nem lennék ott most vasárnap, egy hét múlva megint gyere el.

Lehajolt, átölelte Tolikot.

– Ne lógasd az orrod! – súgta a fülébe.

A papa belépett a gyárkapun, s Tolik akkor vette észre a kezében a szatyrot, amelybe tegnap este az ingeit hányta be.

Indult az iskolába, de a vasárnap járt az eszében, meg a házuk melletti kis mozi, ahová azelőtt mindig hármasban jártak: a mama, a papa meg ő. Az Ogonyok moziban mulatságos gyermekfilmeket játszottak. Most majd ketten nézik meg a papával a táncoló törpékről szóló filmet, s ez a gondolat mosolyt csalt az arcára.

12.

Milyen rövid egy nap! Csak egy nap! És milyen hosszú! Egy álló nap!... Mennyi minden történhet egyetlen nap alatt – mennyi vidám, kellemes dolog, s milyen sok rossz, sőt olyan is, amely felfordítja az életet.

Ám az ember nem tudhatja előre, mi történik vele egy napon. Hát még egy ötödikes kisfiú, akinek éte-

le-itala, tanulása, ruhája, vagyis az egész élete másoktól, a felnőttektől függ. Egy gyerek aligha sejt bármit is előre, nem tudja, mit várhat a felnőttektől.

Tolik egész nap zavart volt, nem tudott zöld ágra vergődni önmagával, örült, mert látta az apját, és beszélt vele, majd a könnyeivel küszködött, amelyek elhomályosították a szemét, hogy nem látott tőlük. Minduntalan a rettenetes jelenet jutott eszébe, tudta, hogy ami este történt, megmásíthatatlan, mégsem akarta elhinni, hogy mindennek vége, és a papa nem jön vissza...

A tanítás után nem ment haza, a városban kószált, félreeső utcákban csavargott.

A csöndes sarkokon öreg faházak nézték Tolikot vaksi ablakaikkal, ő csodálkozva látta, mennyire nem hasonlítanak kőtestvéreik kifejezéstelen, egysíkú képeire. Olyan érzése támadt, hogy a faházak jóságos öregemberek, akik azért jók, mert öregek. Életük során sok mindent megértek, rengeteg jót és rosszat láttak, már semmi nem bántotta őket, és nemigen örültek semminek, de jók maradtak. Azért oly mindent-megértőek. Ó, ha minden öreg ilyen volna!

Végigment egy dimbes-dombos, kanyargós, lejtős kis utcán, a hóba vágott lépcsőkön, a házak szürke ablakszemei felragyogtak a napfényben, majd az utca elkanyarodott a horhos felé, s a meredek parton a hó már az esti égbolt fényeit tükrözte.

Ment végig az utcán, ameddig csak házakat látott, aztán visszafordult, ismeretlen sarkokon fordult be, úgy érezte, útvesztőbe került, a Murzilkában látottilyent, de a lapban roppant egyszerű volt mindig a labirintus, azonnal rájött a kivezető útra, de itt semmi sem volt nyilvánvaló, követhető, csak az az utca,

amelyikbe éppen befordult. Hirtelen kerítések állták útját, megfordult, betért egy másik utcába, s ment, ment tovább, végül sötéten leszállt az este, felgyulladtak a lámpák, mint csillogó, színes karácsonyfa-égők. Sárgás fény ömlött el a házakon, s Tolik befordult az utcájukba, ahol sokszemű, szürke téglahalmokként sorakoztak az egyforma kockaházak.

A mama csendben üldögélt a nagymama mellett, éppúgy, mint tegnap este. Mintha az idő megfordult volna, a ma egyáltalán nem ma volt, hanem tegnap, ami elmúlt.

Az ajtó mellett a széken ott állt a mosdótál, melyben a papa mosta mindig a kezét. Ma nem öntött bele vizet a mama, de a törülköző mellette lógott, és a kályhán gőzölgött a teáskanna. „Várják, hogy visszajön, azt várják” – gondolta Tolik. Gúnyosan elmosolyodott, és büszke volt az apjára. „Most már senki nem fogja piszkálni” – elmélkedett tovább, de ettől nem lett könnyebb a szíve. Arra gondolt, hogy apja a pályaudvaron alszik egy kemény padon, párna helyett a szatyorba gyúrt ingeket teszi a feje alá, s újból kicsordultak a könnyei. „Vége mindennek! Hogy vinné el az ördög a gonosz nagymamát!”

Kelletlenül levetkőzött, de közben a papára gondolt. A nagymama meg a mama fürkészően nézte, mintha valami rosszat tett volna. Egyáltalán olyan merőn figyelték, szinte belefúrták a tekintetüket, egészen a szívébe, pillantásuk röntgensugaraival vizsgálgatták...

Levetkőzött, leült az asztal mellé, előszedte a füzeteket. Sura nagymama nehézkesen feltápáskodott, és éles pillantásokat lövellve Tolikra, elvonult a kucájába. Majd ugyanolyan fürkésző szemmel nézett

az istenképre, és letérdepelt, összezárt térdekkel, lehajtott fejjel mondta imáját – alázatos volt, engedelmes és szelíd az ikonja színe előtt. Szípgöngy, hajlongva hányta a kereszteket.

Tolik igyekezett nem nézni a nagymamára, megpróbált csakis a leckéjére gondolni. De a mama szárnalmas, megalázott arccal a nagymamát bámulta.

– Anyám – szólalt meg a mama váratlanul –, anyám, inkább azért imádkozzon, hogy visszatérjen... Segít? Megsegít?

Sokáig, nagyon sokáig nézte édesanyja könnyörgő, fehér arcát, ahogy azt mondta: „Segít? Megsegít?...” Nehezen jött csak rá, arra kéri, a papáért imádkozzon. A nagymama felé fordította hegyes orrát, s hevesen felpattant:

– Kihez imádkozzak? – kiáltotta, s megismételte, hogy jobban hallják: – Kihez imádkozzak? Ehhez?

Az ikonon ábrázolt istenség felé bökött, mintha sehogyan sem értené, és valóban csodálkozna, hogy igazán arra kéri, hogy az Istenhez imádkozzon.

– Hozzá?! – hadonászott. – Ehhez? – Egyszeriben elfogta a nevetés. – Csakhogy ez fából van. És süket, hiszen csak festett kép!

Meghibbant a nagymama, gondolta Tolik, ki tudja, talán így háborodik meg az ember. Hisz az imént még ájtatosan bólogatott az ikon előtt, mormolta az imát, három ujjal hányta a kereszteket, most meg miket kiáltozik itt összevissza az Istenéről.

Aztán rohangászni kezdett a szobában, mintha kergetnék, s egyfolytában harsogott:

– Azt már nem! Fölösleges hozzá imádkozni. Van más isten is, amelyik előbb meghallgat! Amelyik a földön jár! Ahhoz fogok könyörögni. A pártistenhez,

bizony ám! Hogy tegyen rendet a bolsevik hívei között! Nézze meg, mit művelnek a rongyosai! Megnőszülnek, kölykeik születnek, aztán elhagyják a családjukat. És még kommunistáknak mondják magukat!...

„Elment az esze – gondolta Tolik, s újra nyomasztó balsejtelem fogta el. – Hazugság volt minden, az egész egy nagy hazugság. Cirkusz. Minden csak cirkusz...”

Volt egyszer egy játéka, a keljfeljancsi. A baba derekában volt egy golyó. Ha feldőlt, elmozdult benne a golyó, s a baba nyomban talpra állt, mosolygott tovább. Mert két feje és két arca volt. Feldőlt, átfordult, s máris felállt. Keljfeljancsi!

Ezt a játékot juttatta eszébe a nagymama. Keljfeljancsi volt ő is. Átfordul, akármi történik.

Az előbb még hogy imádkozott, milyen istenfélő arccal, most meg átfordult, s lám, miket beszél! Hogy nem restelli! Egy csöpp szégyen nincs benne, zavarba sem jön, mintha semmi sem történt volna, mintha nem szidta volna az imént az Istenét.

Arra eszmélt fel gondolataiból, hogy a nagymama mellette áll. Fürkésző tekintete megint az arcára tapadt, keresztülfúrta és beléakaszzkodott. Merev, gonosz mosollyal egy kockás füzetet tett elébe, s közben elégedetten cuppogott.

El nem tudta képzelni, mit akar tőle, s az anyjára nézett. Ő sápadtan bólintott, hogy ennek így kell lennie, fogadjon szót a nagymamának.

– Fogjad a tollat, mártsd bele a tintába – édelgett a nagymama, izzadó kézzel simogatva Tolik haját.

Biztosan megint valami gyalázatos dolog készül,

mit is várhatna tőle az ember. De azért engedelmesen kirakta a tintát.

A nagymama ráncos tenyerébe hajtotta az arcát, majd lassan diktálni kezdett.

– Pártbizottsági elvtársak! A kommunista Bobrov fia fordul magukhoz. Édesapám elhagyott minket...

Tolik levágta a tollat és felpattant.

– Írd csak, ne ugrálj – szólt rá a nagymama bólogatva.

S bólíntott a mama is egyetértően.

Tolik a fogashoz ment, hogy leakassza a bundáját. S ekkor meghallotta, hogy kattan a kulcs a zárban. Odanézett, meglátta a nagymama kezében a szíjat.

Minden összefolyt a szeme előtt, s könnyeit nyelve, feltörő zokogásával küszködve kijelentette:

– Nem!... Azért sem!...

A nagymama odalépett hozzá: a szíj a hátán csattant. Tolik döbbsen állt egy pillanatig, tátott szájjal próbálta megérteni, mi történt. Aztán mint a vilám, az asztalnál termett, felkapta a tintásüveget és kétségbeesetten elhajította. Mint a gránát, úgy repült az üveg a sarokba, az ikon felé. A kék tinta végigcsorgott a falon. Nem találta el az ikont.

S akkor a nagymama az arcába sújtott. Mintha megbénult volna. Nem fájt, egyáltalán nem fájt, csak nem érezte többé égő arcát, olyan merev lett, akár a fa. Felnevetett. Tolik nevetett, és a nagymama, összeszorítva vékony, kék száját, nekikeseredetten ütötte-verte.

Aztán egyszerre megjelent a mama arca.

Ott állt előtte, s az ő kezében nem volt szíj.

– Írd meg! – mondta a mama is. Arca ijesztően hasonlított a nagymamáéhoz. – Írjad, fiacskám!

- Elárultad - suttogta Tolik, s a nagymama kezében újra meglendült a szíj.

Villámok cikáztak a szobában, és elvakították, szédült már, zúgott a füle, úgy érezte, különös, furcsa húrok pattantak meg benne.

Megint ott lebegett előtte a mama arca. Megörült neki, gondolta, ezt nem teheti, nem állhat így tétlenül, nem nézheti végig, hogyan veri őt a nagymama.

A pattogó, fájdalmas ütésektől szédelegve, halkán, értetlenül nyögte neki:

- Mama? Mama? ...

- Meg kell írnod! - válaszolta az anyja.

Hirtelen iszonyatos ürességet érzett. Feneketlen ürességet, és elviselhetetlenül fokozódó éles zúgást.

Mintha ködben járna, erőtlen, bizonytalan lábakon indult az imbolygó-dülöngélő asztalhoz, és semmit sem értve a tollért nyúlt.

- Na, írd! - Most már szelíden sürgette a nagymama, mintha mi sem történt volna, és csak úgy könnyűszerrel jobb belátásra bírta volna Tolikot.

Fogta a füzetet, és mindent leírt, amit recsegő hangon diktált neki: „Pártbizottsági elvtársak! A kommunista Bobrov fia fordul magukhoz. Édesapám elhagyott minket... Küldjék vissza hozzám a papát, pártbizottsági elvtársak...”

Hibát hibára halmozott, reszkető keze nyomán dülöngélő betűk és pacák gyűltek a papíron... Nem szidták érte, simogatták a haját, de Tolik fütyült rájuk, nem érdekelte, mit művelnek.

Megittatták egy pohár sárgás vízzel, szó nélkül felhajtotta, jóformán meg sem érezte a valeriánacseppek fanyar ízét.

Megitta, aztán evett valamit, mert nem érdekelte már, mit csinál, mindegy volt...

Nem érdekelte az sem, hogy a nagymama lera-
gasztja a borítékot, felöltözik, és lemegy az utcára,
hogy bedobja a postaládába...

Ketten maradtak, és a mama fájdalmas szemmel
nézte őt. De ezt sem vette észre.

Most már minden mindegy volt.

13.

Szombaton egész éjszaka hullott a hó. Vasárnap
korán reggel, mikor kint az utcán még alig pirkadt a
hajnal, Tolik az ablakhoz osont, és sokáig bámulta a
csöndesen hulldogáló pelyheket.

Órákig ült az ablakdeszkán, reszketve figyelte,
mint rajzolódnak ki a szemközti házak háromszög-
letű tetői. Szinte öntudatlan félálomban felöltözött.
Felkelt a nagymama, a mama, szóttalanul kezdtek sür-
gölődni a tűzhely körül. A gyújtós ropogva kapott
lángra, a kéményen besüvített a szél.

Hallgatta a szél fütyülését, bámulta az ablak alatt
magasodó újabb buckákat, bénultan nézte a havat.

Amióta a nagymama megverte, és Tolik zúgó fej-
jel, reszketeg betűkkel megírta azt a néhány sort,
minden megdermedt benne. Mintha meghalt volna a
régii Tolik, amelyik aggódott az apjáért, amelyik
gyűlölte a nagymamát, és szembeszegült vele. Az a
Tolik, amelyik páncélos fejevédőben ütötte a koron-
got.

Meghalt a régi Tolik, és egy másik született he-
lyébe, akinek üres volt a lelke, egy kődarab ült a

szíve helyén. Őt már nem érdekelte, mi történik körülötte. Nem törődött vele, mert ő is senki már. Egy nulla. Üres báb, ahogy egykoron a nagymamáról vélekedett.

Meghalt a régi Tolik, s ez a másik vakon bámult ki az ablakon, nézte a hóhullást.

Aztán felhúzta a halinacsizmát, magára rángatta a kopottas bundát. A mama rászólt, hogy igya meg a teáját, de oda se hederített, sietett az utcára. De a mama nem sírt, nem veszekedett, fájdalmas szemmel, szótlánul figyelte Tolikot, aki tépelődve fordult ki az udvarról, azt sem tudva, hová megy. Újabban szeretett csak úgy céltalanul kószálni.

Csak ment, maga sem tudta, hová, merre. Nem gondolt semmire. Hallgatta a hó csikorgását a talpa alatt. Ha nem volt kedve, azt sem hallgatta. Csak mozogjon a lába. Úgy is lehet menni, ha az ember nem gondol semmire.

Ment egyik utcából ki, a másikba be. Céltalanul rakosgatta a lábát, úgy járkált, mintha nem tudná, hová akar kilyukadni, de a végén mégis ott volt a mozinál.

Nem bújt el, dehogy, megállt a túloldalon, nekitámaszkodott a bódénak, ahol nyáron vizet árulnak. És álldogált.

Nézi az apját, nézi, ahogy föl-le járkál, aztán körbejártatja a szemét, de a szemközti bezárt bódéra pillantást sem vet.

Tolik bámulja az apját, s nem szorul össze a szíve, nem dobog fájdalmasan. Mert neki már nincs szíve. És a torkát sem szorongatja semmi, hiszen nincs benne más, csak üresség.

Üres tekintettel figyeli a papát, merev pillantással. Aztán elfordul.

Elindul céltalanul, s a hó csak hull, egyre hull, mintha valami üzné, hajtaná a telet, hogy tavaszra minden kosarából, minden ládájából kiszórja a havat.

Tolik járja az utcákat, mellékutcákon kóborol, és csak nagy keservesen vergődik ki az útvesztőből.

Későn ér haza, amikor már leszállt a kéklő este, s az utcán kigyulladtak a lámpák.

A mama egy tányér burgonyát tesz elé, jó ízű volt, de ő csak turkál a tányérban, s mindjárt le is fekszik.

De nem jön álom a szemére.

Úgy érzi, mindjárt elsüllyed a föld alá, s ekkor eszébe jut, milyen furcsát álmodott a minap arról az undok, tarka masszáról, amelyik meg akarta fojtani a kémiai szertárban.

S hallani vélte a nagymamát, amikor megfejtette az álmát.

Összeszorított szájjal, keserűen azt gondolja: „Lám, igazi jósnő, mindent megmondott előre!”

MÁSODIK FEJEZET

LA SSÚ VÍZ...

Mostanában mindig szégyenkezik. Állandóan fél. Otthon ül naphosszat. Megtanulja a leckét, s bámulja az udvart, az utcára nem megy. Idejét se tudja már, mikor volt utoljára ütő a kezében, elfelejtette, hová dugta a tankista sisakot.

Ha kilépett a kapun, mostanában mindig ugyanazon az úton ment az iskolába, onnan meg egyenesen haza. Három lakótömb járásnyi volt az egész út, olyan rövid, hogy azelőtt észre sem vette. Bevágta maga mögött az iskola kapuját, s mire észbe kapott, már otthon is volt. Odafele szintúgy.

De most megváltozott minden. Most tolvajként surran ki a lépcsőházból. Mielőtt befordulna a sarkon, előbb körülkémlél, jól megnézi az embereket, lesi, ki jön szembe, ha bajt szimatol, uzsgyi, futásnak ered. Arra is rájött, hogyha egy felnőttest követ, mint az árnyék, ha elbújik mögé, akkor nem venni észre.

Így megy haza, rejtőzködve, loppal, már a küszöbön levágja a táskát, és csüggedten a díványra ül. A sapkáját se veszi le. Várta, hogy halkuljon szívének dübörgése, hogy elmúljon ujjáiból a remegés.

Mert ilyen lett az élete . . .

De régnek tűnik, amikor apja elé ment a gyárhoz, s tekintete az ő ismerős járását, fáradt, görnyedt vállát

kutatta az embertömegben, amikor várta és szerette. Most meg...

Most szakadék tátong közöttük, amelyet lehetetlen áthidalni.

Tolik az ablaknál ül, s ijesztő képek villannak fel előtte. A postás, aki levelet visz a pártbizottságra. Már olvassa is egy szigorú arcú férfi, az iskolaigazgatóra hasonlít, aztán hivatja a papát. Látni véli apját, ahogy ott áll a szigorú ember előtt, lehajtja a fejét, hogy az ne lássa a pirulását. Aztán a szigorú férfi az öklét rázza a papa orra előtt, tán meg is fenyegeti, hogy kizárják a gyárból...

Ettől kezdve minden összezavarodott a fejében. A gyerekeket valóban eltanácsolhatják az iskolából, de a gyárban biztosan másképpen van, az a szigorú ember aligha rázza az öklét – hogyan is tehetne ilyent az ő apjával. Akárhogyan vesszük, számárság azon töprengeni, hogy s mint lesz a gyárban, mert az a legborzasztóbb, hogy nem fognak hinni a papának.

Ha a nagymama vagy rosszabb esetben a mama írta volna azt a levelet, egy felnőtt egy felnőttéről. De most egy gyerek panaszkolta be az apját. Ilyesmi valószínűleg még soha nem fordult elő. Ilyen nincs, ez elképzelhetetlen.

Tolik is leszámolt már sokszor az ellenségeivel, tudta, hogy az ember tisztességesen orrba vágja az ellenfelét, és kész. Vagy jól odamondogat neki. De becsületesen, bele egyenest a képébe. Álmában sem hitte volna, hogy van a világon borzalmasabb erő is az ökölnél meg a sértésnél. Hogy van rágalmazás, ami mindennél rosszabb.

Már-már fojtogatták gondolatai, szeme elködösödött a feltörő könnyektől. Hunyorgott, pislogott, a

könnyek lassan legördültek az arcán. Szédült, hányingere volt, szeretett volna kimenni az utcára, nagyokat szippantani, hogy kicsit több friss levegőhöz jusson, hogy elmúljon a torkáról a fojtogató érzés. De nem mozdult, ült tovább, és az ablakon keresztül bámulta a kerítést.

Időnként elfogta valami furcsa hangulat, és szidni kezdte magát, ahogy csak tudta. Úgy érezte, ostobaság az egész, a gyötrelmes gondolatok mind, hogy csupán találkoznia kellene az apjával most, mindjárt. Hogy el kellene futni, ki az utcára, elrohanni a gyárkapuhoz, és megvárni őt, belecsimpaszkodni a kezébe, elmondani neki mindent, úgy, ahogy történt...

Felugrott, gyorsan öltözködni kezdett, kirohant a koszos lámpák miatt rosszul megvilágított folyosóra, s egyszerre megtorpant.

El kellene mondania mindent úgy, ahogy van? ... De hát mit? Hogy a nagymama és az anyja a hibás, hogy ők az okai mindennek, neki semmi köze az egészhez? ...

Semmi? Hát ki írta meg a levelet? Talán nem ő?

– Hogyan is állunk ezzel? – kérdi majd a papa. – Te írtad meg, és egyedül te nem vagy hibás?

Mit válaszolhatna erre? Hogy gyáva volt? Netán azt, hogy nem állta a verést, és elárulta őt? Mert azt tette! Elárulta, ezen nem lehet vitatkozni.

Eszébe jutott, hogyan írt le mindent, amit a nagymama diktált. Eszébe jutott a gyűrött, kockás füzetlap, s újra fuldokolni kezdett. Hirtelen olyan érzése támadt, hogy bűdös a keze, elviselhetetlenül bűzlik az árulástól. A vízcsaphoz ment, és sokáig mosta a kezét.

Utána megint ténferegni kezdett a szobában, belebotlott a székekbe, majd leült az ablakhoz, bámulta az udvart, míg leszállt a kékes alkonyat, s reggel saroktól sarokig rohant lopakodova, mint egy tolvaj. Rettegett attól, hogy találkozik az apjával.

2.

A baj nem jár egyedül.

Még a közmondás is azt tartja: megjött a baj, nyiss kaput. Tolik is hallotta már ezt a mondást.

Csakhogy más dolog hallani, megint más, ha az ember a saját bőréen tapasztalja... Örökké azt hisszük, ha valamit hallunk, hogy ez ránk nem vonatkozik, csak másra... Aztán történik egy s más, jönnek a bajok egymás után, egyik nagyobb a másiknál, s az ember gondolkodóba esik... Mert az egymást követő bajok nem fonódhatnak ennyire össze. Valaki szántszándékkal előidézi őket. De ki?... Az ördög tudja. Valaki, aki általában mindent lát.

Csak nem az Isten?

Tolik riadtan pislogott a nagymama zuga felé, sokáig tépelődött, aztán káromkodni kezdett. Még mit nem!

Hogy jön ide az Isten? Zsenyka meg Cipa? Az Isten meg Kolja Szuworov? Vagy Maska Ivanova? Isten és például Izolda Pavlovna? Mi köze ehhez az Istennek? Egyszerűen nem volt szerencséje az V/A-nak, nem kell még az Istent is belekeverni.

Négy éven keresztül egy idős tanító nénijük volt, a kedves, jóságos Anna Ivanovna. Mikor elérkezett az úttörőavatás ideje, Anna Ivanovna volt mindany-

nyiuk ajánlója, annyira megbízott bennük, kivétel nélkül. De ötödikben mintha a töltésről vízbe dobták volna a gyerekeket. Bele a mély vízbe. Ússzatok tovább! Addig Anna Ivanovna tanította a számtant, a nyelvtant, az olvasást. Most meg alig tudják számon tartani a tanárokat. S mindennek a tetejébe ott van Izolda Pavlovna, a „Sellő”.

Ugyanolyan sima ő maga is, akár a neve. Haja vörösbe játszik, és orrcsíptetőt hord, olyan szemüveget, amelyiknek nincsen szára.

A papa elmagyarázta Toliknak, hogy orrcsíptetőt régen viseltek az emberek, például a forradalom előtt. Most nem annyira elterjedt. Hogy miért nem? Biztosan azért, mert ilyen alkotmánnyal nehéz tolazkodni az autóbuszon vagy az élelmiszerüzletben. A nagy tolongásban lerepül, reccs, s volt, nincs szemüveg.

Hát azelőtt kevesebb volt az ember? Mi tagadás, úgy valahogy. Egészen pontosan persze nem tudni, azelőtt miért hordtak inkább orrcsíptetőt, most meg szemüveget. Mindenesetre Izolda Pavlovna orrcsíptetőt viselt. Mint Csehov. Tolik jól ismerte Csehovot, ott lógott a portréja az iskola folyosóján. Meg a Kastankát is olvasta. Csehovnak azonban jószágos, figyelmes a tekintete, de amikor Izolda Pavlovna bejön az osztályba, soha rá sem néz senkire. Odasiet a tanári asztalhoz, az ablak felé fordulva ledobja az aktatáskáját, s nem az osztályra, nem a gyerekekre néz, hanem valahová a fejük fölé. Imád az ablaknál állni, mert akkor nem látni az arcát az ellenfényben. Azonkívül úgy tud ülni, hogy a csíptető üvege tükrözni kezd, és nem látni tőle Izolda Pavlovna szemét. Csak két csillogó-villogó kerek üveglencsét.

Tolik emiatt is fél Izolda Pavlovnától. Bár soha nem bántotta, de úgy érezte, hogy ami késik, az nem múlik. Hogy még minden megtörténhet, azért rejtegeti Izolda Pavlovna a szemét, azért nem néz az osztályra.

Tolik fél tőle, s tudta, hogy a többiek is félnek a tanárnőtől. A fiúk kikerülik, a lányok viszont hízelegnek neki, hogy így, Izolda Pavlovna, meg úgy, Izolda Pavlovna. Azt sem tudják, hogyan kedveskedjenek, mosolyogjanak, a száját lesik, hiába, ilyenek a lányok.

És még valami. Izolda Pavlovnáról se jót, se rosszszat nem mondtak az osztályban. Hallgatott, aki kettest kapott, nem mutatta a mérgét, az elégedetlenségét. Mert Tolik osztálya kétszeresen szerencsétlen, mivel hozzájuk jár Zsenyka is.

Zsenyka – Izolda Pavlovna lánya.

És Izolda Pavlovna – az osztályfőnökük.

Az igazság az, hogy Zsenyka eddig még nem okozott bajt. Jól tanult. Voltak az osztályban tiszta ötösök is, például Kolja Szuvorov. Zsenykának azonban, fel lehetett akármilyen jól, az édesanyja mindig négyest adott. Jobban felelt mindegyik gyereknél, de Izolda Pavlovnától négyest kapott, és kész! Hát nem disznóság?!

Zsenyka egy picit jobban összeszorította a száját, s fegyelmezetten ment vissza a helyére, de a szünetben kifejtette Cipának, hogy a mama elvből ad neki négyest. Másik tanárnőtől biztosan ötöst kapott volna.

Cipa bólogatott, jobbnak látta, ha nem vitázik Zsenykával. Tolik azonban dűnnyögött magában. Sehogy sem tetszett neki a dolog, mintha szándéko-

san emlegetné az elviséget, hogy jobban tiszteljék a mamáját.

De mindjárt elhessegette magától ezt a gondolatot. Elvégre úgy helyénvaló, hogy szigorúbban feleltesse a lányát, mint a többieket. Így a helyes!

Csak ne törte volna magát annyira Izolda Pavlovna, mikor a lányát feleltette, s ne emlegette volna Zsenyka olyan hangosan azt az elviséget. Nagyon piszkálta ez Tolik csőrét. Egyébként sem voltak ínyére Zsenyka kijelentései.

Örökké úgy viselkedett, mintha minden osztálytársáról tudna valamit, amit egyikük se tud. Mintha a kezében tartaná őket. Ha összeszólalkoztak a szünetben ezen vagy azon, Zsenyka minduntalan a végén közölte a magáét. Persze mindnyájan lesték, mit mond, kivált a lányok. Mintha nem is ő mondaná, hanem Izolda Pavlovna. Úgy is beszélt, mint a mamája, ahhoz nem lehetett már semmit hozzátenni. Zsenyka véleménye valahogy határozott volt, úgy tűnt, nincs helye az ellentmondásnak.

S az volt a legrosszabb, hogy Zsenyka kijelentései mindig bajt hoztak arra, akire vonatkoztak.

Cipa volt az első. Biztosan van minden osztályban rendetlen, lusta tanuló. Hát Cipa az V/A világraszóló lustája volt, a legodaadóbb, legnagyobb.

– Ó, Cipljonkov! – mondta Zsenyka egy ízben a szünetben, s gondterhelten ráncolta az orrocskáját. – Cipa született naplopó!

Cipa éppen szép nyugodtan célba vette a táblát a vizes törölőronggyal. Mihelyt meghallotta Zsenyka ki nyilatkoztatását, megtorpant, szája sarka lefittyedt, s autólámpaként villogó szeme egyszeriben kihunytt.

S valóban, az egyik séta közben, vagyis pontosab-

ban futás közben, amikor moziba igyekeztek óra helyett, Cipa kiesett Izolda Pavlovna kegyeiből. Akkor mindnyájan megtudták, milyen az új tanárnőjük.

Nevelési módszere a római kori ősi malomra hasonlított, amelyben szorosan egymásra simuló két kőlap között törték meg a búzát; volt is egy ilyen kép a történelemkönyvben. Izolda Pavlovna bedobta Cipát a malomba, és porrá őrölte.

Ami nem is volt túlságosan nehéz. A tanárnő utasítást adott, hogy az első padot fordítsák meg, szembe az osztállyal, Cipát oda ültette, és álló hónapon keresztül minden egyes órán kihívta felelni.

Cipa szemmel láthatóan megváltozott, elképesztő, mi lett belőle! Elég volt a szünetben hangosan elkiáltani, hogy Cipljonkov, s abban a pillanatban reszketni kezdett, majd kihúzta magát, és halálsápadt lett.

Izolda Pavlovna most már azt tehetett vele, amit akart. Egyetlen szavára beugrott volna a jéghideg vízbe, vagy ledobta volna magát a felhőkarcoló tetejéről, még a tűzbe is belerohant volna.

És Zsenyka előre megmondta, hogy Cipa élete a feje tetejére fog állni.

Azelőtt, még a régi tanító nénijük idején, Cipa meg Tolik barátoknak számítottak, együtt korongoztak a papa készítette pályán, és Tolik a fejjvédőjét is odaadta neki.

Aztán Tolik elment Cipa névnapjára, és nem győzött pirulni. Mindenki vitt neki ajándékot, a két nagypapája és a két nagymamája, rajtuk kívül a vendégek, a mamája meg a papája is, aki ezredes, egyedül Tolik ment üres kézzel.

Szégyellte magát, csupa udvariasságból ténfer-

gett náluk egy darabig, majd észrevétlenül kerekelt oldott. Tolik azt várta, hogy Cipa megkérdi másnap, miért ment el. De nem kérdezett semmit, mintha észre sem vette volna az eltűnését.

Igazán egyszerűen vesztek össze. Tolik gólt lőtt neki egy ízben, Cipa üvöltözni kezdett, hogy nem ér. Hiába mondta mindegyik gyerek, hogy jogos a gól.

- Hát aztán - ordította Cipa -, ha úgy is van! Én nem fogadom el!

- Hogyhogy? - nézett nagyot Tolik. - Miért nem?

- Csak! - Cipa hallgatott egy darabig, aztán nagyképűen ráförmedt: - Ki a te papád, megmondanád?

Tolik nem értette a kérdést.

- Na beszélj, milyen rangja van?

- Őrmester - válaszolta Tolik gyanútlanul.

- A tiéd őrmester, az enyém meg ezredes. Ezért nem ér a gól!

Tolik nem szólt egy árva kukkot sem. Levette Cipá fejéről a sisakot, és hazaballagott.

Így szakadt vége a barátságuknak.

Nem sajnálta a történeteket, ám többnyire együttérzett Cipával, amikor Izolda Pavlovna hozzálátott úgy istenigazából, hogy megnevelje, amikor reszkett, és elsápadt, ha kihívták, amikor izzadva, kínlódva felelt óráról órára.

Zsenyka csak nem hagyott fel a jósolgatással.

- Ivanova? - kerekedett ki a szeme a csodálkozástól a szünetben. - Masa? Ő soha nem lesz kitűnő.

Masa pedig hiába igyekezett, alig tudott benn maradni a jelek között.

- Gyanúsan csendes vagy, Bobrov - közölte egy

ízben Tolikkal, mire rettentően igyekezett torkaszakadtából üvöltözni a szünetben, nehogy magára zúdítsa a bajt.

Zsenyka szentenciáit hallgatva, a nagymama jutott az eszébe. Amit ő mondott, azt később, egy kicsit ugyan másképpen, megismételte az édesanyja is. Az járt a fejében, hogy Zsenyka mindezeket nem maga találja ki. Hogy ez nem az ő véleménye...

Izolda Pavlovnáé?... Tolik ezt nem tudta biztosan. Hogyan is tudhatta volna meg? Sehogy. Egyetlenegyszer nem fordult még elő, hogy Zsenyka megerősítette volna a gyanúját. Mindezt csak találgathatta, feltételezhette. És a többiek is az osztályban csupán gondoltak rá.

Egyelőre figyelmesen hallgatták Izolda Pavlovnát, szépen, rendesen lehajtották a pad tetejét, amikor belépett az osztályba, s elnézett a tanulók feje felett, mindnyájan reszkettek tőle, nagyon jól megtanulták az orosz nyelvtant és irodalmat, mindent elkövettek, nehogy kihívják osztályfőnökük haragját.

Vártak valamit, de hogy mit, azt egyikük sem tudta.

Tolik is várakozott, és közben figyelmesen hallgatta Zsenyka kijelentéseit.

Egyszer aztán, nem sokkal később, hogy a papa elment hazulról, Izolda Pavlovna csipkegalléros zöld ruhájában jelent meg az osztályban. Elnézett a fejük felett, úgy jelentette be: hamarosan gyakorló tanárok jönnek a pedagógiai főiskoláról, és szigorúan figyelmezteti minden tanítványát, hogy készüljön.

Tolik mintha gránátot dobott volna el.

Elhajította, és hasra vágódott, odalapult a földhöz, lehunyta a szemét, várta a robbanást. De a robbanás nem következett be, mire felemelte a fejét: hála isten, vaktöltény volt benne. Valahol a postán elveszhetett az az átkozott levél. Miért, nem fordulhat elő ilyesmi? Vagy elolvasták a pártbizottságon, és összetépték, micsoda szamárság, gondolták, ismerjük mi Bobrovot, nem olyan ember ő.

Persze másképpen is történhetett. Hiszen az apja is említette, hogy kiszállásra megy. Azért nem találkozott vele. Ha a városban volna, ha elment volna a levél a gyárba, már réges-rég felkeresi Tolikot, akárhogy bújik előle.

Vagy mégsem így történt? Talán ő is elolvasta a levelet, és most tudni se akar a fiáról, annyira zokon vette az árulását.

„Na persze! Miért is ne?” – gyötrődött Tolik, de a lelke mélyén abban bízott és reménykedett, hogy elveszett a levél. Sok ezer, sok millió levelet adnak postára mindennap. Miért ne fordulhatna elő, hogy az egyik elvész?

Éjjel-nappal az a levél járt az eszében, gyötörte a bűntudat. Karikás volt a szeme. Alig evett, arca beesett. A mama a borbélyhoz küldte, de nem mert elmenni, nehogy találkozzon az apjával, megnőtt a haja, de úgy, hogy a gallérja alatt hosszú fürtök csiklandozták a nyakát. Megállt az élet, Tolik szó szerint élve fagyott meg, akárcsak az ősmammutok a történelem előtti időkben. Töprengőn gubbasztott az

ablaknál, vagy fogott egy könyvet, és vakon bámulta órákig ugyanazt az oldalt.

Sura nagymama eleinte úgy járt-kelt a lakásban, mint az őszi légy, olyan élettelenül, rá se hederített Tolikra meg a mamára. Édesanyja is furcsán viselkedett, minduntalan sírva fakadt, vagy se szó, se beszéd, elrohant hazulról. Tolik az ablakból látta, mikor visszajött valahonnan, sokáig, tétován őgylegett a lépcsőház előtt, nem tudta rászánni magát, hogy hazamenjen, megfordult, elsietett, aztán később megint visszajött; viaskodott magával, tudta, hogy haza kell mennie, de képtelen volt belépni a kapun.

Telt-múlt az idő, a papa nem került elő – a levél tehát nem segített –, s akkor észbe kapott a nagymama. Valami közös titkuk lehetett a mamával, Tolik többször észrevette, mikor bejött a folyosóról, hogy hirtelen elnémulnak, pont úgy, mint akkor régen a papa meg a mama. Csakhogy a nagymama dühbe gurult, ez nem kerülte el a figyelmét. Elvörösödött, szeme összeszűkül, szinte átfúrta a tekintetével az asztalt. A mama megint sírdogált, szipogott, felugrott, és róni kezdte a szobát. Furcsa, de szemlátómást nem tudtak szót érteni. Egyszerűen bámulatos, hogy a nagymama nem tudta rákényszeríteni az akaratát. Olyan különös volt ez, egyikükre sem jellemző.

Egyik este, Tolik megint az ablaknál gubbasztott, Sura nagymama készülődni kezdett az élelmiszerüzletbe. A sötétedő ablaküvegben figyelte a tükörképét, hogyan sürgölődik, kapcsolja be bundáján mind-egyik kapcsot. Csak úgy nézte őt, érdeklődés nélkül, de egyszerre aggodalom fogta el; a nagymama hara-

gosan oldalba bökte a mamát, mielőtt kilépett a folyosóra.

Becsukódott mögötte az ajtó. Tolik meglepetten nézett az anyjára. Reszketett a szája, talán fáj neki, ahol megbökte a nagymama, azért sír, gondolta. Tapasztalta már a saját bőrén, hogy milyen fájdalmas az ilyesmi. De a mama hirtelen odaugrott hozzá, és letérdelgett előtte.

– Tolik! – hadarta, s máris záporoztak a könnyei.
– Fiacskám!

– Mit csinálsz, anyu, mit művelsz? – kiáltott fel Tolik. Kezdte felrángatni, de édesanyja lefogta a kezét. Odaszorította az arcát a vállához, és keservesen, vigasztalanul zokogott.

Tolik zavartan simogatta a haját, mint valami kisgyerekét, motyogott közben, és kis híján ő is sírva fakadt.

– Tolik! – suttogta az édesanyja könnyezve. – Fiacskám, mit tegyünk, mondd, mitévők legyünk? Elment a papa, itthagyt minket, elhagyott bennünket. Hogyan hozhatnánk vissza, hogyan?

Hogyan? Ha Tolik tudta volna, százszor visszahozta volna már. Csakhogy nem erről volt szó! Egyáltalán, hát a papa az oka, hogy elkergette a nagymama, a mama néma egyetértésével?

Édesanyja egyre zokogott, és Tolik már a fogát csikorgatta, hogy ne törjön fel belőle is az üvöltés – a fájdalom, a szégyen, a tehetetlenség sikolya.

– De mama, ugyan hagyd abba... – mondta remegő hangon. – A könnyek nem segítenek – csúszott ki a száján az idegen mondat.

– Nem – hagyta rá a mama, és felemelte a fejét.

Szeme vörös volt, arca maszatos, valahogy megcsúnyult, és olyan szánalmasan nézett ki.

– Tolik, kisfiam, egyedül te segíthetsz, te visszatudod hozni. Egyedül te... – Hirtelen elakadt a lélegzete. – Írnod kell. Újból...

Tolik felpattant, elhúzódott tőle. Arcából kiszaladt a vér.

– Micsoda? – suttogta Tolik elborzadva. – Mit mondasz?

– Az első levél nem segített. Másikat kell írni. Akkor visszajön. Biztosan visszajön hozzánk – hajtogatja a mama, felállt, Toliknak pedig olyan érzése támadt, hogy nem a mama beszél neki, hanem a nagymama, miután az ikonjához imádkozott.

– Hogy mondhatsz ilyent? – kiáltott fel. – Hát nem szégyelled magad?

Hideglelősen reszketett, bár nem tudta, miért, hiszen a szobában meleg volt. „Írni? – gondolta. – Újból levelet írni? Hiszen ez már gyalázat lenne. Hát nem érti meg?”

– Valóban nem érted? – tört ki belőle, de a mama a szavába vágott.

– De értem – kiáltott fel a mama. – Belátom, hibás vagyok, de most az a fontos, Tolik, hogy visszajöjjön! Mindegy, milyen áron, csak itt legyen! Halod? – Levegő után kapkodott, mintha a papát kergetné, a keze remegett. – Ha visszajön, másképp lesz minden... Nem úgy, mint eddig. Megígérem!

Tolik elképzelte, hogy megírja a levelet, bepanaszolja megint az apját, s egész testében megremegett. „Soha! – határozta el. – Semmi áron!” De egyszeriben a nagymama jutott eszébe, mikor oldalba bökte az édesanyját. Akkor nem értette, mit toporog az aj-

tóban, de most . . . Hát erről van szó? A szörnyű felismeréstől elakadt a lélegzete. Összebeszéltek! „Én bolond – nevetett saját magán –, én még csodálkoztam, hogy megváltoztak, hogy már nem tudnak megegyezni egymással. Pedig olyanok, mint voltak. Megállapodtak, mint mindig.”

– Igazán rettenetes vagy – kiáltott fel Tolik neki-keseredve. – És még ígéretsz. Hiszen a nagymama vett rá.

Azt hitte, most majd visszakozik a mama, és megint sírva fakad, de ehelyett megtörölte a szemét, és keserű hangon azt mondta:

– Meghagytam a nagymama, hogy vegyelek rá . . . De hát hogyan? Verjelek meg? Nem hagyom, hogy még egyszer megverjen. Ezért kérlek, könyörgök neked. – Felemelte a fejét. – Azt akarod, hogy térden állva rimáncodjak?

Tolik nem válaszolt. A fogashoz rohant, és lekapta a bundáját.

– Fiam! – kiáltott fel az anyja, és megragadta a vállát. – Hát nem szeretnéd, ha visszajönne a papa?

És zokogott, rázkódott a válla, de Tolik kitépte magát. Ekkor az anyja hevesen ellökte.

– Elmész ’ – sikoltzott szinte fuldokolva. – El? Menj csak, te önző . . . Olyan vagy, mint az apád! Te is csak magadra gondolsz.

Az utcán tért csak magához. Hóna alatt vitte a bundáját, mégsem érezte a hideget. Az előbb még majd megfagyott, most pedig melege volt. Belebújt a kabátba. „Azért se! – gondolta lassan, megnyugodva. – Akárhogy kínoznak, azért se írom meg nekik soha!”

Ezt már réges-rég végleg elhatározta, itt nem volt

többé helye bizonytalankodásnak, anélkül is elégszer elétkozta, megvetette magát, ahogy a leghitványabb, a leggaládabb embert meg lehet vetni. „Elegem van ebből!” – mondta magában határozottan. De hiába, nem lett tőle könnyebb a szíve.

Maga előtt látta a mama megcsúnyult, agyonsírt, szenvedő arcát. Hogy megalázkodott előtte, hogy könnyörgött, mert valóban azt hitte, hogy az újabb levél segítene. Ha az első nem segített, majd megteszi a második, csak jönne vissza a papa, mindegy, milyen áron.

„Ó, mama, mama! – vergődött Tolik. – Azt hiszed, hazugsággal is elérheted? Azt gondolod, az idegenek segítenek majd? Hogyan vehetnék rá a papát, hogy hazajöjjön? Hogyan kényszeríthetnék, ha te magad nem tudtad visszatartani. Nem akartad, az az igazság . . . Most pedig . . .”

Megtorpant. „De hiszen megígérte. Azt mondta, minden másképp lesz, ha visszajön a papa . . .” Tolik arcán keserű mosoly jelent meg. Ha ilyen egyszerű lenne! Megírja a levelet, ráveszik a papát, hogy visszajöjjön, és itthon megváltozik minden. Sura nagymama kenyérrel és sóval várja. Földig hajol előtte. Na persze, majd ha fagy!

De hiába, a mama nem ment ki a fejéből. Hogy kérlelte, hogy rimánkodott neki. S újra meg újra maga előtt látta egyszerre ijesztővé vált arcát.

Megállt a sarkon a fényes, ezüstcímeres, narancsszínű postaláda előtt. Ide dobta be Sura nagymama a panaszlevelet.

Odament és óvatosan megkocogtatta. Vajon hány levél van benne? Biztosan ezer is, amilyen nagy.

Miért ne történhetne meg, hogy elvesz egyetlen levél az ezerből?

Mögötte fékezett egy autó. Megfordult. Éppen akkor szállt ki a piros Moszkvicsból egy jókedvű, szakállas, fiatal férfi, fején tollas kalappal. Olyan bozontos, puha szakálla volt, mint valami varázslónak.

Lángolj, lángolj, Prométheusz lángja!

Lángolj, lángolj, Prométheusz lángja!

– énekelte varázsigének aligha nevezhető dalát.

Hóna alatt összegöngyölt fémkarimájú zsákot tartott. A szakállas férfi nótázgatva a ládához ment, kihajtogatta a zsákot, rettentő fortélyosan rákapcsolta a postaláda fenekére, s egyszer csak barátságosan odaköszönt Toliknak.

– Szia!

Tolik rámosolygott, és csak leste, miként hasasodik-kerekedik a zsák a postaláda alatt. A szeme látára puffadt, mint az óriáskígyó, mikor nyulat nyel. Zizegett a behulló sok levél, a szakállas meg mint egy zenész, befelé mosolyogva fülelt erre a hangra, majd elképesztő ügyességgel lekapcsolta a zsákot a ládáról, s cinkosan Tolikra kacintott.

– Viszlát! – mondta újra nagyon barátságosan.

Már indult is dudorászva, Tolik pedig hirtelenében úgy érezte, vissza kell őt tartania.

– Tessék mondani – kiáltott utána –, előfordulhat, hogy elvesznek a levelek?

Tolik szíve vadul dobogott. Leste a jókedvű fiatalember válaszát, melytől annyi minden függött, most valóban úgy nézett rá, mintha varázsló volna, és nem is csalódott benne.

- Minden megtörténhet, az ég egy világon minden! - mondta, miközben beült a Moszkvics kormányához.

Az autó felbúgott, megpördültek a kerekei, és eltűnt a szeme elől, mint egy látomás. Tolik megnézte a postaláda alját. Vasból volt. Megrázta, de meg sem rezdült. Akkor kopogtatni kezdte.

És a láda gúnyos, kongó hangot hallatott.

4.

Polja néni megszólította Tolikot a kapuban. A kispadon üldögélt, az orra már kék volt a hidegtől, látnivalóan várt valakit.

Mikor megállt, Polja néni szorosan mellélépett, s tanácstalanul megdörzsölte az orrát gyapjúkesztyűjével.

- Figyelj ide, Tolik - mondta köhécselve. - Tudod, mit mondok én neked? Ne hagyjátok egyedül a mamát, te meg az apád. A nagymama egészen tönkreteszi.

Bárki mást faképnél hagyott volna, ha ilyent mond neki, ne dugja senki bele az orrát az ő dolgukba. Polja néni azonban más volt, habár csak szomszéd néni, mégis mintha a rokonuk lenne.

Pelenkás kora óta ismerte Tolikot, ahogy mondogatta. Tolik is emlékezett még, amikor ötéves korában otthon bejelentette: „Megyek teázni” - s átment Polja nénihez vendégségbe, aki mindig elővarázsolt neki valami finomságot: savanyú uborkát, köcsögös szilvalekvárt. Meglehet, hogy amikor kicsi volt, az uborka meg a lekvár miatt járt a nénihez, de most

már nem. Mi tagadás, jól érezte magát, nála nyugalmas és világos volt, és a sötét folyosó, a pislákoló lámpák meg az ő mindig tiszta, de kényelmetlen, barátságtalan szobájuk után a szomszéd néni birodalmát egyfajta édenkertnek vélte.

Polja néni magányosan éldegélt. A férje meghalt a háborúban, nagyon fiatalon, amikor Tolik a világon sem volt még, hiszen a mama meg a papa is csak iskolába jártak akkor. Szóval nagyon régen. Fiatal férjének a fényképe a sarokban lógott, az ablak mellett, mint egy ikon. Ám Polja néni nem imádkozott a kép előtt, csak hosszasan, bánatosan nézte. Régebben sírva fakadt, ha ránézett, de telt-múlt az idő, elszálltak felette az évek, s a férje ugyanolyan fiatal maradt, mint amikor meghalt, és Polja néni mostanában már nem sírdogált.

Csak égő, száraz szemét emelte a képre.

Nézte-nézte, tekintete elhomályosodott, mintha gondolatban valahol másutt járna. Talán a távoli időkbe kalandozott el, amelyet Tolik nem ismert, talán magát látta, amikor még fiatal volt, mint a férje, vidám és csinos, nem olyan kiszáradt, mint egy öreg, ráncos fatörzs.

Tolik nemegyszer eltöprengett azon, mit néz Polja néni ilyen múltba merülően, milyen emlékeket idéz fel. Mi csálja szomorú arcára a csöndes mosolyt, amittől egyszerre kisimulnak a ráncai, felragyog, és szinte megfiatalodik.

Üldögélt múltba nézőn, de aztán észbe kapott, sürgőldödni kezdett, feltette a teáskannát, s megvendégelte Tolikot finomságokkal.

Sajnálta a nénit, és tisztelte a szótlanságát, mert fölöslegesen sohasem beszélt, nem zaklatott senkit a

kérdéseivel, mint egyik-másik pletykafészek a folyosójukon. Most örült, hogy Polja néni látta meg őt az utcán, nem valamelyik másik szomszédasszony.

- Tudom, hogy ez nem könnyű - mondta a néni közelebb hajolva Tolikhoz, mert nem akart hangosan beszélni -, és persze nem is gyereknek való. De mit tegyünk - felsóhajtott. - Találkoznod kell az édesapáddal.

Tolik bólintott, majd továbbment. Szívét megint elöntötte a forróság. Milyen jól mondta Polja néni: kell bizony, de még mennyire kell találkoznia a papával! Lehetetlen ugyan, de kell!

Otthon már duruzsolt a teáskanna az asztalon, a nagymama szétnyílt ujjai a csészére tapadtak, és szürcsölte a teát. A mama előtt is gőzölgött a csésze, de mintha észre sem vette volna.

Tétován elmerengő anyját nézegetve, ő is töltött magának, s hangosan szürcsölni kezdett, meg is égette a száját.

Így ültek hármasan az asztalnál. A negyedik szék üresen árválkodott, és Tolik szívét keserű fájdalom fogta el arra a gondolatra, hogy milyen jó volna, ha most nyílna az ajtó, és belépne a papa. Leülne a helyére, a mama derűs arccal elé tenné a csészét az aranybarna, erős teával, a papa szótlanul kortyolgatná, úgy, mint azelőtt, s közben az újságokban a híreket böngészné. Ha így üldögelnének csöndesen, vagy veszekednének a nagymamával, mit bánja ő, csak ne hárman volnának, a negyedik nélkül, mint most...

Vajon hol lehet? A pályaudvaron? A szatyorral a kezében várja az éjszakát, hogy lefeküdhessen a fapadra? Vagy a munkásszálláson a barátai társaságában, fújja a füstöt, és beszélget erről-arról, s rájuk

gondol ő is – a mamára, Tolikra, sőt, talán a nagymamára is? Lehet, hogy messze jár. Valahol zötyög vele a vonat, mert kiküldetésre ment. Hol van a papája, az ő jószágos, drága édesapja? Miért kell az embereknek elszakadniuk egymástól?

A mama hirtelen szipogni kezdett, tenyerébe tette az arcát, felkiáltotta, a jó ég tudja, kinek:

– Nem!... Ez így nem mehet tovább! Elmegyek hozzá!

– Űgy, úgy... – dünnyögte a nagymama szenvtelenül a csésze fenekét nézegetve. – Rohanj csak, könnyörögj neki! Csússzál előtte négykézláb!

Később, a történteken rágódva, Tolik belátta, hogy ez volt az oka mindennek: ha a mama nem kiált fel olyan kétségbeesetten arcát eltakarva, ha Sura nagymama nem mondja olyan szenvtelenül azokat az undok szavakat, minden másképpen történik. Tolik akkor nem lett volna dühös a nagymamára, és a többi sem következik be.

De Tolik nem bírta tovább, és bőszen felkiáltott:

– Mama! Gyere, hagyjuk itt ezt a... ezt a nagymamát! – s mérgesen, gyűlölettel feléje bökött.

Majd szétvetette a harag, kis híján a nagymamára öntötte a sötétarany teát, de ő mintha hideg vízzel nyakon öntötte volna. Nem, nem kiáltott rá, hogy fogja be a száját, csak dünnyögve a mamát nézte. Egyebet nem is tett, csak nézett. De hogyan! Nocsak felelj, hadd halljam, mit mondasz erre – ez volt a nézésében.

A mama Tolikra emelte kikerekedett szemét, majd lehajtotta a fejét.

– Fiacskám! Tolik! Írd meg a levelet... – motyogta.

Tolik ereiben meghűlt a vér. Ó, szegény mama. Hát semmi akarata nincs a nagymamával szemben?

- Mít könyörögsz neki? - nézegette a Sura nagymama a csészét. - Én is tudok írni, ahová kell.

Mintha gyomorszájon vágták volna. Lélegzete elakadt. Mindenféle nem létező gömbök, spirálok, hengerek forogtak-kavarogtak a fejében. Eszébe jutott a postaláda, a nótázgató szakállas fiatalember a tollas kalapban, meg az a néhány szó, amit váltottak egymással. „Sokkal, de sokkal rosszabb lesz, ha a nagymama fog írni” - villant át rajta.

Szédelegve, lassan felállt, papírt tett az asztalra, és visszaült.

- Diktáljatok - mondta remegve, s látta, milyen idegesen, hitetlenkedve meredtek rá mind a ketten. - Diktáljatok, de gyorsan! - tette hozzá fojtott hangon.

- Városi pártbizottság - dűnnyögte a nagymama értetlenül, de egykettőre észbe kapott, magára talált, nyilván azt hitte, megint győzött.

„No várj csak!... Előre iszol a medve bőrére” - gondolta Tolik, s kegyetlenül megnyomta a tollat.

Később járt, mire megírták a levelet, és nagymama azt mondta, hogy csak reggel dobja be a ládába.

5.

Tolik már órák óta őgylegett a postaládánál.

Csontjait átjárta a hideg, de azzal vigasztalta magát, hogy vasárnap van, és a történetek miatt legalább nem kell lógnia az iskolából.

Mielőtt megszületett volna mentőötlete, egy perccel előbb szentül megfogadta, hogy akkor sem ír több

levelet, ha halálra kínozzák. De amikor a nagymama kijelentette, hogy majd ő ír, Tolikban egy világ dőlt össze.

„Meg is fogja írni, nem lesz rest” – gondolta Tolik rémülten, s rögtön tudta, hogy nem ülhet ölbe tett kézzel, nincs joga hozzá. Beadta a derekát, amikor megverte, s azért a levélért neki kell tartania a hátát. De ez még nem minden. Most már ő felel mindennért. Azért is, ha a nagymama írja az újabb panaszlevelet.

Ekkor jutott eszébe a szakállas, kalapos fiatalember. Ezért ugrott papírért, és írt le mindent, amit a nagymama diktált. Dühödt buzgalommal kerekítette a betűket, mert szentül hitte, tudta, biztos volt benne, hogy a levél, amelyet oly szófogadóan körmöl, soha nem jut el a címzetthez.

A papírlapról a szakállas fiatalember mosolygott rá.

A szakállas fiatalember cinkosan mosolygott, s Tolik tudta, hogy segíteni fog.

Olyan egyszerű lesz minden, olyan nagyon egyszerű.

Toporgott a láda körül, összeverte a csizmáját, és boldog volt, mert túljárt a nagymama eszén. Kicselezte, mint a pályán az ellenfelet, elvitte mellette a korongot. Futkosott, ugrált, beleöklözött a levegőbe, hogy felmelegedjen, azt a dalocskát dudorászta, amit tegnap hallott a szakállastól:

Lángolj, lángolj, Prométheusz lángja!

Lángolj, lángolj, Prométheusz lángja!

Egyszerűen csodálatos a véletlen, márminthogy találkozott tegnap azzal a fiatalemberrel, s a döntő pil-

lanatban eszébe jutott, máskülönben ő is bűnös, nemcsak az erőszakos Sura nagymama. De most már nincs semmi baj. Egyszerűen megoldódik minden, fő a türelem. Hogy hideg van? Nem a világ, kibírja, csak jönne már a szakállas.

Mindjárt itt lesz, csikorogva fékez a piros Moszkvics, köszönnek egymásnak, mint régi ismerősök, aztán Tolik visszakéri tőle a levelét. Majd füllent valamit. Például, hogy rosszul címezte meg. Talán csak egyszerűen annyit mond, meggondolta magát, nem akarja elküldeni. Vagy – miért is ne! –, s erre a gondolatra egyszeriben melege lett, szóval megmondja neki az igazat. Az a postás nagyon jó ember, tisztességes ember, meg fogja érteni. Visszaadja a levelet. Okvetlenül visszaadja, elképzelhetetlen, hogy ne adná vissza.

Egészen meggémberedett, de nem csüggedt, szaporán járkált le-föl, valamilyen Prométheuszról dúdolgatva, s dicsérte magát, mert volt bátorsága kivédeni a támadást, és maga írta meg a levelet, lám, milyen jól tette, mert ha a szakállas netán kételkedne, egyszerűen felbontja előtte, megmutatja az írását, bebizonyítja, hogy a levél az övé, ő írta, nem valaki más. Bezzeg, ha a nagymama írta volna, a postás jogosan kételkedne, azt mondhatná, hogy egy tanuló nem ír olyan csúnyán, s akkor dugába dőlne minden, elmenne a panaszlevél a címzettnek. Toliknak tegnap mindent gyorsan és jól meg kellett gondolnia, a legapróbb részletet is.

Remegett már, de mosolyogva gondolt a rádióban hallott előadásra, márminthogy az ember nem egyszerűen a hideg miatt reszket, hanem így ravaszkodik a szervezete: akarja vagy sem, remegnie kell,

mert az izmokat a mozgás melegíti fel. Tolik megdicsérte reszkető testét ezért az agyafúrtságért, ma kifejezetten örült neki, hogy olyan okos a szervezete.

A járda mellett megcsikordult a fék, izmai egyszeriben megmerevedtek, már lendült előre, magában ismételve, mit mond a kalapos fiatalembernek. Ezt az első mondatot azalatt fogalmazta meg, míg a láda előtt toporgott. Nagyon udvarias akart lenni. „Bácsi kérem, tessék meghallgatni engem” – mondja majd, s biztos volt benne, hogy a fiatalember abban a pillanatban megáll, s ez után az első mondat után mindjárt barátságos lesz.

Csapódott az ajtó, Tolik már nyitotta is a száját, hogy udvariasan elrebegje a kérését. Akkor vette csak észre, hogy a kocsiból egy kövér, morcos bácsi kászálódott ki, nem is hasonlított a szakállas fiatalemberre.

Elsietett Tolik mellett, majdhogynem fellökte a könyökével, de észre sem vette. Felakasztotta a zsákot a ládára, teljes erőből megrázta, és mindjárt le is kapta. Nem hallgatta a levelek zizegését, volt is eszében, nem érdekelte az ilyesmi. A homlokát ráncolta, az esze másutt járt, rá se hederített a munkájára.

Tolik sokszor megfigyelte már, hogy aki régóta dolgozik, valahogy megszokja a munkáját, s közömbössé válik. A kalauznő az autóbuszon például letépi a jegyeket, elveszi a pénzt, s mindezt olyan arc-cal, mintha egészen mással foglalkozna, mintha nem is jegyet árulna, hanem ki tudja, mit, és ő sem kalauznő lenne, hanem valaki más. Gondolatai elkalandoznak, látni rajta, hogy másutt jár az esze, a jegyet meg a pénzt csak úgy mellékesen adja-veszi, tán maga sem tudja, mi végre.

Vagy a pénztárosnő az üzletben. Hosszú sor áll előtte, ő meg fogja magát, és se szó, se beszéd elkezd a pénzt számolni. Számolja, rakosgatja a gyűrött papirokat. Ha postára kellene vinni vagy máshová, rendben volna, ő azonban csak ül, és számol, az ördög tudja, miért. Legalább érdekelné a számolás, de nem, tisztára olyan, mint egy számológép. Üres a szeme, kifejezéstelen, nem lát semmit. Sem a sort, sem a pénzt.

Mint ez a bácsi. Jött, kikászálódott a kocsiból, felkapcsolta a zsákot a postaládára, aztán lekapcsolta, s ment vissza a kocsihoz. Biztosan maga sem vette észre, mit csinált. Mint valami automata. Egy-kettő, egy-kettő...

Egy pillanat és elmegy. Tolik kétségbeesetten odarohant hozzá, feledve már az udvarias mondatot is.

– Bácsi, bácsi – kiáltotta –, adja ide a levelet!

A férfi megállt, fölémagasodott, mint egy kövér felhő.

– Milyen levelet? – kérdezte náthás hangon.

– Bedobtam a ládába egy levelet! De rosszul címeztem meg.

– Írj egy másikat – mondta a postás rekedtes hangon.

– Nem írhatok, bácsi! – fúlt el Tolik hangja. – Hogyan írhatnám meg újra?

– Nem adhatom oda, hogy képzeled? – jelentette ki, majd kidugta pocakját, s az autóhoz ment. – Rendnek kell lenni.

Ez rettenetes, ez elképesztően szörnyű volt: Tolik terve szempillantás alatt megghiúsult. Az előbb még örült az elgondolásnak. Soha nem jött volna rá senki! Volt levél, nincs levél. Megírták? Meg hát. Bedobta

a nagymama a ládába? Naná. Csiribi-csiribá, s a levelet mégsem kapja meg a címzett.

Mi lett a varázsmutatványból?! Borzasztó...

Tolik kétségbeesetten csimpaszkodott a kövér postás karjába, és sírva fakadt.

– Bácsi, kérem – pityeregte. – Becsületszavamra. Úttörő becsületszavamra! Tessék ideadni a levelet! Mindent elmondok.

– Na, na! – dörmögött rá a postás, és nagy kezével ellökte Tolikot. – Menj innen! Nézze meg az ember a huligánját.

Azzal beült a Moszkvicsba, s a kocsí egyszerre fél oldalra dőlt. Átemelte a zsákot a vállán, és egy kis sötét ablakon belökte a kocsí hátsó felébe. Aztán beindította a motort.

– Bácsi! – kiáltozott utána, s könyörögve belekapaszkodott a Moszkvics kilincsébe. – Bácsi kérem!...

A postás gázt adott. Tolik kis híján a kerekek alá került, alig tudta elengedni a kilincset.

– Tiltja a szabályzat! – kiáltott vissza a kövér ember.

A Moszkvics alatt megrepedt a tócsák vékony jege, aztán előrelendült, gúnyosan villogtatva piros stoplámpáit.

Tolikon átvillant, hogy mi történt, s kegyetlen éles hangon felüvöltött. Odaugrott a narancssárga ládához, és ököllel dühösen belevágott. Elgémberedett keze megsajdult, mintha villámcsapás érte volna. Tehetetlenségében sírva fakadt.

„Te hülye, te – átkozta magát. – Mit műveltél?! Mit tettél! Hogyan történhetett, hiszen jót akartál, mégis mi lett belőle?!”

Nemhiába mondják, hogy nehéz nap a hétfő. Ám-
bár régóta csupa nehéz napra ébredt. Egyik nehe-
zebb volt, mint a másik, akár a mérlegsúlyok.

Ügyszólván félálomban ült az órákon. A tanárok
hangját végtelenül messziről hallotta, mintha vatta
lenne a fülében. Aztán ugyanolyan távolban meg-
szólalt az utolsó csengetés, s Tolik indult a kabátjá-
ért. Csöndesen, valahogy kiégve, fásultan ment le a
csigalépcsőn, de hirtelen megbotlott, és majdhogy-
nem legurult.

Az apja várakozott lent.

Háttal állt neki, és az órarendet nézte, biztosan
meg akarta tudni, hány órája van hátra Toliknak.

Hanyatt-homlok ugrott be a mosdóba, be az egyik
fülkébe. Beakasztotta a riglit, s homlokát az ajtóra
szorította.

Hangosan dübörgött a szíve, kapkodva lihegett. Ő
az, gondolta mindenkiről, aki csak bement a mosdó-
ba, és mászkálni kezdett a vékony ajtók előtt; vissza-
tartotta lélegzetét, így állt mozdulatlanul.

Majd nagy lélegzetet vett, résnyire kinyitotta az
ajtót, és kikukucskált a folyosóra. A papa még min-
dig az órarend előtt álldogált, de most már a lépcsőt
leste. Kijött az egész osztály, de Tolik nem volt köz-
tük, s az édesapja türelmesen várakozott, a sapkáját
gyűrögetve várta őt.

Tolik szíve fájdalmasan összeszorult. Jól látta a
neheztelést az apja arcán, meg a szája sarkáig futó,
élesen kirajzolódó ráncokat. Lefogyott, s olyan ma-
gányosnak látszott, hogy Tolik kis híján odarohant
hozzá.

De erőt vett magán, becsukta az ajtót, és végiment a fülkék előtt. Mitévő legyen? Várjon, míg elmegy? És ha nem megy el, hiszen láthatja, hogy már csak Tolik bundája lóg a fogason. Szól majd a néni-nek, és felmegy az osztályba, hogy megkeresse, aztán bejön utána a mosdóba, és megtalálja.

Kinézett az ablakon. Osztálytársai az udvaron hancúroztak, rohangáltak. Egyedül Zsenyka húzódott félre, összeszorított szájjal, leereszkedően figyelte a többieket.

Tolik az ablaknál termett.

A szellőzőnyílás! Olyan nagy volt, nemhogy egy kisfiú, de egy soványabb férfi is kifért rajta.

Felkapaszkodott az ablakba, és kihajította a táskáját. A lent játszadozó gyerekek ijedten megtorpan-tak, felkapták a fejüket. Tolik megragadta a szellő-zőablak keresztlécét, s a kilincsbe kapaszkodva fel-húzta magát.

Mihelyt a gyerekek észrevették, éktelenül ricsa-jozni kezdtek.

Átbújt a kisablakon, már a túloldalon lógott. Ma-gasról kellett ugrania, bár a földszinti ablakon más-zott át. Sárosan olvadozó hókupac volt alatta. Tolik elengedte a kilincset.

Az ablak, a fal összefolyt a szeme előtt, majd de-rékig belesüppedt a latyakos hóba.

A gyerekek nevetve állták körül. Cipa megvere-gette a hátát.

– Ezt nem néztem ki belőled! Klassz voltál – ordí-totta a fülébe.

Toliknak azonban kisebb gondja is nagyobb volt annál, mint az elismerést hallgatni.

Kimászott a hókupacból, felkapta a táskáját, az

ajtóra nézett, ahol bármelyik pillanatban kiléphetett az apja, s futásnak eredt.

Zsenyka még mindig egyedül álldogált, távol a többiektől, és oldalról sandított Tolikra. A tanárnő lánya összevont szemöldökkel nézte, mintha csak azért álldogált volna itt, hogy tanúja legyen Tolik ugrásának.

- Lassú víz partot mos - kiáltott oda, amint elcsörtetett mellette. Tolik nem állt le vitatkozni vele.

Most Zsenyka sem érdekelte.

Hajadonfőtt, kabát nélkül rohant az utcán, mint egy tébolyodott, s a járókelők megfordultak utána.

Estefelé az édesanyja elment a kabátjáért.

Sírva jött haza, sokáig sóhajtozott, mielőtt megszólalt.

- Azt mondja a néni, hogy egész nap várt... Nemrég ment csak el...

A nagymama dűnnyögve feltette az orrára a szemüvegét, papírt húzott maga elé, és a száját mozgatva írni kezdett.

„Levelet ír - gondolta Tolik keserűen. - Megírja!” S egyszerre érezte, hogy elfáradt, hogy rettenetesen kimerült. Nincs ereje szembeszegülni a félelmetes nagymamával.

Sura nagymama levette szemüvegét, töprengve harapdálta a szája szélét, majd Tolikhoz fordult:

- Azt mondod, megfenyegetett? Hogy az öklét rázta?

Toliknak elakadt a lélegzete.

- De miért mondod ezt? - üvöltött fel Tolik. - Hiszen észre sem vett!

- Persze - dűnnyögte a nagymama, s kitartott a

magáé mellett, Tolikra ügyet sem vetve, írt tovább.

Tolik feje zúgott, s rettenes kívánság kerítette hatalmába. Azt kívánta, bárcsak meghalna a nagymama...

7.

Elfáradt, borzasztóan belefáradt már a háborúskodásba, erőtlen volt ahhoz, hogy legyőzze a nagymamát. De ha meghátrál, ha legyint, és azt mondja gondolatban: megtettem mindent, többre nem futja az erőmből – az azonos lett volna a megadással.

Azt jelentette volna, hogy háromszorosan áruló.

Először azért, mert meghátrált az erőszak előtt, másodszor önkéntelenül, bár jót akart, harmadszor most, ha beadja a derekát.

Tolik lehunyta a szemét.

Mint undok, szürke varangyok sorakoztak kitátott pofával a papa ellen felhalmozott panaszok.

„Pártbizottsági elvtársak, kérem, küldjék vissza a papámat...” A varangyok nehézkesen ugrottak, kövéren loccsantak, s egyre közelebb férköztek az édesapjához.

Tolik feleszmélt.

Ez így nem mehet tovább, napnál is világosabb! Valamit tennie kell.

Mit tegyen? Ezzel a kérdéssel aludt el, és ezzel ébredt.

A harmadik varangy a kék borítékba zárva feküdt az asztalon. Tolik mindjárt elmegy az iskolába, s ha eljön az ideje, a nagymama útjára indítja csuszamlós, szürke mérgét.

„Mit tegyek? – töprengett Tolik lázasan. – Fogjam a kék borítékot, és tépjem darabokra, a nagymama szeme láttára?” Majd ír másikat, ennél is acsarkodóbbat, mert akkor már nemcsak a papára lesz dühös, hanem őrá is. Lopja el? Az eredmény ugyanaz. Akkor kell tennie valamit, amikor már bedobta. Ha összetörné a postaládát?

De hiszen vasból van.

Robbantsa fel?

Mivel?

Vagy fel kellene gyújtani?

Ez az! Égő gyufát kell dobni a ládába.

Filmszalagot is visz magával, hogy jobban égjen. Régi diafilmeket. A kicsiknek szóló gyermekmesék, a Kék madár, A farkas meg a hét kisgida – az lesz jó.

Valamikor ő is izgatottan nézte végig ezeket a meséket, és azt hitte, hogy a világon minden szép és jó, hogy a világon csak kék madarak, kisgidák és Piroskák vannak. Csirkefogó, szürke farkasok? Azokat mindig megölik a vadászok.

De ez rég volt. Azóta másképp van. Most már kicsit többet tud a szürke farkasokról.

Á, isten hozta, farkasok farkasa, kedves Sura nagymama! Adjon isten jó napot magának is, farkasbőrbe bújt kövér postás bácsi. Tolik most majd megmutatja, milyen az igazi vadász. Ez nem gyerekmese lesz, de nem ám!

Fojtogatta a düh, előkotorta a filmeket, és kirohant a folyosóra. Iskolába természetesen nem mehet. Ma fontosabb dolga van annál.

Amint kilépett a házból, mindjárt elbújt a sarok mögött. A nagymama nem vesztegette az időt. Ke-

zében a kék borítékkal szapora léptekkel tipegett el mellette.

Tolik mögéje került, s követte, mint egy ügyes detektív, már megtanult észrevétlen maradni az utcán.

Sura nagymama bedobta a levelet, és hazasietett. Tolik az utcát kémlelte, leste, mikor néptelenedik el. De legnagyobb bosszúságára rengetegen járkáltak körülötte.

Lassú léptekkel, jobbra-balra dülöngélve, mint a kacsák, eltotyogott előtte két néni. Kezükben a szatyor szinte a földet súrolta, de ügyet sem vetettek rá, mondták-mondták a magukét, be nem állt a szájuk.

Majd egy elsős forma kölyköt hozott oda a jódolga. Mintha gyökeret eresztett volna a ládánál, Tolikra sandítva elkezdte piszkálni az orrát. Rá kellett ijesztenie. A gyerek zokszó nélkül elszaladt, fürgébben, mint ahogy jött, mintha nem is embert, hanem varjút látott volna. A madár elrepült, nem volt több néznivalója, mire odébbállt.

Gyönyörű idő volt. Ragyogott a város a napfényben. A tócsák színén ezüstösen sziporkázva törtek meg a sugarak, bebújtak a kabátgallér alá, csiklandozták az emberek nyakát. A nap futball-labdaként gurult végig a háztetőkön, be egyenest a varjúfészekbe, ahol éles hangon kiáltozott a szárnyas népesség.

Máskor együtt örvendezett volna a varjakkal a tavasz jöttén, de ezúttal hidegen hagyta a pazar fényözön. Reszketett már a keze a türelmetlen, izgatott várakozástól, de csak jöttek-mentek az emberek.

Végre-valahára kiürült az utca. Tolik a járda szé-

lére állt, még egyszer körülnézett. Igen, sehol senki, még megvárja azt a kocsit . . .

Az autó zötyögve robogott el Tolik mellett, sárcsomót fröccsentve rá. Mintha pocsolyába esett volna. Bundája olyan lett, akár a felmosórongy, még az arca is sáros volt. Megnyalta a szája szélét, csikorgott a homok a foga alatt. Sárgöröngyök hullottak a gallérja mögé.

Először elképedt, aztán dühösen, kegyetlenül szitkozódni kezdett. Tolik soha nem szokott káromkodni, utálta a trágár, undorító, szennyesszavakat, de most – most nem állta meg. Hiszen a gépkocsivezető szándékosan hajtott a pocsolyába, akarattal fröccskölte le őt, és meg sem állva, elégedetten vigyorogva hajtott tovább.

Úgy érezte, hogy szörnyűségesen ellenszenves és utálatos mindenki, az összes felnőtt, az egész világ.

A ládához ugrott, és begyömöszölte a nyílásba a filmet. A szalag vége kilógott, mintha a narancsszínű doboz a nyelvét öltögetné rá.

Végighúzta a gyufaszálat a dobozon, de nem gyuladt meg. Kivett egy másikat, de a gyenge szél elfújta azt is.

Nyugalomra intette magát, megpróbálta a tenyerében meggyújtani, úgy, mint az apja, mikor szeles időben gyújtott rá az utcán.

Hangosan kalapált a szíve. Úgy érezte, hogy a kongó, hideg postaláda felerősítve visszhangozza szívének dübörgését, cseng-bong, akár a harang, és messzire elhallatszik. Visszafojtotta lélegzetét, hogy megnyugodjon. Ettől azonban a füle kezdett csöngeni. Dühös volt magára, amiért ilyen egyszerű dolognak sem tud a végére járni, de hiába, a gyufaszálak el-

lobbantak a kezében, vagy szalmaszálként törtek ketté.

Lépteket hallott, meglendült a szíve, kattogott, mint vasúti kocsi a váltókon. Gyorsan zsebre dugta a gyufát, megpróbált közönyös képet vágni.

De kudarcot vallott ezzel is. Arca, füle lángolt, mint annak a piros Moszkvicsnak a stoplámpája, reszketett a keze, a lába. Tolvajnak érezte magát, aki először lop életében, és nem tudja még, hogyan fogjon hozzá.

A léptek elhaladtak mellette: egy járókelő volt, ügyet sem vetett a postaládát támasztó fiúra.

Tolik megfordult, körülnézett, az utca végén, jó messze látott csak embereket.

Meggyújtott egy újabb gyufaszálat, tenyerével takargatva a gyöngé lángot. Megégette a kezét, amikor a szalag fellobbant, mielőtt újra kialudt volna.

Lázassággal előhalászott egy csomó színesfilm-tekercset, az egészet begyömöszölte a ládába, míg a kemény szalag elérte a postaláda alján rejtőző puha leveleket.

„Ott vannak hát a drágalátos borítékok! – gondolta Tolik reszketve. – Várjunk csak, hiszen mások is dobtak oda levelet! Mások? És akkor mi van? Mások rá se hederítenek, az emberek fütyülnek az ő bajára!” A nagymamára gondolt, arra a sofőrre, aki szándékosan besározta, megjelent előtte Izolda Pavlovna közönyös, üres tekintete. Semmi közük Tolikhoz! És őt sem érdekli senki!

A filmszalag fellobbant, a láng betörőként surrant be a ládába, fojtogató, sárgás füst gomolygott utána. Pillanattal később pattogott, zúgott, rotyogott min-

den, mint amikor felforr a víz a teáskannában a petróleumfőzőn.

Felsóhajtott. Ez tehát sikerült! Elhamvadtak a levelek.

Kuncogva megveregette a láda felhevült oldalát, amikor ismerős hangra lett figyelmes. Mögötte fék csikordult.

Megfordult.

A piros Moszkvics. Ott állt a járdaszegély mellett, és öles léptekkel közeledett már a jókedvű, fiatal postás. Vígán lengett a szakálla, ám ezúttal valahol letette tollas kalapját. Tolik kis híján hangosan felnevetett: a szakállas egészen kopasz volt.

Néha bizony furcsa pillanatok adódnak az életben. A legsúlyosabb percekben egyszer csak nevetni kezd az ember. Ha futnia kellene, nem mozdul. Pedig a közmondás is azt tartja: ha adnak, fogadd el, ha ütnek, szaladj el.

Tolik nem húzta fel a nyúlcipőt, állt egy helyben, megbabonázottan, a bozontos szakállú fiatalembert bámulva.

A postás szempillantás alatt mellette termett, és megragadta a vállát.

– Mit műveltél? – kiáltott rá meglepetten. – Miért tetted?

Valamivel később, a történetek egyes részletein elmélkedve Toliknak eszébe jutott, hogy a fiatalember nem bőszen, egyáltalán nem dühösen, hanem meglepetten faggatta őt.

A szakállas nem várta meg a választ, elengedte Tolikot, és sietve csatolta a zsákot a postaládára. Szempillantás múlva már le is vette, s mint egy cirkuszi bűvész, kiborította a tartalmát. A füstölgő megperzse-

lődött levelek egy csomóban hullottak Tolik lába elé. A fiatalember eltaposta őket, már nem füstölögtek, ám a piszkos, elformátlanodott, megfeketedett leveleket aligha lehetett már továbbítani.

A postás kinyitotta aládát, kirázta a zsákot, és eloltotta a tüzet, s közben Tolik mozdulatlanul állt mellette. Elszaladhatott volna, akár tízszer is, hiszen a postás háttal állt neki. Mégsem moccant. Bármilyen érthetetlen és megmagyarázhatatlan volt, Tolik ott maradt, lába szinte földbe gyökerezett, s várta, hogy a szakállas befejezze ténykedését.

Elérkezett ez a pillanat is. A fiatalember Tolikra nézett.

Nem kiabált vele, nem veszekedett, csak sokáig vizsgálgatta Tolikot, majd közelebb hajolt hozzá, arcuk kis híján összeért.

– Miért tetted? – kérdezte még mindig csodálkozva. – Nem tudtad, hogy ezek levelek? Hogy emberek írták őket, ennek-annak, választ várnak rá. Te meg felgyújtottad... Tudod, mit műveltél?...

Egészen csendesen korholta, az arcát kémelve, próbálta megérteni, miért gyújtotta meg a leveleket, s Tolik már majdnem beszélni kezdett. Már-már elmondta, mennyire várta tegnap a jókedvű fiatalembert, de az a fásult, dagadt pók jött helyette. El akart mondani mindent, hiszen ennek a postásnak jogában áll megtudni az igazat...

Tolik már nyitotta a száját, hogy őszintén bevalljon mindent, de ekkor észrevette Zsenykát.

A postás háta mögött ráncolta a homlokát, és szigorúan, Izolda Pavlovnásan figyelte Tolikot.

„Befellegzett!” – gondolta Tolik szomorúan, mint ha összetört volna benne valami. Ha megkínózzák, ak-

kor sem beszélt volna Zsenyika jelenlétében a fiatalemberrel, nem tudták volna szóra fogni ez előtt az áruikodó előtt.

De a postás nem nyugodott.

– Miért tetted? – kérdezte újból és újból; kezdett kijönni a béketűrésből, s megrázta Tolikot a vállánál fogva.

– Csak – vetette oda Tolik reszketve.

– Csak? – dühödött meg a postás. – Én úgy beszélek vele, mint férfi a férfival, ő meg, tessék, csak! Ennyi az egész. Csak! Fogja magát, és se szó, se beszéd, meggyújt egy csomó levelet! . . .

A fiatalember egyre mérgesebb lett. Zsenyika pedig ott leselkedett mögötte, a világ kincséért el nem ment volna. Arra ugyan várhatott Tolik! A szakállas végre lehiggadt kissé.

– Halljuk, hol laksz? Melyik iskolába jársz?

A hangja nyugodt és csöndes volt, de elszánt. Biztosan úgy gondolta, hogy Tolik egy huligán, nem több, nem kevesebb egy kiskorú garázdánál, akit idejében meg kell állítani, különben elzüllik.

Tolik leszegett fejfel toporgott. Reménytelen kísérlet volt Toliktól megtudni, hova jár iskolába, vagy ami még rosszabb, hol lakik. De ebben a pillanatban előrefurakodott Zsenyika. Eddig hallgatott, ám mihelyt elhangzott a kérdés, közelebb lépett, táskáját flegmán lóbálva a háta mögött. Tolik az öklét mutatta neki, nehogy eszébe jusson közbeszólni.

Zsenykának sem kellett több. Kiöltötte a nyelvét, és beszélni kezdett.

– Látja, milyen! – Majd elhallgatott, hadd lássák, hogy ő megfontoltan beszél, nem csak úgy hebehur-

gyán, s így szólt: – Bácsi, kérem, ide jár. Tessék nézni, ebbe az iskolába . . .

A szakállas megragadta Tolik vállát, és elindultak az iskola felé.

Az árulkodó Zsenyka előreszaladt, mutatta az utat, majd szaporán felügetett a lépcsőn.

Tolik meg a fiatalember jóformán át sem lépte még az iskola küszöbét, máris előkerült a sápatag Izolda Pavlovna.

„Mindennek vége . . .” – gondolta Tolik a tanárnő lesújtó pillantása láttán.

8.

Tolik nem tudta elfelejteni Izolda Pavlovna sápadt arcát, eszébe jutott dühös hangja is, amikor azt mondta: „Holnap az édesanyáddal gyere be!” Nem tudta, mi lesz vele.

Ténfergett az utcán, nem akaródzott hazamennie, de a városban nem kóborolhatott, a végén még összetalálkozik az apjával.

Bement a Csemegeboltba. Céltalanul mászkált az üvegezett hosszú pultok előtt, s eldöntötte, hogy zárásig a boltokban üti agyon az időt.

Tolik ritkán járt üzletbe, általában a nagymama vásárolt be, nem bízta rá a pénzt, vagy ha úgy hozta a sora, nem szívesen bár, de a mamát küldte vásárolni. Mikor Tolik benézett egy-egy üzletbe, állandóan ugyanaz a gondolat fordult meg a fejében.

Vannak, akik egyszerre meg tudnak vásárolni mindent, ami a hajlított üvegek mögött sorakozik? Meg tudják venni a kolbászrudakat, a sajtkarikákat, a rengeteg mindenféle cukorkát és a borokat, a kül-

földi címkés, sok-sok fajta befőttet? Vannak, akik egyszerre sokat tudnak vásárolni?

Annyiszor hallotta már, hogy a kommunizmus, majd a kommunizmus! Hát mi az a kommunizmus? Bőség. Akkora bőség, hogy pukkadásig jut minden, több már nem is fér az emberbe, se egy szem kompót, se egy darabka sajt, az égvilágon semmi.

Tolik elképzelte, hogyan kezdődik majd a kommunizmus. Mindenkinék rengeteg sok pénzt adnak. Egy egész ládára valót. És az emberek elmennek az üzletekbe, megvesznek maguknak minden jót. Hazavisznek mindent, azután addig esznek, amíg jól nem laknak. Utána, ha már elteltek, lesznek olyanok is, akik eltűnnek, de talán csak megváltoznak, a fontos az, hogy nem lesznek többé.

És ami fő, köztük lesz a nagymama is. Ő is eltűnik! Ha már lesz minden, minek éljen? Mi értelme volna? Akkor már nem kell dugdosnia a pénzt a bukszába. Nem kell megszámolnia a kopejkákat, amit a mama hoz vissza az üzletből. Nem kell többé molesztálni a papát, hogy menjen máshová dolgozni, ahol többet keres – anélkül is lesz elég pénz, a papa pedig ott dolgozhat, ahol kedve tartja. Mit csinál akkor a nagymama? Nem lesz más dolga, mint a televíziót nézni. Ülhet, és nézheti naphosszat. Úgy vége lesz a parancsnoklásának, mint az összement léggömbnek. Előbb megereszkedik, aztán meglötytyed, és kész, nem lesz többé!

Tolik járkált a pultok előtt, ebben a csupajó-utcában, jókat kuncogott az ötletén, nézte a finom csemegéket, majd szaporán megindult az édességosztály felé.

Tíz deka kavicscukor huszonnyolc kopejkába ke-

rült, a szójarudacska tizennyolcba. Volt Csehov-cukorka is, a Kastanka. Csehov nagyon szerette, erről nevezte el később a kutyát is az egyik novellájában. Bár lehet, hogy fordítva volt, ez igazán nem érdekes. Tolik szívesen megkóstolta volna.

És a selyemcukrot is. Tíz kopejka volt tíz deka. Azt is örömmel elszopogatta volna, de nem volt rá pénze. Két kopejkája sem.

„Hát aztán! – gondolta Tolik. – Ahol nincs, ott ne keress, és kész! Nem kell azért úgy odalenni.” Soha nem volt oda a cukorért, nem nagyon kényeztette el senki Kastankával, meg kavicscukorral. Sura nagymama mindig takarékos volt. Cukor nélkül még lehet élni. Tolik nem irigyelte azokat a gyerekeket, akik örökké cukrot szopogattak, aztán meg nyafogtak, ha fájt a foguk.

Nagy bölcsen, mosolyogva nézegette a cukorkákat, amikor egyszerre felfigyelt.

– Nézd már, itt az az asszony a lányával – mondta az egyik eladó.

Először elengedte a füle mellett e szavakat: kit érdekel egy asszony meg a lánya, épp elég mama és lánya jön-megy mindenfelé, minek forogna utánuk. Majd eszébe villant, hogy az elárusítónők nem szoktak mindenben elcsodálkozni, s erre körülnézett.

Csakhogy hiába jártatta körül a szemét. Két nénike állt csupán a pultnál, egymásnak segédkezve éppen a kenyeret tették be a szatyorba. Az egyik tartotta a táskát, a másik becsúsztatta a négyszögletes kenyeret meg a zsömléket.

Tolik jobban körülnézett, de kettőjükön kívül nem volt más asszonynép az üzletben, csak bácsik, a borospultnál sündörögtek. S akkor végre megértette.

Róluk van szó, ez a két idős nő a mama meg a lánya.

– Ez már igen – hümmögte, miközben tüzetesebben szemügyre vette őket. Mi tagadás, fölöttébb hasonlítottak egymásra! Mindketten kalapot hordtak, ősz hajfürtjük kilátszott alóla. A szemük is egyforma volt, meg az orruk is. Igaz, az egyik mégis idősebbnek látszott. Eltették a kenyeret meg a zsömlét, a fiatalabb egyik kezében a szatyrot vitte, a másikkal karon fogta az édesanyját, s megfontolt léptekkel, boldogan indultak el a kijárat felé.

A két idős nő csoszogva eltipeggett Tolik mellett, s neki megint feltűnt, mennyire hasonlítanak egymásra. Az arcuk, a kabátjuk, a kalapjuk, de még a nyakukban az üvegszemű vörösróka prém is egyforma volt mindkettőjükön.

Tolik ámulva figyelte őket, amint továbbtipegtek, s megbabonázva utánuk ment.

Egy kis lépcső volt az üzlet előtt, három fok csupán, de amikor a kisöregék ráléptek, az idősebbik egyszerre szigorú arccal rászólt a másik néniére.

– Óvatosan, kislányom!

A másik majdhogynem ijedten hüppögte: – Igen, anyám, hogyne! – S felnevettek olyan csengő hangon, mint a kislányok. Tolik velük nevetett, s elképzelte, amikor majd ő is nagy lesz, megöregszik, elmennek a papával vagy a mamával ketten az üzletbe, de még jobb lesz, hogyha hárman mennek. A mama öregaszony lesz, a papa öregember, megöregszik ő is. Az elárusítónők pedig összesúgnak mögöttük: „Nézzétek, itt van az egész család, a papa, mama meg a fiuk.”

Kitört belőle a nevetés, ahogy öregnek képzelte magát. Kecskeszakállá lesz, mint Csehovnak, de orr-

csíptetőt nem fog viselni, Izolda Pavlovna egy életre megutáltatta vele. Csak szemüveget, egyszerűt, szarukereteset, amilyent mások is viselnek. Kalapot hord, meg sétabotot, hogy könnyebben járjon. Kész röhej! Tolik mint szakállas öregember! Újra felvihogott, aztán töprengeni kezdett.

Lám csak, még egy ilyen idős néninek is él az édesanyja. Biztosan szeretik egymást, abból is kitetszett, ahogy egymást karon fogták, betették a kenyeret a szatyorba. Milyen jókedvűen nevetgéltek, valószínűleg nem ok nélkül, hanem mert ilyen szép kort megérték szeretetben, megértésben.

Mindenkinek van édesanyja. Kicsiknek, nagyoknak egyaránt. Toliknak is van anyukája. A mamájának a Sura nagymama az édesanyja. Tolik elgondolta, milyen lesz a mama, mikor megöregszik, és ő is karon fogja a Sura nagymamát. Segít eltenni a szatyorba a kenyeret. És gondoskodik róla. De nevetni? Nem, ők soha nem fognak így nevetni.

Ó, mama, mama! Jóságos és kedves, de jósága és kedvessége önmaga ellen fordult. Meg a papa ellen. És persze Tolik ellen is, mert nem tud síkraszállni értük a nagymamával szemben, nem tud a védelmükre kelni, kiállni.

A mama azt szereti, ha csönd van körülötte. Mindig lehalkítja a televíziót is. Tolik régebben szerette, ha a mama odaült az ablakhoz. Az ember odalép melléje, elmerengő szemébe néz, és meglát benne mindent, ami az utcán van: a fákat, a kerítést, az embereket. Elnézte a nem-igazi világot, a mama szemében kéken tükröződő fákat, kerítéseket, embereket.

Azóta megváltozott minden. Mostanában azon nyomban elködösödik a mama szeme, alighogy az ab-

lakhoz ül. Akkor is, ha nincs otthon a nagymama, mindjárt könnyektől reszket a szempillája.

Régebben odament volna hozzá. „Mi van veled, mama, nem kell sírni”, mondta volna. Most már csak szótlánul, keserűen figyelte, s hallgatott felnőtt módra.

Sajnálta a mamát, nincs rá szó, mennyire sajnálta, de hát az az igazság, hogy az embernek magának kell elérnie, hogy jókedvű legyen, s rendben formálódjanak-alakuljanak a dolgai. Különben örökké sírhatna! Hát nem volna jobb, ha sopánkodás, sírás helyett megkeresné a papát, beszélne vele, elutaznának egy másik városba, messze a nagymamától, miként a papa tanácsolta, s új életet kezdenének. És vége lenne az örökös sírásnak, vidáman, boldogan fogadnák a kis és a nagy örömöket egyaránt. Hogy később, mikor elfogynak életük esztendői, olyanok legyenek, mint az a két néni, ne haragudjanak a világra, ne sopánkodjanak, ne jajongjanak, hanem felszabadultan, derűsen nevéssenek.

Későre járt már, az üzletek bezártak, csak a ügyeletes belvárosi Csemegebolt volt még nyitva. Tolik arra felé vette útját.

Rengeteg volt az ember a furcsa, savanykás szagú üzletben.

Ténfergett a tömegben, nézegette a palackokon a színes címkéket, s már éppen ki akart menni, amikor megtorpant.

Egy vak asszony állt közvetlenül előtte. Valahová a sarokba bámult, pupillája eltűnt szemhéja alatt, csak ijesztően nagy szemfehérje látszott. Elképesztően gyors mozdulatokkal tapogatta a pénzérméket.

– Ez húsz... Ez negyven – motyogta a néni, s

nyújtogatta a pénzt a mellette álldogáló hirtelenszöke legényke felé.

A fiú kényszeredetten vette át a pénzt.

– Mire jó ez, mama? Nem kellene – dünnyögte.

A vak asszony pedig hunyorgott, forgatta világatlan szemét, majd hogy kiszámolta a pénzt, ujjait ropogtatva kitapogatta a fiút, és vad arccal előrelökte.

– Na! Menj már!

A fiú a pulthoz ment, a sor megnyílt előtte, ő pedig odanyújtotta a pénzt. De az árusító félrelökte a kezét, s hadarva, nagy sietve rárivallt: „Kiskorúakat nem szolgálunk ki!” Tolik megremegett, mert a vak asszony éktelenül szitkozódni kezdett.

– Adjon neki – szólalt meg a sorban egy parancsoló férfihang. – Ennek az asszonynak veszi.

– Nem! – ordított vissza a kiszolgáló, elhúzva festett száját. – Az asszonynak sem adok. Részeges. Mit tanul tőle a gyerek?

Egyszerre nyugtalanság hullámmzott végig a soron, mindenki az elárusítónővel veszekedett.

– Szolgálja csak ki! – kiáltozták a férfiak. – Micsoda szemtelenség. Mi köze hozzá! Az ő dolga. Nem látja, hogy vak?!

A nő elhúzta a száját, elvette a gyerektől a pénzt, és odalökte neki az üveget.

Tolik látta, hogy a vak asszony kézen fogja a fiút, és halkán beszélgetve a kijárat felé cammognak. Lassan lehiggadtak a sorbanállók is, a férfiak együttérzéssel néztek utánuk.

– Az orosz ember vodkába fojtja bánatát – mondta Tolik mögött egy kapatos hang.

Késő este ért haza, elcsöndesedve, szótlanul. Nem ment ki a fejéből a vak asszony meg a fia.

Maga előtt látta, ahogy remegő ujjával kitapogatta a gyerek arcát, a fiú pedig dermedten állt, lehunyt szemmel, várva, hogy édesanyja végigtapogassa és „megnézze” őt.

Egy pillanatra elképzelte, hogy ő is vak. Szorosan lehunyta a szemét. A rátörő sötétségben különös rózsaszín pontok ugráltak előtte seregestül.

Tapogatózni kezdett maga körül, aztán megint kinyitotta a szemét. Hiába, nem lehet azt elképzelni, hogy az ember soha nem lát semmit, de semmit... Azt nem lehet elképzelni, hogy nem látja a szobát, a mennyezetről lelógó kék lámpaernyőt, a mamát...

Hirtelen egészen másképp gondolt a mamára.

Az a vak asszony borzasztóan szerencsétlen, s persze az ő baján semmiképpen nem lehet segíteni. Ám Tolik biztosan tudta, hogy az édesanyja sorsa egyesegyedül önmagától függ.

Csupán erőt kellene vennie magán. Ha elhatározásra jutna, s megváltozna?! Elköltöznének Sura nagymamától. Elmennének a papával együtt egy másik városba, és akkor minden rendbe jönne.

Eszébe jutott a két nénike – az asszony meg a lánya.

Ha elköltöznek, akkor a mama nem törődhet így a nagymamával! Nem teheti. Mamának is rossz a nagymamánál, ez világos, nélküle jobb lenne, ez is világos. De csak kívülről nézve látszik így. Gondolhatott Tolik bármit, mindenképpen kívülről nézte az egészet. Most rádöbbsent, hogy a mamának el kellene hagyni az édesanyját!

Tolik mindig haragudott, hogy a mama gyöngé és erőtlen, de most kezdte megérteni a bizonytalanságát, hogy miért volt tehetetlen. Egyszeriben más oldaláról

látta a mama tehetetlenségét. Akármennyit is szenved, magába fojtja, és nem hagyja el a nagymamát – ezt most már megértette.

Levetkőzött, lefeküdt a kinyitható ágyra, már készült elaludni, de egyszeriben elfogta a vágy, hogy valamivel kedveskedjen a mamának. Meleg hullámként árasztotta el ez a kívánság.

Felkönyökölt, hangosan szólítgatta, olyan hangosan, hogy a Sura nagymamának is meg kellett hallania.

– Mama! Gyere ide, gyorsan! Na, gyere már!

Az édesanyja nyugtalanul ugrott fel, fehér árnyként elsuhant az ablak előtt.

– Tessék? – kérdezte ijedten.

– Semmi – mondta Tolik. – Hajolj le!

Lehajolt, azt hitte, súgni akar neki valamit, hogy a Sura nagymama ne hallja, de Tolik hirtelen magához ölelte és megcsókolta.

Aztán rögtön elfordult, befogta a fülét, nem akarta hallani a nagymamát, amint kinyilatkoztatja az utolsó szót.

Sura nagymama azonban nem mondott semmit. Tolik kinyújtózott, és rögtön el is aludt. Álmában Izolda Pavlovnával bajlódott, látta átható pillantását, és hallotta a hangját is:

– Holnap az édesanyáddal gyere be!

„Van eszemben” – gondolta Tolik konokul.

Nem is szólt az édesanyjának. De ahogy reggel beesett az iskolába, nyomban Izolda Pavlovnába ütközött.

A tanárnő, mellén összefont karral, fenséges pózban várta az öltöző előtt.

Tolik a szikrázó orrcsíp tetőt bámulva toporgott egy helyben, kétségbeesetten találgatta, mitévő legyen. Köszönjön udvariasan, és surranjon el mellette, mint ha nem is emlékezne a tegnap történetekre, vagy hagyjon csapot-papot, uzsgyi, rohanjon el, amíg nem késő, aztán csavarogjon egész nap az utcán? Még nem jutott dűlőre, amikor Izolda Pavlovna türelmetlenül rászólt:

– Gyere már, igyekezz!

Tolik értetlenül vetkőzött le, és követte a tanárnőt.

Izolda Pavlovna léptei egyenletesen, katonásan koppantak a folyosón. Tolik engedelmesen ment utána, mint a nyúl, amelyet megbűvölt az óriáskígyó. Csak az utolsó pillanatban, az igazgatói szoba ajtajához közeledve jött rá, mi történt. „Hát ezt fundálta ki – hüledezett. – Szóval megtörik a malomban? A római kori gabonaőrlőben?”

Az igazgatói szoba hófehér ajtaja azt a gondolatot ébresztette, hogy nem is Mihail Mihajlovics tanyázna benne, hanem a fogorvos Izolda Pavlovna mindjárt kézen fogta Tolikot, nehogy makacskodjon, amikor az igazgató a zizegő fúróval fúrni kezdi a fogát! Tolik fájdalmasan felszisszent, a fehér ajtó kitárult, s ott állt a küszöbön.

– Meghoztam – szuszogta Izolda Pavlovna, mintha

úgy kellett volna idevonszolnia a szembeszegülő Tolikot. – Tessék, itt van a levelezőjük.

Tolik körülnézett.

Mihail Mihajlovics az asztalnál ült. Az egyszerűség kedvéért a diákok Mahal Mahalicsnak hívták az igazgatót. Időnként a Dupla Tányértalpú névvel is illették, mert a medvére utaló Mihail kétszer is benne volt a nevében. Kívüle a szobában még egy férfi volt. Hátratett kézzel állt a szoba közepén, és úgy hintáztott a talpán előre-hátra, akár egy tapper. Magas, ősz hajú bácsi volt, jóindulat sugárzott az arcáról.

– Lám csak, lám... – szólalt meg hintázva, és a kezét nyújtotta. – Örülök, hogy megismertelek.

Az ősz hajú bácsi állt a szoba közepén, Tolik felé nyújtva a kezét, s neki oda kellett mennie hozzá.

– Gyere, fiam... Én vagyok az a „pártbizottsági elvtárs”, akinek a levelet írtad.

Tolik érezte, hogy kihűlnek az ujjai, arcából kiszalad a vér, hirtelen üres és hideg lesz, mintha egy könnyű fuvallat mindent kifújna a fejéből.

– Beszélj hát! – biztatta az ősz hajú ember derűsen. – Mondj el mindent sorjában, azért jöttem, hogy meghallgassalak. – S mert észrevette Tolik dermedten kikerekedő szemét, gyöngéden hozzátette: – Ne félj! Mondd el, ami a szívedet nyomja, s minden rendbe jön, nemhiába bízol bennünk!

„Itt az eredmény” – gondolta Tolik lázasan. Tudta jól, hogy meg fogják keresni. De azt nem várta, hogy így alakulnak majd a dolgok. Álmában sem gondolta volna, hogy a pártbizottságról egyenesen az iskolába jönnek majd.

Gyötrődött, szemrehányást tett magának, küzdött a nagymamával, bujkált az apja elől, de mindez az ő

magánügye volt. Nem tartozott senkire, az ő gondosan őrzött titka. Most pedig megtudja az egész iskola! Mintha dominózásnál kifordítaná valamennyi kockáját, hadd lássák a partnerei!

Mindennek vége!

S akkor egyszeriben megnyugodott.

Mint egy idegenre, úgy nézett önmagára. Nem az ötödikes Bobrov ült az igazgatói szobában, a puha fekete fotelban, hogy a füle sem látszott ki, s az ősz hajú férfi nem is hozzá beszélt. Furcsamód kívülálló-nak, szemlélőnek érezte magát.

– Hallgatlak – szólt az őszhajú. – Miért gondoltad, hogy a pártbizottság segít rajtad, és nem a szüleid?

„Egyáltalán nem is szigorú” – jegyezte meg Tolik gépiesen.

– Beszélj hát – ismételte az őszhajú. – Mondj el mindent, ha már megírtad a levelet . . .

Tolik nem válaszolt.

– Magadtól írtad a leveleket? – kérdezte újból a magas férfi, s kihúzta a zsebéből a két túlontúl ismert borítékot.

Tolik összeszorította a száját. Mi mást tehetett volna? Ismerte volna be, hogy mikor az egyiket megírta, jóformán eszénél sem volt, azt sem tudta, mit tesz, úgy megverték. A másikat pedig egyáltalán nem tudná megmagyarázni. Úgysem hinnék el, akármit mondana, azt gondolnák, hogy hazudik, hetet-havat összehord. Jobb, ha hallgat.

– Mit csináljak hát veled? – sóhajtott fel az őszhajú. – Látom, kemény legény vagy, jellemes, egy szót sem lehet kihúzni belőled. Tehát mindent komolyan megfontoltál, amikor megírtad a levelet.

– Úgy látszik, nagyon megbántott az apád – mond-

ta halkan Mahal Mahalics. – Ezek szerint csakugyan vétkes!

Egyszerre előntötte a vér a szívét, a fejét, a kezét, s érezte, hogy a talpától a feje búbjáig elvörösödik.

„Azt hiszik, hogy a papa a bűnös? Ebből baja lehet neki” – gondolta Tolik hirtelen, s akaratán kívül felkiáltott.

– Ő nem hibás!

Egyszer már elárulta az apját. Többször nem fogja, akármilyen történik, akkor sem.

– Na, na... – dünnyögte az őszhajú. – Szerinted nem vétkes az édesapád?

– Nem! – válaszolta Tolik.

– Akkor miért panaszoltad be? – nézett nagyot a férfi. – Méghozzá egyszer a városi pártbizottságon. Tulajdonképpen honnan tudod, hogy a pártbizottságon és a városi bizottságon panaszt tehetsz?

– Ez az elszántság – mondta Mahal Mahalics az asztal mögül az őszhajúnak –, ez a következetesség nem gyerekekre vall. A jelek szerint rutinos rágalmazó keze van a dologban.

Az igazgató felállt, a szoba közepére ment, és az ősz hajú férfi mellé lépett.

– Ugyan miért gondolja – nyafogta Izolda Pavlovna az orrcsíptetőjét villogtatva. Egész idő alatt oldalt állt, és várakozóan hallgatott. – Több tényező is kiválthatta ezeket a leveleket: áldatlan családi körülmények, az utca kártékony hatása. – Az ősz hajú férfinak beszélt, rá se hederített az igazgatóra. – Tudja, én már régen észrevettem, hogy a gyerek... hm, nos, olyan zárkózott lett... Ez pedig rossz jel. Nemhiába tartja a közmondás, hogy lassú víz partot mos!

Mahal Mahalics valamiért mintha megharagudott

volna Izolda Pavlovnára, hirtelen az ablakhoz lépett, és ujjával hangosan dobolni kezdett a párkányon. Tolik arra gondolt, hogy nemrég hallotta valahol ezeket a szavakat. Neki mondta valaki.

S akkor eszébe jutott! Mikor eljött az édesapja az iskolába, s ő kiugrott előle a szellőzőablakon, és kabát nélkül szaladt haza. Zsenyika ott állt a kis dombon, s utánakiáltott: „Lassú víz partot mos.” Nem törődött vele, kisebb gondja nagyobb volt annál, de most eszébe jutott. Hát erről van szó! Zsenyika a mamája szavait szajkózza. Nemhiába lesi mindenki az osztályban, hogy mit mond. Jogosan tartanak tőle. Korábban nem volt biztos benne, de azért gyanította, most már bizonyosságot szerzett.

– De hát az apja kitűnő munkás – kiáltott fel hevesen az ősz hajú férfi. – Tisztességes kommunista.

– Azt hiszi? – vihogott Izolda Pavlovna.

Mahal Mahalics visszafordult az ablaktól.

– Talán elengednénk a gyereket? – kérdezte idegesen.

– Akkor hát – ráncolta a homlokát az őszhajú, és figyelmesen Tolik szemébe nézett. – Próbáljuk meg összefoglalni. Tehát levélben panaszt tettél az apádra, bár az a véleményed, hogy egyáltalán nem hibás. Ez persze különös, de hogyha így van, akkor te egyáltalán nem szereted a papádat!

Az ősz hajú férfi Tolik szemébe nézett, s ő nem fordította el a tekintetét. Farkasszemet néztek egymással, Tolik érezte, hogy egy pillanat, és sírva fakad. Könnyek gyűltek a szemébe, összefolyt minden előtte, elmosódott az ősz hajú férfi arca, aki a pártbizottságról jött. És mégsem fordította el a tekintetét.

Valaki óvatosan megérintette a vállát. Tolik megfordult. Mahal Mahalics állt mellette, és bólintott.

– Jól van – mondta halkan. – Minden rendbe jön. Eredj . . .

Lassan az ajtóhoz ment. Izolda Pavlovna nagyot sóhajtott, mintha szerencsétlenség érte volna.

– Ajajaj-jaj . . . – nyögte.

– Izolda Pavlovna! – hallotta Tolik az igazgató éles hangját, mikor becsukta az ajtót.

Kiment, odaszorította a homlokát az ajtófélfához.

Hangtalan zokogás rázta a vállát. De hát egy iskolában mégsem lehet sírni. Abban a pillanatban megállt mellette két kíváncsi elsős . . .

10.

Mikor közvetlenül csöngetés előtt Tolik bement az osztályba, szokatlanul nagy volt a csend. A gyerekek úgy ültek keresztbe tett karral a helyükön, mint egy kiállításon, a padokon szép rendben sorakoztak a füzetek, tankönyvek, megfésülve és sugárzó arccal várakoztak, mintha süteményre várnának, nem pedig az óra kezdetére. A fal mellett, akár a csirkék a tyúkúlon, egyetemisták szorongtak, feszengtek a padokban, megilletődött arccal fészkelődtek a legjobb ruhájukban, gyönyörű frizurával és olyan illatfelhőben, hogy Tolik elhúzta az orrát. Mintha névnapot ünnepelnének.

Megszólalt a csengő, és bejött Izolda Pavlovna. Elsőként mindjárt a lányát hívta ki felelni. Zsenykán vakított a hófehér, keményített gallér, szeme csillogott, és úgy felelt, mint a vízfolyás, a szavak mint

borsószemek peregtek ki apró, kerek szájából, egyszer sem akadt meg, egyszer sem hibázott.

Tolik hátrafordult, az egyetemisták elragadtatva sóhajtoztak, áhítatosan ingatták a fejüket, nagyon tetszett nekik Zsenyka felelete, fűrgén jegyzeteltek a füzeikbe.

Az egyik egyetemista lány a többinél jobban fészkelődött, hangosabban szuszogott, izgalmában mind-egyiküknél magasabban tette keresztbe a lábát, hogy kényelmesebben jegyzeteljen, aminek eredményeként ki-kivillant halványkék fehérneműje. Égett a füle, mintha ő felelne, nem Zsenyka, orrán virítottak a szeplői, és Tolik jót mulatott rajta. Úgy viselkedett, mint egy kislány, pedig már egyetemre járt.

Zsenyka fújta, csak fújta, látni való, hogy bevágta a leckét, mint valami költeményt. Izolda Pavlovna végre megállította, és beírta neki a négyest. A főiskolások felszisszentek, összesúgtak, de Izolda Pavlovna látszólag nem vett észre semmit, és kihívta felelni hűséges hívét, Cipát.

Mióta a tanárnő megtörte őt, soha nem fordult elő, hogy Cipa ne tanulta volna meg az orosz nyelvtant. Azelőtt pedig még Izolda Pavlovna óráján is mindig motyogott, pedig jól felelt.

Cipa most úgy mondta fel a leckét, mintha egy marsallnak jelentené az orosz nyelv szabályait. Mellkasát kidüllesztve, merészen nézett a főiskolások szemébe, és tapasztalt dobosként verte ki a szabályokat. „Húha!” – gondolta Tolik elragadtatva. Alig ismert Cipára, aki bizonyára ráhajtott az ötösre. Izolda Pavlovna azonban neki is négyest adott.

Tolik nem akart hinni a fülének. Zsenykat mindig nyomta a „Sellő”, de Cipa máskor ötöst kapott volna!

S ekkor nagyon csúnya gondolata támadt. „Lehet, hogy az egészszet szándékosan csinálja? – gondolta. – Csak azért feleltette Zsenykát és Cipát, nem pedig valaki mást, nehogy pácban maradjon. Hadd lássák az egyetemisták, hogyan kell tanítani!”

Az igazgatói szobában történtek óta Tolik szemében Izolda Pavlovna egy kígyó volt, amelyik minden pillanatban megmarhatja az embert. Miket beszélt róla meg az apjáról! Egyáltalán mi mindent mondott. Tolik soha nem szerette ezt a tanárnőjét, de ma kifejezetten utálta. Mert ma éppen olyan volt, mint egy kirakati próbababa. Úgy-ahogy hasonlított az emberre, valójában hideg és élettelen. És körmönfont!

Persze előre figyelmeztette Zsenykát és Cipát, hogy tanulják meg a leckét. Toliknak remegett a keze: mi lenne, ha ennek utánajárna?

Cipa már eldarálta a nyelvtanszabályokat, s Tolik feltartotta a kezét. Mindjárt megtudja, igaza van-e vagy téved. Most kiderül, őt is felelteti-e Izolda Pavlovna, vagy sem. Nyújtózkodott, jelentkezett, bár egyáltalán nem tanult tegnap. És akkor mi van? Nem dől össze a világ, ha kettest kap. Viszont tiszta vizet önt a pohárba.

S ha nem? Hogyha mégis kihívja felelni?

Akkor bosszút áll mindenért, amit az igazgatónál mondott, akkor kimegy a táblához, és felír valami hülyeséget. Cserébe a kettesért. Csakhogy Izolda Pavlovna aligha akarja, hogy ilyen óráján kettest kapjanak a tanulók.

Majd kiugrott a szíve a helyéből, de azért csak nyújtogatta a kezét. Izolda Pavlovna már észrevette, Tolik nagyon jól tudta, hogy észrevette, látta orrcsíp-tetőjén az elégedetlen villanást, azért zörgött az osz-

tálykönyvvvel, mintha keresne benne valamit. Észre-
vette, de úgy tett, mintha nem látná.

Elfogta a káröröm. Szóval nem tévedett! Tehát nem
akarja feleltetni, nehogy szégyent valljon vele.

A „Sellő” végre félretette az osztálykönyvet, és
szigorúan Tolikra nézett.

– Tessék, Bobrov! Ki kell menned? – kérdezte.

Valaki felvihogott.

– Nem! – válaszolta Tolik.

– Mit akarsz?

– Felelni.

– Jobb lenne, ha ma nem felelnél – rántotta mo-
solyra Izolda Pavlovna vértelen, vékony száját. – Azt
hiszem, most nem a leckén jár az eszed. Heverd ki
előbb az otthoni zűrzavarokat...

Simulékony, csöndes volt a hangja, kívülről nézve
bárki azt hihette volna, hogy a tanárnő csupa meg-
értés és törődés, sajnálja Tolikot, akinek nehézségei
vannak otthon, s hogy egészében véve Izolda Pavlov-
na nagyon derék ember.

Tolik elsápadva látta, hogy a gyerekek kíváncsian
bámulnak rá, mint egy marslakóra. Soha nem volt
szó az osztályban bármelyikük otthoni gondjairól,
most meg tessék! S milyen szánakozó hangon említet-
te meg, méghozzá a főiskolások előtt! Tolikkal bizto-
san történt valami szörnyű dolog.

Mi tagadás, ilyen álnokságot nem várt volna Izolda
Pavlovnától! Zsenyka mindjárt megtudhat tőle min-
dent a levéllel kapcsolatban, és ő továbbadja a többi-
eknek. De amit most tett Izolda Pavlovna, mindenki
füle hallatára! Tolik gyűlölködő pillantásokat lövellt
a tanárnő felé, igyekezett elkapni a tekintetét, bele-
nézni a szemébe, ám Izolda Pavlovna elnézett az osz-

tály felett. Ilyen hát! Ilyen gonosz és könyörtelen! És hazug, hazug!...

De legalább megtudta az igazságot! A tanárnő nem akarta őt feleltetni. Csak Zsenykát meg Cipát hívta ki, hogy elképesse tudásukkal a főiskolásokat.

– Majd holnap... – dorombolta Izolda Pavlovna, a macska, s odament Tolikhoz, megsimogatta. Tolik elkapta a fejét, mintha megégette volna magát. – Holnap – ismételte kedveskedően Izolda Pavlovna – talán felelsz...

– Nos, gyerekek – folytatta, s ellépett Tolik mellől –, bemutatom Jaroskina tanárjelöltet. Holnap ő tartja az órát.

Az osztályban mozgolódás támadt, a gyerekek a padokat csapkodták, forgolódtak. Tolik is hátrafordult: a vörös hajú diáklány olyan piros lett, mint az áfonyaszörp, aztán felállt, s mint egy színésznő a színpadon, meghajolt.

A gyerekek sugdolóztak, nevetgéltek, Izolda Pavlovna azonban rendet teremtett.

– Csöndesebben! – mondta.

Mintegy parancsszóra elnémultak mindnyájan, igyekeztek példásan viselkedni.

– Aztán ne hozzatok szégyent rám! – tréfálkozott dermesztően mosolyogva Izolda Pavlovna, és Toliknak végigfutott a hátán a hideg, érezte, hogy ebből seními jó nem sül ki.

A gyerekek szünetben körülötte sündörögtek.

– Meghalt valakid?

– Betörtek hozzátok?

Tolik zavartan vigyorogva ácsorgott a folyosón, sandán nézte a kellemetlenül törleszkedő gyerekeket, és próbálta lerázni őket.

Ragyogó arccal Cipa is előkerült. A szünetben nem mutatkozott. Tolik észrevette, hogy óra után előbb Zsenyka, majd kicsit később Cipa is végigrohant a folyosón. Most úgy ragyogott a képe, mint egy vado-natúj tízkopejkás. Megszállottként lihegett végig a folyosón, egészen megizzadva és vérvörösen az örömtől. Tolik felnevetett. Zsenykával rohant el, Izolda Pavlovna megdicsérte őket, azért örül most annyira a hülye.

Cipa megállt Tolik előtt.

- Mi van veled? - kérdezte.

- Biztosan meghalt valakije - sopánkodott Masa Ivanova. - De nem mondja.

- Ne röhögtes! - kiáltott fel Cipa. - Nekem akarod ezt mesélni? Hazugság az egész! A saját papáját panaszolta be levélben, és még adja az ártatlant.

Tolik villámgyorsan, gondolkodás nélkül belefejejt Cipa gyomrába.

Alig tudták szétválasztani őket a szünet végén. Kolja Szuworov elordította magát, hogy rájesszen Cipára:

- Cipljonkov, itt van a „Sellő”!

Cipa felpattant, eszelősen körülnézett, Tolik pedig megint kinevette, mert a szeme alatt jókora kék folt éktelenkedett.

- Várj csak!... - suttogta szemét törölgetve a hosszú lábú fiú. - Majd én megmutatom neked, ne félj, ezt megjegyzem magamnak...

Másnap Tolik volt a napos, és talán ezért érezte meg annyira, hogy társai megváltoztak. Ha nem lett volna napos, járkált volna szünetben a folyosókon, talán még az utcára is kiugrik, hogy beleszagoljon a tavaszi levegőbe, letördelné a párkányról a jégcsapokat, megnyalogatná, amitől okvetlenül megfájdulna a toroka, vagy felmenne az emeletre, ahol nem találkozik az osztálytársaival. Nem lett volna ilyen szomorú. De egyedül gubbasztott az osztályban, mint egy bagoly, amíg a többiek a folyosókon száguldoztak. Ült és töprengett magában.

Már az első szünetben résnyire kinyitotta valaki az ajtót, és egy tintás kéz berepített az osztályba egy papírrepülőt. Tolik elkapta, már éppen ki akarta dobni, amikor észrevette a szárnyán a feliratot: „Beárulta a saját apját.” Az írás mellett idéetlen, vicsorgó pofa. Nem volt kétséges, hogy őt ábrázolja.

Tolik összegyűrte, és kívágta a szellőzőablakon, majd odaszorította homlokát az üveghez.

„Hülye Cipa – gondolta egykedvűen. – Ha most ki-mehetnék, mint tegnap, megint behúznék egyet a szeme alá.” Bár Cipa ennyit sem ér. A végén még hős lesz belőle.

Zsenyika nagyon törte magát az órán, hogy borsot törjön az orra alá. Rá-rápillantott Tolikra, homlokát ráncolva fintorgott, mintha valami tapadás, utálatos dologhoz ért volna, sustorgott Cipával, vihogtak, háránéztek, és megvetően csóválták a fejüket.

Őket megértette, de az osztály nemcsak kettőjük-ből állt. A jókedvű, igazságos Kolja Szuvorov is fürkészően, csodálkozva méregette, s ha elkapta Tolik

pillantását, zavartan elfordult, majd újra töprengőn, értetlenül felé nézett. A kedves kis Maska Ivanova is oda-odasandított, ő ugyan közönséges magoló volt, de azért derék lány és jó barát. Most az ő szemében is valami elítélést vélt felfedezni. Hát igen, ez ellen semmit nem tehetett. Igaza volt Maskának és Koljának is. Elvégre nem tudhatták, mi történt...

Amikor a harmadik óra után elkezdődött a nagyszünet, és a gyerekek kiözönlöttek az osztályból, megjelent az ajtóban Jaroskina tanárjelölt.

Az arca égett, szeplői virítottak az orrán. Az osztályt parfümillet lengte be.

– Szervusz, öcsi – köszöntötte idegesen Tolikot.
– Te vagy a napos?

Tolik mosolyogva bólintott. „Jaroskinának inába szállt a bátorsága” – gondolta csúfolódva.

– Felirom a táblára a példákat – mondta a lány, s már nyúlt is a kréta után. – Ügyelj rá, nehogy letöröld.

„Határozói igenév – írta fel a címet szép kerek betűkkel, és a címet vastagon aláhúzta. – A garas csilingelve, pattogva elgurult. A ló fékét veszve elszárguldott. A szarvas üldözői elől menekülve, bevetette magát az erdőbe.”

Jaroskina írás közben váratlanul megkérdezte Toliktól:

- Készültél?
- Tessék? – értetlenkedett Tolik.
- Megtanultad a leckét?

Hát nem felejtette el?! Vagy talán a jóságos Izolda Pavlovna juttatta az eszébe?

Tolik sóhajtozva elővette a könyvét. Azelőtt soha nem fordult elő, hogy szünetben tanulja meg a leckét. Nem jó az, veszett fejsze nyele. Nem jó, de mi mást tehetett volna? Elolvasta a leckét, a feleltetésig a fejében marad.

Tegnap különleges nap volt, az Izolda Pavlovnával történtek után Toliknak kétségtelenül meg kellett volna tanulni a leckét. De megint záróráig kószált az üzletekben.

– Tehát nem készültél? – fordult meg Jaroskina.

– Már tanulom, ne izguljon – válaszolt Tolik nagyképűen mosolyogva.

– Gondolod, hogy megtanulod? – nevetett Jaroskina is.

– Naná – dünnyögte Tolik.

– Te tudod – hagyta rá Jaroskina, és elindult az ajtó felé. – Csak arra kérlek – fordult vissza a küszöbről –, készítsd elő a táblatörlőt.

Tolik bólintott, és kiszaladt a mosdóba. Mikor visszaért a nedves törlővel, éppen becsöngettek, s a többiekkel ment be az osztályba.

Berakta a törlőt a kis fiókba, de egyszeriben földbe gyökerezett a lába: Jaroskina példái eltűntek a tábláról. Mintha valaki lenyalta volna az egészet.

Döbbsen meredt a táblára, még akkor is, amikor egymás után bevonultak a kiöltözött egyetemisták. Hosszú kútgémnyakát magasra tartva Izolda Pavlovna büszkén lépkedett utánuk. A menetet az iruló-piruló, izgatott Jaroskina zárta be. Még nem vett észre semmit, kopogó léptekkel a tanári asztalhoz sietett, kinyitotta az osztálykönyvet, de akkor mozdulás támadt hátul, és Izolda Pavlovna vérvörösen kirohant az osztályból.

Mint a méhkas, felbolydultak a főiskolások, és kirajzottak az osztályból. A szomorú menetet megint Jaroskina zárta be. Hangosan fújta az orrát csipkés kendőjébe, és Tolik rettenetesen sajnálta.

De már jött is vissza Izolda Pavlovna, szeméhez emelte a karját, megnézte az óráját.

– Halljuk! Mire vártok? Ki volt az? – kérdezte az osztálytól, s egyszerre számolni kezdett: – Egy! Ki volt az? Kettő! Melyikőtök törölte le? Három!

Kivágódott az ajtó: Mahal Mahalics állt a küszöbön. „Mint egy bűvész” – gondolta Tolik a „Sellő”-ről.

Néma csönd volt, amikor az igazgató hátrament, és leült az utolsó padba, mint egy tanuló.

– Tehát?! – kérdezte Izolda Pavlovna vérfagyasztó hangon. – Akkor lássuk, ki a napos?

Tolik felállt. Lehorgasztotta a fejét, tudatában volt a mulasztásának, mert ha idejében benedvesíti a törölőruhát, sőt ha tegyük fel, nem engedelmeskedik Jaroskinának, megtanulhatta volna a leckét is, és nem történik meg, ami történt.

– Bobrov? – lepődött meg Izolda Pavlovna. – Te vagy a napos? Ezek szerint te törölted le a példákat?

– Miért tettem volna? – kérdezte zavarodottan Tolik.

– Nem tudom – válaszolta Izolda Pavlovna gonoszkodva. – Sok mindenért . . .

Tolikit elfogta a pulykaméreg. Nem volt még elég? Ő a napos, ráadásul ő törölte le a táblát is? Nem sok ez egy gyereknek?

– Én kimentem, hogy megnedvesítsem a rongyot – válaszolt a lehető legnyugodtabb hangon. – Jaroskina kért meg rá.

- Igen? ... - mondta Izolda Pavlovna bizalmatlanul. - Rendben van. Álljatok fel.

Hangosan csapódtak a padok tetőí. Az osztály felállt.

- Amíg a tettes nem jelentkezik, addig állni fogtok - szűrte lassan, szótagolva a szavakat Izolda Pavlovna, s keresztbe fonta a mellén a karját, az ablakhoz állt.

Talpon volt az egész osztály, egyedül Mahal Mahalics maradt ülve az utolsó padban, de valószínűleg nem sok öröme tellett benne, mert felállt ő is, az ablakhoz ment. Nem ahhoz, amelyiknél a tanárnő állt, hanem a másikhöz.

Az igazgató és Izolda Pavlovna kinézett az ablakon, a gyerekek pedig szófogadóan ácsorogtak a padjukban. Tolik egyre bűnösebbnek érezte magát. A tanárnő szinte sugallta, ki a felelős. Állt az osztály, s magában biztosan mindegyik azt gondolta: „Miért kell itt kínlódnom? A bűnös úgysem jelentkezik, tehát a napos a felelős. Neki kell ügyelnie a táblára? Neki! Beengedhet egyetlen gyereket is az osztályba? Nem! Akkor vonják őt felelősségre!”

Kicsöngettek, aztán véget ért a szünet, megint csöngettek, már az irodalomóra következett volna.

- Izolda Pavlovna! Ültesse le a gyerekeket - mondta egyszer csak Mahal Mahalics.

A tanárnő rávillantotta orrcsíptetőjének lencséit az igazgatóra, s Tolik meghökkenve látta, hogy Izolda Pavlovna ideges. Észrevette Mahal Mahalics is, mert magyarázatképpen hozzátette:

- Úgy könnyebben tudnak majd gondolkodni.

Izolda Pavlovna gőgösen bólintott, a gyerekek leültek, és megint csönd telepedett az osztályra.

Befejeződött a tanítási nap, de Izolda Pavlovna még mindig mozdulatlanul állt az ablaknál. Mihail Mihajlovics, a Dupla Tányértalpú végigtopogott a sorok közt, valóban úgy, mint valami kövér, zömök, kerek arcú medve.

A gyerekek zavartan mosolyogva összenéztek, éhesek és szomjasak voltak, már haza kellett volna menniük, Tolik egyre sűrűbben érezte magán a többiek nyugtalan pillantásait.

Végre Izolda Pavlovna megmozdult, kiküldte Zsenykát, és utánasietett maga is.

Erre aztán megbolydult az osztály, fészkelődni kezdtek, mintha véletlenül történne.

– Meddig kell még itt ülnünk? – kérdezte felbátorodva Maska Ivanova az igazgatótól.

Mahal Mahalics megvonta a vállát. Különös. Izolda Pavlovna bizonyára felszisszent volna a kérdés hallatán, de az igazgató csak a vállát vonogatta.

– Valaki letörölte a táblát, és most mindnyájan bűnhődünk – folytatta merészen Maska.

– Hát bizony, ez rossz – állt oda az igazgató a táblához. – Nagyon rossz. Most rátok is érvényes a mondas: egy mindenkiért, mindenki egyért. Jóban, rosszban! Mindegyiktek tartja érte a hátát. Mindenki felel egyért és egy mindenkiért.

Tolik kíváncsian nézegette az igazgatót: tetszett neki, amit Mahal Mahalics mondott, igaza volt.

Azt már régóta megtanulta, hogy mindenkinek tartania kell a hátát egyért, de hogy egy is felel a többiért! Helyes! És nagyon fontos.

– Fáradtak vagyunk – csattant fel Kolja Szuvorov. – Meg aztán mikor tanuljuk meg a holnapi leckét?

Mahal Mahalics figyelmesen nézegette Kolját.

- Gyerekek - kezdte halkan -, Izolda Pavlovna az osztályfőnökökötök, nem én. Ő fog dönteni. De adok nektek egy tanácsot. Ígérjétek meg neki, hogy egymás közt tisztázzátok majd ezt a dolgot. De úgy is legyen! Ne verekedjétek össze, hanem emberségesen intézzétek el. S még valamit, bár ezeket a szavakat mindennap hallhatjátok: ne feledjétek, hogy úttörők vagytok. Többet mondok: emberek!

Elhallgatott. Az osztály csöndesen figyelte Dupla Tányértalput. Izolda Pavlovna soha nem beszélt így velük.

- Az emberrel minden megeshet - mondta az igazgató. - De mindig, még a legsúlyosabb helyzetből is becsületesen kell kivágnia magát. Azért ember.

Szótlanul álldogált még egy darabig, aztán kisietett. De a gyerekek nem mozdultak, nem kezdtek lármázni. Csöndesen, letörten ültek a helyükön. Nyílt az ajtó, Zsenyka jött vissza. Szigorú képpel, szokásához híven a homlokát ráncolva lépett az osztályba, csak-hogy a lekváros bukta vagy a vajás kenyér után elfelejtette megtörölni a zsíros száját. Tolik jól látta, hogy az osztály végigméri tetőtől talpig.

Most már nem őt fürkészték, hanem Zsenykát, s Tolik érezte, hogyan nő lassan, de biztosan a felháborodás.

Szeme láttára foszlott semmivé a félelmük, s többé nem tartottak Zsenykától, a tanárnő lányától.

Izolda Pavlovna kitartóan, sokáig szuggerálta az osztályba, hogy Zsenyka ugyanolyan tanuló, mint a többi gyerek, hogy egyenlő velük, sőt neki még rosszabb a helyzete, mert szigorúbban felelteti. És most hirtelen mintha megjelent volna az előhívóban a kép.

Ami eddig nem látszott, azt egyszerre meglátta az egész osztály. Zsenyának zsíros volt a szája, a többieknek korgott a gyomruk. Ennyi volt az egész.

Maska Ivanova arcocskája megrándult, s ez a fintor Zsenyának szólt. Valamelyik gyerek, tiltakozása jeléül, a kopejkáit kezdte csörgetni a hátsó padban.

Kolja Szuvorov súgott valamit a szomszédjának, s a gyerekek kézből kézbe adták a pénzüket. Ötkopejkásokat, egy- meg tízkopejkást. Abban a pillanatban szembetűnő lett a sziget – Zsenyka és Cipa padja. Nekik nem szóltak. Tőlük nem vették el a pénzt. Kolja Szuvorov az ajtóhoz ment, kisurrant a folyosóra, és eltűnt. Kidudorodott kabáttal jött vissza.

Az osztály rögtön felbolydult, a padok alatt vándorútra indultak az aranybarnára sült pirogok. Toliknak korgott a gyomra, de arcizma sem rándult. Füttyült rá, hiszen egyszerre olyan jókedve kerekedett.

Ha úgy vesszük, egészen tűrhetően állnak a dolgok, s ha a gyerekek lassan nekibátorodnak, akkor nem lehet őket átnevelni, mint Cipát.

Valaki meglökte a vállát.

Megfordult. Kolja Szuvorov rákacsintott, és oda csúsztatott Toliknak egy süteményt.

– Nem kell! – kiáltott fel Tolik zavarában.

– Fogd csak! Mit hülyéskedsz – suttogta Kolja, és barátságosan rámosolygott.

Semmi nem vette volna le úgy a lábáról, mint ez. Ha az apja betoppan most az osztályba, és megöleli, ellen tudott volna állni. Ha Izolda Pavlovna jön vissza, hogy bocsánatot kérjen a gyanúsításért, talán csak egy csöpp elégtételt érez. És ha netán a Sura nagymama rohan oda hozzá, és leborul eléje – csupán mosolyog rajta. De ez most...

Tolik elvette a pirogot, s nem tudott uralkodni magán. Felzokogott.

Csontos válla remegett, ömlöttek a könnyei, szégyellte őket, igyekezett erőt venni magán, de nem tudott, nem tudott...

A többiek szótlanul bámulták.

Kolja Szuvorov ügyetlen, suta, gyerekes mozdulatokkal simogatta a haját.

Lassan beesteledett, az alkonyati félhomály ráborult az osztályra.

12.

Minden eső véget ér egyszer.

Akármeddig szakadt és verte az ázott falakat, bár-hogy hömpölygött, színültig töltve, feszegetve a csatornákat, egyszer mégis eljön a nap, mikor felszakadoznak a felhők, s utat nyitnak az új időknek.

Tolik még szipogott, igyekezett lecsillapodni, Kolja Szuvorov, a derék pajtás még egyre simogatta a kobakját, a kemény megpróbáltatás okozója, Izolda Pavlovna még nem jött be az osztályba, sűrű felhők tornyosultak még a fejük felett, de váratlanul Tolikot jó érzés fogta el, és egyszeriben olyan világos lett minden.

Elmúlt a ránehezedő, lerázhatatlannak hitt szorongás, ami annyi napon át béklyóba kötötte, egyszeriben fellélegzett, mintha a kitartó esőzés után kisültött volna benne a maga kis külön napocskája.

Felemelte a fejét.

Nagyon félt, hogy a gyerekek majd szánakozva néznek rá. De nem így történt. Bátorítás sugrázott

feléje. Mosolytalan, komoly arccal biccentettek. Ne lógasd az orrod, öregem! – ezt olvasta ki a szemükből.

Tolik arcán végigömlött a mosoly.

Napját sem tudta már, mikor mosolygott ilyen gondtalanul, sóhajtott fel ilyen felszabadultan.

Ekkor kivágódott az ajtó: a küszöbön diadalittasan Izolda Pavlovna állt. Győztes pillantást vetett az osztályra, mintha rendkívüli újságot, valamilyen hadititkot tudott volna meg. Mindjárt kimondja a jelszót, és a bűnös bevallja vétjét. Mi több, mindnyájan a lába elé borulnak, imára kulcsolják a kezüket, lesütik a szemüket, Izolda Pavlovna fejét pedig fényes glória veszi körül, mint az ikonokon a szentekét. Imádkozzatok, híveim, amíg nem késő! Amíg van rá idő! Amíg Szent Izolda megbocsát és megkegyelmez.

A tanárnő sorra megnézte a gyerekeket, fürkésző, kemény pillantása végigvágott a padsorokon, aztán dühösen felkiáltott:

– Úgy?! Ahogy gondoljátok!

S megint átsuhant az osztályon diadalmas tekintete.

– Itt vannak a szüleitek, megkértem őket, hogy jöjjenek be.

A tanárnő odébblépett. Zavartan nézelődve, feltűnt az ajtóban három mama, valamelyikük papája, egy nagymama, sőt még egy tizedikes tanuló is – Maska Ivanova bátyja. Ő is az iskolájukba járt; mihelyt a gyerekek meglátták, nyomban megélénkültek, mert Maska bátyja az öklét rázta húga felé, mintha azt mondta volna: na megállj, mit műveltél.

Az ötödikesek kuncogtak, az ősz hajú nagymama pedig felkiáltott:

– Még nekik áll feljebb!

- Bizony, bizony... - dünnyögte Izolda Pavlovna bánatosan. - Még nevetnek!...

Elhallgatott, a gondolatait rendezte, majd összefonta a mellén a karját, és gyászos hangon beszélni kezdett.

- Kedves szülők! Nagy baj ért minket. Az osztály megghiúsította a gyakorló tanárok óráját...

Ünnepélyes, drámai visszafojtottsága égbekiáltó szerencsétlenséget sejtetett. Mintha az óra alatt meghalt volna valaki az V/A-ban, meghalt, kifejezetten az osztály hibájából.

A szülők lehajtott fejjel, csöndesen fészkelődtek, mintha mindenről ők tehetnének, Izolda Pavlovna egyébként szigorúan, szenvedélyesen nézett rájuk, esze ágában sem volt felmenteni a szülőket az V/A-ban történtek felelőssége alól.

Végre nagyot sóhajtva elhallgatott. Ijedt csönd telepedett az osztályra.

- És nem ismerik be? - kérdezte félénken Kolja Szuworov édesanyja.

Aggódva rohant az iskolába, a kötetnyét sem vette le, kilátszott a kabátja alól. Tolik hallotta, hogy sietve odasúgta Koljának: „Már azt hittük, bajod történt!”

- Nem ismerik be! - sóhajtozott Izolda Pavlovna.

- Szóval falaznak egymásnak - kiáltott fel az ősz fürtű nagymama. - Összetartanak, igaz! Hát erre neveltük őket! Tessék, mire az ember észbe kapna, már bandába verődnek, és fosztogatnak...

A gyerekek kuncogni kezdtek.

- Hát igen! - kiáltott fel Izolda Pavlovna. - Mindig a kicsiből lesz a nagy.

Kivágódott az ajtó, megint néhány szülő érkezett, és Izolda Pavlovna mindenkinek újból és újból elmondta:

- Nagy baj ért minket. Az osztály megghiúsította a gyakorló tanárok . . .

A gyerekek minden egyes alkalommal pukkadoztak a nevetéstől, már egyáltalán nem zavartatták magukat.

Megérkezett Cipa apukája is, az ezredes. Amikor tudomást szerzett a történetekről, arca céklavörös lett, és vadul végignézett az osztályon. A gyerekek elnémultak. Az ezredes odamasírozott Cipához, mennydörgő hangon ráripakodott.

- Remélem, nem te voltál?!

Cipa a fejét rázta, rémülten pislogott, erre a papája a hátsó padsorba masírozott, és onnan adott parancsot:

- Ki kell őket hallgatni!

„Szóval kihallgatás lesz! – gondolta Tolik pajtásait nézve, akik megnyúlt arccal sápadoztak. – Meg kell hagyni, szép kis cirkusz.”

- Nem túlzás ez? – hallatszott egy izgatott hang a hátsó padból.

Tolik hátrafordult. Kolja édesanyja volt. Nyakán szaporán lüktetett a vékony kék ér, keze remegett.

- Jobb volna, ha inkább hazaengednék a gyerekeket, már későre jár – tette hozzá a felnőttekhez fordulva. – Holnapra maguktól is rájönnek, hogy hibáztak . . .

- Rothadt liberalizmus! – ordította az ezredes vérvörösen.

Tolik nem tudta, mi az a liberalizmus, de ha egyszer rothadt, akkor valami krumpliféle lehet. De bár-

milyen tudatlan is volt, azt jól látta, hogy az ezredes valami csúnyát mondott Kolja anyukájának, mert rettentően ráncolta a homlokát. Az ősz hajú nagymama egyre csak azt hajtogatta, hogyha mindent elnéznek ezeknek a taknyos kölyköknek, egy fél év múlva címeres gazemberek lesznek, és bandába verődnek. Istentelenül félt a bandáktól, mintha léptenyomon beléjük ütközne az utcán. Egyikük papája izgatottan gombolgatta a kabátját, egy pillanat, gondolta Tolik, és leveszi a nadrágszíját.

Az osztályban olyan lárma volt, mint szünetben a folyosón. Kolja édesanyja megbántottan elhallgatott.

Amíg a szülők hangoskodtak, Izolda Pavlovna mozdulatlanul állt egy helyben, mint Puskin Bronzlovása. Meg sem rezdült. Várta, hogy elcsendesedjenek, villogott az orrcsíptetője, így adva tudtára Kolja anyukájának, hogy a javaslata egyszerűen nevetséges, kár vesztegetni rá a szót. Tolik egyet sem pisloghatott, már ott sétált a padok között.

– Te voltál? – kérdezte elsőként Maska Ivanovától.

- Nem! – kiáltotta Maska ijedten.
- Úttörő becsületszavadra?
- Becsületszavamra.
- Tudod, ki tette?
- Nem!
- Úttörő becsületszavadra?
- Úttörő becsületszavamra...

Izolda Pavlovna egymás után állított fel mindenkit. A gyerekek vérvörös arccal feszengtek, zavarban voltak a szüleik előtt, szégyellték, hogy mindjárt az úttörő becsületszavukat kéri, a szavakat az orruk alatt dűnnyögték el ahelyett, hogy hangosan vála-

szoltak volna, ahogy illik, s kivétel nélkül valamenynyien utálatosnak, visszataszítónak érezték a helyzetet. Még Zsenyka is lefelé bámult, valahová a pad alá. Zavartan köhécseltek a hátsó sorban a szülők is, akik az imént még egymás szavába vágva hangoskodtak.

Egyedül Izolda Pavlovna érezte magát elemében.

Jött-ment, padtól padig, lenézett a gyerekekre, egyáltalán nem zavartatta magát, sőt ajkán réveteg mosoly vibrált: egyszerűen élvezte a helyzetet!

- Hű, a szédült! - suttogta Kolja Szuvorov az orra alatt, és Tolik felvihogott.

Régóta várta, hogy Izolda Pavlovna egyszer majd kirukkol valamivel, mindig olyan érzése volt, hogy a „Sellő” rejtélyesen kettős, mint a cirkuszban a bűvész ládája. De hogy ilyen élvezettel fogja faggatni őket, ezt még ő sem hitte volna, pedig Tolik eléggé bizalmatlan volt.

Azelőtt is tudta, hogy Izolda Pavlovnát nem érdekli senki az osztályban. Senki, még a tulajdon lánya sem. Nem Zsenyka miatt adott négyest a kiérdemelt ötös helyett, hanem önmaga miatt. Hisz Izolda Pavlovnát egyvalaki érdekelte csupán az V/A-ban – Izolda Pavlovna osztályfőnöknő.

Eddig a „Sellő” nem leplezte le magát, nem mutatta ki a foga fehérét, de most lehullt a lepel.

Mintha levette volna orráról a csíptetőjét, és végre mindnyájan megláthatták a szemét – azt az üres, szívtelen, gonosz tekintetét.

Izolda Pavlovna lassan egyik padtól a másikig sétált, s a gyerekek imaként suttogták: „Becsületszavamra”, „Úttörő becsületszavamra”. Toliknak eszébe jutott az a régi büntetés, tanultak róla. Annak idején, még a forradalom előtt, a katonának végig kellett mennie a többiek sorfala közt. És rásózott mind a puskavesszővel. Igaz, őket nem ütötték, de mindnyájuknak végig kellett menni a sorfalon. Mintha nem is gyerekek volnának, hanem kesztyűk. Izolda Pavlovna fogta és egyenként kifordította őket. Aztán kirázta mindet, hátha megbújt bennük valahol valami rossz.

A „Sellő” kedvtelve faggatta őket, a gyerekek egymás után ültek vissza a helyükre, miután szégyenletes módon megesküdtek, hogy ártatlanok, semmi közüik a történetekhez, s ezzel az ártatlanságukkal szinte elhatárolták magukat a többiektől. S minden esetben megkönnyebbült sóhaj tört fel a szülői padsorban. Mindig az a mama, nagymama vagy papa sóhajtott, akinek a gyereke az imént szent esküvel vallotta ártatlanságát.

Lassan Tolik került sorra, amikor újra kinyílt az ajtó. Az édesanyja jött be, lihegett még a futástól, s az ajtófélfának támaszkodott.

Tolik minden ajtónyíláskor reszketve várta az anyját, bár majdnem biztos volt benne, hogy nem jön el. Napok óta késő este járt haza, nem tanulta meg a leckéjét, a mama pedig mintha semmit nem vett volna észre. Lekötötte a maga gondja-baja. Járt-kelt tehetetlenül a szobában, jóformán nem is törődött Tolikkal, aki az üzletekben mindig tovább csavargott,

ahhoz képest nem is volt olyan késő, s Tolik egyáltalán nem hitte, hogy a mama izgulni fog miatta, és utánajön az iskolába.

De eljött, az ajtófélfának dőlve állt, és falfehér arcát látva Tolik megértette, hogy valami történt...

- Áh!... - bájolgott Izolda Pavlovna, ahogy odanézett. - Jöjjön, kérem, már vártuk... Nagy baj ért bennünket. Osztályunk ma meghíúsította...

Akkor már nem vihogtak, nem volt nevethetnéjük. Elment tőle a kedvük, már csak a nyomasztó rossz érzés maradt meg. A tanárnő Tolik édesanyjához fordult:

- Kénytelenek voltunk bent tartani az egész osztályt. Most minden tanulót megkérdeztünk. Többségük már úttörő becsületszavát adta, hogy nem ő volt.

A „Sellő” diadalittasan nézett végig az osztályon. Valami mosolyféle játszott az arcán.

- Tudja - fordult vissza Tolik édesanyjához -, tudja, én hiszek nekik. Mi több, gyanítom, hogy az a gyerek törölte le a táblát, akinek ma felelnie kellett volna.

Tolik szíve nagyot dobbant.

- Ez a gyerek nem tanulta meg a leckét - mondta Izolda Pavlovna fenségesen -, ezt be is vallotta a tanárjelöltnek. Ezért elhatározta, hogy meghíúsítja az órát.

Tolik édesanyja lehorgasztott fejjel állt a tábla előtt, mintha ő híúsította volna meg az órát, ő vallotta volna be a tanárjelöltnek, hogy nem készült.

- Remélem, tudja, kiről beszélek? - kérdezte Izolda Pavlovna behízelt hangon.

A mama idegesen kapkodott levegő után.

- Bocsásson meg neki - suttogta. - Én vagyok a

hibás. Egyedül én – már csupa könny volt a szeme. – Most voltak nálunk a rendőrségről... Meggyújtotta a postaládát. De nem ő a vétkes, hanem én, egyedül én!...

Tolik egész testében remegett. Kegyetlenül rázta a hideg. Keze olyan lett, mint a jégcsap, elviselhetetlenül elgémberedett a lába, úgy érezte, vasabroncs szorítja a fejét.

Ijesztő csend volt az osztályban.

Aztán egyszerre mozgolódni kezdett mindenki. A gyerekek a padokat csapkodták, a szülők beszélgettek, köhécseltek, lármáztak.

– De ha tudta?! – kiáltott fel Kolja Szuvorov édesanyja. – Ha egyszer tudta, ki volt a hibás, akkor miért tartotta bent az egész osztályt? Harminc gyereket étlen-szomjan!

– Azért, hogy példát mutassunk becsületből a gyerekeknek és egynémely értetlen szülőnek – robbant ki Izolda Pavlovna, és a hirtelen támadt csöndben újra Tolik édesanyjára nézett.

– Nem értem! – mondta Kolja anyukája, majd összefogta magán a kabátot, és indulni készült. – Igazán nem értem. Lehet, hogy maga ezt pedagógiai módszernek tartja, de szerintem felháborító ilyen cirkuszt rendezni. Már csak azért is, mert Toliknak valóban gondjai vannak! – A mamára mutatott, aki keserűen ült le Maska mellé. – Vagy maga nem látja?

Izolda Pavlovna arcán vörös foltok jelentek meg. Nem válaszolt.

– Gyerünk! – mondta Kolja anyukája, és kinyitotta az ajtót. Kis híján összeütközött az éppen belépő igazgatóval.

Mahal Mahalics besietett az osztályba, és Tolik jól

látta, hogy abban a pillanatban kigyöngyözött kopasz fején a veríték.

- Izolda Pavlovna! - kiáltott fel meglepetten. - Hát még mindig?

De úgyszólván senki nem hallotta a kérdést. A szülők felálltak a padokban, hangosan tárgyalták a történeteket, látnivalóan nehéz kő esett le a szívükről, amelyet mindnyájan együtt cipeltek, mint a Kheopsz piramist építő ókori rabszolgák.

Az ezredes lehiggadva bólogatott az ősz hajú nagymama szavaira, Izolda Pavlovnával már senki nem törődött.

S ekkor Kolja Szuvorov túlharsogta a lármát.

- Várjál, édesanyám! Kérem, várjanak! - kiáltotta.

Édesanyja megtorpant az ajtóban, az ezredes cövekként megmerevedett, még az ősz hajú nagymama is visszaült a padba.

- Várjanak, nagyon kérem! - kiáltotta újra Kolja, és Mahal Mahalics elé állt. - Én tudom... Én tudom, ki törölte le a táblát.

Mindenki moccanatlanul várta a fejleményeket.

- De nem mondom meg - folytatta Kolja. Ragyogott a szeme, üstöke égnek állt, mint egy kiskakasé, arca piros lett izgalmában. - Azt tetszett mondani, hogy mindenki felel egyért. De ha az az egy nem akar felelni a többiért, akkor az áruló! Mást hibáztatnak miatta, ő meg csak hallgat!

Tolik jól látta, hogy Kolja édesanyja értetlenül nézegeti a fiát, de nemcsak meglepetés volt a szemében, csöpp mosoly bujkált a szája szögletében, ezzel helyeselt a fiának, s elárulta vele boldogságát, mert

Kolja bátran, hangosan beszélt, egészen felnőttesen, és ő helyeselte bátorságát.

Kolja pillanatra elhallgatott, nagy lélegzetet vett, mintha mély vízbe akarna ugrani.

– Nézzék meg a kezünket – mondta egy szuszra.

A gyerekek és a szülők nem értették, hová akar kilyukadni.

– Nézzék csak meg, Mihail Mihajlovics – ismételte Kolja. – Hiszen Bobrov kivitte a törölt a mosdóba, mindenki látta. A táblát tehát kézzel törölte le, aki letörölte. – Kolja kissé elsápadt. – Én nagyon jól tudom, hogy a kezével törölte le. És krétás a tenyere, akárhogy dörzsöli.

Azzal leült. Tolik hálás csodálattal nézett Koljára. Aznap immár másodszor segített rajta. Szóval ilyen! Kolja vidáman Tolikra kacintott, akinek egyszeriben könnyebb lett a szíve, mintha elfáradva, fuldokolva úszott volna a tengerben, de egyszerre megjelent Kolja, hogy mentőövet dobjon neki. Vagy kihúzza a partra.

Mahal Mahalics egy pillanatig hallgatott, aztán megkönnyebbülten felsóhajtott.

– Legyen hát – mondta különös mosollyal.

– Mihail Mihajlovics! – kiáltotta Izolda Pavlovna csodálkozva. – Mit jelentsen ez?

Az igazgató a szülőkre nézett.

– Nos – kérdezte tőlük jókedvűen –, megnézzük a kezüket?

– Meg hát! – jelentette ki a banditáktól rettegő nagymama haragosan. – Most már járjanak a végére.

– Úgy bizony – helyeselt a Cipa apuka, s Mahal Mahalics indult is, hogy megnézzé a tenyerüket.

Egyszer csak Tolik észrevette, hogy Cipa teljes erővel a nadrágjába törli a kezét.

Tehát Cipa volt! Szóval vaj van a fején. Tehát ő akarta megszégyeníteni, a pimasz!

Mahal Mahalics megnézte Zsenyka kezét, aztán Cipáét, de nem vett észre semmit. Már lépett volna tovább, amikor Maska csodálkozva felkiáltott.

– Tessék nézni, a nadrágja!

Mahal Mahalics megfordult.

– Állj fel! – parancsolt rá Cipára.

Cipa verejtékezve, kinkeservesen kihúzta a pad alól hosszú, csontos lábát.

Az osztály felmorajlott. Mint a tengerhullám, a partnak gördülő, egyre magasabban csapó hullám, mely dübörögve vágódik a parti sziklának.

Cipa térde egészen fehér volt, mintha négykézláb csúszott volna végig a táblán.

Kékült-zöldült az arca, sandán a szülői padsor felé pislogott, s Tolik már hallotta, hogy dübörgő léptekkel elindul az ezredes. Céklavörösen odament a fiához, és megragadta a fülét.

– Te, te csirkefogó! – ordított fel.

S ekkor meglepő dolog történt. Olyasmi, amire senki nem számított, még a gyerekek sem.

Az V/A-ban kitört a nevetés.

Remegő térdekkel, fetrengve nevettek, egyik-másik gyerek leesett a padról. Gurultak a nevetéstől, fuldokoltak, hangosan, eszelősen röhögött az osztály.

Az ezredes zavartan körülnézett. Cipa bömbölt. Izolda Pavlovna félrevonult a sarokba, már az orrcsüptetője sem világított. A szülők ijedten fogták le

gyereküket, hogy csillapodjanak, megnyugodjanak, Maskának szabályosan lekent a bátyja egy pofont, de az sem segített.

Az V/A torkaszakadtából hahotázott.

De valahogy furcsán. Nem jókedvükben, nem önfeledt vidámsággal. Ez a nevetés ideges, vad, beteges őrzöngés volt, nem felszabadult vidámság.

Kolja édesanyja hirtelen előrelendült az ajtóból, és végigsietett a padok között. Tágra nyílt szemében rémület ült. Ment a padok közt, és megsimogatta a kis fejeket, gyöngéden megpaskolta az arcukat. a gyerekek lassacskán megnyugodtak, fel-felsóhajtván az iszonyú nevetés után. Egyikük sem tudta már, miért nevetett. És ami történt, az nevetséges vagy szomorú volt-e.

Az osztály lecsillapodott, s Tolik, aki valahogy nem tudott együtt nevetni a többiekkel, hirtelen nagyon felnőttesen azt gondolta: ha ilyenkor nevetnek a gyerekek, akkor a nagyoknak sírniuk kell.

Végére sem ért még a gondolatának, amikor az első padban, Maska Ivanova mellett hangosan, vigasztalanul felzokogott az édesanyja . . .

HARMADIK FEJEZET

AZ ÚJ FIÚ

A kockás viaszosvászonnal letakart asztal közepén papírlap fehérlett. Kicsike fehér négyszög. A viaszosvászon ragyogott, mint a napfényes tenger, s a papírlap volt a tutaj rajta. Ha vitorlája lenne, ha meleg szél hajtaná, elsuhanna, elrepülne... Ahová kedve tartja...

Ültek az asztalnál, Sura nagymama, a mama és Tolik, a fehér lapot nézték. Szó nem hagyta el a szájukat, tán az járt a fejükben, hová siklana a tutaj, hogyha vitorlája volna, és langy fuvallat hajtaná.

Ugyan, ugyan. Sura nagymama képzelete nem fordul ilyesmire. Valójában nem is a papírlapot nézte, átnézett rajta. Keresztülfúrta a tekintete a viaszosvásznat, az asztaldeszkát is, biztosan megint valami fondorlaton járt az esze.

De a mama a lapot bámulta. Szenvedő arccal, mint a nagybeteg, aki némán tűri fájdalmát. Aztán elkapta a tekintetét, és a negyedik székre meredt, ahol azelőtt a papa ült.

Olyan meglepetten nézte a széket, annyi kérdés volt a szemében, mintha attól várna választ. Majd újra megrebbent a pillantása, lehajtotta a fejét, s megint az írást bámulta. Holmi tutaj, tenger, langyos szellő? Volt is eszében!

Egyedül Toliknak rémlett úgy, hogy a viaszosvá-

szon a tenger és a fehér papírlap a tutaj. Nem pedig bírósági idézés.

Egyáltalában, fogalma sem volt, mi keresnivalójuk van nekik a bíróságon?

A tolvajokat, a huligánokat szokás bíróság elé állítani. De elítélhetik a papát meg a mamát? Miért?

A papa elment hazulról, és igaza volt. Nem akart tovább így élni. De a mama akart. Ez minden. Elváltak. Elváltak ágytól, asztaltól, ahogy a mondás tartja. Hogy Toliknak ez fájt? Fájt! Csakhogy ez nem tartozik senkire. A mama örökké sír? Hát ne sírjon, döntött volna másképpen. Most már ne hullassa a könnyeit. A papa dolga, hogy elment. Esetleg még a nagymamáé. Más azonban ne üsse bele az orrát.

És most tessék, mehetnek a bíróság elé. Tolik elképzelte a bírakat fekete talárban, kerek sapkával a fejükön, ahogy a filmekben látta. A papát meg a mamát beültetik a világossárga padba. A vádlottak padjába.

- Hogyan fognak ítélni felettetek? - kérdezte az anyjától.

- Tárgyalás lesz. Rajtad osztozunk - válaszolt fáradtan az anyja.

Ez aztán az újság! Osztozkodnak. Hát mi ő, húsos pirog? Elfogta a nevetés. Elképzelte a bírakat, amint leveszik fekete sapkájukat, felgyűrik a talár ujját, fognak egy hosszú, széles halkést, amilyent az étteremben látott egyszer, és zsupsz! kettévágják, mint a pirogot. Egyik felét a mama kapja, másikat a papa.

Reggel az édesanyja nem ment dolgozni. Kivette a szekrényből az ünneplő ruháját.

- Elment az eszed? - dörrent rá a nagymama.

- Vedd csak fel az ócskábbat. A szegény népen hamarább megesik a szívük, megértőbbek lesznek.

A mama engedelmesen felvette a régi, kopottas ruháját, majd kifestette a száját. De a nagymama megint rendreutasította.

- Na gyere csak... - nyomta a kezébe köténye csücskét. - Töröld le a szádat. Mások is lesznek a teremben, gondold meg, mit képzelnek majd rólad...

Ezután zsebének féltett mélyéből kihalászta a kis kulcsot. Kinyitotta a nyikorgó ládáját, amiben mindenféle ócska kacatot tartott. Mert a nagymama soha nem dobott el semmit, hátha jó lesz még valamire. Előszedte a régi, elhordott rossz nadrágot, és odaadta Toliknak.

- Mit csináljak vele? - nézett nagyot. - A mama megy a bíróságra, nem én.

- Hát az anyád talán idegen? - mordult rá a nagymama, s látva Tolik durcás arcát, hozzátette: - Mellettem fogsz ülni, s ha megkérdeznek, válaszolsz. Csak figyelj! - húzta ki magát. - Csak engem figyelj.

Tolik azt hitte, hogy a bíróság okvetlenül egy oszlopos, nagy épületben van, s bent nagyobb a csend, mint a kórházban, hiszen már a neve is tiszteletet ébreszt. Bíróság! Itt döntik el, ki jut börtönbe, illetve kit mentenek fel. De egy ütött-kopott, koszos, szürke házban volt. Az előcsarnokában vágni lehetett a füstöt, mint a legzsúfoltabb pályaudvaron.

Ijedten nézelődött, a füstfelhőn át vizsgálgatta az embereket. Azt gondolta, itt majd mindenki izgul. Elvégre ez nem szórakozóhely, ide csak bajba jutott emberek kerülnek, és mindenkinek, aki itt ül, megvan a maga keresztje.

De az emberek fancsali arccal ténferegtek, mintha

az élelmiszerüzletben a tejre várának. Unták a várakozást, mégis maradtak, mert ha tetszett, ha nem, várniuk kellett.

Eleinte úgy tűnt Toliknak, hogy minden arc egyforma, csupa megnyúlt, sárgás faarcot vélt látni. Nehéz volt a levegő. Ki akart menni, de akkor észrevette, hogy a faarcok megélénkülnek körülötte, felcsillan a szemük. Mögötte ajtó nyikordult. Tolik megfordult.

Egy rendőr lépett be az előcsarnokba, kopasz férfit vezetett maga előtt. A férfi nem volt sem öreg, sem fiatal. Maga elé bámulva ment el Tolik mellett. A kezét a háta mögött tartotta.

Fent a mennyezeten berregni kezdett a csengő, ugyanúgy, mint az iskolában. A faarcú emberek mozgolódni kezdtek, zajongva beözönlöttek a magas ajtón a terembe.

- Micsoda népség! - mondta Tolik háta mögött egy ismerős hang. - Úgy járnak ide, mint a cirkuszba!

Tolik hátranézett, a nagymamáék mellett meglátta Polja nénit.

- Te is - mondta a nagymamának a fejét csóválva - milyen lelkiismeretlen vagy. Nem félsz Istentől?

De a nagymamának a szempillája sem rezdült, elengedte a füle mellett, mintha nem is hozzá beszélne. Polja néni erre a mamára emelte szemrehányó tekintetét.

- Hát te, Masa? Hogy tehetnél ilyent? Nem volt elég, amit eddig műveltetek a gyerekekkel? A bíróságra is magatokkal kellett cipelni?

A mama elvörösödött, a szeme könnybe lábadt, nem tudta, mit válaszoljon. Polja néni odalépett Tolikhoz, és megfogta a vállát.

- Na, jól van! - mondta neki. - Mi majd kint várakozunk az utcán.

A mama gyorsan bólintott, örült, hogy ilyen jól elsimultak a dolgok, és Tolik Polja nénivel kiment a bíróságról.

Mint áttetsző vízsugár zúdult rá a júniusi szél. Megkönnyebbülten felsóhajtott, de hirtelen megremegett.

Az apja állt előtte.

Felére fogyott már a vastag falinaptár, amióta elment tőlük. Mindennap letéptek egy vékonyka lapot, hovatovább a sok-sok lapból egy fél naptár lett.

A papa sápadtan megállt előtte, s Tolik emlékezete mint felgyorsított film, villantotta fel a fél év alatt történeteket.

Amikor utoljára ölelte át, s a papa arca borostás és szürke volt, kezében a szatyor a gyűrött ingekkel. Aztán amikor megírta az első levelet, reszkető kézzel róva a csúnya betűket. Felvillant most előtte a kövér postás, a Moszkvics villogó stoplámpája, a lángholó narancsszínű postaláda, az ősz hajú férfi a pártbizottságról, a verekedés Cipával és a letörölt tábla, a keskeny szájú Izolda Pavlovna - mindenki és minden elvonult a szeme előtt mint látomások, mint túlvilági szellemek.

Tolik visszahőkölt. Mennyi minden választotta el most őket, mennyi boldogtalanság, szomorúság, mennyi könny... S ott állt közöttük a félelem.

Tolik félt az apjától. Mindvégig félt tőle az elmúlt hónapokban, de valahogy homályosan. Elkerülhette, elrejtőzhetett előle, elbújhatott a felnőttek háta mögé, saroktól sarokig rohanva.

De most megnőtt a féelme, és az apja alakjában elébe állt. Eljött a számadás perce.

Felkészült rá, hogy az apja szemrehányást tesz neki. Vagy ami még rosszabb lesz, elmegy mellette, mintha nem is ismerné. Mert soha, de soha nem tudja megbocsátani Toliknak azokat a leveleket! Hiszen azok miatt jutottak ide, és a bíróság most elválasztja őket, és felosztja Tolikot. Nem lehet megbocsátani, amit tett, mert az jóvátehetetlen.

Ekkor odalépett hozzá az apja. Tolik összerándult.

– Tolik... – suttogta végtelen szeretettel. – Tolik! Fiacskám!...

Ölelésre tárta a karját, s abban a pillanatban elmúlt minden-minden, ami fájt, ami nehéz volt. Mint ha valaki egy csoda-radírral eltüntetné a tintapacnikat a füzetlapról, s a szutykos lap megint hófehér lett.

Tolik kitárt karral repült az apja felé.

Egyetlen lendület vitte, repítette, szállt, mint a fecske. Magasabban a háztetőknél és a topolyáknál, a kéményeknél is magasabban hasította a szelet. Óriásira nőtt a nap, kitárult előtte az égbolt, a közeli felhők az arca előtt úsztak el. Boldogan, felszabadultan nevetett.

2.

De egyszerre megint lehuppant a földre. Újra ott állt előtte a szutykos házfal. Valahol ebben az épületben, a szürke falak mögött fogják elítélni a papát meg a mamát.

Tolik látta egyszer képen az igazság istennőjét, a

mérleget tartó, bekötött szemű asszonyt. Úgy mérlegel, mint egy kofa a gyümölcspiacon. Vajon mit mér? A vétket? S a bűnösebb serpenyőjébe nagyobb súlyokat rak?

Nem kételkedett benne, hogyha igazságos akar lenni, a mérleg a papa javára billen. Mert a mama a hibásabb... A papa ártatlan. Habár, ki tudja... Az a bekötött szemű asszony nem látott semmit, és talán most sem lesz okosabb!

Fészkelődni kezdett, nem hagyták nyugton a gondolatai.

- Nagyon borzasztó a bíróság? - kérdezte meg Polja nénitől.

- Kinek így, kinek úgy - bólogatott. - Szégyenletes, de félni nem kell...

Tolik a ténfergő, faarcú emberekre gondolt. Hogy szidta őket Polja néni. Nem értette, kik lehetnek.

- Ezek? - legyintett. - Van közöttük mindenféle. Idejárnak mozi helyett, végignézik mások baját. Egyszerűen kíváncsiak.

Tolik nem akart hinni a fülének. Az lehetetlen! Elképzelhetetlen, hogy bárkit beengedjenek a bíróságra, méghozzá ingyen: tessék, nézzetek csak! Hallgassátok az ítélezést.

- Ott is? - sürgette a választ az épület felé bólintva.

Polja néni elértette.

- Igen.

Tolik elszörnyedve gondolt a sárga vádlottak padjára. Most ott ül a mama és a papa, oldalt pedig azok az emberek. Mint az árnyékok. Belenéznek a szülei szemébe, a mamáék meg lehajtják a fejüket. Egyre lejjebb, egyre mélyebbre, hogy elrejtőzzenek előlük.

Eddig azt hitte, csak a bírák lesznek jelen. A bíróság még csak hagyján, de ezek az iszonyú, élettelen arcok. Milyen szégyenletes! Milyen borzasztóan szégyenletes!

A nap éppen fölöttük állt, az ingen keresztül égette a hátát. Polja néni a szemébe húzta kendőjét.

– Melyikükkel maradsz, ha elválnak? – kérdezte meg váratlanul.

Tolik ijedten nézett rá. Igaz is, erről megfeledkezett. Hiszen ha... Döntenie kell. A papával vagy a mamával? Eszébe jutott, mikor megvárta az apját a gyár előtt. Egy pillanatig sem kételkedett akkor. A papájával marad! Elúzték otthonról, egyedül van, és ő akkor szentül elhatározta, hogy vele marad. De a papa azt mondta, nem lehet, várnia kell, Tolik pedig megértett mindent. Aztán forogni kezdett a körhinta, de úgy, hogy beleszédült.

És most megint úgy van minden, mint régen. Azt hitte, az apja nem áll majd szóba vele. De magához ölelte. Tehát minden úgy van, mint azelőtt? Szóval kötelessége, hogy az apjával maradjon?

Eltöprengett.

Igen, vele! Szerette volna megmondani Polja nének, de valami visszatartotta. Mintha elszakadt volna egy szál, mióta nem látta az apját. Türelmetlenül repült felé, de talán csak a megbocsátásnak örült. Az apja nem haragszik rá, a kezét nyújtotta, s neki egyszeriben elmúlt a félelme, mely annyi ideig gyötörte. Mindjárt könnyebb lett. Talán emiatt volt csak annyira boldog?

Egyszeriben elrestellte magát. Csak önmagára gondol. Most, hogy boldog, az apja már nem fontos? Éljen, ahogy tud?

Bizony, Tolik szégyellte magát, ám Polja néni választ várt, és neki felelnie kellett. Tolik szégyenkezve megvonta a vállát.

- Űgyis ők osztznak rajtam - mondta rosszkedvűen. - Valahogy majd elosztanak.

- Na ne mondd - lepődött meg Polja néni. - Azt hittem, eleven ember vagy. Magad fogsz dönteni.

Tolikt elöntötte a verejték. Restelkedett, önmaga és Polja néni előtt. Nem is szólt többet. Újból megvonta a vállát, és egyre mélyebben pirult.

- Hát igen - sóhajtozott Polja néni. - Igazán nem tehetsz róla, hogy nem tudsz válaszolni. Megértem én, hogy mind a kettő drága neked. S ha választanod kell közöttük, akkor ők a hibásak. Nem a nagymama, nem valaki más, hanem ők. Mind a ketten.

- A papa nem - mondta Tolik a földre szegezve szemét.

- Igazán? - sóhajtozott Polja néni. - Ő nem hibás? ... Jól van, na - tette hozzá. - Legyen, ahogy te gondolod ...

Sokáig hallgattak. Toliknak eszébe jutott, mit mondott Polja néni a télen. Hogy ne hagyják egyedül a mamát, a nagymama kényére-kedvére kiszolgáltatva. Tolik akkor egyetértett vele, de ő igazán nem sok vizet zavart.

- Bárcsak élne az én Koljám! - szomorkodott a szomszéd néni. - Soha nem jutna eszünkbe, hogy elváljunk ...

Tolik csodálkozva nézett rá. Polja néni tágra nyílt szemmel bámult maga elé, mintha keresne valamit.

- Hogyha élne - ismételte fáradtan, majd hirtelen tűzbe jött, mintha vitatkozna valakivel. - Hiszen az emberek azért találhatnak egymásra, hogy szeretetben

éljenek! Hogy halálukig kitartsanak egymás oldalán. De jó is lenne, ha egyszerre halnának meg!

Hosszú hallgatás után hozzátette:

– Mert akadnak olyan szerencsések, kevesen ugyan, de azért akadnak, akik egy napon halnak meg.

Tolík csak ámult: vajon miért olyan szerencsések az ilyenek? De nem szólt közbe, mert Polja néni nagyon keserű hangon beszélt.

– Miket fecsegek itt összevissza – szipogott, a könnyeit törölgetve. – Mindenkinek megvan a maga keresztje. De ha már minden bánatot el kell viselnünk, ezt az egyet az ellenségemnek sem kívánom.

Kendője sarkával letörölte a könnyeit. Ebben a pillanatban nyílt az ajtó, és kijött a nagymama. Az arca ragyogott, mint a kifényesített szamovár, s Tolíknak egyszeriben megsajdult a szíve. Ha a nagymama mosolyog, akkor baj van.

– Ó, istenem – sopánkodott Polja néni. – Hát elérte, amit akart?

A nagymama mögött megjelent a papa meg a mama is. Gondterhelt arccal fordultak el egymástól.

– Te meg mit búslakodsz itt – kiáltott a nagymama Polja nénire. Odalépett Tolíkhöz, s belenézett a szemébe. – Ó, te érzékeny lélek.

– Miattatok sírok – s óvatosan a papára, majd a mamára emelte a tekintetét, igyekezett kitalálni, hogyan dőlt el a tárgyalás.

– Hát ennek vége! – jelentette ki a nagymama, s jókedvűen ráncolta hegyes orrát. – Masa derekasan tartotta magát, csak így tovább! Bár jobb lett volna idejében meggondolni, nem a bíróságra járni.

A papa elhúzódott a mamától, a járdát nézte.

– Eh, Vasziljevna! – kesergett Polja néni. – Nincs

benned irgalom, szeretet? Semmi? Legalább a lányodat szánnád!

– Mi közöd hozzá, te kiszáradt szentfazék? – gombáskodott a nagymama, de Polja néni már ott hagyta őt.

– Várj csak – mondta félrefordulva. – Megbüntet téged a te istened mindenért, amit tettél.

– Azt hiszed, félek tőled? – nevetett fel a nagymama, és az ég felé bökött.

– Masa – szólalt meg ekkor a papa. – Gyere, beszéljünk!

Ebben a pillanatban megdördült az ég. A nagymama ijedtében lehuppant a padra, Tolik felnevetett. Megeredt az eső, heves nyári zápor kerekedett.

A mama toporogva leste a nagymamát. Végre elszánta magát, odament a papához, aki gyöngéden megfogta a kezét, és a házak közt álló üvegpavilonhoz vitte. A mama eleinte lassan lépkedett, mintha félne valamitől, aztán futásnak eredt, a végén rohantak, bele a tócsákba, akár a gyerekek.

Tolik messziről nézte őket, s utánuk szaladt.

Az üvegpavilonban fagyaltot és kávét árultak.

Mikor Tolik odaért, a szülei már az egyik asztalkánál ültek, egymással szemközt. Tolik láttán a papa zavarba jött, a mama elpirult.

– Hát te? – kérdezte az anyja meglepetten.

Tolik meghökkent. Szóval megfélemeztek róla, nélküle akartak beszélgetni. Megint, ugyanúgy, mint télen.

Beharapta remegő száját, és megfordult, hogy elmenjen. Most rögtön, ki a zuhogó esőbe, és vigye el őket az ördög! Már indult az ajtó felé, mikor megérezte vállán az apja kezét.

- Űlj csak le, Tolik! - mondta. - Majd hármásban beszélgetünk.

Máskor sértődötten elrohant volna, de most maradt. Olyan aggódó volt a papa hangja. Leült közéjük, mint egy sakkbíró, csupán annyi volt a különbség, hogy tábla helyett kis tálkák álltak előttük színes fagyaltgombócokkal.

- Nos, Masa? - kérdezte a papa homlokát ráncolva, s elsőnek lépett: e2 - e4, ahogy a sakkozók mondják. - Látod, hová jutottunk? - Kivett egy cigarettát, rágyújtott. - Csak azt akarom mondani, hogy soha nem mentem volna a bíróságra, de ebbe kapaszkodtam, mint az utolsó szalmaszálba.

Mélyen leszívta a fűstöt.

- A tárgyaláson is elmondtam, megint azt javaslom neked: gyere, menjünk el. Egyedül csak ez menthet meg minket.

Tolik a mamára meredt. Mit fog válaszolni? Hogyan fog dönteni? Lehet, hogy nem egyezik bele?

- Lehetetlen, Petya, hidd el - mondta izgatottan. - Nem tudom megtenni. Az ember nem hagyhatja el az anyját - tette hozzá esdeklőn.

- De hát meg kell értened! - kiáltott fel a papa, s mindenki rájuk nézett. - Lásd be végre - folytatta halkabban -, anya és anya között különbség van... De minek magyarázzam! - komorodott el. - Nagyon jól tudod ezt magad is.

- Nem hagyhatom el! Hiszen öreg már - mondta a mama újra, és könyörögve nézett a papára. - Nem tudom megtenni...

- Nos - nyomta el a papa a cigarettáját -, ahogy gondolod, nem szólhatok bele. De én nem megyek vissza. Én nem tudok tovább így élni!

A mama sírva fakadt. A felszolgálónők összeszlaktak, sugdolóztak, az asztaluk felé nézegettek, de a mama nem vett észre semmit. Hullottak a könnyei, bele a fagylaltba. Tolik nem bírta tovább.

– Anyu! De mama! – suttogta kétségbeesetten. Nem akarta elhinni, hogy nemet mond a papának.

Édesanyja pillantása átsuhant Tolik arcán, rámosolygott a könnyein keresztül.

– Vissza kell jönnöd – mondta szomorúan a papának. – Nem tudok nélküled élni!

– Ej, Masa, Masa! – nevetett fel keserűen a papa. – De furcsa ember vagy! Hát azt hiszed, erőszakkal vissza lehet tartani valakit?

Mind a ketten a fagylaltjuk fölé hajoltak, bár egyetlen falatot sem ettek belőle. Tolik leste, mikor fog-nak róla beszélni. Mi lesz vele? Hová kerül? Hogyan osztoznak meg rajta? De a szülei hallgattak, talán meg is feledkeztek róla.

– És én? – kérdezte Tolik felváltva nézegetve őket. – Velem mi lesz?

– Veled? – kérdezte vissza a papa töprengve. – Hogy mi lesz veled? – Majd a mamára nézett. – Gondolom, azt hiszem, nekem éppen annyi jogom van hozzá, mint neked.

A mama ijedten bólintott.

– Nos, mondd meg, mikor láthatom a fiamat.

– Vasárnaponként – válaszolt a mama az üvegfa-lat bámulva.

Az eső elállt.

De a mama szeméből újra záporoztak a könnyek.

Ezentúl vasárnaponként megoszlott Tolik élete. Este a mamáé, napközben a papáé. Mégiscsak kettévágták azon a tárgyaláson, mint a pirogot.

Korán kel, bekapja a reggelit, és az ablakhoz áll. A kaput lesi.

- Szia! Elmentem! - kiáltja az anyjának, mihelyt feltűnik a papa.

Estig csavarognak. Moziba mennek. Fagylaltoznak az üvegpavilonban. Elvillamosoznak a végállomásig és vissza. Pukkadásig isszák a málnaszörpöt. S amikor nagy a meleg, lemennek a folyóhoz.

Tolik a kánikulai vasárnapokat szereti a legjobban. A partnál lubickol, ahol csak a melléig ér a víz, lebukik, és nyitott szemmel nézi, miként táncol a napfény a folyó fenekén. Prüszkölve feljön, jókedvűen nevet, fél lábon ugrál, hogy kirázza a füléből a vizet. Aztán az apját nézi.

Apja kinyújtja a karját, csak úgy, tessék-lássék, meghajlítja kicsit, és már messze úszik, csak pici hullámok maradnak utána. Izmos és erős a karja, a nap bronzbarnára sütötte.

Tolikt is megtanítja úszni. Vállára ülteti, bemegy vele a vízbe, akár Neptun, a tenger istene. A hullámok szétnyílnak előtte, s a mélyben, mikor már a nyakáig ér a víz, rá szól Tolikra, hogy álljon a vállára.

- Ugorj! - kiáltja.

Tolik szíve vadul dobog: olyan messzi a biztonságos homokzátony, aztán meg fél is leugrani az apja válláról, de összeszorítja száját, nem akar szégyent vallani. Behunyt szemmel vetődik a part irányába,

istentelenül megüti a hasát, majd hadonászni, kalimpálni kezd, ahogy erejéből futja. A csobbanáson keresztül meghallja apja bátorítását, s egyszerre megérzi tenyere alatt a homokot. Partot ér.

– Na látod – mondja a papa. – De ne kapálózz anynyira. Fordítsd oldalra a fejedet, lélegezz be, aztán dugd az arcod a vízbe, és engedd ki a levegőt. Ne félj semmitől. Na gyere, csináljuk még egyszer.

Utána leheverednek a parton, kényelmesen beszélgetnek, Tolik beszórja apját aranyló homokkal, a lábát, a törzsét, a kezét. Csak a feje marad ki.

Homokpárnán nyugszik a feje, és mosolyogva, érdekesebbnél érdekesebb történeteket mesél. Például hogyan születik a mérnöki hivatás. Egyáltalán, mi a mérnök szó jelentése. Kiderül, hogy az ingénieur szó a latin ingeniumból származik, ami tehetséget, alkotó szellemet jelent. Más szóval, a mérnök feltaláló. Tolik elcsodálkozott: lehetséges, hogy minden mérnök feltaláló is? Az apja azt mondja, hogy így van. Az egyik mérnök kis feltaláló, a másik nagy. S hogy valószínűleg a mérnök a legfontosabb ember az országban. Minden gépet, sőt a legegyszerűbb tárgyakat is mérnökök gondolják ki, tervezik meg, és ők végzik a számításokat.

– A vasalót is? – nevet Tolik.

– De még mennyire – mosolyog az apja. – Persze vasaló nélkül még lehetne élni, de hogy nézne ki, ha mindenki rendetlen, gyűrött ruhában járna.

– Hát a teafőzőt? – álmélkodik Tolik.

– A teafőzőket, csillárokat, repülőgépeket, villanyégőket, a tűt, mindent, az égvilágon mindent...

Mosolyogva hallgatnak egy sort, aztán Tolik nyugtalanul kérdi:

- És te már nem vagy mérnök, hiszen átmentél az üzembe?

- Visszamentem a tervezőirodába - kacsint rá a papa.

- Megint azt a gépet rajzolod?

- Nem az egész gépet, csak egy részét.

Tolikból kitör a nevetés: hát nem győzött a nagymama, de úgy kell neki, máskor majd nem üti bele az orrát mindenbe. Örül az apjának is, hiszen oly jókedvű, a homlokát se ráncolja, mint azelőtt.

Kevés a vasárnap egy hónapban. De minden vasárnap találkoztak, együtt úsztak, heverték a fövényen, s Tolik érezte, hogy hétről hétre mintha egészségesebb, erősebb lenne. Persze nem az izmairól volt szó, nem arról, hogy deltásabb lett volna. Úgy általában erősödött meg.

Milyen sokáig volt letört, szinte búskomor. Reggel, ha felébredt, soha nem tudta, mire fordul majd az este. A legeslegrosszabb az életében a bizonytalanság. Ha az ember nem bízik önmagában, a környezetében, minden szomorú, érdektelen, nyomasztó. Tolik leégett a napon, és hámlani kezdett. Valahogy így van ez. A bizonytalanság úgy hámlott le róla, mint a bőre. Vidámabb, erősebb, boldogabb lett. Semmilyen Sura nagymama nem tudta volna kibillenteni most az egyensúlyából. Úgy élt, mintha nem is volna nagyanyja, nem vette észre. Ennyire megerősödött!

Azt azonban nem hitte volna, hogy az apja, aki nek ezt az új erőt köszönheti, nyaklevest is tud adni neki.

Mikor ez megtörtént, először megsértődött, nem is akart találkozni vele a következő vasárnap, de mi-

után alaposan fontolóra vett mindent, még jobban szerette az apját. Belátta, hogy ráadásul igazságos is.

Úgy esett a dolog, hogy a homokban heverészve éppen arról beszélgettek, mi lesz Tolikból. Az apja azt szerette volna, ha mérnöknek tanul. Toliknak is tetszett az ötlet. Ingeniumnak lenni igazán jó dolog lehet! Megy az ember az utcán, jön vele szembe egy autó, s milyen jó érzés arra gondolni, hogy ő tervezte...

Heverésztek, csendesen beszélgettek erről-arról, egymásra mosolyogtak, amikor Toliknak egyszeriben kikerekedett a szeme.

Néhány lépésre tőlük épp akkor telepedett le a tanárnő lánya meg Cipa. Otthonosan felállították a homokban a napernyőt, hunyorogva ledobálták a ruhájukat, majd kéz a kézben, akár valami menyasszony meg vőlegény, a vízhez andalogtak, pancsikolni kezdtek, mint a kacsák, és szép egyetértésben visongtak.

A szünidő közepén jártak, igazi, forró nyár volt, már feledésbe merült a tavasz és az iskola, de egyszeriben lobot vetett az emlék Tolikban. Ha nincs itt az apja, talán nem hánytorgatja fel a múltat. De itt volt, s Tolik egyszerűen nem bírta ki. Oda akart menni Cipához és Zsenykához. Hadd lássák a piszkok az apját! Értsék meg végre a szemetek, hogy Tolik nem áruló.

– Mi van veled? – lepődött meg az apja, amint észrevette Tolik szemében a vad csillogást.

– Várj! – mondta, és Zsenykáék felé indult.

Mindketten még a vízben lubickoltak és pancsikoltak, s ahogy közeledett hozzájuk, hirtelen eszébe jutott, amikor ezek ketten lerohantak szünetben a lép-

csőn, behajtani Izolda Pavlovna dicséretét. „Várjatok csak, várjatok – ágaskodott a haragja –, erről is lesz most egy-két szavam.”

– Hé! – kiáltott fel, és már rohant is feléjük.

Amint meglátták, torkukon akadt a szó, és ijedten abbahagyták a lubickolást.

– Mi az! Jó időnk van? – kérdezte lihegve Tolik.

Zsenyka oldalazva kezdett kikecmeregni a vízből, de Tolik hátralépett, és feltartotta a karját, mint valami gyűlésen.

– Egy pillanat! – mondta. – Várjatok csak. Nekünk van még egy elintézetlen ügyünk. – Zsenyka megtorpant, és sandán méregette Tolikot.

– Mondjátok csak, szólt nektek a tanárnő, hogy felelni fogtok? Tudtátok, amikor a négyest kaptátok?

Cipa elvörösödött, felemelte girhes karját, a vízcseppek visszahullottak róla a folyóba. „Mintha a kezét mosná” – gondolta Tolik, és felnevetett. De olyan gonoszul, hogy Zsenyka ijedten felkiáltott.

– Mi közöd hozzá?

Tolik azonban nem akart belekötni. Mit kezdjen egy lánnyal?

– Semmi – mondta. – De van egy régi ügyünk, amiért a Cipa most kap egyet a pofájába.

Őszintén szólva semmi kedve nem volt verekedni egy ilyen anyámasszony katonájával. Most is csak áll, és reszket. Mégis képen kell törölnie. Nem tesz ugyan pontot az ügy végére, még nem, csak belevág a pofájába, aztán megfordul, és kimért léptekkel visszamegy. Hadd lássák, hogy a papájával van.

Nyugodtan megcélozta az állát, és behúzott egyet. Cipa megingott, oldalra dőlt, és elterült a sekélyes vízben.

Tolik pedig megfordult, s ahogy elgondolta, szép nyugodtan elcammogott Zsenyka mellett a papához.

Azt hitte, az apja nem szól majd semmit. Hogy megérti, miről van szó, hiszen elmesélte neki az iskolai eseményeket.

Édesapja azonban felugrott, és elébe ment. Amikor odaért hozzá, felemelte a kezét, s Tolik arca egyszerre lángba borult az elcsattant pofontól.

– Jegyezd meg jól – mondta az apja –, hogy soha ne kérkedj az erőddel. És azzal se, aki mögötted áll.

Tolik arcát előntötte a vér.

„Így megszégyenített Zsenyka meg a bitang Cipa előtt!” – gondolta dühösen. Magára kapkodta a ruháját és elrohant.

– Várj! – kiáltott utána az apja.

De Tolik vissza sem nézett. Csak odahaza nyugodott meg. Este már belátta, hogy a papának igaza volt. Annyi idő után most nem lett volna szabad bántania Cipát. Még az iskolában, akkor kellett volna ellátnia a baját, de most, akárhogy szépíti is, a végén mégiscsak elintézettnek kell vennie az ügyet.

Tolik akkor már nagyon büszke volt az apjára, és elhatározta, hogy a következő vasárnap meg is mondja: kiérdemelte azt a nyaklevest.

A papa azonban nem jött el.

S az utána következő vasárnap sem jött. És azután se...

Tolik nyugodt volt, nem vette szívére a dolgot. Rossz előérzet sem gyötörte. Biztosan megint kiszálláson van, gondolta, nincs más hátra, mint türelmesen várakozni. Hiszen a miatt a verekedés miatt nem haragudhat rá az édesapja.

Vasárnaponként otthon ült, olvasgatott, felmászott az ablakba, hogy az apja megláthassa, s ő is szemmel tartsa azt a helyet, ahol találkozni szoktak.

Olvasás közben az apja járt az eszében, s meglepetten látta, milyen ideges a mama. Soha nem nyugtalankodott ennyire, nem találta a helyét, egyre az ablakot leste. Mintha a papa nem is Tolikért, hanem érte jönne.

Tolik már észrevette, hogy amikor megérkezett a papa, és kettesben keresztülmentek az udvaron, a mama mindig utánuk nézett. Nem ment közel az ablakhoz, hátrább állt, de mindaddig magán érezte a tekintetét, amíg be nem fordultak a sarkon. Egyszer szólt is a papának. Ő megfordult, s Tolik jól látta, hogy a mama gyorsan hátraugrott.

– Téged néz – mondta homlokát ráncolva a papa.

– Még mit nem! – kiáltott fel Tolik. – Épp eleget láthat! Téged néz, hidd el!

– Van eszében – sóhajtott a papa, és füstfelhőbe burkolózott.

Milyen furcsák a felnőttek. A mama is legszívesebben odarohanna a papához. De magától egy lépést nem tesz. A papa se. Mintha küszöb volna közöttük, amin nem lehet átlépni.

Pedig mennyire szerette volna, ha kibékülnek. Ha megint együtt néznék a tévét, egymást átkarolva, ösz-

szenéznének újból, és mosolyognának. Ha kézen foghatná őket, odavinné a papát a mamához! „Béküljtek ki!” – mondaná nekik.

De hiszen nem is vesztek össze. Nem a kibékülésről van itt szó. Sokkal nehezebb, komolyabb a helyzet, Tolik mégis szeretne volna kibékíteni őket egymással.

Holnap van a mama születésnapja. Ha elhozhatná neki a papát! Innának egy kis bort, beszélgetnének, és persze kibékülnének. Ostobaság! A papa úgysem jönne. Honnan a csodából kerítse elő, ha egyszer kiszálláson van.

A papa azelőtt mindig hozott virágot a mama születésnapjára. Szerény kis csokrot. Nagyobbra nem tellett, ezt is a félrubeleiből kuporgatta össze, néhány napig nem ebédelt. De a mama mindig rettenetesen örült a szegényes ajándéknak. Gyöngéden magához ölelte, megsimogatta a virágokat, aztán gyorsan vízbe állította, hogy sokáig frissek maradjanak.

Jó volna, ha eljönne egy csokor virággal! Mint régen. Mint mindig. Tolik arca felragyogott. Látni való már, hogy a papa nem lesz itt, de azért virágot kaphat tőle.

Lemászott az ablakból és kisietett a folyósóra. Poljanéni mindjárt ajtót nyitott, amint bekopogtatott, mintha várta volna. Kölcsönkért tőle öt kopejkát, s elrohant a postára. Sokáig nézegette a tömérdek képeslapot, végül kiválasztott egy virágosat, olyan margarétaféle virágok voltak rajta, de vérvörösek. Mindjárt meg is írta az üdvözetet.

A képeslapot eldugta a könyvébe, s amint sötétedni kezdett, megint elrohant hazulról.

Magabiztosan szedte a lábát, tudta, hová igyekszik.

A város szélén, az öreg temető mögött voltak a melegházak. Úgy emlékezett, hogy gombát meg uborkát termesztettek bennük. Tolikot azonban nem a melegházak érdekelték. Mellettük óriási ágyásokban virágok pompáztak. Mint színes folyó hátán a hullám, úgy hömpölygött egyik szín a másik után – piros, fehér, kék, majd megint piros virág.

Odafelé menet nem is félt: át kellett ugyan vágnia a régi temetőn, de sokan jártak ezen a rövidebb úton, nem volt egyedül, míg eljutott a melegházakig.

A virágágyásokhoz vezető utat magas kerítés zárta el. Meglapult a tövében, és körülnézett.

Csend volt. Felkelt a hold, az óriási réztányér, s új színbe öltöztette a virágokat: amelyek eddig fehérén virítottak, egyszerre sárgák lettek, a pirosak feketék. Tolik azonban pont olyan vörös margarétákat szeretett volna, mint a képeslapon.

Sokáig fülelt, de nem volt senki a kerítés túloldalán.

Átlendült, elbújt az illatozó virágok közt. Ott hajlongtak a feje fölött reszkető vékony szárukon. Végigkúszott az ágyások mellett: kereste a nagy fejű piros margarétákat. Valahol oldalt ugatni kezdett egy kutya, majd hosszan, elnyújtva vonított.

– A nemjóját, bemászott valaki – hallatszott egy rekedtes hang a mély csöndben.

Tolik megdermedt. Majd lázas sietséggel tépni kezdte a virágokat. De a szálak csak meggörbültek, nem törtek el; már nem gondolt a vörös margarétákkal. Csak megússza! Nem bírta tovább – gyökerestül kitépett egy nyaláb virágot, felugrott, és lódult a kerítés felé.

A csokor az arcát verte, nem látott tőle, ráadásul

minduntalan megbotlott a magas fűben. Végre elérte a kerítést, átdobta a virágnyalábot, s megkönnyeb-
bülten gondolta, hogy a kutyaugatás nem közeledik,
most is ugyanonnan hallja, pedig a fenevad fuldoklott
már veszett dühében. Biztosan láncon tartották. Bol-
dogan kapaszkodott fel a kerítésen, de abban a pilla-
natban megértette, hogy minden elveszett. Valaki
erősen markolta a gallérját. Tolik kirántotta magát,
az inge nagyot reccsent és elszakadt.

- Ebadta huligánja! - szidta egy reszkető öreges
hang. - Hű, a nemjóját! Gyökerestül tépted ki?!
Egyenest a földből! - Tolik érezte, hogy az erős kéz
megragadja a nadrágját, és rángatja lefelé.

- Bácsi, kérem! - visított fel. - Ne tessék bántani,
bácsi!...

A kutya őrzöngve ugatott a kert végében, a hold
fenyegető rézkorongja már a feje fölött lógott, ami-
kor hirtelen úgy érezte, mintha forró vízbe pottyant
volna. Görcsösen rángatózva felnyögött.

- Nesze, nesze! - dörögte a hang. - Hogy ízlik a
csalán, te huligán?

Tolík jajgatott kínjában.

- Jaj, bácsi! Ne tessék bántani, bácsi, kérem! Én
nem vagyok huligán, a mamának akartam, holnap
lesz a születésnapja! - És máris érezte, hogy gyen-
gült a kéz szorítása.

- Igen?... Mit mondasz? - kérdezte elbizonyta-
lanodva a rekedtes hang. - És miért nem veszel neki
virágot?

- Nincs pénzem! - ordította Tolík a nadrágját hú-
zogatva, ugrándozva.

A vörös holdfényben már ki is rajzolódott előtte

egy szakáll meg egy sasorr. A bácsi hátán puska lógott.

– A mamádnak akartad elvinni, mi? – kérdezte az öregember zavartan köhécselve.

Tolik halkan nyögdécselve bólogatott. Égett a fe-neke, kis híján sírva fakadt, de állta a sarat. Fogalma sem volt, mi lesz ebből. Talán beviszik a rendőrségre. Szép kis ajándék lenne!

– Hm... – toporgott az öreg – hm... Igazán csodálkozom, évek óta te vagy az első virágtolvaj. Nem mászik be ide a kutya sem. Talán mert messze van a város, és ott is van elég virág. Már egészen eluntam itt magam.

Tolik a könnyeit törölgette.

– Na, gyere! – parancsolt rá a bácsi, és megfordult. Nyögdécselve tartotta a nadrágját, és reszketve utánaindult.

Az ágyások közt le-lehajolt az öregember, ilyenkor csattogott a kis olló a kezében. Virágot szedett, közben egyfolytában beszélt.

– Én pedig már sóval akartam megtölteni a pus-kát. De sajnálталak. Tudod, a só jobban fáj.

Tolik bólogatott, hogy bizony, a só fájdalmasabb, miközben a bácsi a virágok körül csattogott, akár egy ügyes fodrász. Majd odanyújtotta Toliknak az óriási csokrot.

– Tetszik? – kérdezte sajnálkozva.

– Nagyon szép – szipogta Tolik. Már lendült, hogy a kerítéshez rohanjon.

– Megállj, te! – kiáltott utána a bácsi. – Mit akarsz a kerítéssel? Ott a kapu!

Tolik összeszorította a száját, és kirohant a kertből.

Nekivágott a sötétségnek, megbotlott a fagyökerek-

ben, egyik kezével a nadrágját fogta, a másikban a virágot szorította, mint egy fáklyát.

Hirtelen felsikoltott.

Közvetlenül előtte oldalára dőlt kereszt meredezett a vörös holdfényben. Kőoldalai visszatükrözték a holdfényt, egészen úgy nézett ki, mintha hideg neonfény világítana a belsejében. Tolik halk reccsenést is hallani vél.

Félreugrott, mintha megcsípte volna valami, és mindenről megfeledkezve futásnak eredt. Eszeveszeten rohant, s nem tudott szabadulni attól az érzéstől, hogy valami villog mellette. Elhatározta, hogy csak előre néz, egy métert se oldalra, vagy még jobb lesz, ha a csokrot figyeli. A hajladozó, illatozó virágokat. A rémület láthatatlan ostorként kergette tovább.

Verejtékben úszva esett be Polja nénihez. Futás közben nem érezte annyira a csaláncsípés helyét, de ahogy lassan megnyugodott, újból sajogni kezdett. Egyetlen vigasza a virágcsokor volt.

Pazarul illatoztak hajlékony szárukon, és sokkal-sokkal szebbek voltak, mint a képeslapon.

Tolik megkérte Polja nénit, hogy reggelig tegye vízbe a csokrot, miközben remegve ugrált és sziszegett.

– Mi bajod? – nézett rá a néni homlokát ráncolva.

Mit volt mit tennie, pirulva bevallotta a kalandját. Polja néni olyan jót nevetett, hogy a könnyei is kiszordultak.

– Akinek nincs pénze, azzal fizet, amije van.

Kisietett a konyhába, s egy vizes törülközővel jött vissza.

– Gyere, fiatalember! – mondta még mindig nevetgélve. – Told le a nadrágot, és ülj erre rá. Fél óra

múlva jobb lesz. Addig én majd a konyhában szöszmötölök.

Polja néni kiment, Tolik pedig engedelmesen üldögélt.

Az égető forróság fokozatosan enyhült, s mindjárt jobban érezte magát. Ült még egy ideig e szégyenletes helyzetben, nézegette az ajándék virágokat, majd kitört belőle a nevetés.

Mi volna, hogyha a virágüzletekben ilyen árcédulát tennének a kirakatba: „Egy csokor – egy fenék!” S ezen nevetnie kellett.

5.

Amikor hétfőn a mama elment dolgozni, Tolik az asztalra állította a virágcsokrot, a közepébe bedugta a képeslapot.

Ha kíváncsiskodik és megkérdi, honnan a virág, azt mondja majd, hogy a papa kérte, adja át a nevében.

Tolik fütyörészve bandukolt az utcán. Tegnap i fájdalmi nyomtalanul eltűntek, nem égett, nem sajgott semmije. A nap úgy lubickolt a báránylehők között, mint egy kölyök, vakító sugarakat fröcskölve szerte-szét. Az ezüstlevelű fák – mindmegannyi páncélinges lovag – vidáman hadonásztak ág-karjukkal. Csak az ijesztő kard hiányzott a kezükből.

Hiába, nincs jobb a szünidőnél, csak az a baj, hogy ilyenkor unalmas a városban. Az idén nem utazott táborba. Azelőtt a papa gyárából kaptak beutalót, most persze le kellett róla mondania. Nem kesergett miatta, a tábor sem fenékig tejfel. Parancsszóra megy minden, már a reggeli is trombitaszóra kezdődik. Először

pompás, másodszor még megjárja, de harmadszor már unalmas.

Nagy kár, hogy nyáron olyan kihalt a város. Sehol egy lélek az udvaron. Egyesek elutaztak, akik meg nem, azok a szobában hűsölnek.

Pedig nem jó tétlenül üldögeálni. Tolik kifejezetten irtózott tőle, inkább sétálgatott a városban. Ráérősen barangolt a tűző napon, és mint szivacs a vizet, úgy itta be a látnivalókat.

Szegényes időtöltés az aszfaltot bámulni, pedig nagyon érdekes. Hány pici lyuk volt benne: cipősarkak nyomai. Túsarkú cipőt csak fiatal nők viselnek, lám-lám, mennyi fiatal nő járt errefelé! S mindegyik itt-hagyta a nyomát. Meg a gyufaszálak. Az emberek rágyújtanak az utcán, és eldobják a gyufát, jön valaki, rálép, belenyomja a puha aszfaltba, megannyi vékony pálcika valami fekete folyóban.

Két néni ácsorog a megállóban. Az egyik reszket az öregségtől, de a szeme élénken csillog.

– Megjelent a kisdéd nekem – magyarázza a másik néninek. – S így szólt hozzám: „Isten rabja vagy!” Ez pedig jót jelent, öröm ér.

Toliknak eszébe jutott az esti látomása a temetőben, s nem nagyon értette, mi jó van ebben? De azért őszinte tisztelettel nézett a nénikére: fél lábbal a sírban van, de még mindig jót vár az élettől. Ez igen, anyóka!

A pályaudvaron, a cipőtisztító bódéja mellett ámulva megtorpant. Egy tübetejkás, bajuszos, izzadságtól fénylő apóka épp katonacsizmát fényesített. A puha cipőkefe surranva, vidáman táncolt a kezében. Időnként villámgyors mozdulattal elkapta a csizmától, magasra dobta, a kefe gyorsan megperdült a levegő-

ben, mint egy csöpp propeller, aztán megint a cipőtisztító kezében villogott. Eközben a bácsi rettentő szigorú, sőt, haragos arccal nézett körül.

Toliknak tetszett a perdülő-forduló cipőkefe és a poros csizma is, amint lassan felfénylett, akár a lakk. Hazafelé vette az útját, fontolgatva, miként is mondja meg a mamának, hogy a papa küldi a virágot. S ekkor ott állt előtte a papa, kis híján összeütköztek.

Nevetve, boldogan megragadta a kezét! Micsoda szerencse! Most majd elmeséli a kalandját, és rögtön rábeszéli, hogy menjenek haza. Legalább egy fél órára! Tíz percre. Mondjon valami kedveset a mamának, egy-két szót csupán . . . Köszöntse fel . . .

Már-már nyitotta a száját, de meggondolta, mégsem szól neki egy idegen előtt. A papa mellett ugyanis komor arcú, hetedikes forma fiú álldogált. Egészen rövidre vágott kefefrizurája volt, olyan bokszolófrizura, széles vállán kék trikó feszült, nagy öltésekkel kivarrott farmert viselt. Elképesztően sportos volt. Tolik láttán összevonta fekete szemét, majd kíváncsián a papára nézett.

Az édesapja szótlánul toporgott, egyik lábáról a másikra állt, cigarettát vett elő, rágyújtott. Mintha zavarban lett volna, verejték csillogott a homlokán. Rettentő feszélyezetten hallgatott, szeme se rezdült, látnivalóan nagyon töprengett valamin.

– Ismerkedjete hát meg – szólalt meg végre rekedten.

Tolik nem győzött csodálkozni. Nem hitte volna, hogy az édesapjának gyerek ismerősei is vannak. Odament, kezét nyújtott, s a fiú megfogta a kezét, könnyedén megrázta, köszönt, aztán hirtelen úgy megszorította, hogy Tolik csillagokat látott.

– Ar...tyom!... – mennydörögte mély basszus hangon.

– Tudod, Tolik – szólalt meg az apja, aki nem vett észre semmit –, nekem most új családom van...

„Mi az, hogy új családja van? – gondolta Tolik vihorászva. – Biztosan rosszul fejezte ki magát. Mihamarabb szólni kell a virágokról.”

– Ma van a mama születésnapja – emlékeztette Tolik. – Elfelejtetted?

A papa sokáig nézte őt, majd furcsán, idegenül elhúzta a száját.

– Persze, hogyne... – mondta tétován. – Add át üdvözetemet. Egyszóval...

„Egyszóval? – ismételte Tolik nyugtalanul magában. – Egyszóval én helyetted vittem virágot a mamának!”

– Egyszóval – folytatta a papa nehézkesen. – Hogyan is magyarázzam meg?... Nekem már új családom van... Tyoma pedig, látod, az új fiam...

Tolik úgy érezte, hogy szempillantás alatt megsüketült. Valamit mondott az apja, hiszen mozgott a szája, de nem hallotta, a villamos is zajtalanul robogott el mellettük. Artyom belerúgott egy kőbe, de azt sem hallotta.

Az utca – villamossíneivel, lovagokra hasonlító fáival és fekete aszfaltjával együtt – hirtelen megmozdult, és lassan forogni kezdett. Tolik látta apja rémült tekintetét, Artyom meglepett arcát, hátralépett, nekivetette hátát a falnak. Háranyújtott tenyerével kitapogatta az érdes téglákat.

– Megőrültél?! – ordított fel.

Nem hallotta a tulajdon hangját, de látta, hogy a járókelők megfordulnak.

Hirtelen visszatértek fülébe a hangok.

– Tolik! Tolik! – szólítgatta ijedten az apja.

Artyom még mindig a köveket rugdalta, a sínen villamos csilingelt.

– Tolik, Tolik! – simogatta apja a vállát.

Teljes erőből belevágott öklével az apja kezébe.

Artyom tehát az új fia. Ha pedig másik fia van, akkor van másik felesége is. Egyszerűen szólva, új családja van, ahogy az előbb mondta. Még egyszerűbben mondva, örökre otthagytá őket. Mindörökre. És nincs többé születésnap. A virágok sem kellenek.

Szeretett volna sírni, de a könnyei nem buggyantak ki. Sírni akkor tud az ember, ha megbántódik. De hát erről szó sem volt. Csupán valami kellemetlen, keserű ízt érzett a szájában, s nehéz lett a szíve, elképesztően nehéz. Mintha egy hordó ólmot cipelt volna a hátán. Olyan nehéz volt, hogy legszívesebben leült volna a földre, nekitámasztva hátát a falnak. Ha lehunyhatná fáradt szemét, befoghatná a fülét, hogy ne halljon, ne lásson semmit, és egyébként is, hagyják őt békében!

„Aljasság! – gondolta Tolik. – Micsoda aljasságot művelt a papa!”

Mindeddig felmentette, soha nem tartotta hibásnak. Mindig a mamát okolta. Mert nem szállt szembe a maradi nagymamával. Hallgatott, mint akinek nincs nyelve. Nem védte meg a papát. Mindennek az ő borzasztó erélytelensége volt az oka. Tolik mindig mellette állt, úgy gondolta, a papának van igaza...

Hirtelen átvillant rajta, vajon képesnek tartotta-e az apját ilyesmire?

Tűzbe tette volna érte a kezét! Úgy bízott benne, mint önmagában. Még jobban. És most tessék...

Ezek szerint volt egy másik élete is. A vasárnapjaik

között, amikor együtt jártak a strandra, fagylaltoztak az üvegpavilonban, meg villamosoztak. Hat napon át viszont más gondja volt. Másutt járt az esze.

Csak vasárnapra változott át. Beszélgetett mindenféléről. Úszni tanította. Még pofon is vágta, hogy megtanuljon igazságos lenni.

Igazság... Hát mi az igazság? Egyszer arcul üti, aztán bemutatja az új fiát? Hát hol itt az igazság?

Az új fia! Meg kell örülni ettől az ostoba szótól. Méghogy új! Mintha volnának régiek is.

Tolik szakállas, bajuszos kisöregeknek képzelte ezeket a régi fiakat. Díszmenetben vonultak előtte síppal-dobbal, ő is ott menetelt közöttük, szakállas, szemüveges kis Csehovként.

Tyomára nézett. Az új fiú még mindig zsebre vágott kézzel rugdalta a követ, kefefrizurája ragyogott a napon, és egyáltalán, fütyült rá, oda se hederített a régi fiúra.

Maga sem értette, hogyan történt! Ökölbe szorította a kezét, és nekirontott az atlétatermetű gyerekeknek. Ennyi erővel persze megrohamozhatott volna egy kőerődöt, egy tankot, akár egy falat is. A melléig sem ért Tyomkának, akinek kétszer olyan széles volt a válla. Tolik azonban se látott, se hallott. Nekikese-redve ütötte-verte, ahol érte, záporoztak rá gyönges kis ökölcsapásai.

– Nesze, te undok! Nesze, te új fiú!... – üvöltötte torkaszakadtából.

Hazáig rohant, kimerülten, jóformán eszméletlenül rogyott le a mama ágyára.

Nyomasztó, lidérces álom gyötörte, újra látta magát, kecskeszakálla, csillogó szemüvege volt, amely vakított, mint Izolda Pavlovna orrcsíptetője, és egy cipőkefét dobált a levegőbe. Mellette az aszfalton magas sarkú cipőben csupasz fenekű, szárnyas csecsemő álldogált, valószínűleg Isten angyala, kíváncsian figyelte Tolikot, amint fel-feldobta a kefét, majd tétován azt dűnnyögte: „Isten rabja, te! Ó, Istennek rabja!”

Valaki megrázta, hirtelen felriadt. A mama állt fölötté, a vállát simogatta.

– Nocsak, kis féljescském, te gavallér... – cirógatta kedveskedően a szava.

– Mi történt? – kérdezte Tolik riadtan. Egyszeriben komoran, kibírhatatlanul felködlött minden, ami egy órája történt.

Édesanyja elébe tette a képeslapot. Tolik újból elolvashatta, amit tegnap írt a postán: „Kedves Masa! szívélyes üdvözlétemet küldöm a születésnapodon. Féljed, Petya!”

Elhúzta a száját. Szép kis helyesírási hiba. A férjed, nem a féljed – a férj a férfiú szóból származik. Bizony, megesett a hiba! Nincs többé férj, se férfiú, semmi sincs többé... Egy hitszegő csak, az van...

Nézte a képeslapon a virágokat, aztán összetépte.

– Miért tetted? – riadt meg a mama.

– Csak – vetette oda dühösen. „Mondjam meg neki? Vagy inkább né?...” – töprengett, és erélyesen megrázta a fejét. Egy pillanatra sem merte elképzelni,

hogy s mint lesz, ha megtudja. Inkább nem szól. Ameddig lehet, eltitkolja előtte a papa új családját.

Édesanyja derűs mosollyal nézte Tolikot, örült a virágnak, a kék ünneplő ruha jól illett a szeméhez, és valamit mondani akart Toliknak. Végre elszánta magát:

- A papa vár - súgta az ablak felé bólintva.
- És aztán? - remegett meg.
- Semmi, semmi... Mi lenne, ha behívnád? - kérdezte a mama zavartan.

Tolik leült. Az asztalon pirog illatozott, egy nagy tálban kocsonya remegett, kis poharak gyűrűjében büszkélkedett az üveg bor. „Születésnap! - gondolta Tolik keserűen, a mamára sandítva. - Ha tudná, mi csoda születésnap ez!”

- Behívod? - faggatta az édesanyja izgatottan, s Tolik látta, mennyire szeretné, ha a papa bejönne.
- Nem! - mondta az ablakhoz lépve.

A kapunál türelmetlenül cigarettázott a papa. Az ablakukat nézte, s amint meglátta, integetni kezdett neki. Tolik szíve a torkában dobogott. Hátralépett, mint azelőtt a mama.

- Mi van veled? - hallotta maga mögött az anyja hangját. - Téged hív.

Tolik szó nélkül visszaült az asztalhoz.

- Akkor viszont - kezdte a mama tétován -, akkor majd én megyek ki.

S hol Tolikra, hol Sura nagymamára nézett, mintha a beleegyezésüket kérné. Tolik komoran bámult a tányérjába, a nagymama úgy tett, mintha nem hallott volna semmit.

- Megyek is - jelentette ki a mama látszólag nyugodtan. S már kint is termett a folyosón.

„Ügysem jön be” – gondolta Tolik magabiztosan. S igaza is lett: a mama sápadtan sietett vissza, zavarban volt.

– Nem jön. Téged vár. Beszélni akar veled...

Tolik szótlanul ette a kocsonyát, de nem érezte az ízét. Lüktetett a halántéka. „Beszélni, beszélni! – gondolta gyűlölködve. – Már mindent megmondott, mit akar még!”

Éjszaka minduntalan felriadt, mintha meglökték volna. Keserűen gondolt az apjára. Mintha most értette volna meg a történeteket. Kétségbeesetten ökölbe szorította a kezét. Mit tegyen, vajon mit? Megkéssett könnyei fojtogatták, a párnába zokogott, nehogy felébressze az édesanyját.

A virágok finom illatot árasztottak a csöndes éjszakában. Eszébe juttatták, hogyan szerezte a csokrot, és átkozta magát érte. Hiszen az apja miatt vállalta az egészet.

Feküdt a hátán, kissé megnyugodott, aztán éberén tágló szemmel megint reszketni kezdett. Feje felett sejtelmesen fénylett a mennyezet, a falak bizonytalanul megdőltek, olyan érzése támadt, mintha útvesztőben bolyongana, eltévedt volna a fénytelen falak közt, s nem tudná, merre tovább. Lehunyta a szemét, és iszonyodva érezte, hogy az útvesztő feneketlen. Zuhant lefelé, a sötét szakadékba, lélegzete elakadt a rémülettől.

Reggel alig tudott felébredni. Hasogatott a feje, ólomnehéz volt minden tagja. Megmosta az arcát, zsebre vágott egy serclit, és kiment az utcára.

Üresen árválkodott a csöndes udvar, akárcsak tegnap. Ma is hevesen tűzött a nap, de most nem ha-

sonlított semmiféle fürdőző kölyökre. Közönséges tűzgömb volt, nem lehetett belenézni, és közönyösen ontotta melegét. A fák véletlenül sem emlékeztettek holmi lovagokra, kókadt koronájú óriások voltak csupán. Büdösen gőzölgött az aszfalt, el nem tudta gondolni, miért találta tegnap olyan érdekesnek.

Valaki utánakiáltott. Megfordult: az apja állt előtte.

– Várj meg, Tolik. Beszélnem kell veled!

Tolik az arcába nézett. A két ránc mélyebb lett az orra és a szája sarka közt, sötét barázdák szabdalták a homlokát, a szeme, akár a dermedt jégcsap. Úgy nézett az apjára, mint egy kívülállóra, egy idegenre.

Nem is hallotta, mit mondott, mintha vastag üvegfallal állna közöttük. Aztán megfordult és elszaladt.

– Tolik! – kiáltott utána az apja. – Várjál!

Kétségbeesést vélt hallani kiáltásában, de nem érdekelte, futott tovább.

Egyenletes tempóban szaladt, mint a sportolók, könnyökét behajlította, az orrán keresztül lélegzett, és erőteljesen lökte el magát a földtől. Egyszerre lépteket hallott a háta mögött.

Valaki utánaeredt. Egyre közelebb ért, Tolik pedig gyorsabban futott. Már nem gondolt rá, hogy behajlítsa a könnyökét, orrán át lélegezzon, s hogy erőteljesen rugaszkodjon el. Rohant, ahogy a lába bírta. De a nehéz, sípoló lihegés egy pillanatra sem szűnt meg mögötte.

„Szóval így állunk – gondolta. – Megharagudott! Beszélni akar velem, mint a strandon. Megint képen töröl, hogy meghallgassam, és mindent megértsek? Be akarja bizonyítani az igazát? Még mit nem! Arra ugyan várhat!”

Futott tovább, de már érezte, hogy elnehezedik a

lába. Szája megkeseredett, szúrt a mellkasa. Holtfáradtan megfordult, és összeszedte maradék erejét. Az új fiú futott utána, nem az édesapja. „Rám uszította! – dühöngött Tolik. – Vagy magától jött, le akar számolni a tegnapiakért!”

De elfogyott az ereje, s levegő után kapkodva nekidőlt egy kerítésnek.

A bokszólo kinézésű Artyom odacammogott hozzá.

– Na, mire vársz? Gyerünk, üssél! – üvöltötte Tolik elkeseredetten. Aztán megint elfogta a mindenmindegy-hangulat.

– Neked meg mi bajod? Hová rohansz? – fújtatott Tyomka. – Mintha kergetne valaki.

„Talán nem?” – gondolta Tolik, de nem válaszolt. Nem értette, miért nem üt már az új fiú. Az ilyesmivel nem szokás várni.

– Figyelj ide! – mondta Tyomka higgadtan; kefe-frizurája ragyogott a napfényben. – Beszélni akarok veled!

„Már ez is?” – gondolta Tolik gépiesen, de min-

denesetre követte Tyomkát. Lezökkentek egy deszka-kerítés tövébe valami gerendára. Tyomka cigarettát vett elő.

– Rágyújtasz? – kérdezte basszus hangján.

Tolik nemet intett, de aztán nem tudni, hogyan, meggondolta magát, s kivett egy cigarettát.

Az új fiú tamáskodva figyelte, miközben tüzet adott neki. Tolik leszívta a keserű füstöt, mely kaparta a torkát, nagyon kellett köhögnie, de erőt vett magán, és csak krákogott, nehogy szégyent valljon. Később már nem szívta le a füstöt, hanem lenyelte vagy kifújta az orrán, s nagyon úgy nézett ki, mintha

valóban cigarettázna. Csak a szeme lett könnyes, anynyi volt az egész.

– Hülye vagy! – jelentette ki Tyomka meggyőződéssel, majd kinyújtózott a deszkán, és élvezettel eregette a füstöt. – Egyből nekem estél, mielőtt megkérdezted volna, kell-e nekem a papád.

Tolik meglepetten az arcába bámult.

– Te vagy az új fia! Vagy talán nem?

– Új, új! – vörösödött el Tyomka dühében. – Van nekem apám, ha nem tudnád.

– Hogyhogy? Kettő van? – nézett nagyot Tolik.

– Mondom, hogy hülye vagy! Elment a sütnivalód? Nekem csak egy apám van, de a mamám elzavarta, utána jött a tiéd. Értjük?

Tolik bólintott.

– Hát figyelj ide! – állt fel Tyomka indulásra készen. – A te apád nekem smafu! Értjük? Van nekem is. Értjük? És tudd meg, hogy gyűlölöm a tiédet. Értjük?

Tolik hevesen bólogatott valamennyi „értjük”-jére.

– Most pedig eredj, keresd meg – utasította Artyom. – És mondd meg neki, hogy ki nem állhatom. Világos? És kopjon le!

Tolik megint bólintott.

– Én is megmondtam neki – tette hozzá Tyomka keserűen –, de a mamám azóta egyfolytában zokog, és kijelentette, hogy felköti magát...

Tyomka nagyot sóhajtott.

– Ha ő nem lenne, réges-rég leléptem volna...

E találkozás után Tolik megint lehorgonyzott az ablakban. Óraszámra gubbasztott, és üres tekintettel bámulta az utcát. Hogy mit nézett annyira? Erre a kérdésre csak a vállát vonogatta volna. Hiszen nem látott semmit, nem hagyott benne nyomot, amit a szeme érzékelt.

Egészen másutt járt az esze.

Hát mégsem olyan egyszerű a papa élete, gondolta, ha az új fiú ki nem állhatja. Tyomka meg ő most közös nevezőre jutott. Tolik azt szeretné, ha a papa visszajönne, Tyomka pedig, ha elmenne tőlük. Milyen különös. A szeretet és a gyűlölet egymásra talált.

Régebben Tolik mindig a felnőttek szavát leste, megvárta, hogyan döntenek, mit tesznek. Készen kapott mindent, s akár tetszett, akár nem, nem kérték ki a véleményét. Nyeld csak le szépen a döntéseiket, tálcán nyújtják, mint a tejbepapit. Ha szereted, ha nem – edd meg!

Most minden megváltozott. Többé nem fog hallgatni és a felnőttek döntésére várni. Cselekedni kell, hogy rendbe jöjjenek a dolgok. Az életben mindig cselekedni kell, nem pedig várni.

Tolik azt hitte, hogy ketten el tudják érni a céljukat. Csak meg kell mondania a papának, hogy Tyomka gyűlöli. Hogy van apja, nincs szüksége újra. Nem élhet egy fedél alatt olyan fiúval, aki látni sem akarja. El kell onnan jönnie...

Ahogy így töprengett, nem győzött csodálkozni: miért nősült meg másodszor is a papa. Miért volt ennyire elszánt? Otthon nehéz lett az élete, és elment, ezt maradéktalanul megértette. Hiszen nem csak úgy

egyszerűen elment. Azért történt minden, mert nem tudott békességre jutni a nagymamával. Így adta tudtára a tiltakozását, hiszen ez harc volt.

Akkor sajnálta, szerette és megértette az apját. Most megvetette. Az egész csak hazugság volt. Becsapták! Üres szavak és üres tettek voltak, ha a papa olyan egykettőre meg tudott nyugodni. Új feleséget talált és új fiat...

Kiméletlenül elítélte az apját, habár időnként nem is akarta elhinni a történeteket. Olyan fantasztikus, hihetetlen, borzasztó volt árulónak tudni a papát... Eszébe jutott, milyen gyötrelmek árán írta meg a két panaszlevelet. Úgy érezte, bűnt követett el, amikor a verés hatására, másodszor csupa jó szándékból megírta őket. Szenvedett, és utálta magát! De nem volt kibúvója. Az apját viszont senki nem kényszerítette.

Hiába, a történeteket nem lehetett megérteni, és Tolik bosszút forralt.

Tyomka egészen tűrhető dolgot talált ki. Tolik megkeresi az apját, és megmondja neki, hogy kár a gőzért, mert Tyomka sohasem lesz a fia, mint Tolik, azonkívül Tyomka gyűlöli.

Hirtelen eszébe jutott a bírósági tárgyalás. Akkor azt mondta a papa a mamának az üvegpavilonban, hogy „erőszakkal nem lehet visszatartani az embert”. Nagyon is igaza volt! Talán így akarja bebizonyítani, hogy erőszakkal nem lehet őt visszatartani?...

Tolik elment otthonról. Az utcán különös hangokra lett figyelmes. Zene volt és mégsem az. A megállóban, az embergyűrű közepén egy alacsony, kövér, szalmakalapos bácsi állt. Kicsivel magasabb volt Toliknál, de háromszor olyan kövér. Tolik mindig nagyon szánakozott a torz embereken, néha még a

könnyei is kicsordultak. A szalmakalaposnak, aki óriási réztrombitája alatt görnyedve fújta a hangszert, majd kipukkadt az arca, s egészen ijesztően festett.

Egy ősrégi keringőt játszott, az Amuri keringőt – Tolik rengeteget hallotta már –, és szomorú tekintettel nézett körül. Kicsit kapatos is volt.

Az emberek kinevették, de a bácsi fújta tovább, villamos jött villamos után, nem szállt fel egyikre sem, mintha csak azért állna itt, hogy trombitaszóval fogadja őket. Tra-ta-ta, tra-ta-ta – fújta ünnepélyesen, s az emberek odamentek, nevetgéltek, ujjal mutogattak rá, valaki a háta mögül megkopogtatta a szalmakalapját.

Végre abbahagyta a trombitálást, körülnézett, és összevonta összes szemöldökét. Jött egy villamos, felszállt, de nem vette le a trombitát s rögtön be is akadt. Lent hangosan felröhögtek, valaki fütyülni kezdett. Milyen borzasztóan kegyetlenek! Tolik könnyes szemmel felugrott a villamosra, és segített a kövér bácsinak kiszabadítani a trombitát. Végre nagy nehezen befurakodott a kocsiba. Tolik visszafordult.

– Miért? Hát mit vétett? – motyogta fuldokolva az ostobán vigyorgó embereket nézve.

Volt, aki elhallgatott, mások nyugodtan tovább nevettek. A kövér bácsi ekkor kihajolt az ablakon, végigjáratta szomorú tekintetét az embereken.

– Bolondok! Min mulattok? Most temettem el a barátomat. Harminc évig fújtuk egymás mellett.

Aztán leült, kidugta a trombitát az ablakon, és újrarázendített a lassú keringőre.

– Tra-ta-ta, tra-ta-ta... – sírta a trombitája, és a villamos lassan elindult.

Az emberek egykettőre szétszéledtek, siettek a dol-

guk után, már csak Tolik álldogált a sínek előtt, összeszorította a száját, nehogy felüvöltsön, s nézte, amint a vörössárga villamos elzötyög a trombitás bácsival a kéklő síneken.

Úgy érezte, őt nevették ki, hogy ő veszítette el öreg barátját. Ha meggondoljuk, valóban így is volt. Valaki megfogta a kezét. Felnézett, az apja volt. A halott barát... Épkézláb, elevenen állt előtte az az ember, aki fiat cserélt.

– Mondani akarok neked valamit – közölte az apjával nagyot nyelve. Mintha el akarta volna üzni a trombitás képét.

– Én is – válaszolt az apja, és rágyújtott.

Betértek az üvegpavilonba. Kis tálkában színes fagylaltgombócokat tettek eléjük.

– Miért? Miért tetted? – szólalt meg elsőnek Tolik.

– Próbálj megérteni – mondta az apja, és lehajtott a fejét. – Nem tudtam elviselni azt az életet. A nagymamád kibírhatatlan. A mama nem szeret. Jobb az ilyesminek egyszerre véget vetni, elválni... – nézett Tolik szemébe. – Egyvalamit szeretnék csupán, egyetlen dologra gondolok mindig, hogy te megértsd és megbocsásd. Nagyon szeretlek, fiam, s azt kérem tőled, maradj az enyém, az én fiam.

Hangosabban ejtette ki azt, hogy az „enyém”, mintha alá akarná húzni, hogy Tolik ne legyen valaki másé. Micsoda ötlet! Hát lehet az ember más fia, ha egyszer van apja?

– Megértesz engem? – kérdezte a papa.

Tolik a trombitással elzötyögő villamosra gondolt. Eszébe jutott a megállóban nevetgélő tömeg. Nem ért el hozzájuk a kövér bácsi keserősége. Megnevettette őket, ennyi volt az egész. Milyen kevés kell az embe-

reknek, hogy nevensenek, amikor sírni kellene! Hányszor, de hányszor nem értik meg egymást, mert nem akarják. A papa is azt kérdi: „Megértettél engem?” – mert maga sem lát tisztán. Nincs ereje megérteni önmagát.

– Nem! – nézett Tolik az apjára ugyanúgy, mint az imént azokra az emberekre a megállóban. – Nem értem, mert nincs igazad. A mama szeret téged, hidd el! Csak nem tudja, mit csináljon, neked kell segítened.

– De hogyan? – kiáltott fel a papa.

– Nem tudom – mondta Tolik halkán. – De segítened kell. Mind a kettőtökön.

A papa elkapta a tekintetét.

– De nem is ezt akartam mondani – folytatta Tolik. – Másról van szó.

Nagy lélegzetet vett, mielőtt még egyszer megbánná az apját.

– Tyomka utál téged – mondta sápadtan. – Nem akarja, hogy te legyél az új apukája. Ott van neki a régi. És azt üzeni, költözz el tőlük.

Azt hitte, az apja zavarba jön majd, mérges lesz, és sóhajtozni fog.

De csak bólintott.

– Tudom – mondta halkán. – Tudom!

8.

Másnap reggel felfütyültek Toliknak az udvarról.

Ez hiányzott még, gondolta, amint lenézett, és meglátta Cipát.

A látogató azonban nem egyedül jött, odébb öt ide-

gen fiú támasztotta a kerítést, s egy pillanatig sem volt kétséges, hogy Cipljonkovhoz tartoznak.

– Gyere le! – kiáltotta a nyurga Cipa nagyképűen. – Dumálni akarok veled!

Tolikt kényelmetlen érzés fogta el, de eszébe se jutott meghátrálni. Elsüllyedt volna szégyenében. Ökölbe szorította a kezét, és elindult.

Rajtuk kívül más nem volt az udvarban.

Cipa szorosan eléje állt, lenézett rá, lebiggyesztette a száját, és az ujja hegyével belebökött a hasába. Annyira váratlanul érte ez a hülyéskedés, hogy hátrahőkölt. A fiúk felröhögtek, s Cipa lomhán előrelépett. Tolikt elfogta a pulykaméreg. Ha Cipa belevág az arcába, az nem bántotta volna annyira. Visszaadja a kölcsönt, tiszta ügy. Cipa azonban kicsúfolta, amikor hasba bökte.

Tolik dühösen támadásba lendült, ahogy Cipa egyre közeledett. A száját célozta meg, de elvétette, s állon találta. Éles fájdalom hasított az öklébe, meggörnyedt, amikor kiegyenesedett, már körülfogták. Az öt idegen fiú meg Cipa egyre közelebb jött. Tolik forgolódott köztük, kereste a gyűrű leggyengébb pontját, de valaki hátulról lesújtott rá. Abban a pillanatban minden oldalról záporozni kezdtek az ökölcsepások, mintha cséphadaróba került volna. Sárga karikák ugráltak a szeme előtt, a fiúk ütötték, ahol érték, az egyik egyenest gyomorszájon vágta. Forogni kezdett vele a világ, és elvágódott.

Mikor egy perc múlva magához tért, már senki nem volt körülötte. A fiúk a topolyafa alá menekültek, oda, ahol télen hokizni szoktak.

Egy széles vállú, karcsú fiú hol az egyiket, hol a másikat vette kezelésbe, s Tolik támadói kuglibábuk-

ként dőltek el. A szélesvállú két kézzel dolgozott. Jobbjával orrba vágta Tolik ellenfeleit, és a bal kezében levő nehéz szatyorral pótolta ki a verést, ha az öklét kevésnek találta.

Tolik szédelegve felállt, hogy megmentője segítségére siessen. Mindjárt Cipába botlott. Ezúttal nem tévesztett célt, telibe találta puha, lányos száját. Cipa felüvöltött, és véres nyálat köpött. Utána elgáncsolt valakit, és kis híján beleütközött a pártfogójába.

Döbbsen hőkölt hátra.

Tyomka volt. Lihegett, a szeme csillogott, bal kezében még ütésre lendítette a súlyos szatyrot.

A fiúk hanyatt-homlok menekültek. Artyom utánuk füttyentett, erre gyorsabban kezdtek rohanni. Tolik kárörvendően vihogott, és úgy reszketett, mintha a hideg rázná. Cipa meg a bérpofozkodói után akart eredni, úgy ellátni a bajukat, hogy végighemperegjenek az utcán.

- A nemjóját, ezek szépen helybenhagytak - mondta Artyom Tolikot nézegetve.

Tolik lassan lecsillapodott, de alig tudta megmozdítani megdagadt nyelvét. Sós ízű volt a szája, egyik foga mozgott. Ráadásul rettentően égett az arca.

- Eredj, mosakodj meg - biztatta Tyomka, és Tolik hazafelé indult.

Véletlenül felnézett az ablakukra, s megtorpant. Sura nagymama elrévedező, súlyos tekintettel figyelte. Nem hitte volna, hogy a nagymama egyszer így is tud nézni. Nem szúrt a szeme, nem nézett keresztül rajta. Úgy tűnt fel, egyszerűen elgondolkodott. A nagymama! Talán még soha nem gondolkodott el, most elmélyülten töprengett.

Tolik nem tudta, mitévő legyen, toporgott, majd hirtelen visszafordult.

– Nem mehetek haza – mondta Tyomkának.

Az utcai vízcsaphoz mentek. A vastag, hideg sugarat az arcára csurgatta, mindjárt kellemesen enyhült a fájdalma.

– Füttyülj rá! – vigasztalta Tyomka. Tolik megtörölte magát a kölcsönkapott zsebkendővel. – Nem halsz bele!

Lassan bandukoltak tovább.

– De hogyha nem akarsz mindig szorulni – folytatta Tyomka –, tanulj meg öklözni.

– Te tanulsz?

– Láthatod! – emelte fel Tyomka a szatyrot. A bokszesztyűük voltak benne.

– Klassz! – nézett nagyot Tolik. – Felpróbálhatom?

Megálltak a járda közepén, Tolik felvette a fénylő, nehéz kesztyűket, majd vihogva hadonászni kezdett vele.

– Megyünk? – kérdezte Tyomka.

– Hová?

– Edzésre. Körülnézel. Ha tetszik, megkérem az edzőt, vegyen be téged is. – Alaposan szemügyre vette Tolikot. – Úgy alakra megfelelsz. Légysúlyban – nevetett fel.

Az edzőterembe csak tornacipőben lehetett belépni. Ennek híján Tolik lehúzta a cipőjét, és zokniban indult befelé a hűvös és csöndes helyiségbe. Csak az edző szigorú utasításai visszhangoztak a kongó mennyezet alatt. A széles vállú Tyomkát szinte észre sem lehetett venni a futkározó, nyújtón ugráló, hajlongó és öklöző fiúk között, hiszen valamennyien széles vál-

lú, zömök kis bikaborjúk voltak, s mindegyiknek égni állt a kefehaja.

Tolik várta, mikor kezdenek mérkőzni. Kíváncsi volt, hogyan állja meg Tyomka a helyét, de őt be sem engedték a szorítóba. A sarokban ugrándozott egy fiúval, oda-odaütött a bőrkesztyűvel, annyi volt az egész. Két másik fiú lépett a szorítóba. Az egyik színtelen, apró szemű, hirtelenszőke volt, haja a homlokába fésülve. Forgolódott, örökké ugrált, leguggolt az ellenfele előtt, és állandóan beleakadt az orra elé dugott öklébe. Mintha a másiknak – koromfekete, nagyon nyugodt srác volt – más feladata nem is lenne, mint hogy odadugja az öklét a hirtelenszőke elé.

Az edző megdicsérte a koromfeketét, a szőkének pedig azt mondta, hogy csalja be az ellenfelet, és ne ugráljon annyit. Végre a szőke támadott. A fekete pedig csak odadugta egyik öklét, majd egy alkalmas pillanatban a másikkal belevágott az orrába. A szőke fiú megingott, s eleredt a vére.

Tolik már izgatottan leste a mérkőzést, de alighogy meglátta a vért, kiment a folyosóra. Rossz volt nézni, ahogy a hirtelenszőke fiú szélesen vigyorog, bár apró szeméből egészen mást lehetett kiolvasni.

Az imént verekedett ő is, nem játékból, hanem igazából. Ő is beverte a nyurga Cipa száját, maga is vérzett a kút mellett, de az valódi verekedés volt, ott háború folyt. Sorjában el tudta mondani, miért estek egymásnak az udvaron. De ez a fekete csak úgy beverte a szőke orrát. Semmi oka nem volt rá. Talán nem is akarta, hiszen olyan szelíd, jó fiúnak látszott, egyáltalán nem volt dühös, mikor behúzott neki.

Toliknak semmi kedve nem volt ilyen verekedéshez, egyszerűen orrba vágni a másikat. Kizárólag az

igazi, komoly verekedést ismerte el. Ez itt komoly is, meg játék is.

A szatyrát lóbálva kijött Tyomka.

– Nem tetszett? – kérdezte. – Na igen, még nem kóstoltál bele. Nem érted, hogy s mint van ez.

– Hagyd csak, értem én – mondta Tolik. – De nincs kedvem csak úgy verekedni.

Tyomka felnevetett.

– És amúgy van? – mutatott rá. Tolik megtapogatta az arcát. Pofacsontján jókora púp éktelenkedett, a foga még mindig mozgott és vérzett.

– Amúgy sincs – mondta, és hirtelen hozzátette: – Sehogyan sincs kedvem verekedni.

Minden benne volt ebben a mondatban, amit gondolt. Valóban belefáradt már az örökös verekedésbe, a véget nem érő csatába a nagymamával, a mamával, Izolda Pavlovnával, az apjával, Cipával. Ki mindenkivel került már szembe? Még ezzel a Tyomkával is, aki olyan békésen lépdél az oldalán. Hiszen nem történt semmi azóta, hogy Tolik beszélt az apjával. Nem változott meg a helyzet. A papa nem jött vissza. Még mindig Tyomka az új fia. Az új fia – vagyis neki ellensége.

Ellenségnek ellenség, Tolik azonban nem érezte annak! Sőt! Tyomka úgy viselkedett, mint egy igazi pajtás, mi több, mint egy barát. Egy ujjal sem nyúlt hozzá, amikor ököllel nekiesett. Egyszer sem említette azt az ostobaságot, márpedig rettentő nagy számárság volt úgy rárohannia, hiszen Tyomka semmiről nem tehetett. Aztán ez az eset a Cipáékkal. S egyáltalán. Tyomka két évvel volt idősebb nála, mégis úgy beszélt vele, mint ha egykorúak lennének, nem hordta fenn az orrát, nem dicsekedett az erejével.

Most is csak ment mellette, fontolgatta Tolik véleményét a verekedésről, és nem nevette ki. Hallgatott – tehát megértette.

– Ne is verekedj! De tudod, én nagyon becsülöm az erős embereket. De nem csak az embereket – mosolygott Artyom. – Ha akarod, felolvasok neked valamit.

Leültek egy padra, és Tyomka kibányászta a szatyrából a könyvét.

– A delfinekről meg a bálnákról szól. Remek egy könyv. Hallgasd csak! Az történt, hogy az egyik óriási ámbráscetbe szigonyt lőttek. Ha a bálnát megszigonyozzák, irtó gyorsan elmenekül. De ez nem. Nekirohant a hajónak. – Tyomka olvasni kezdett. – „A cet megfordult, és megtámadta a hajót. A tizenkét méteres állat fejjel rontott a hajó törzsének, mely hirtelen oldalra dőlt. Olyan erős volt az ütés, hogy az acélborítás csikorgott, több matróz elesett, a motorok leálltak. A hajót be kellett vontatni a kikötőbe.” – Tyomka elragadtatva nézett Tolikra. – Na, mit szólnsz hozzá? Ez aztán a merész bálna!

– Csakhogy az bálna volt – vetette ellen Tolik.

– Miért? Te talán rosszabb vagy nála? – lepődött meg Tyomka. – Minden embernek meg kell védenie önmagát.

9.

Tyomka társaságában nem unatkozott. Úgyszólván mindent tudott a delfinekről meg a bálnákról, próbára is tette Tolikot a kérdéseivel.

– Tudod, hány méter a leghosszabb bálna?

Tolik megvonta a vállát.

– Harminchárom! – lelkesedett Artyom. – Ha a farkára állna, olyan magas volna, mint egy kilencemeletes ház. Mit szólsz hozzá?

Tolik csak ámult, mi tagadás, valóban szenzációs lenne, ha végigsétálna az utcán egy ilyen bálna. Mindenki félreugrálna előle. Tyomka azonban folytatta.

– Hát azt tudod-e, hány kiló? Százötven tonna. Ha le akarnánk mérni, a másik serpenyőbe kétezer embert kellene állítani.

Tolik előtt megjelent a tér felvonuláskor.

– ... vagy negyven autóbust! – tette hozzá Tyomka.

– S a legkisebb mekkora? Tíz méter?

– A legkisebb az én kedvencem.

– Talán láttad már?

– Nem. De azért nagyon aranyos kis bálna. Összesen egy méter.

Úgy hullott Tyomkából a sok-sok ismeret, mint zsákból a borsó, s Tolik rengeteg mulatságos dolgot tanult tőle. Például, hogy a delfin sebessége öt méter másodpercenként, úgy száguld, mint az expresszvonat, a bálna szíve olyan nehéz, mint egy egész igásló, tíz tonna vére van, s hogy a delfinek beszélnek egymással, megmentik a tengerben az embereket, és az agyuk is nagyobb, mint az embereké.

– Te mi akarsz lenni? – kérdezte Toliktól egy alkalommal.

Ő a vállát vonogatta. Régóta nem gondolt már ilyesmire. Eleinte pilóta vagy tengerész szeretett volna lenni, de az régen volt. Aztán nem gondolt többé ilyen messzire, elég baja volt anélkül is ...

- Én aquanauta leszek! - jelentette ki Tyomka határozottan.

- Micsoda?

- Aquanauta. Vagyis tengerkutató! Tudod, mit szeretnék? Delfineket szelídíteni.

Tyomka csupa tűz volt, ragyogott a szeme, mint a fekete cseresznye a napon, Tolik pedig csodálta, s nem értette, hogyan imádkozhatja valaki így a tengert, aki a szárazföld kellős közepén lakik egy városban, ahol mindössze egy folyó van.

- Hát te láttad már a tengert? - kérdezte ámulva.

- Nem! - válaszolt Tyomka jókedvűen. - Csak a moziban!

Filmen Tolik is sokszor látta már a tengert, de hát ilyen rajongáshoz az nem elég. Egyre nagyobb érdeklődéssel nézett Tyomkára. Micsoda egyéniség! Soha nem látta még a tengert, mégis hogy imádkozza, a delfinjeit és bálnáit is hogy szereti.

- Nem tesz semmit! - kiáltott fel Tyomka sugárzó arccal. - Az apám megígérte, hogy elvisz majd egyszer.

Az apja! Ez a szó szíven ütötte Tolikot.

- Melyik? - kérdezte ijedten.

- Most mit izgulsz? Az enyém! - komorodott el Tyomka, s cigarettára gyújtott. Rágyújtott Tolik is. Valahogy úgy alakult, hogy ha az apjukra terelődött a szó, mindjárt rágyújtottak, bár nem sok örömeük tellett benne, ráadásul Tyomkának egyenesen ártott, hiszen a sportolók nem dohányoznak.

- Mi az apád? - kérdezte hosszú hallgatás után Tolik.

Tyomka gondolkodott egy ideig, aztán megszólalt.

– Nem is igaz. Nem fog elvinni soha a tengerhez. Iszákos – nevetett fel keserűen.

Tolik ijedten bámult Tyomkára. Ki gondolta volna?!

Eszébe jutott az az este, amikor berúgott az apja. Iszogatott mindig, de soha nem itta le magát, csak akkor este. Tolik el sem tudta képzelni, hogy valaki iszákosság miatt veszítse el az apját, holott épp élegszer látott a kerítések mellett támolygó, részeg embereket.

– Anyám eleinte sajnálta – folytatta Tyomka. – Elvitte kórházba, hogy kigyógyítsák, de megszökött, s részegen hazajött. Úgy, ahogy volt, kórházi köpenyben, alatta semmi, egészen meztelenül. A mama elkergette.

Felsóhajtott, kifújta a füstöt, majd lehunyta a szemét.

Tolik rettenetesen sajnálta őket, Tyomkát, a papáját meg az édesanyját is, akiket soha nem látott, akikről most megtudta, hogy a vodka keseríti meg az életüket. Az apjáét, bár nem is tudja, s az anyjáét, aki szenved, gyötrődik, kesereg, mint Tolik édesanyja, talán még jobban.

– Te már ittál vodkát? – kérdezte Tyomka váratlanul. Tolik a fejét rázta. – Én igen. Készakarva megkóstoltam, amikor egyedül voltam otthon. Meg akartam tudni, mi jót talál benne.

Tyomka elhallgatott.

– És? – sürgette Tolik.

– Fél pohárral megittam egyszerre. Keserű volt, mint a méreg! Rögtön szédülni kezdtem, mint amikor leütnek. Utána felkavarodott a gyomrom. Haza-

jött az anyám, megszagolta a poharat, és nekem esett a szíjjal. Ordított és ütött, veszekedett és vert, én pedig árva kukkot nem tudtam kinyögni, mert nem forgott a nyelvem. Megijedt szegény, azt hitte, én is iszákos leszek.

Felkacagott: – A te apád is rákapott.

Tolik megremegett. Az ő apja? Nem, az lehetetlen.

– Hazudsz! – sziszegte dühösen. – Kitaláltad csak, mert utálod! – S maga is meglepődött: mintha arra akarná rábeszélni Tyomkát, hogy szeresse az ő apját.

– Hát tudod... – sértődött meg Artyom. – Igaz, hogy nem szeretem, de hogy kitaláltam volna... Azt verd ki a fejedből.

Mi tagadás, Tyomka nem beszélt összevissza, nem olyan fiú volt.

– Csak minél hamarább elmenne! – sóhajtott fel. – Egyre töröm a fejem, de nem jut semmi az eszembe. Valamit tenni kellene, hogy elmenjen. – Odafordult Tolikhoz. – Neked sem jutott eszedbe semmi?

„Ugyan mi? – gondolta Tolik szomorúan. – Öntsék nyakon egy vödör vízzel, hogy megsértődjön? Vagy ijesszenek rá az ajtóban? Hülyeség. Gyerekes ostobaságok, semmire sem jutnak az ilyesmivel.”

– Talán el kellene költöznöm otthonról – motyogta Tyomka. – Már régóta akarok, de hová? Hová mehetnék?

Csavarogtak a városban, mint két kóbor kölyök-kutya, nem volt hová menniük. Szerencsére gyönyörűen sütött a nap, s Artyom mindig kapott egy kis pénzt az édesanyjától. Lekváros buktát vettek rajta, szörpöt ittak rá, felért bármilyen ebéddel, még érdekesebb is volt, mert nem kellett asztalhoz ülni, meg levest enni. Állva bekapták, ittak rá, és irány az utca.

Fürödtek a folyóban, eljártak a tornaterembe Tyomka edzésére, Tolik mindig a folyosón várta meg, aztán folytatták a csavargást. Bejárták a városukat, voltak mindenfelé, a híres Poloskafészekbe is elvetődtek.

Réges-rég, Tolik és Tyomka még a világon sem volt, a háború alatt, vonatszerelvények érkeztek a városukba. Nehéz ládákat raktak le róluk az emberek, s lovakkal elvontatták őket oda, ahol éjjel-nappal égtek a tábortüzek. Tél volt, ezekkel a tüzekkel melegítették a földet, aztán vaspilléreket vertek le, hevenyészett csarnokokat emeltek, és beállították a műhelyekbe a ládákból hozott gépeket. Hideg volt, sokan éhen haltak útközben, de a gépeket elhozták, olajosan, nehogy megrozsdásodjanak, olyanok voltak, akár az újak. Mindjárt hozzá is láttak a lőszergyártáshoz.

Polja néni mesélte, hogy akkoriban az emberek keveset törődtek magukkal, éjt nappallá téve dolgoztak három műszakban, úgy éltek, ahogy jött. Fakunyhókat építettek maguknak a hosszú vízmosásban, a falak közé fűrészport vagy salakot szórtak, hogy melegbb legyen. Úgy épültek ezek a viskók, akár a méhkaptárak, s nem panaszkodott senki. Gondolták, majd befejeződik a háború, és építenek nagy házakat. Akkor már könnyebb lesz az élet. De nem úgy lett. A nagy házak nem épültek fel rögtön, a viskók sem tűntek el, telt az idő, megszületett Tyomka és Tolik nemzedéke, s viskók népe megsaporodott, és soha nem volt elég új nagy ház, hogy lebontsák a vízmosás faviskóit. Ezt a helyet nevezték Poloskafészeknek.

A háború után született Tyomkák és Tolikok is felerdültek, de a Poloskafészek még állt, bár majdnem üresen. A viskók ablakait bedeszkázták, télen befújta

a hó, akkora hóbuckák magasodtak itt, amelyek felértek a háztetőkig. Lakatlan, üres, titokzatos hely lett a régi vízmosás.

Álltak a partján egymás mellett, s Tolik úgy képzelte, innen felülről különös, himlőhelyes arcra hasonlít a Poloskafészek, amelyen a sok girbe-gurba utca, az aljában csordogáló kis patak a ránc. Szótlan volt ez az arc, mintha kőből faragták volna, mint az egyiptomi szfinxeket a történelemkönyvben. De nem haldoklott, még nem. Toliknak úgy rémlett, hogy a vízmosás fölényesen mosolyog, csak megjátssza a süketet és öreget, de közben valami turpisságon töri a fejét.

– Lemegyünk? – kérdezte Tyomka a vízmosás felé mutatva.

Tolik sokszor látta már felülről a falut, egyszer régen járt is benne a nagymama valamelyik ismerősénél, amikor a viskók ablakain még szutykos üvegek voltak, s a szűk utcákon emberek járkáltak. De most semmi kedve nem volt odamenni, félt, ám Tyomka rámosolygott, s Toliknak a merész bálna jutott az eszébe.

Meredek lépcsősoron mentek le a kanyargós, üres utcába. A nap nem sütött ide, közvetlenül az utca mellett éktelenül hosszú, vékony szárú napraforgók bólogattak csöpp fejükkel.

– A fény felé nyújtózkodnak – mondta Tyomka –, mintha élőlények volnának. – Egyszer csak megtorpantak meglepetésükben. Egy tyúk ment át előttük az úton, a kiscsibéivel. Furcsa és mulatságos látvány volt ebben a kihalt faluban egyszerre ennyi élet. Tyúkanyó büszkén vonult, rájuk se hederített, mintha soha nem látott volna embert.

– De magasan hordja az orrát – lelkenedezett Tolik a bátor tyúk láttán.

Oldalt egy viskó állt, olyan, mint a többi, bedeszkázott ablakokkal, ám az ajtaja tárva-nyitva volt. Halkan nyikorgott a rozsdás sarokvasakon az erőtlen szélben.

Tyomka bement, kinyitott még egy ajtót, aztán félreugrott. Bentről vad nyivákolás hallatszott, majd valami csodalény suhant el mellettük. Tyomka felnevetett.

– Egy macska! Annyi van, mint a nyű!
Bementek a házba.

A padlót vastagon belepte a por, lépteik nyoma pontosan kirajzolódott rajta. Megsárgult újságok és régi könyvek heverték a padlón.

Tolik kifújta magát.

– Na! – kiáltott fel egyszeriben Tyomka. – Mit szólnsz hozzá? Itt el lehetne éldegélni . . .

S jókedvűen Tolikra nézett.

10.

El volt ragadtatva Tyomkától.

Már amikor felkapaszkodtak a Poloskafészekből, s rajongva nézte a tarkóját, már akkor elhatározta, hogy mindenben utánozni fogja. Kivéve az ökölvívást. A haját is kefefrizurára vágatja, mint ő.

Boldog volt, hogy megismerte. Hiszen Tyomka még nem nagyfiú, semmi esetre sem felnőtt, mégis milyen határozott! Tolik csak most kezdte megérteni igazából, amit a bálnákról mondott, meg arról, hogy az embernek erősnek kell lennie. Tyomka erős és ha-

tározott volt, s ezekre a tulajdonságokra nevelte magát.

Tolik eddig is tudta, hogy Tyomka másmilyen. Rajongott a delfinekért és a bálnákért, szerinte a bokszolás elengedhetetlen, és még rengeteg mindenről beszélt olyan meggyőződéssel, amelyet Tolik titokban, a lelke mélyén irigyelt. Most már nyíltan kimutatta az irigykedését, megtehetette, hiszen ez nem valami közönséges érzés volt, hanem más, nemesebb. Úgy irigyelte Tyomkát, hogy hasonlítani akart rá.

Utánozni akarta. Eddig is tetszett neki, de mostantól fogva, hogy elhatározta, a Poloskafészekbe szökik el, attól fogva Tolik csak ahhoz a bátor bálnához tudta hasonlítani. Tyomka nekirontott a hajónak. Teljes erejéből.

Lépést tartva, elszántan masíroztak. Toliknak eszébe jutott egy ismert induló, és dúdolni kezdte. Tyomka mindjárt bekapcsolódott. Tolik ránézett, és kieresztette a hangját. Most már teli torokból fújták, és roppant elégedettek voltak magukkal meg az égvilágon mindennel.

Ébresztő, fel,

Ébresztő, fel . . .

Süt már a nap fenn az égen.

Pattanj, frissen, szaporán,

A kisdobos veri már,

Dobverője vígan jár.

Pattanj, frissen, szaporán,

A kisdobos veri már,

Dobverője vígan jár.

Zengett a hangjuk, ütemesen lépkedtek, s az emberek mosolyogva fordultak utánuk. Ugyan mit találtak olyan mulatságosnak? Bumm-bumm-bumm – verte a dobverő. Miért nevetik ki őket? Hiszen Tolik komolyan énekelt. És Tyomka is. Csimm-bumm! – dübörögte a feszes dob. Nincs ezen semmi nevetni-való.

Meneteltek, mint a katonák. Egészen komolyan. Harci indulót fújtak. Miért olyan nevetséges, ha két gyerek énekelve masírozik az utcán? Hiszen ők most ketten egy sereget jelentenek! Kétfős harci egységet. Két ember talán nem lehet harci egység?

Tolik kívágta a lépést, és fújta, fújta, meg sem hallotta, hogy Tyomka elnémult, megtorpant, mintha földbe gyökerezett volna a lába. Tolik ment tovább, csak jó tíz lépés után fordult vissza.

Tyomka egy részeg férfi mellett állt, aki belekapaszkodott, mert el akart esni. Tyomka a falnak támaszkodva tartotta. Tolik először azt hitte, hogy a részeg belekötött a barátjába. Rohant vissza segíteni, s akkor meglátta Tyomka csillogó szemét. Meghökkenve bámult rá.

Tyomka könnyezett, a bátor, az erős akaratú Tyomka szemét könnyek lepték el.

– Menj innen! – zavarta el, ellentmondást nem tűrő hangon. – Eredj haza, segítenem kell neki. Az apám.

Tolik értetlenül bámulta a részeg embert.

Ez volna Tyomka papája? Nem! Tyomkának nem lehet ilyen apja! Nem létezik, hogy ilyen apáknak ilyen gyerekeik legyenek!

Olyan részeg volt, hogy alig tudta nyitva tartani a szemét, feje a mellére esett. Szutykos, szakadt inge

arról tanúskodott, hogy valahol elesett, és beleakadt valamibe. Hébe-hóba felkapta a fejét, és körbejáratta zavaros tekintetét.

– Ar-r-tyusa! Öreg-gem! . . . – hangoskodott.

Tyomka vállára vette apja karját, lépett egyet, de a férfi megtántorodott, kis híján magával rántotta őt is. Tolik odaugrott, s a másik oldalról támogatta.

Igy vonszolták végig az utcán, az emberek utat adtak nekik. A magatehetetlen test olyan súlyos volt, hogy Tolik homlokán kigyöngyözött a verejték, s mert nem tudta letörölni, legördült, megakadt az orrán, csípte, csiklandozta és zavarta, s ezért is a részegre haragudott.

Tyomka már szuszogott. Tolik oda-oda pislogott rá, és szívből sajnálta. Tyomka szeme kitágult, remegett a szája, nagyon sápadt volt, és kidudorodott a halántékán az ér.

A járókelők utánuk fordultak, megjegyzéseket tettek, többnyire ugyanazokat a szavakat.

– Szegény gyerekek!

„Szegény gyerekek! – mérgelődött Tolik. – Ugyan, miért szegény gyerekek? Szegény felnőttek inkább! Szánakozás helyett jobban tennék, ha segítenének!”

Csak nehezen haladtak. Tolik látta, hogy Tyomka arca egyre fehérebb lesz. Végre megálltak egy esőverte, megfeketedett öreg fakapu előtt. A rozsdás sarokpánt nyikorgott rajta. Bevonszolták a férfit az udvarra, majd néhány lépcsőn egy kis előszobába jutottak. Tyomka a lábával benyomta az ajtót, és becipelték az apját a keskeny kis szobába.

Tolik körülnézett és megrázkódott.

Az asztalnál ott ült az apja. Ahogy meglátta őket, lassan felemelkedett. Mellette alacsony, sovány asz-

szony állt. Odakint meleg volt, de az asszony kendőbe burkolózott.

Szóval ide hozták Tyomka apját. Egyébként ez várható volt. Csupán Tolik nem gondolt rá, hová mennek nehéz terhükkel. Mégis meglepődött: furcsa volt ingujjban látni a papát, egy idegen asztalnál, idegen szobában, idegen asszony oldalán.

Tolik szíve majd kiugrott a helyéből. Szemvillanás alatt elöntötte a sűrű verejték, reszketett a lába, talán a fáradtságtól vagy talán a látványtól.

Az alacsony asszony sokáig, mereven nézte Tyomkát. Éppen olyan koromfekete szeme volt, mint a fiának.

– Miért hoztad ide? – lépett Tyomkához, majd felkiáltott: – Hiszen mindent tudsz . . . Miért hoztad ide, válaszolj!

S Tyomka abban a pillanatban ordítva válaszolt is.

– Azért, mert az apám! És itt kell laknia! Magának pedig – fordult oda falfehéren Tolik apjához –, magának semmi keresnivalója itt! Lakjon vele!

És Tolikra mutatott. Az alacsony, vékony asszony mintha csak most vette volna észre. Fürkészően az arcába nézett.

– Hallotta, tisztelt Pjotr Ivanovics! Menjen el tőlünk . . . – kiáltotta Tyomka.

Tolik apja elvörösödött, s csak állt szótlanul, mint a bálvány. Az alacsony nő sem mozdult. Csupán Tyomka apja horkolt fülsértően, aztán hátrahanyatlott a feje, mintha meghalt volna.

Tyomka odalépett Tolikhoz, és kituszkolta az előszobába.

Megint az utcán voltak. Tyomka úgy reszketett, mintha álló napig egy jégveremben ült volna . . .

Később egyetlen szóval sem említette az apját. Hallgatott róla. Mintha semmi nem történt volna, nem cipelték volna végig a fél városon tökrészezen.

– Szóval, ahogy megbeszéltük – mondta higgadtan, s kezét szorított Tolikkal.

Egész nap a barátján járt az esze.

A maga boldogtalansága, jóllehet nem volt csekélység, mindenképpen eltörpült Tyomka szerencsétlensége mellett.

Tyomka tudta, micsoda szégyen végighurcolni egy részeg apát az utcán, Tolik ezt álmában sem ismerte. Tyomka édesanyja férjhez ment máshoz, Tolik apjához. S azt akarta, hogy a fia szeresse az ő új férjét. Tolik ezt is elképzelhetetlennek tartotta.

Igen, Tyomkának sokkal nehezebb, keserűbb a sorsa. Ezerszer rosszabb.

Tolik oda lyukadt ki, hogy ő boldog hozzá képest, s ettől Tyomka még nagyobbra nőtt a szemében. Tisztelte és szerette. Még az is megfordult a fejében, milyen jó volna, ha Tyomka a bátyja lenne.

Ezért ugyan kinevette magát, de büszke volt Tyomkára, és el is feledkezett a tulajdon bajáról.

Aznap délután az édesanyja magával vitte vásárolni. Nem akaródzott elmennie, de a végén ráállt, s elindultak a belvárosba. A mamának nagyon jókedve volt, folyton mosolygott, arról mesélt, milyen volt Tolik kiskorában. Majd elhallgatott, s nagy sokára folytatta:

– Egyszer megkérdezted tőlem: „Anyu, mi az az élet?” Nagyon meglepődtem a kérdéseden, te pedig hozzátetted: „Azt hiszem, valami játék.” „Ezt ho-

gyan képzeled?” – kérdeztem tőled, s nevettem rajtad. „Olyan, hogy lehet sírni is, nevetni is.”

Tolik elmosolyodott.

– Hány éves voltam akkor?

– Öt.

– Azt hiszem, igazam volt – mondta. – Az élet valóban szomorú és nevetséges.

Az édesanyja meglepetten nézett rá.

– Ötéves voltál akkor, ugyan mit érthettél még az életből?

– De igazam volt, nem? – kérdezte Tolik a mamára nézve.

– Hiszen azért is jutott az eszembe annyi év után – sóhajtott fel.

Lassan bandukoltak, mindenféléről beszélgettek, nem is gyanították, hogy egy háztömbnyire, száz lépés, tíz lépés után...

A mama megtorpant. Tolik meglepetten kapta fel a fejét.

Épp akkor lépett ki a papa az üzletből, karon fogva az alacsony asszonyt, akinek pont olyan fekete szeme volt, mint a fiának. A másik oldalon Tyomka állt. Ő Tolik mamáját nézte, a mama az idegen nőre bámult. Tolik és a papa egymás tekintetét kereste.

Így toporogtak egy ideig, majd a papa ellépett az ajtóból, az új családjával együtt.

A mama megtántorodott, elsápadt, szorosan összeczárta a száját. Sírva fakad, mint mindig, gondolta Tolik az édesanyját támogatva, de nem, a szeme száraz volt, és furcsán ragyogott.

Kétségbeesett elszántság sugárzott belőle, mintha valami elhatározásra jutott volna.

– Tudtad? – kérdezte meg hirtelen metsző han-

gon, és Toliknak nem volt szíve hazudni. Értelme sem volt. Bólintott.

A mama idegesen felnevetett, és pofon vágta.

Tolik azonban nem sértődött meg, nem fakadt sírva. Csak nézte a mamát, mintha valahol fölötte állna, egy nagy hegy tetejéről nézne le rá.

Hiszen őt kímélte, azért nem szólt neki. Azt akarta, hogy ameddig lehet, ne tudja meg. Igaz, hogy ostobaság volt. Egyszer úgyis megtudta volna.

– Nevetséges és szomorú – dünnyögte Tolik, s látta, hogy a mama döbbenten néz rá.

NEGYEDIK FEJEZET

A TŰZVÉSZ

Tolik nem ismert rá az édesanyjára, annyira megváltozott. Másképp járt és beszélt, másmilyen lett a tekintete.

Fürgén tesz-vesz a szobában. Csilingel a hangja, kis harangocskák szólnak benne. Mostanában nem sírdogál, éppen ellenkezőleg, derű és elszántság sugárzik a szeméből. De lényében különös feszültség vibrál. Mint a felajzott húr, elég lett volna hozzáérni, hogy rögtön elpattanjon, és megsebezze az embert.

Sűrög-forog, keze alatt ég a munka, de látszik rajta, hogy közben nyugtalanul töpreng. Ha kérdeznek tőle valamit, meg sem hallja, ha hangosabban szólnak hozzá, megrebben, hátraperdül. „Tessék?” – és már másutt jár az esze. Tolik aggódott érte, csak baja ne essék, el ne üsse valami, úgy elkalandoznak a gondolatai, amikor munkába megy.

A legkülönösebb az, hogy a nagymamával szemben is megváltozott. Ritkán szól hozzá, csak jelentéktelen dolgokról beszélget vele, háztartási problémákról, akkor is félvállról, s aztán hallgat megint nagyokat. A nagymama szigorúan, áthatóan fürkészi, mint egy különleges pillangót, de a mama rá se hederít. Régebben azonnal szóvá tette volna a viselkedését, most azonban hallgat. Megérezte a változást.

Vége szakadt a nagymama uralmának. Letűnt, ahogy II. Ramszesz dinasztiájáról tanulta.

Tolik azt hitte, hogy Sura nagymama uralma örök, és soha nem ér véget, de ha nem is tart örökké, mindenestre nem könnyű megdönteni. Pedig milyen egyszerű volt. Milyen nevetséges.

Az történt, hogy a mama nekilátott padlót mosni. Hangosan csattogtatta a felmosórongyot, dühösen lötykölte a vizet, így ért a nagymamáig, aki szorosan összezárt lábbal ült a széken. Valamiért megint duzzogott, hiába, a vérében volt. Odaért tehát a nagymamához, de ahelyett, hogy óvatosan körülmosta volna a papucsát, egyszerre azt mondta:

– Menj már odébb!

Sura nagymama úgy nézett rá, mint egy fülesbagoly. Meghökkenettette a mama „arcátlansága”. Aztán összeszorította a száját, és elfordult, elengedte a szót a füle mellett.

– Állj már fel! – mondta újra a mama. – Látod, hogy padlót mosok!

De a nagymama rá se hederített, elhatározta, hogy büntetésből nem szól a mamához, amíg bocsánatot nem kér.

S akkor esett meg a dolog.

Tolik édesanyja merőn a nagymamára nézett, megtörölte a kezét a kötenyében, és hopp, felkapta a széket a nagymamával együtt. Odébbtette. Tolikból ki-tört a nevetés. Mintha egy bútordarabot tett volna máshová, egy lélektelen tárgyat. Bár ami azt illeti, ebben volt némi igazság. Hiszen a nagymama majd-nem olyan lelketlen volt, mint egy bútordarab.

Így történt! A nagymama ült, ahová tették, akár az elmozdított bútor, s a száját önkéntelenül eltátotta.

Be sem tudta csukni. Ahogy ott ült tátott szájjal, immár nem volt rajta semmi uralkodói, semmi ijesztő. Tolik meg nevetett, örült a „cárnő” bukásának, vidáman köszöntötte a nagy családi forradalmat, miközben a forradalmi erő – vagyis a katonákat, matrózokat, parasztokat és elnyomottakat egy személyben megtestesítő mama – sem bírta megállni, és vele kacagott.

Tolik elcsodálkozott, mikor a mama felkapta a fatrónust, és a Sura nagymamával áttelepítette. Nem hitte volna, hogy ilyen erős! Milyen könnyen odébb rakta a széket!

Kiderült azonban, hogy még ennél is erősebb. Hogy ez csak a kezdet volt. A prologus, ahogy a regényekben írják. A java még csak ezután következett.

A trónfosztás óta nem lehetett ráismerni a nagymamára, olyan csendes, engedékeny lett. Lépteit alig lehetett hallani, mintha légpárnákat ragasztott volna a talpára. Csak nagy bőszen imádkozik. Fogja a kis szőnyeget, térde alá igazgatja, és hajlong, hányja a keresztek... Kellett is neki a mama társasága! El tudott beszélgetni az ikonjával is.

Szombaton reggel a mama kalácsot dagasztott. Mikor Tolik felébredt, rögtön megcsapta az orrát a finom illat. Körülnézett, a nagymama éppen akkor kötötte be a kendőbe a kalácsokat. Aztán behúzta homlokába a fejkendőjét, odament az ikonjához, meghajolt előtte. Békésen, jámboran. Szépen be is csukta maga mögött az ajtót.

Tolikt elfogta a kíváncsiság: vajon hová igyekszik ilyen korán? Kiugrott az ágyból, az ablakhoz sietett.

Polja néni lent álldogált a kapunál. A nagymama

melléje sompolygott, izgett-mozgott, egy darabig ott toporgott, nézelődött. Csak nem a szép időben gyönyörködött? Soha ügyet sem vetett rá, most meg tessék! Polja néni mosolyogva várakozott, odasandított a nagymamára, ismerte, akár a tenyerét, tudta, miért totyog. Hiszen a bírósági tárgyalás óta, ha összetalálkoztak a folyosón, nem ismerték meg egymást, most meg sündörgött körülötte. Szóval békülni akar.

– Hát te, Polina? Mit álldogálsz itt? – kérdezte meg végül, úgy mellékesen, félvállról.

Polja néni még ravaszabban mosolygott.

– Friss levegőt szívok. Hallgatom a madarak énekét – mondta. – Mit csinálnék?

– Eredj templomba – tanácsolta a nagymama szelíden.

– Én? De hiszen én párttag vagyok.

– Ugyan miféle párttag vagy te? – kuncogott a nagymama.

Polja néni kihúzta magát, mintha verekedni készülne.

– Hogyhogy miféle? A férjem párttag volt, tehát én is az vagyok. – Majd felnevetett. – Hát te, Vasziljevna? Te se párttag, se istenfélő nem vagy, mit keresel akkor a templomban?

Sura nagymama behúzta hegyes vállát, megsértődött, de nem válaszolt. Otthagyta. Hirtelen azonban megbotlott egy kőben, és hangosan szitkozódni kezdett. Polja néni nem tudta megállni, jót nevetett, Tolicra kacshintott. S ettől neki is jókedve kerekedett.

Lemászott az ablakból. Akkor vette csak észre, hogy az édesanyja hálóingben áll a szoba közepén, kezében az üres süteményestállal.

– Mit csinálsz? – kérdezte Tolik, de a mama meg sem hallotta.

– Ó, te! – dünnyögte. – Te szerencsétlen ájtatoskodó! Hát elvitte a kalácsot meg a cipót a templomba. A koldusoknak.

Magára kapkodta a ruháját, és leült a láda szélére.

– Ó, te... – ismételte bosszúsan, az arcán ki-
ütköztek a vörös foltok.

Hogy a szívére vette! Pedig a nagymama azelőtt is elhordta a cipót meg egyebet is a templomba. Most azonban képtelen volt beletörődni.

– Látod – hajtogatta bosszúsan –, látod, milyen istenfélő? Úgy imádja, hogy még a mi ennivalónkat is neki adja!

Odament a komódhoz, kétségbeesetten rángatta a fiókot, ahol a nagymama a pénzt őrizte. Csakhogy ezzel nem sokra ment! A nagymama elzárta a pénzt a kiskulccsal. Mi tagadás, nagybőjtre ítélte őket. Biztosan így akarta megleckéztetni a mamát. Most ülhetnek, és várhatják, amíg hazakeveredik.

Azelőtt a mama sóhajtozott vagy kölcsönkért volna valamit a szomszédoktól. Most azonban nem ment át egyikhez sem. Dühösen járkált a szobában.

– Micsoda szégyen! – suttogta. – Hát koldulni menjek? Kiért? Miért? Talán érte?

Megtorpant, gyűlölködve a sarokba nézett.

– Minden az óvé! Minden! – Nem a cipóról beszélt, ezt Tolik rögtön megértette a hangjából.

– Mindig az istenével takarózik – tört ki belőle, a szeme dühösen szikrázott. – Legalább hinne benne! De hazugság az egész! Képmutatás!

Még soha nem látta ilyennek az édesanyját. Egész testében reszketett.

- Mindent ráken! Ha bajt csinál, az Isten az oka. Tönkretette mindannyiunk életét, bezzeg az is az Úr akarata!

Felkapta a széket, a sarokba vitte, és levette a nagymama ikonját, aztán egy harapófogóval neki-esett a szögnek.

A szög szinte varjúhangon csikorgott, egyre kijebb jött a falból, a mama pedig a széken állva izgatottan nézte és csavarta-forgatta. Mintha nem egy rozsdás szöget, hanem fogat húzott volna ki. Úgy rácsodálkozott, talán valóban beteg fognak látta. Maga is meglepődött, hogy ki tudta húzni, soha nem hitte volna.

Tolik életében először látta közelről az ikont. Letörölte a port az üvegről, s a festményen tüstént felragyogott a fénykoszorú. A szent férfiú olyan eleven szemmel nézett Tolikra a képről, egyenest örült, hogy végre elmozdították a sarokból.

- A feje körül a koszorú aranyból van? - kérdezte Tolik az édesanyjától.

- Abból hát! - nevetett a mama. - Szamovár-aranyból.

Felemelte a kezét. Tolik kiáltani sem érkezett, máris apró szilánkokra tört az üveg, fémdarabok repültek szanaszét, lehullottak a virágok, és darabokra tört a fakeret.

A mama döbbenten nézte a pusztítást, Tolik pedig rémülten meredt a mamára. Megint elhagyta az ereje, karja tehetetlenül csüngött az oldalán, mint valami inda.

Néhány perce még együtt ünnepelte a mamával a győzelmet, csodálta az erejét, ahogy fájós fogként kihúzta a falból a rozsdás szöget. Bámulta a mamát, és nem félt a nagymamától. Hiszen székestül arrább

tette, levette az ikont, egyenes derékkal, határozottan jött-ment, egyszóval nem volt ok a félelemre. Lerázta válláról a rabigát.

Most tessék, milyen tehetetlenül, gyámoltalanul ül megint.

Tolik izgult az édesanyjáért. Nagyon jól megértette, hogy nem olyan egyszerű, csak úgy, egyik pillanatról a másikra, egyetlen perc alatt összetörni mindent. Egy életen át engedelmeskedni más akarátának, aztán egyik percről a másikra fellázadni.

– Mi lesz most? Mit műveltem? – tört ki a mama, de Tolik riadt szemét látva, újra elszánt lett. – A sorsát senki el nem kerülheti. Mindegy – vigasztalta magát, s kisietett a söprűért.

Kivitte a szemébe az összetört ikont, s Tolik hirtelen nagyon megsajnálta az élénk szemű öreg szentet.

„Ő aztán semmiről sem tehet!” – gondolta, és szomorúan nézett a mama után.

2.

Megjött a nagymama, kioldozta a fejkendőjét, keresztet vetett az ikon felé, és sóbálvánnyá merevedett. Homlokán összefutottak a ráncok, s hunyorogva a mamára nézett. Mindent megértett. Szeme elködösödött, és végigvágódott a padlón.

A mama a szekrénynek támaszkodva rémülten bámult a nagymamára.

– Uramisten, mi van vele? – sikoltott rémülten, térdre rogyott, fülét rászorította a nagymama mellére. Aztán felugrott.

– Tolik – hadarta. – Segíts!

Feltették az ágyra, és a mama kirohant a szobából.

– Elmegyek orvosért! – kiáltotta vissza.

Tolik egyedül maradt. Riadtan nézte a nagymamát, aki mozdulatlanul feküdt az ágyon. Talán már nincs is benne élet.

Eszébe jutott, mennyire kívánta a nagymama halálát. Hogyan fészkelődött egyszer belé ez a kegyetlenül gonosz gondolat a legnehezebb időszakban. Akkor a halálát kívánta, mert azt hitte, minden bajuknak a nagymama az oka, hogy egyes-egyedül ő a bűnös. Azelőtt soha nem gondolt ilyesmire, soha nem kívánta senkinek a halálát, de akkor nagyon kegyetlenül elítélte, s azt szerette volna, ha eltűnik, és nem teszi tönkre az életüket.

Most pedig itt feküdt magatehetetlenül. Nem halotta a lélegzetét, talán valójában meghalt. És furcsa módon azon kapta magát, hogy most már nem akarja a nagymama halálát, most sajnálja, s elborzadva gondol arra, mi lesz, ha tényleg itt a vég.

Nézte Sura nagymama hegyes, sárga orrát, és már nem hibáztatta, mint azelőtt. Nem, nem szerette most sem, de a papa azzal, hogy újból megnősült, egyszeriben levette a nagymamáról bűnének fele részét. Azelőtt egyedül csak a nagymama volt a hibás Tolik szemében. Most az apja is . . .

Megszokta időközben Tyomkát, azt a gondolatot, hogy a papának másik családja van. Megszokta, csak-hogy megérteni nem tudta. Csupa rejtély volt minden, de egyet biztosan tudott: a papa nem olyan sziklaszilárd jellemű, mint ahogy régebben hitte. Most ő is vétkes volt. S az apjához viszonyítva, az ő tettéhez képest Sura nagymamát mindjárt jobbnak

látta. Talán nem lett jobb, mindenesetre nem volt már olyan kegyetlen és gonosz.

A nagymama a párnába fúrta az orrát, Tolik elnézte, s váratlanul arra a gondolatra jutott, hogy olyan lett, mint ő. Valaki bajban van, rosszul lett, de ő csak üldögél nyugodtan, bámul a vakvilágba, és a maga gondjain jár az esze. Pedig ilyenkor nem szabad tétlenkedni, cselekedni kell! Valamit tennie kellene!

Odaugrott a komódhoz. Itt tartotta a nagymama egy dobozban a valeriáncseppeket. Meg is találta a gyógyszeres üveget, kicsepegtetett belőle egy pohárba, vizet öntött hozzá, és visszament a nagymamához. Hogyan itassa meg vele? Ha megdönti a poharat, rögtön kiömlik. De azért úgy határozott, hogy megpróbálja.

Közelebb tartotta a poharat a szájához, és – nem akart hinni a szemének.

A nagymama ugyanis felemelte a fejét, felhajtotta az orvosságot, a szemét se nyitotta ki.

Tolik döbbenten nézte, aztán elfogta a nevetés. Le kellett ülnie, a hasát fogta. Ez igen! Fekszik, mint egy hulla, aztán se szó, se beszéd, felhajtja! Érti a módját! Istenien cirkuszol a nagymama!

– Mit röhögsz? – ripakodott rá Sura nagyfi, és ki nyitotta a fél szemét.

Tolik még hangosabban nevetni kezdett, de hirtelen elnémult.

Nyílt az ajtó, és a mama mögött belépett az orvos. Orvos? Egy Herkules. Ingujja felgyűrve, a karját sűrű szőr borította. Az orvosi táskája egyik ujján fityeggett, de egy súlyzót ugyanígy megtartott volna.

A mama suttogva mondta el az orvosnak, hogy s mint történt a dolog. Szótlanul végighallgatta, a szív-

hallgatót rátette a nagymama mellére, közben a homlokát ráncolta, elégedetlenül hallgatózott. Majd megfogta a nagymama kezét, megtapogatta.

Sura nagymama nem mozdult, csak hegyes orra meredezett a párnák közül.

A Herkules megtapogatta a kezét, majd hirtelen elengedte, s a nagymama karja tehetetlenül lehullott.

– Nem, nem, az nem lehet – suttogta a mama halásápadtan. – Nem!...

A Herkules csak állt, mint egy néma szobor. Az arca akár a márvány. Harmadszor is felemelte a nagymama karját, megint elengedte, és az újból tehetetlenül hullt vissza az ágyra.

A mama felzokogott, a Herkules mennydörögve megszólalt:

– Ejnye!

A nagymama mint a hulla feküdt a párnák közt.

– Ejnye már, öreganyám! – mondta újra az orvos.

A nagymama nem válaszolt.

– Szimulál – közölte az orvos röviden, és elrakta a gumikígyót, majd beakasztotta ujját a táskába.

– Tessék? – nézett nagyot a mama.

– Mondom, szimulál. A pulzus normális – dörögte az orvos, és hangosan felnevetett. – Istenfélő a néni-ke, igaz? Látni is rajta!...

És bevágta az ajtót. A nagymama kinyitotta a szemét, s a mama elgyötörten rogyott le a ládára.

– Szimulál! – nyöszörögte, és sírva fakadt. – Megint színészkedett...

– Na és aztán! – húzta fel a nagymama hegyes orrát. – Azt vártad talán, hogy elpatkolok? Az örök-

ségre fáj a fogad? Csak próbára akartalak tenni – heherészett.

– Szép kis próba! – jegyezte meg Tolik keserűen, most már nem nevetett. – Az ikonodat már nem is sajnálod?

A nagymama elkomorodott és keresztet vetett az üres sarok felé. Tolik kis híján kifakadt. Ó, nagymama, nagymama! Csökönyös vagy, mint mindig.

3.

Tolik ott ült Polja néni mellett a kispadon, s egy bottal rajzolgatott a földön. Kijött a mama is. Sápadt volt, nagyon fáradtnak látszott. Egyébként minden oka megvolt rá, belefárad az ember a nagymama örökös jeleneteibe. Toliknak még most is nevezhetnékje támadt, mikor eszébe jutott, ahogy mozdulatlanul feküdt. Mint a ravaszdi róka Krilov meséjében, csak-hogy az mese. De vajon kit akart rászedni a nagymama? Mire jó ez a cirkusz? Ha komolyan megharagudott a mamára az ikon miatt, akkor sem kell hisztizni. Vagy tényleg meg akarta tudni, mit csinálna a mama, ha ő meghal? Ostobaság. Toliknak megint eszébe jutott az a két néni, a mama meg a lánya, akiket az üzletben látott. Az az anya valószínűleg soha nem rendezne ilyen jeleneteket. Hát próbára lehet tenni az embert, hogy megtudjuk, mit csinál, ha meghalunk? Ráadásul a tulajdon lányát?

Tolik anyja fehér volt, mint a fal, de a tekintetében újra elszántság, határozottság csillogott. „Óriási! – gondolta Tolik. – Irtó klassz, hogy nem dőlt be megint a nagymamának.” Most már biztos, hogy tör-

tént valami a mamával. Láttá rajta, hogy ezúttal nem csupán határozott, de dühös is. Tolik mindig csak gyöngének és alázatosnak látta, most meg mérges volt. Mintha nem is ő lenne. A ruhája, az arca az övé, de a szeme idegen. Kemény, szúrós a tekintete.

– Hogy vagy, Masa? – szólította meg Polja néni, de valahogy félénken, mintha beteghez szólna.

A mama mindenkivel udvarias volt, Polja nénivel különösen, most azonban rá sem nézett. Kicsit hunyorogva bámult maga elé.

– Hát élet ez? – szólalt meg aztán éles hangon. – Mintha csapdába estem volna. A férjem itthagytott, az anyám hisztériázik. A fiam is ellenem van.

Tolik egyáltalán nem sértődött meg. Kíváncsian nézte az anyját; ha egyszer így beszél, ilyen tekintettel, akkor biztosan történik valami. Ismerte a nagymamáját, tudta, mire képes. Ismerte az apját, az ő tettei sem okoztak meglepetést, az utolsó kivételével. S persze ismerte az anyját is. De ezt a mérges szeműt nem, róla semmit sem tudott. Ez az elszánt, dühös, kétségbeesett, új mama okvetlenül képes volt, sőt egyenesen köteles volt tenni valamit. Valami meglepő, elképesztő dolgot.

Polja néni felsóhajtott.

– Bocsáss meg egy öregasszony szaváért, Masa – mondta nagysokára. – De magadat nem hibáztatod? Nem okolod?

– Dehogynem! – válaszolta határozottan a szomszéd nénire pillantva. – Hibáztatom én magamat is. De hát mi értelme? Korábban kellett volna, sokkal előbb!...

– Még nem késő, ha így beszélsz – mondta Polja néni gyöngéden. – Akkor még tehetsz valamit.

A mama elmosolyodott. Polja néni megfogta a vállát, maga felé fordította, és szigorúan ránézett.

– Nézz meg engem – mondta. – Igen, csak nézz rám, és jusson eszedbe: az én életem elmúlt, nem jön vissza. Meghalt. De a tiéd él. Hallod? A te párod él, semmi baja. Itt a fiad is. Boldog asszony vagy, Masa! – Kapkodva beszélt, szemében könnyek csillogtak. – Boldog vagy, csak magad sem tudod!... Hát tudd meg! Eredj, beszélj vele!

Polja néni sietősen beszélt, mintha attól tartana, hogy a mama elszalad, és nem hallgatja végig. De ő előrehajolva figyelte.

– Így alakultak a körülményeitek – folytatta a néni. – De ti fölébe kerekedtek, fiatalok vagytok még, nem tudjátok, mi a bánat. Az ember rátok néz, és belesajdul a szíve...

Polja néni még sokáig beszélt, s a mama kitágult szemmel hallgatta. Egyszerre kiáltásra riadtak.

– Tolik! Tolik!

Eldobta a botot, és felnézett: a papa állt a túloldalon. A mama elsápadt, Tolik felugrott a padról.

– Hol van Tyoma? – kérdezte az apja.

„Kezdődik már” – gondolta.

– Milyen Tyoma? – próbált kitérni a válasz elől, de az apja ügyet sem vetett rá.

– Eltűnt. Elment hazulról.

Tolik hallgatott. Természetesen nem mondhatta meg, nem árulhatta el Tyoma rejtekhelyét, de valamit azért mégis válaszolnia kellett.

– Nem tudom! – mondta végül, és visszaült a kispadra.

A papa görnyedt háttal indult már, s a mama utánanézett, Polja néni fél szemmel figyelte a mamát.

– Masa? – kérdezte aggódva. – Mint jelentsen ez, Masa?

Az édesanyja szemében megint harag villant, a papa után kiáltott, s a papa megfordult. A mama kihúzta magát, átsietett az úton, aztán kettesben mentek lassan tovább.

4.

Ahogy befordultak a sarkon, Tolik rohant a Poloskafészekbe.

Hevesen tűzött a nap, az olvadó aszfalt besüppedt a talpa alatt, mint az ingovány. Amikor a vízmosás meredek partjára ért, megcsapta a feltörő forróság. A néptelen utcák, a bádog-, fa- és palatetőik olyan égető meleget leheltek, mintha ezer meg ezer kályha ontotta volna a tüzet. A túlsó parton délibábként reszkettek a fák és házak, s ettől minden valószínűlenné vált.

Tolik leszaladt a lejtőn, már nem félt a Poloskafészekből, hiszen a vízmosásba megint beköltözött az élet, ott volt Tyomka.

A nyitott ajtóban ült, és valamivel szöszmötölt.

– Nézd, találtam egy fényképezőgépet – mosolygott Tolikra.

Az ütött-kopott, ősrégi, harmonikás géppel mulatságos volt fényképezni. Először bele kellett nézni a homályos üvegbe, s addig forgatni a tárcsát, míg kitisztul, majd beállítani a kazettát, kihúzni a reteszt, és csak aztán lehetett vele fotózni. Tolik még soha nem látott ilyen öreg fényképezőgépet. Ő csak a filmes gépeket ismerte, ezeken az ember továbbcsavarta

a filmet, ráállította a tárgyra, és elkattintotta. Ezt a kísértetgépet kézben sem lehetett tartani, állvány kellett hozzá.

Tyomka felcsavarta a gépet a háromlábú állványra, és megkereste a porban fürdő, méltóságteljes tyúkot meg a körülötte csipegető csibéket.

– Éhen döglök! – nézett hirtelen Tolikra. – Hoztál valamit?

Tolik nemet intett. Tyomka már negyedik napja lakott a vízmosásban. Első nap Tolik elszaladt pirogért, Tyomkának ugyanis volt még pénze, de aztán elfogyott, s Tolik otthonról hozott kenyeret. Sóval és hagymával ette, a hagyma az egyik elhagyott viskó mellett termett. Tolik elhatározta, hogy ezentúl több kenyeret hoz neki.

Bedugott az inge alá egy fél veknit, s már indult volna, amikor valahonnan előkerült a nagymama. Éles szeme rögtön észrevette, hogy Toliknak gyanúsan nagy a pocakja, elvette tőle a kenyeret és elzárta.

– Nem hoztam! – rázta Tolik a fejét, majd rátért a legfontosabb újságra. – A papa már keres téged.

Tyomka félretette a muzeális fényképezőgépet, és mellélépett.

– És ha követett? – kérdezte nyugtalanul.

– Nem is sejti, hová jöttem.

– De ha mégis! Mindenesetre ezentúl kerülővel gyere. Érted? Tüntesd el a nyomokat. Menj meszszebbre ettől a vízmosástól, és gyakran nézz körül.

Tolik bólogatott.

– Ettől függetlenül éhes vagyok! – mondta Tyomka szomorúan, s mintegy igazolásként megkordult a gyomra.

– Már jön az ebéded – mosolygott Tolik a tyúkra mutatva.

– És a csirkéi? – rémüldözött Tyomka.

Tolik felnevetett. – Csak vicceltem. Mit képzelteél?

– Soha nem tudnék kezet emelni egy állatra. Ráadásul csibéi vannak. Árván maradnának.

– Figyelj csak ide – élénkült fel Tolik. – Talán fészkel valahol, és oda tojik.

– Ha csirkéi vannak, nem tojik – jelentette ki Tyomka.

Sokáig nem törték meg a csöndet. Még a vízmosás aljában is elviselhetetlen volt a meleg, olyan hevesen süttött a nap, mint a tengerparton.

Mint valami hibás motor, Tyomka gyomra zajosan követelte az ennivalót. Tolik bánatosan találgatta, mennyit tud elviselni még.

Három éjszakát és négy napot töltött már a vízmosásban. Nappal még hagyján, elfoglalta magát, bár akkor sem kismiska így egyedül, sehol egy lélek, csak a fák susognak, meg a tyúk kotkodácsol körülötte. De éjszaka egyszerűen borzalmas lehet. Erre csak a mindenre elszánt Tyomka képes.

Első éjszaka egészen sötétedésig ottmaradt vele. Kint üldögéltek a tornácon. Tolik az elemlámpával világított, Tyomka pedig A sátán kutyáját olvasta. A viskóban találtak rá a titokzatos című könyvre. Tolik mindjárt magával akarta vinni, de Tyomka nem engedte.

– Hagyd csak itt – mondta a szemét meresztve. – Haláli jó könyv! Ilyen csupa izgalom könyvet éjszaka kell olvasni, akkor még félelmetesebb.

Ott ültek a sötétben, s olvasták a ponyvafüzetet a félelmetes baskerville-i kutyáról, amely mint hatal-

mas, vérszomjas, világító gyilkos, kísértetként suhant az éjszakában.

Tolik szíve hangosan kalapált, ha Tyomka elhallgatott volna, biztosan meg is hallja. De Tyomka szépen hangsúlyozva, lankadatlanul olvasott tovább.

„Lestrade rémulten felordított, és hasra vágódott. Én kiegyenesedtem, de szinte megbénított a szemem elé kerülő borzalmas látvány. Remegő kézzel nyúltam a revolverem után.”

Tolik behúzta a nyakát, ahogy maga elé képzelte a sátán kutáját. Látni vélte a sötétben. Nem, nem a könyv lapjain, hanem itt mellettük. A bokrokban. Nem bírta tovább, bevilágított a sötétségbe, de nem volt ott semmi.

– Megőrültél? – veszekedett vele Tyomka. – Pont a legizgalmasabb résznél?

Tolik nagyot lélegzett, próbálta megnyugtatni magát, s megint a könyvre világított. Tyomka mintha csúfolódott volna vele.

„Igen! – kiáltott fel baljós hangon. – Egy kutya volt, óriási, koromfekete véreb. De ilyen kutyat hallandó ember még nem látott.”

Lassan, átéléssel olvasott, hosszú szüneteket tartott a mondatok között, s ilyenkor Tolik mintha sejtelmes hangokat hallott volna. A hátuk mögött valami kopogott a sötétben.

„Előreugró pofájából láng tört elő – emelte fel Tyomka a hangját –, szeme szikrákat hányt, pofáján és marján vakító tűz áradt szét. A legmerészebb képzelet sem teremthet szörnyűsegebb, vészjóslóbb látomást ennél a sátáni fajzatnál, amelyik a ködből rontott ránk...”

Tolik megint hallotta a furcsa hangot: ti-ta-ta... Mintha valaki morzézott volna.

– Hallod? – lökte meg a könyökével Tyomkát.

– Begyulladtál? – nevetett fel Tyomka, de azért fülelni kezdett.

A kopogtatás most már pontosan, tisztán hallatszott. Valaki rádióadón dolgozott a közelben. Egy kém! Elrejtőzött a lakatlan vízmosásban, és itt adta le jelentését.

– Kapcsold le! – súgta Tyomka aggodalmasan, s Tolik rögtön szót fogadott. Az elemlámpa kattánását mennydörgésnek hallotta. Egy pillanatra félbeszakadt az adás, de utána folytatódott.

– Ti-ta-ta-ta... – hallották a morzejeleket.

– Valami nehéz tárgyra lenne szükség – súgta Tyomka és négykézláb máris a földön matatott, egy nagyobb követ keresett.

– Nem kellene inkább rendőrt hívnunk? – kérdezte Tolik, miután felfegyverkezett egy bottal.

– Itt? Addig meglóg. Nekünk kell elintéznünk.

A komor, üres házak, dermedt ablakaikkal, lesben álló élőlényeknek tűntek fel a sötétben. Egy pillanat, és rádülnek a két gyerekre. Vagy életre kelnek. A bedeszkázott ablakok sárga fénnel világítottak, az egyikben most sötét árnyék mozdult. Ez volt a legborzalmasabb. A kém...

Tyomka ment elől. Tolik hangosan szuszogott mögötte, s Tyomka minduntalan hátrafordult, megfenyegette az öklével.

A felhők mögül, mint hatalmas kerek lámpa, előbújt a hold. Míg a tornácon olvasgattak, valahol a hátuk mögött járt, most azonban a fejük felett világolt, s a holdfényben nem lehetett elrejtőzni. A kém köny-

nyűszerrel észrevehette őket. A hangokból ítélve már megérezte a veszélyt. A morzézás felerősödött, majd percekig nem hallatszott semmi, aztán újra felhangzott, lázas sietséggel kattogott a sötétben.

Lassan lopóztak tovább, egyre jobban megközelítették a hangot. Pontosan tudták már, melyik házból jött. Már ott álltak a földbe süllyedt, világos falú viskó előtt, amelynek falát minden bizonnyal fehér agyagból verték. Bedeszkázott ablakai vaksötétben bámultak. De a hang a ház mögül jött. Mintha a kém kint telepedett volna le a tornácon, ugyanúgy, mint ők, mintha az utcán szerelte volna össze az adót, a háztetőre dobva az antennát, amely úgy cirpelt az éjszakában, akár egy tücsök.

Minél közelebb osontak, annál lassúbb, óvatosabb lett a léptük. Egyszer csak megreccsent Tyomka lába alatt egy ág. Kővé meredtek mind a ketten. Most, igen, most előugrik a sarok mögül a meglepett kém és leteríti őket hangfogós pisztolyával. Csak a csőből előtörő vakító lángot látják, s mindennek vége. Nem lesz többé Tolik, nem lesz többé Tyomka...

De a kém nem vett észre semmit. A morzejelek már egészen közletről hallatszottak. Nagyon belemerülhetett a munkába.

Tolik előrelépett, a testével fedezte Tyomkát, akinél csak egy kő volt. Ha elhajítja, és netalán célt téveszt, mindennek vége. Tyomka meghal. Tolik egy botot szorongatott. Amíg nem adja ki a kezéből, verekedhet vele. Tehát ő rohamozza meg az ellenséget, és elnémitja. Utána Tyomka ártalmatlanná teszi a kővel.

Mély lélegzetet vett, magasra emelte a botot, és kiugrott a sarok mögül. Szemét összehúzta, várta a lövést, aztán a bottal lesújtott a tornácra. Abban a pil-

lanatban hasra vágódott, mert Tyomka köve hatalmasat csattant a feje fölött a falon.

Csak nehezen tudta visszatartani kikívánczó rekedt sikolyát. Kinyitotta a szemét.

A tornác üres volt.

S ekkor megint felhangzott a sötétségben a morzejel. Valahol itt, egyenesen az orra előtt. Tyomka előrelépett, és lehajolt.

– Az ördögbe is! – kiáltott fel, és odahívta Tolikot. – Na gyere, nézd meg!

Tolik közelebb ment, és a sejtelmes holdfényben meglátta az ajtón a fémreteszt. Az éjszakai fuvallat elég volt, hogy a retesz koppanva ütődjön a kilincshez...

Nem nevettek, nem is örültek. Csak kicsit megkönnyebbülten sóhajtottak fel. Jó, nem volt ügynök, valószínűleg nem is jönnek ide kémek. Csakhogy ez nem jelentett semmit, hisz a vízmosásban minden megtörténhet.

– Akkor én megyek – mondta Tolik izgatottan szuszogva. Tyomka bólintott.

Sietve törtetett felfelé a kis úton, aztán egyszerre megtorpant. A sátán kuttyája lángoló zöld szemmel nézett rá a sötétből. Félreugrott, rémülten felsikított és körülnézett.

Ezer ördög és pokol, szitkozódott dühösen. Egy macska volt, egészen közönséges macska. Tolik elszégyellte magát, bántotta, hogy olyan gyorsan kerekedett oldott. Mintha menekült volna. És Tyomka egészen egyedül maradt. Bezzeg ő nem futott el hanyatt-homlok, pedig biztosan vacog a foga.

Fütyörészve visszafordult.

Tyomka már a kalyibában üldögélt, a fal mellé ledobott matracon, és a „kutyát” olvasta.

Tolik megkocogtatta az ablakot, mire Tyomka riadtan belevilágított a szemébe.

– Akkor szia, most már megyek! – fészkelődött Tolik.

– Eredj csak – mondta Tyomka nyugtalanul, de mikor megértette, miért jött vissza, felnevetett: – Na, menj, ne izgulj...

Tolik hangosan énekelve újból nekivágott. Nagyon félt, de igyekezett másra gondolni.

Így kezdődött. És Tyomka már a negyedik borzalmas éjszakát tölti itt. Ráadásul korgó gyomorral, éhesen fekszik le. És ez Tolik bűne...

Már nem félt a sátán kutyájától.

Sokkal jobban megrémült arra a gondolatra, vajon mit hoz holnap enni Tyomkának.

Hiszen ez az ő feladata volt.

5.

Először a könyveit adta el. Nem volt sok, az Aranykulcsocska, az Orosz népmesék meg néhány ifjúsági regény, amelyeket ünnepeken, születésnapján kapott ajándékba a szüleitől.

Az antikváriumban hosszú sor állt, egy kecskeszakállú magas öregember idegesen belelapozott a könyvekbe, valószínűleg azt nézte meg, nem hiányoznak-e lapok, nem firkálták-e össze az oldalakat, majd félredobta egy asztalra, és a kézi számológép csontgolyóit kezdte lökdösni.

Tolik türelmesen várt a sorára, de amikor odakerült az öreg elé, az jóformán rá sem nézett.

– Kiskorúaktól nem vásárolunk – dünnyögte.

Tolik töprengően nézte az átvevő unott, szakállas arcát, de csöndben maradt. „Itt sem hisznek az embernek” – gondolta szomorúan. Eloldalgott, de ekkor megérezte egy fiatalember együttérző tekintetét. Meg is kérte, hogy adja el helyette a könyveket. A fiatalember szó nélkül bólintott. Tizenöt perc múlva türelme egy rubel negyvenkét kopejka értékben el is nyerte jutalmát.

Tulajdonképpen négy napra elég lett volna, ha Tyomka csak kenyeret meg hagymát eszik. Fehér kenyérre is futotta volna belőle. Tegnap azonban olyan kiéhezett szemmel nézett rá, hogy Toliknak nem volt szíve csak kenyeret vinni. „Mindegy, majd kitalálok valamit.” Két üveg tejet, húsz deka kolbászt, két zsömlekenyeret, ráadásnak három májas pirogot vett a Csemegeboltban. Még maradt is egy kopejkája.

Tyomka ugrándozni kezdett a rengeteg ennivaló láttán, szeme csillogott, mint egy kiéhezett farkasé, aztán jóízűen enni kezdett. Elképesztő iramban tüngett el mindent. Tolik szomorú-boldog mosollyal bámulta. Jó volt látnia, micsoda étvágya van Tyomkának, egyszerűen óriási ötlet volt eladni a könyveket. Másrészt viszont az utolsó májas pirog is eltűnt már. Összesen egy zsömlekenyér maradt meg, s most törheti a fejét, mit adjon neki holnap.

Tyomka végre megtömte a hasát, letörte még a kenyér végét, és élvezettel rágni kezdte.

– Jól laktál, te ámbráscet? – kérdezte Tolik.

Tyomka álmosan bólintott, alig tudta nyitva tartani a szemét.

– Aludj most egy nagyot! – mondta Tolik, és ne-
kivágott a partfalnak.

Valamit ki kellett találnia, hogy ennivalót szerez-
zen.

Mégiscsak érdekes az élet. Bármilyen történt is eddig,
ennivalóra még sohasem volt gondja. Az iskolabüfé-
ben vásárolhatott volna zsömlét, csak hogy soha nem
volt rá pénze, igaz, nem is haldoklott az éhségtől.
Megette szünetben a vajás kenyerét, s amikor haza-
ment, a mama vagy a nagymama már várta a sze-
rény ebéddel, levessel, valami húsfélével, mellé bur-
gonyát, esetleg makarónit kapott. Soha nem kellett
ennivalóról gondoskodnia, s íme, most ez is bekövet-
kezett.

Egyáltalán, mióta Tyomka „illegalitásba” vonult,
Tolik valahogy megkomolyodott. Most már nemcsak
önmagával kellett törődnie, hanem Tyomkával is.
Mintha Tyomka a fia lenne, s neki kötelessége volna
gondoskodni mindennapi betevő falatjáról.

Az ennivalószerzés tehát Tolik első számú feladata
lett. Mostanában bizonyos értelemben vakvezetőnek
érezte magát. Meg kellett néznie, hová lép, merre
megy. Vagy olyan volt, mint a tengeralattjárón a pe-
riszkóp. A hajó úszik a víz alatt, a periszkóp pedig
forog-forog, jobbra-balra figyel, körbenéz, hátha fel-
tűnik a közelben az ellenség. De hogyan tovább?

Hogy lesz ezután? Állandóan ez motoszkált a fejé-
ben, de semmit sem tudott kisütni. Az apja egyszer
már felkereste, de elhitte, hogy Tolik semmit sem
tud Tyomkáról. Biztosan nem törődik bele az eltű-
nésébe. Tyomka édesanyja még kevésbé. Már bizto-
san jelentették a rendőrségen. Valószínűleg csákyák-
kal átkutatták a folyót is, hátha belefulladt. Kétség-

telenül keresik, s merő véletlen csupán, hogy még nem jutott eszükbe a Poloskafészek.

Tegyük fel, hogy nem is fedezik fel a rejtekhelyet. De vajon meddig bujkálhat még itt? Ősszel kezdődik az iskola. Vagy nem fog beiratkozni? A viskóban telen, mint Amundsen a sarkvidéken?

Eh, nagyon kétséges, reménytelen ügy ez. Márminthogy a papa nem bírja, és jobb belátásra tér.

Korábban Tolik roppant egyszerűnek képzelte a dolgot. Tyomka elszökik otthonról, a papa rádöbben, hogy miatta ment el, visszatér a mamához és Tolikhoz. Egy-kettő, és sakk-matt!

Csakhowy az ügy sokkal bonyolultabb és komolyabb volt ennél. Ha a rendőrség megtalálja Tyomkát, az szégyenletes lebukás lesz. Hazatoloncolják, mint valami tolvajt.

És ha megadná magát? Egyszerűen hazamenne, és kész. Tolikot elfogta a nevetés. Próbálna ilyesmire csak célozgatni is? Az a bokszbajnok félholtra verné.

Eleinte egyszerűnek és megoldhatónak látszott minden. Mint egy matekpélda. Pofon egyszerűnek tűnik, első művelet, második művelet... de az eredmény mégsem jön ki...

Ez történt Tolikkal is. Örült Tyomka elszántságának, szilárd jellemének. Hogy olyan jól tudott aludni egyedül a fal mellett, a sátán kuttyájával a feje alatt, és nem gyötörték kétségek. Elszökött otthonról, és punktum. Ilyen egyszerűnek és világosnak látta. Tolik meg töprengett, törte a fejét, kétségbeesett, mint-ha parttalan tengerben úszna. Hová ússzon? És minek? Hiszen reménytelen az egész! A tengeralattjáró lent van a mélyben, nyugodtan halad. De a periszkóp jobban lát mindent. Jobban látja, milyen reményte-

len a helyzet. Hogy a papa, ha nem akar, nem jön vissza hozzájuk. Ha meg akar, anélkül is visszatalál.

„Gyerekes számárság – gondolta Tolik felnőttesen –, hol az olló, komámasszony! Komolytalan!” S egyszerre dühös lett magára. – Nem igaz, nem komolytalan! És ha reménytelen, ha komolytalan is, akkor sem ülhet ölbe tett kézzel, megint arra várva, hogy a felnőttek döntsenek helyette. Nem várakozhat tétlenül!

Akármennyit töprengett, nem jutott az eszébe semmi. Jobb híján az utat kezdte figyelni. Hátha el ejtett valaki egy rubelt. Rubelt? Az túlságosan nagy szerencse volna. Egy húszkopejkást! Négy pirogot vehetne rajta, vagy egy kenyeret. Igaz, Tyomkának megint kenyeret és hagymát kell majd ennie, de hát ilyen az élet. „Kell!” – kuncogott Tolik. Méghogy kell! Előbb meg kell találnia azt a húszkopejkást.

S ekkor ragyogó ötlete támadt. Mi volna, ha kimenne a piacra. Hátha valaki elpotyogtat pár szem krumplit. Összeszedné, tüzet raknának és megsütnék. Szerencsére fa épp elég akad a vízmosásban. A piacon könnyebben találhat elgurult húszkopejkást is, mint az utcán, ott mindenki ad-vesz, állandóan előrángatják a pénzüket, tehát könnyebben el is gurulhat.

A piac egy folyóra hasonlított, csupán azt nem lehetett eldönteni, merre folyik. Mindenfelé! Jobbra, balra, előre, hátra... Az emberek egymás lábára lépnek, lökdösődnek, veszekednek, nevetgélnek. S mennyi tömérdek áru! Paradicsompiramisok, érettek, ragyogóak, hihetetlenül szépek. És a sárgadinnyék, akárha teavajból gyúrták volna őket. Meg az almák – egy-egy kosár sejtelmes, gyönyörű ragyogás. S min-

denütt csodás illatok!... Toliknak összefutott a nyál a szájában, hej, ha megkóstolhatná őket!

Persze ha csak a finomságokon legelteti a szemét, ha minduntalan máshová néz, akkor nem fog húszkopejkást találni. A lába elé kell néznie. Hátha felcsillan az áhított pénz. Csillogj már, a kutyafejét! Azt mondják, ha az ember erősen gondol arra, amit szeretne, okvetlenül megkapja. „Húszkopejkást találok! Húszkopejkást találok!” – mormolta, szuggerálta, mintha oda akarná varázsolni.

A vásárlók rá se hederítenek, biztosan észre sem veszik, hogy egy gyerek lábatlankodik közöttük, de a kereskedők rajta tartják a szemüket a nyüzsgő tömeg fölött. Szótlanul követték a pillantásukkal. Tolvaj lenne? Jön-megy, téblábol, mintha keresne valamit. Amint közelebb lép valamelyik standhoz, már visonganak, mintha nyúznák őket:

– Menj csak arrébb, kölyök!

– Hordd el magad!

Tolik megállt a gránátalmák előtt. Eszébe jutott, mit mondott az apja erről a gyümölcsről. Hogy a gránátalmát nem törik vagy vágják, hanem összenyomják. Akkor könnyebben kijön a leve. Pici lyukat fúrnak és kiszürcsölik. Egyszer a piacon mesélte neki, amikor hármásban vásároltak, a mama is ott volt. De gránátalmát nem vettek. Tolik még soha nem evett ilyen különleges harcias nevű gyümölcsöt. És most megint eléje került.

Lepelbe burkolózott kövér ázsiai árulta őket. A lepел zöld volt, sötét csíkok futottak végig rajta, a bácsi egresbokorhoz hasonlított benne. Mint a sárgadinnye, olyan kerek volt a feje, rajta himzett szélű tübetejka. Toliknak nevetgetnékje támadt, mintha

valami furcsa gyümölcsöt látott volna – igazi gyümölcs-embert! Az ázsiai észrevette Tolik mosolyát, s kővér kezével elhessegette, mint a többiek:

– Menj csak innen, fiacskám, eredj!

„Micsoda népek – gondolta Tolik dühösen. – Hogy félnek mind! Tolvajt látnak minden gyerekekben. Pedig már nincsenek is tolvajok.” Tolik legalábbis egyet sem látott még, csak könyvekben olvasott róluk. Azt sem hallotta, hogy valakit kiraboltak volna. De azért ők rettegnek. Megszokásból. Ahogy Sura nagymama reszket a pénzéért, ezek is úgy remegnek a paradicsomukért meg a gránátalmájukért. Mert az övék, az ő tulajdonuk. Nem lopja el tőlük a kutya se, de ők azért féltik. És mindig félni fognak, ilyen a természetük. Eladják a portékájukat, pénzt szereznek, aztán reszketnek érte.

Dühösen fordított hátat a piacnak, ám a kijáratnál már újból mosolygott, mert meglátta a hálóval bekerített standot, telis-tele görögdinnyével.

Mindenki zavartalanul turkált, válogatott a nehéz, zöld labdák között, aztán beállt a sorba. Mikor a lángvörös mérleg mellett meglátta a szakállas eladót, Tolik nem akart hinni a szemének. De ez mit sem változtatott azon a tényen, hogy a dinnyéket a szakállas, kopasz postás árulta. Vigyázva vette ki a vevők kezéből a kiválasztott dinnyét, két kézzel a füléhez emelte, és sokáig hallgatta. Mint egy doktor. Mintha azt szeretné megtudni, mi történik a dinnye belsejében.

Kibuggyant belőle a nevetés. A múltkor a levelek zizegését hallgatta a szakállas, s már az is nagyon tetszett Toliknak. Most meg a hasas dinnyék belső neszeire fülel, hát nem érdekes? Mégiscsak jó ember lehet! Egy rossz ember aligha figyeli a levelek zize-

gését meg a dinnyék neszeit. S bár legutóbb elvonszolta Izolda Pavlovnához, Tolik azért nem haragudott rá. Hiszen Zsenyka volt az oka. Ha ő nincs, szépen megbeszéltek volna mindent. Ezért nem haragudott egy percig sem a postásra, aki dinnyeárusnak képpezte át magát.

Tolik mosolyogva közelebb ment. A fémháló mögött gőgösen ragyogtak a vastag héjú dinnyék. Úgy fénylettek, hogy mindegyikben láthatta tulajdon pisze orrát. Felvett ő is egy súlyos gömböt, meglóbálgatta maga előtt, és már vissza akarta tenni, amikor eszébe jutott Tyomka. Mit fog ma enni?

„És ha elvinném? – gondolta Tolik, s abban a pillanatban megsajdult a szíve. – Egy ilyen dinnyével egész napra jóllakna.” Fogja és elviszi. Aztán később, ha majd rendbe jön minden, kér az apjától pénzt, és megadja az árát a kopasz szakállasnak, bocsánatot kér tőle, és mindent elmond. De most...

Bizonyára egy főtt rákhoz hasonlított, de lehet, hogy olyan lángvörös lett a képe, mint a szakállas mérlege. Mardosta a szégyen, és csúfolkodott vele. „De hiszen ez egy rendes ember” – dünnyögte. Pedig az imént gondolt a tolvajokra. Hogy régóta nincsenek már tolvajok, azt hitte. Csak a könyvekben léteznek még. Ő egyszer már virágot is lopott. Igaz, az nem számít, végtére is az őr neki adta a csokrot, kicsit mulatságosan és keserűen megfizetett érte. De most igazából lopni fog! A tulajdon két kezével.

Szidta magát és szégyenkezett, amint a kijárat felé cipelte a dinnyét. A kapu mellett az álla alá szorította, a dinnye úgy ragyogott, mint egy autólámpa. Tolik hátrasandított, s meghűlt az ereiben a vér. A jó-

kedvű, kalapos fiatalember mögötte állt, mellette egy rendőr.

Tolik egyet lépett, mire ők is előreléptek. Futásnak eredt, mikor egyszer csak elébe toppant Izolda Pavlovna. Tolik megbotlott a saját lábában, és végigvágódott az aszfalton.

A dinnye nagyot reccsenve tört széjjel.

Tolik kis híján sírva fakadt: a dinnye egészen zöld volt.

6.

Olyan krumpliorra volt a rendőrnek, hogy felért egy optikai csalódással.

– Hogy hívnak? – kérdezte barátságosan, és előszedte a noteszát, meg a hegyes ceruzáját.

– Bobrov – mondta nyugodtan a szemfüles dinynekereskedőt figyelve. „Egyszer sem nézett rám, mégis látott – gondolta szemrehányóan. – Hát nem tudott félrefordulni?” A kopasz fiatalember a szakállát húzogatta, és gondterhelten bámulta a dinnyét. „Nézheted! – dühöngött Tolik. – Egy éretlen dinnyéért futottál utánam?”

Egykedvűen figyelte a körjük gyülekező embereket. Már nem félt, nem szégyellte magát. Mintha világéletében csak dinnyét lopott volna.

– Hol laksz? – kérdezte a rendőr.

Tolik megmondta.

– Jól van – bólintott a „krumpliorrú”, és zsebre vágta noteszát meg a ceruzáját. – És mivel igazolod? Lehet, hogy csak kitaláltad.

– Mi sem egyszerűbb – válaszolt hidegvérrel, Izolda Pavlovnához fordulva.

Nem érzett már semmit: talán csak kicsit dühös volt, hogy Tyomka nem kap ebédet. A dinnyével bezeg jóllakhatott volna. Megnyalta a szája szélét. Trópusi meleg volt, szinte elolvadt a város.

Tolik csak most nézte meg igazából a tanárnőt. Magas sarkú, aranyosan fénylő szandál volt rajta. „De kicsípte magát” – gondolta Tolik. Izolda Pavlovna fején széles karimájú, félrecsapott, piros kalap virított. Zöld ruháján színes, tarka virágok pompáztak, kész festmény volt. Vastag, bronzfényű lánc fityegett a derekán.

Izolda Pavlovna az iskolában mindig csak fehér galléros szürke ruhát viselt. És színtelen harisnyát meg lapos sarkú cipőt. Most meg micsoda szerelés volt rajta!

A tanárnő elkapta Tolik gonoszkodó tekintetét, és sietve kezdett kifurakodni a tömegből. De túl sokan bámulták Tolikot meg az éretlen dinnyét, vitatkoztak, magyaráztak, Izolda Pavlovna kénytelen volt a könnyökével utat törni magának. Tolik gúnyosan mosolygott. Tehát nem akart belekeveredni. Nyilván tanuskodnia kellene, felírnák a nevét. Egészen biztosan, ha Tolik megnevezi. Ezt pedig nem akarja, hej, de nem akarja! Lám csak, már vörös foltok ütözköztek ki az arcán.

Eszébe jutott a tavaszi meghurcoltatásuk, amit a „Sellő”-nek köszönhetett az osztály, a csillogó-villogó orrcsíptető és mindaz, amit a papáról mondott az igazgatónak. „Most kiszúrok veled” – gondolta Tolik, és a „Sellő”-re mutatva hangosan megszólalt:

– Mi sem egyszerűbb. Itt van a tanárnőm!

A tömegben mozgolódás támadt.

– Kérem, asszonyom, egy pillanatra – szólt han-

gosan a „krumpliorrú”, s odalépett Izolda Pavlovnához.

– A gyerek a maga tanítványa? – kérdezte udvariasan.

S ekkor elképesztő dolog történt.

– Nem! – sietett kijelenteni Izolda Pavlovna, s egyáltalán nem jött zavarba. – Én nem vagyok tanárnő. Ez a gyerek csak kitalálta!

Tolik kővé meredt.

A rendőr sóhajtozva kézenfogta.

– Na gyere! – mondta szomorúan.

S ekkor kitört belőle a nevetés. Először megdöb-bent, aztán nevetni kezdett. Jól megmondta Izolda Pavlovna! Persze hogy nem tanárnő! Hát miféle tanárnő Izolda Pavlovna? Egyáltalán, az ilyenek nem is lehetnek tanárnők.

Tolik szívből nevetett, a rendőr és a szakállas pedig meglepetten bámult rá. A tömeg izgatottan felmordult: ilyesmit kitalálni egy vadidegen nőről.

Tolik mindig azt hitte, hogy a rendőrség borzasztó hely. Kiderült azonban, hogy tévedett. Egy hosszú folyosó, kétoldalt fekete műbőrrel borított ajtókkal. A „krumpliorrú” benyitott az egyik ajtón, mondott valamit, aztán már jött is vissza, és közölte, hogy várniuk kell.

Ha várni kell, akkor várjanak, nem tiltakozott el-lene. Így hát leültek a padra; középen Tolik, kétoldálán a rendőr meg a szakállas. Nem volt rest becsukni a boltot, és eljönni velük.

Egy csöppet ugyan izgult, de nem nagyon. Izolda Pavlovna elterelte a figyelmét, még mindig kunco-gott az orra alatt.

– Miért tetted? – kérdezte tőle a szakállas.

– Mit? – értetlenkedett Tolik.

– Miért loptad el a dinnyét?

Tolik elgondolkodott. Ha nincs itt a rendőr, beszélhetne Tyomkáról a szakállas dinnyeárusnak. Akárhogy vesszük, komoly oka volt rá – egy éhező emberért tette. De hát ott volt a „krumpliorrú”, s a rendőrség biztosan éjt-nappallá téve keresi Tyomkát. Nem, nem mondhatja meg, mint ahogy a postaládánál sem beszélhetett.

– Csak! – vont a vállát.

– Megint? – nyugtalankodott a szakállas. – Akkor is és most is! Csak?

„Szóval megismert” – mosolygott Tolik.

– Mit találsz olyan mulatságosnak? – kérdezte a rendőr barátságosan.

– Semmit, csak úgy nevetek – mondta Tolik.

– Csak úgy nevet! Ez a gyerek mást nem is tud – kiáltott a szakállas.

– Hát maga? – nézett Tolik a fiatalemberre hosszú hallgatás után. – Azelőtt postás volt, most meg dinnyét árul? Miért?

– Csak – mondta a szakállas, de egyszerre zavarba jött.

– Vagy úgy! – mosolygott Tolik.

– Keresem a helyemet az életben.

– Én is – vágta rá gépiesen.

– Micsoda? Te is a helyedet keresed az életben? – lepődött meg a szakállas.

A válasz önkéntelenül, véletlenül csúszott ki Tolik száján. De általában igaz volt. A helyét keresi ő is. Neki talán nem szabad?

– Tudja, mit – nézett a szakállas a rendőrrre. – Engedje el. Az a nő valóban a tanárnője volt.

– Gondoltam mindjárt – mondta a rendőr szomorúan.

– Egyszer már elvittem hozzá a gyereket.

– Lopásért? – vont a rendőr a szemöldökét.

– Dehogyis! – rázta meg a fejét a dinnyeárus. – Egészen másért.

A rendőr a csizmáját nézegette. Nem tudta eldönteni, mitévő legyen. Behozta ezt a kölyköt, most meg engedje el?

– Aztán meg egy éretlen dinnye volt – bizonygatta a szakállas. – Az ördög bánja! Majd leírom. Tudja, hány dinnye reped szét szállítás közben?

– Akkor is ellopta – mondta a rendőr bizonytalanul.

– Nem magáért tette, biztosan tudom!

Ebben a pillanatban kinyílt az ajtó, ahová az imént benézett a rendőr, s két férfi lépett ki rajta. Egy rendőr őrnagy és ... Toliknak elkerekedett a szeme a csodálkozástól. A másik az édesapja volt.

– Ne nyugtalankodjon – mondta az őrnagy. – Kéressük már. Körözést adtunk ki.

A papa bólintott, előrelépett, és döbbenten megállt, ahogy meglátta Tolikot.

– Mi történt? – kérdezte riadtan.

– Dinnyét lopott – pattant fel a rendőr.

– Tőlem – mondta a szakállas, aki úgy látszik, valamilyen rendőrfőnöknek nézte a papát. – De én tudom, hogy nem magának lopta.

– Honnan tudja? – kérdezte szigorúan a papa.

– Én hiszek neki. Csak rá kell nézni, és biztos, hogy nem magáért tette. A leveleket sem csak úgy, semmiért gyújtotta fel. Valami baja van ennek a gyereknek!

– Leveleket? – nézett nagyot Tolik apja.

– Igen, a leveleket, a postaládában.

– Ismeri ezt fiút? – kérdezte a rendőr őrnagy a papától.

– A fiam!

– Nagyszerű! – csillant fel az őrnagy szeme. – Ezek szerint előkerült.

– Nem, dehogy, ez nem az...

– Furcsa! – pislogott rá az őrnagy szőkés szempil-lájával Tolikra. – Egyik fia megszökött, a másik diny-nyét lopott.

– Engedje el! – kérte megint a szakállas. – Elvégre tőlem lopta.

Az őrnagy megvonta a vállát.

– Ha maga kéri, mi természetesen nem tartjuk itt. Itt az apja, ő majd elintézi az ügyet.

Tolik és apja együtt jött ki a rendőrségről.

– Milyen leveleket gyűjtöttál fel? – kérdezte meg az apja.

Tolik nem válaszolt. Minek felhánytorgatni a múltat? Mennyi minden történt azóta! A papa megnősült. Tyomka megszökött. Tolik felsóhajtott: mi a csudát adjon most neki enni?

S a papa mintha meghallotta volna a gondolatait.

– Hol van? – kérdezte színtelen hangon.

Tolik a vállát vont.

– Te tudod! – mondta az apja keserűen. – Neked tudnod kell.

– Megmondta, hogy ki nem állhat téged! – nézett dühösen az apjára. – Megmondta, hogy menj el tőlük! Mit akarsz hát?

A papa szótlánul lehajtotta a fejét.

Tolik az eget bámulta. Fehér felhők gomolyogtak rajta: kék mezőben fehér báránycák. Csak egészen

alacsonyan a város felett feketéllett a felhők alja. Tolik egyszerre rádöbbsent, hogy ezek nem felhők. Füst! A fekete nyelvek egyre magasabbra csaptak.

- Mi történhetett? – kérdezte dobogó szívvel.
- Tűz van! – mondta az apja, alig figyelve rá.
- Hol?
- Ha nem tévedek, a Poloskafészekben.
- Micsoda?

Az apja meglepetten nézett rá, de nem értett meg semmit.

7.

Tolik futásnak eredt. Töméredek ember járkált az utcán, minduntalan nekiütközött valakinek, kerülgetnie kellett őket, és ez felbőszítette. Leugrott a járdáról, az út szélén rohant tovább, ahogy a lába bírta.

Tyomka! Mi van Tyomkával a Poloskafészekben? Ha elaludt a fal mellé dobott matracon! Tolik sokszor hallotta már, hogy az alvó emberek meghalnak füstmérgezésben, ha nem ébrednek fel a tűzre.

Úgy futott, ahogy még soha életében. Lehagyta a lassító gépkocsikat. Gyorsabban száguldott a troliknál, hiszen azoknak megállójuk volt, de Tolik egy pillanatra sem állt meg. Futott, mint az őrült, Tyomkán kívül nem gondolt semmire.

Lábdobogást hallott a háta mögött, de nem fordult meg. Feltűnt mellette egy árnyék, aztán elébe került. Az apja volt.

- Ott van? – kiáltotta futás közben.
- Bűn lett volna tovább titkolózni.
- Igen!

- Hol?
- Te úgysem találsz meg!
- Ne maradj le!

S futottak egymás mellett, mint két olimpikon, fél lépéssel sem maradt le egyikük sem. Szájuk kiszáradt, lábuk alig mozdult már, mire elértek a vízmosás partjára.

Az az oldal állt lángokban, ahol reggel még délibábként reszkettek a fák, a házak, a túlsó part. Őrjöngött a tűzvész, fekete füstszegélyű lángnyelvek törtek az ég felé, pattogó sortűzként röppentek fel a tűzcsóvák.

Tolik tépelődve figyelte a vízmosás dühöngő arcát. Az már évek óta lapult, némán várakozott. Várta, mikor üt az órája. S egyre gyűlt a haragja hűtlen lakói iránt. Haragudott rájuk, a hálátlanokra. Bezzeg, régen jó volt nekik, s amikor már nem kellett, otthagyták. De várjatok!... A vízmosás dühödten gyűjtötte erejét, öreg viskóinak himlőhelyei elfeketedtek mérgében, s egyszer csak felordított. Fuldokolva üvöltözött, jajveszékelte!...

Vörös lángok örvénylettek, átugrottak tetőről tetőre, s az évek során kiszáradt, fűrészporról töltött falak úgy lobbantak fel sorra egymás után, mint a gyufaskatulyák.

A tűzoltók hiába árasztották el heves víznyilaikkal a tüzet. A víz elpárolgott, még a tetők előtt.

A vízmosás őrjöngve tombolt.

Eszét veszve dühöngött.

A vízmosás bosszút állt.

Fülsiketítő vijjogással újabb autók érkeztek, a kocsiból rendőrök ugráltak ki. Láncot alkotva visszaszorították a bámészkodókat a vízmosás széléről.

Tolikék alig tudtak áttörni a kordonon.

– Egy gyerek van lent! – kiáltozott a papa. – Ott lenn egy fiú van!

Elrohantak a rendőrök mellett, de a tűzoltók megállították őket.

– Lent maradt egy fiú! – ordította a papa.

Tolik látta, hogy két sisakos férfi utánuk rohan. Futás közben tekerték le a tömlőt. Az egyiknek bajusza volt. A tűzoltók nem tudtak olyan gyorsan szabadni, akadályozta őket a nehéz cső, Tolikék megelőzték őket.

Tyomka búvóhelye előtt már lángokban állt a száraz topolyafa. Mint egy fáklya. A megégett ágakról vörös tűzhernyók potyogtak a tetőre, amely Tolik szeme láttára lobbant lángra. Nem lassan, fokozatosan, hanem egyetlen pillanat alatt lett a tűz martaléka.

– Vissza! – kiáltott rá az apja. – Azonnal menj vissza!

De Tolik csak a fejét rázta. Maradék erejét összeszedve előrelelendült, s apját megelőzve beugrott a házba. Már égett a tető, bent azonban csak sűrű fehér füst gomolygott. Fuldoklott, kapart a torka. Befogta az orrát, és kitapogatta a matracot. Tyomka nem volt ott.

Köhögve, szitkozódva rohant kifelé.

– Nincs! – kiáltotta az apjának, s abban a pillanatban meglátta Tyomkát.

Kiskabátját a fejére borítva a földön csúszkált. A kabát már füstölgött.

Az első pillanatban nem értett az egészből semmit. Aztán meglátta a tyúkot: ott kotkodácsolt Tyomka

orra előtt, aki viszont a tyúkot kerülgette. Kinyúlt, bedugott valamit az inge alá.

– A hülye! – ordított fel Tolik eszelősen.

Tyomka a csibéket fogdosta össze, de a tyúk védelmezte a fiait. Belecsípett a kezébe, de ő azért elvette tőle és eldugta a kiscsibéket.

Ebben a pillanatban lángra lobbant a kabátja. Ledobta magáról, de egy vörösen izzó topolyaág ráesett az ingére, és az meggyulladt.

Tolik tehetetlenül, döbbenten bámulta. De az apja egyetlen ugrással ott termett, lenyomta testével a földre. Pillanatig tartott az egész. Aztán édesapja felfállt, karjába vette Tyomkát, és rohant vele felfelé.

– Vissza! – kiáltotta oda Toliknak. – Vissza!

Tyomka búvóhelye már lángokban állt. Tolik visszaneézett, mintha örökre emlékezetébe akarná vésni e poklot, s kis híján szörnyethalt a rémülettől.

Örülten vinnyogva repült feléje, majd elsuhant mellette egy sereg kóbor macska.

Egy óriási topolyaág recsegve-ropogva zuhant le mellette.

Megfordult, hogy az apja után szaladjon, mikor valami csúszósra lépett, és hasra esett.

Megrázkódott. Egerek voltak, tömérdek egér, se-regestül cincogva futottak egymás hegyén-hátán felfelé, az emberekhez.

Felpattant, de ekkor mellbe vágta valami. Káprázott a szeme. Ijedten körülnézett, tájékozódni próbált, s meglátta az integető, bajszos tűzoltót. Víz folyt végig a lábszárán. A tűzoltó locsolta le, nehogy lángot fogjon.

Tolik szemvillanás alatt kiugrott a vízmosásból.

S egyszerre meglátta a vöröskeresztes mentőautót,

apja vizes hátát és a hordágyat, rajta Tyomkát. Olyan furcsán feküdt, mintha le akarna ugrani róla.

– Maradj! Feküdj nyugodtan! – mondta a papa, Tyomka azonban nyugtalanul fészkelődött, a fejét rázta.

Tolik elérte, mit akar. Odaszaladt, és elszedte tőle a megriadt, sárga kiscsirkéket.

Ahogy eldugta őket az inge alá, elszörnyedve nézte Tyomka hátán a borzalmas sebet, s könnyeit nyelve felüvöltött:

– Hülye, barom! Te örült állatbarát!

8.

Tolik olyan érzéssel emelgette a lábát, mintha hóborította páncélon járna. Attól tartott, hogy nyomokat hagy a hófehér padlón, ezért lassan, mereven lépegetett, és pislogott a szikrázó fehérségtől. Fehér mennyezet és fehér falak, s fehér a lepedő Tyomka ágyában. Csak a papa volt fekete, mintha elszenesedett volna.

A papa egész éjjel Tyomka ágyánál ült, nappal pedig az édesanyja jött be hozzá. Tolik igyekezett elkerülni őt. Valahogy rossz érzés volt látni a papa új feleségét, ezért csak korán reggel vagy késő este jelent meg a kórházban, amikor ő már nem volt ott.

Tyomkának a hasán kell feküdnie. Vékony fémrudakon fehér lepedőt feszítettek ki föléje, mint valami sátrat. Az áttüzesedett faág a hátát égette meg. Az égett bőr helyére újat ültettek át, de a sebet nem lehet bekötni, ezért Tyomkának a hasán kell feküdnie a fehér sátor alatt.

Az ágy mögött edény lóg egy faállványon, valamilyen folyadékkal. Vékony cső vezet tőle a lábáig, azon át csöpög Tyomkába a folyadék.

Ügyszólván állandóan alszik, mert olyan orvosságot adtak neki. Álmában azonban fészkelődik, a hátára akar fordulni, vagy négykézláb kényelmesen elhelyezkedni, s a papa ilyenkor lefogja. Egyáltalán nem feket a hátára. Abból baja lehet.

Egyik reggel Tolik óvatosan lépkedve bement a kórterembe, ám a papa nem fordult feléje. Ültében elaludt, feje a mellére bukkott.

Tolik lábujjhegyen az ágyhoz lépett, leült Tyomkával szemközt, és nézegetni kezdte.

Hogy megváltoztatja a betegség az embert! Tyomka kerek arca megnyúlt és lefogyott, arccsontja kiugrott, a pirosság eltűnt róla.

Tolik halkan felsóhajtott.

Őszintén szólva irigyelte. Dühös volt, amiért mindez Tyomkával történt, és nem vele. Igaz, ha nagyon-nagyon őszinte akart lenni önmagához, belátta, hogy rettenetes lehet kórházban feküdni. Mindenféle injekciók! És ez a folyadék egyenesen a bokájába! Meg a sátor! A fájdalom . . .

Tolik többször észrevette, hogy Tyomka szemében könnyek gyűlnek a fájdalomtól. Ilyenkor pislogni kezd, de nem néz a papára. „A nővért” – nyögi keservesen, s a papa megnyomja a csengőt. Már rohan is a hófehér ruhás ápolónő, fájdalomcsillapítót vagy injekciót ad neki, amitől Tyomka megnyugszik, a könnyei felszáradnak. De Tolik pontosan ért mindent. Tudja, milyen nehéz a barátjának.

Nézegeti lesóványodott arcát, és egyre az jár az eszében, vajon ő képes lenne-e így viselkedni. Hogy

egyszer se sziszegjen! Ne nyögjön! És egyetlenegyszer se hívja a mamát!

Mi tűrés-tagadás, Tyomka legény a talpán! Talán kinevetnék, ha azt állítaná, hogy hős. Megmentett hat csirkét. Hat kiscsirke persze nem ügy, de csak annak, aki nem ismeri Tyomkát, és nem tudja, mennyire imádja a delfineket és a bálnákat. Aki pedig szereti a delfineket, és azt mondja, hogy hasonlítanak az emberhez, az egy ilyen szerencsétlenség idején minden állatot sajnál. Tyomka sajnálta őket. Nem szavakban, nem az eszével, nemcsak úgy gondolatban, ahogy gyakran megtörténik az életben, hanem igazából. Azért is égett meg. Viszont a kiscsirkék életben maradtak.

Tolik irigyelte hős barátját, belátta, hogy ő nem lett volna képes erre, s olyan tisztelettel nézte az alvó fiút, mint egy felnőttet.

A tűzvész valóban elválasztotta őket egymástól. Tolik ugyanolyan kisfiú maradt, amilyen volt, ám Tyomka egyszeriben felnőtté vált.

Micsoda baleset érte, milyen fájdalmai vannak, de változatlanul kitart, most is töretlen az elhatározásában. Állja a szavát, s a fájdalom sem tudja megintgatni.

Tolik mindenről megfeledkezve szipogni kezdett. A papa felriadt, Tyomkához ugrott, gondolván, hogy ő pityereg, de aztán meglátta Tolikot, és megnyugodott.

– Te vagy az?

Rögtön felébredt Artyom is.

Tolik rákacsintott, és előhúzott az inge alól egy kiscsirkét. Egyiket a hat közül. Odaadta Tyomkának. Artyom mosolyogva simogatta a puha kis jószágot,

azután Tolik letette a padlóra; az pedig ide-oda dülöngélt, mint sárga kis golyó, mulatságosan csúszkált apró, vékony lábain, és halkán csipogott. Mennyit kellett hadakoznia a nagymamával ezek miatt a csirkék miatt! De Tolik nem engedett. Most a kamrában vannak, amíg a gazdájuk fel nem gyógyul.

A papa Tyomkához hajolt, felrázta a párnáját.

– Nem vagy szomjas? – kérdezte, de Tyomka elfordította a fejét.

A papa csüggedten visszaült, mintha pofon vágták volna, s a cipőjét kezdte nézegetni. Majd sóhajtott egyet, és megkérte Tolikot, hogy maradjon ott, amíg elszív egy cigarettát. Ezekben a napokban keveset dohányzott, hiszen amikor Tyomka aludt, akkor nem mehetett ki. Most biztosan egymás után elszívott jó néhányat, mert sokáig kint maradt, és egészen sápadtan jött vissza.

– Nem beszélsz vele? – kérdezte Tolik, alighogy a papa kiment.

– Nem! – mondta Tyomka.

Milyen igaza volt egyszer régen Toliknak. Az élet valóban szomorú és nevetséges. A papa itt örködik Tyomka mellett, mint egy hűséges kutya, s amikor Tyomka felébred, egyáltalán nem hálás neki, makacsul hallgat, elfordul, összeszorítja a száját, és a homlokát ráncolja. S a legnevetségesebb az egészben, hogy ő megérti Tyomkát. Maradéktalanul helyesli a viselkedését.

„Mintha háborúznának. Ki kit győz le? A papa Tyomkát vagy Tyomka a papát? Ez a »döntő ütközet«” – gondolta Tolik, s úgy is volt. Most minden eldőlt. Hogy ki győz, ki az állhatatosabb.

Tyomkát kanállal etették, így könnyebben tudott

enni, de a papa kezéből nem fogadta el az ételt. Megvárta az anyját. Vagy a homlokát ráncolva, nehézkesen behúzta magához az ételt a vékony vasrudak között. Mintha rács mögött evett volna: a tányér szabadon volt, ő pedig börtönben.

Volt még valami. A papa sohasem mozdult mellőle Tyomka viszont nem tudott felkelni, és kimenni a mosdóba. Az anyja előtt szégyellte magát, az ápolónőről nem is szólva. Összebeszéltek Tolikkal, s alighogy a papa kimegy cigarettázni, Tolik ugrik, az ágy alól előveszi az üvegedényt, amit képtelen módon kacsának hívnak, és segít Tyomkának. Sajnos, az ajtót nem lehet bezárni, Tyomka izgul, pirul és reszket, nehogy bejöjjön valaki. Legjobban a papától fél. De eddig még minden alkalommal sikerült elintézniük a dolgot. Utána mindjárt felvidul. Tolik is igyekszik megnevettetni. Megpróbál kézre állni, de sehogy sem sikerül. Tyomka nevet, és nem érti, miért nem tudja megcsinálni, pedig mi sem egyszerűbb a kézenállásnál. Vagy odatesz egy kiscsirkét, és a párnára morzsát szórnak neki. A csirke forgolódik, ügyetlenkedik csipegetés közben, és mindig legurul a kispárnáról. Ők meg dőlnek a nevetéstől.

Aztán visszajön a papa, újból elfoglalja őrhelyét. Vagy vidáman így szól Tyomkához:

– Gyere, olvasunk!

Tyomka ilyenkor felrántja a szemöldökét, a falnak fordul, és befogja a fülét. A papa keserű, súlyos pillantással nézi. Látni való, hogy legszívesebben káromkodna, de türtőzteti magát. Megrándul az arca. Kinyitja a szutykos könyvet, belelapoz, és olvasni kezd. A könyv Tyomka nadrágzsebéből került elő,

amikor bevitték a kórházba, s a papa újra felolvassa A sátán kutyáját.

Tyomka a fülére szorítja a kezét, de a papa úgy tesz, mintha nem látná. Olvas türelmesen, tűzbe jön, a hangja ijesztő, amikor az izgalmas részekhez ér, s Tolikot megint elfogja a rémület. Az sem számít, hogy másodszor hallja. Az ilyen történeteket százszor is végighallgatná.

- „...A szakadéokban gyertya pislákol, s ekkor feltűnt a szörnyű sebhelyekkel barázdált, iszonyú arc, amelyen nem volt semmi emberi...” - olvassa a papa suttogóra fogott hangon. Akárki akármit is mond, az ilyen regényektől hideg szaladgál az ember hátán. És Tolik megint irigykedve, ámulva néz Tyomkára. Ő bezzeg nem bírná ki, egy csöppet azért elhúzná a kezét a füléről, de Tyomka úgy szorítja, hogy egészen fehér az ujjá. Hát ennyire nem szereti a papát?! Még a hangját sem akarja hallani?!

Tolik lelkiismeret-furdalást érzett, mert éber fülekkel leste a papa felolvasását, miközben Tyomka sztrájkolt, hiszen végső sorban összeesküdtek, nemcsak Tyomka van a papa ellen, hanem mind a ketten. Felállt a fehér székről, lábujjhegyen az ajtóhoz lopakodott. Még egyszer odanézett a konok Tyomkára, aztán a papára.

Sóhajtvá kiment a kórteremből. Vajon hogyan fog végződni ez a párbaj? Ki győz majd?

S kinek lesz igaza?

A kiscsirke fészkelődni kezdett az inge alatt, csiklandozta a hasát. Tolik mindig félt a csiklandozástól és most semmi kedve nem volt nevetni. Feszülten, nyugtalanul töprengett. Minden idegszálával szere-

tett volna segíteni Tyomkának, aki ott maradt kettesben a papával.

– Tarts ki! Ne engedj! – suttogta összeszorított foggal, és az járt a fejében, hogy Tyomka nagyszerű pajtás, rendes srác, és ki tud tartani az elhatározása mellett.

Eszébe jutott az is, hogy ha neki olyan nehéz, ha ő annyira belefáradt már a küzdelembe, milyen fáradt lehet akkor Tyomka. De erős és elszánt, pedig gyerek még, mégis évek óta küzd már.

Először a saját apjával hadakozott, hogy ne igyon. Aztán az édesanyjával, hogy ne kergesse el az apját. Most meg az új papával kell harcolnia, hogy az elköltözzön tőlük.

Tolik sóhajtozott és töprengett, töprengett és sóhajtozott.

Hiába, mégse könnyű az élet!

9.

Tolik képtelen volt megérteni, miért olyan izgatott a mama. Összesen egyszer látta Tyomkát, ott az üzlet előtt, biztosan meg sem tudta nézni igazán, de ahogy megtudta, hogy égési sebekkel kórházban van, és a papa el sem mozdul mellőle, olyan izgatott lett, hogy bámulatos. Mindennap megkérdezi: „Hogy van Tyomka?” S utána azt is: „Hát a papa?”

Tyomka lassan gyógyul, a papa pedig ül tovább a fehér széken, ül, és el nem mozdul.

És ijesztően komor az arca.

Tolik eleinte azt hitte, Tyomka miatt üldögél itt napszámra. Bűnösnek érzi magát. Hiszen miatta szö-

köött el. Ha nem szökik meg otthonról, nem kerül kórházba. De amikor Tolikra néz, akkor is ugyanolyan az arca. A hangja pedig hízelgő. Mintha Tolik előtt is bűnösnek tartaná magát.

Olyan arccal néz rájuk, mintha nem is gyerekek volnának, hanem bírái. És az ítéletüket várná.

Tyomka már ítéletet hozott: befogja a fülét, hallgat, elfordul. Tolik pedig nem bocsátotta meg a papa hitszegését.

Csakhogy nem könnyű elítélni valakit, ráadásul egy felnőttet, méghozzá a saját apját. A fejével nem tudott megbocsátani, de a szíve tele volt szánsággal. Elvégre az apja! Hozzá tartozik, és szereti!

Pedig cserbenhagyta, majd eltűnt, elsuhant, mint egy árnyék. De mihelyt eszébe jutott az a téli este, a fehér faágak a szemközti előkertben, hirtelen visszatért hozzá az apja. Kilépett az ismeretlen sötétségből. S Toliknak úgy fájt a szíve, mintha örökre elveszített volna valamit, amit többé nem talál meg.

Nehéz volt a szíve, kapart és viszketett a torka, rettentően sajnálta az édesapját.

Tulajdonképpen emiatt történt minden.

Nézte, sokáig nézte, aztán egyszerre odament hozzá, és ítélkezés helyett megsimogatta borostás arcát. A papa ráemelte elsötétedő, szomorú szemét; mintha mély örvénybe nézett volna.

- Ne lógasd az orrod - súgta neki Tolik. Mint ahogy neki egyszer régen mondta a papa. S ijedten látta, hogy a papa sír.

Mi minden történt egy esztendő alatt, mennyi botrány, kellemetlenség, keserűség, szégyen, de semmi nem döbbsentette meg ennyire.

A papa válla nem rázkódott úgy, mint a mamáé, ha

sírt; az arcához szorította a vállát, szeretett volna elrejtőzni, elbújni a gyermeki szempár elől, mintha szégyellné, hogy nem tudott uralkodni magán, és kimutatta mások előtt, egy gyerek előtt, mennyire szenved, milyen kegyetlenül gyötrődik...

Tolik tehetetlenül állt mellette, zavarban volt, nem tudta, mit tegyen és mit mondjon, egyáltalán, hogy kell-e mondania, tennie bármit is...

Ebben a pillanatban megnyikordult Tyomka ágya. Tolik odanézett, Tyomka mint egy zavarodott, rájuk villantotta ragyogó koromfekete szemét, a szemöldöke meredeken felszaladt a homlokára. Aztán valamilyen új kifejezés jelent meg a tekintetében, szánalom- meg sajnálkozásféle, amit még soha nem látott Tyomka szemében. Határozottságot, azt igen, haragot és kétségbeesést szintén, de ezt még soha!

Tyomka ilyen új szemmel nézte a papát, újból megnyikordult az ágy, és egyszer csak azt mondta:

– Pjotr Ivanovics! Kérem, olvasson egy kicsit!

A papa sokáig nem mozdult. Nagyot sóhajtott, eltakarta tenyerével az arcát, s hirtelen felállt. Az arcát takargatva, mintha félne megmutatni a gyerekeknek, kisietett a folyosóra.

Tolik megint Tyomkára nézett, de ő félrefordult, mert ezúttal Tolik szemében is új kifejezés jelent meg. Egyáltalán nem akart ilyesmire gondolni, önkéntelenül támadt benne ez az érzés, nem tehetett elene semmit. Igen, elítélte apját, ugyanúgy, mint Tyomka, de ő megsajnálta! És most haragosan nézett Tyomkára: Mi bajod, miért vagy ilyen kegyetlen? – ez volt a tekintetében. Milyen furcsa az ember! Nem-hogy előbb magába nézne, magát ismerné meg, a társát figyeli, felette ítélkezik.

Tyomka félrefordult, mert mindent megértett, és persze megbántódott, Tolik pedig elszégyellte magát. Milyen rosszul jött ki az egész, mennyire nem barát-hoz méltóan . . .

Tekintetük minden szónál többet mondott. Egyetlen másodperc alatt többet megértettek, mint máskor órák alatt.

Nyílt az ajtó, visszajött a papa. Nyugodt volt, mint-ha semmi sem történt volna, csupán egy cigarettát szívott el odakint.

Határozott, öles léptekkel ment a székhez, leült, kinyitotta a könyvet, rájuk nézett, és olvasni kezdte A sátán kutyáját. Bár nyugodt és határozott volt, bár igyekezett felnőttnek látszani a gyerekek előtt, Tolik érezte, hogy mindez csak látszat, s egyáltalán nem nyugodott meg. A könnyek igazabban beszéltek mindenről, s ez azt jelentette, hogy a papának igazán nagyon rossz most. Nem, nem Tolikról vagy Tyomkáról volt szó, nem arról, hogy elítélik őt. Emiatt nem kezdett volna el sírni. Az igazság az, hogy a papának mindig és mindenhol rossz, minden tekintetben.

Hallgatta döbbenetesen nyugodt hangját, ahogy A sátán kutyájának izgalmas történetét olvasta, s nem hitte el a nyugalmit, mert ilyen közönyösen csak akkor lehet olvasni ezt a könyvet, ha az ember egyáltalán nem figyel; ha másutt jár az esze. Olyan volt most a papa, mint az eltévedt vándor, aki hol előre-, hol hátramegy az erdőben, körbejár, és már teli torokból üvölt, de aztán megint feleszmél, és határozott lesz, mert nem akarja elismerni, hogy eltévedt.

Ilyen gondolatok jártak az eszében, ahogy a papát

figyelte, s bár nem hitt nyugalmában, mégis nagyon boldog volt.

Örült, hogy Tyomka végre nem fogta be a fülét, figyelmesen hallgatta a papát, igazságosan, felnőttként, férfiasan viselkedett, amikor megkérte, hogy olvasson. Így adta tudtára, hogy vannak dolgok, amelyek mellett eltörpül az ellenségeskedésük. Így adta tudtára, hogy ha az ellenfél elismeri a vereségét, ha csak egy pillanatra is elismeri, akkor a másik tud nagylelkű lenni, megérti és megbocsátja a történeteket, s visszavonul.

10.

Mintha a kórterembe szél süvített volna be.

Betört a sarkokba, kifújta a megült gyógyszerszagokat, friss levegővel árasztotta el a szobát. Egyszerre könnyebben lehetett lélegzeni.

S mindjárt vidámabb a kórteremben.

Tolik szótlánul nézegeti a padlón szemezgető, szépen cseperedő csirkét. Magában mosolyog Tyomkán, hiszen rá sem hederít a csibére. Ragyogó szemmel csüng a papán, és beszélgetnek, vég nélkül beszélgetnek...

A sátán kutyájáról, amit együtt olvastak. „Létezhet ilyen?” – kérdezte Tyomka. „Miért ne – válaszolt a papa –, ha egy kifejlett vérebet bekennek foszforral, és éjjel szabadon engedik, elképzelhető, hogy borzalmas látványt nyújt, ráadásul egy olyan mocsaras vidéken, amelyet a könyv leír, kilométeres távolságban sehol egy lakott hely, számítsuk hozzá az arrafelé honos legendát és a kort, a huszadik század elejét, amelyben a regény játszódik.” Tyomka mosolyog-

va elmélkedett; vajon ma is be lehetne kenni egy kutyát, mire a papa kifejtette, hogy persze, sőt, még egyszerűbben is, hiszen ha meggondoljuk, a foszfor nagyon ártalmas, és annak a kutyának idő előtt ki kellett múlnia, de ma már vannak olyan különleges, világító festékek, amelyek teljesen ártalmatlanok.

Tyomka egyszerre elmerengve bámulta a mennyezetet, mintha nem is lenne a kórteremben, majd visszazökkent, s kirukkolt az ötletével. Vajon megszeli-dített delfineket szintén be lehetne mázolni ilyen festékkel? Hogy figyelhessék éjszakai életüket? Mert Tyomka még sehol nem olvasta, hogy éjszaka is megfigyelték volna a delfineket, senki nem tudja például, hogyan és hol alszanak . . .

A papa mosolyogva megnyugtatta, hogy valóban jó ötlet volna, bizonyára nyomon lehetne követni a világító delfinek mozgását, tanulmányozni lehetne éjszakai útvonalukat, s ez előbbre vinné a tudományt.

Tyomka szóba hozta azt a fényképezőgépet, amit a vízmosásban találtak Tolikkal, elmondta, milyen nehéz és ügyetlen gép volt, nagyon sajnálta, hogy nem sikerült megmenteni, mert akkor most fényképezhetnének itt a kórteremben is: Tyomka a papát, a papa Tyomkát meg Tolikot is, mert hiszen nagyon fontos, hogy az ember tudjon fényképezni, ez mindig hasznos az életben, akár aquanauta, akár mérnök vagy pilóta az ember.

A papa nézte Tyomka kipirult arcát, ragyogó szemét, bólogatott, egyetértett vele, és Tolikra ügyet sem vetettek, mintha ott sem volna.

De nem kesergett, ő most igazán nem számított, mikor a papa meg Tyomka végre kibékült, és minden elrendeződött, végeredményben így van ez rendjén,

nagyon helyes, ha az emberek barátságosan beszélgetnek egymással, ha szót értenek, ennek így kell lennie.

Tyomka szépen javult, ez volt a legfontosabb. Már elvitték az állványt, amelyen az edény lógott, már nem ömlött a folyadék Tyomka bokájába. A sátrat is levették, és megengedték, hogy óvatosan az oldalára forduljon. Mostanában már nem voltak nagy fájdalmai, már nem rágta a szája szélét, önfeledten nevetett. Nevetett! És ez mindennél jobb volt! Tyomka meg a papa egész nap mosolygott egymásra.

A papának szinte szárnyai nőttek. Mintha szó szerint megszabadult volna valami tehertől, mintha egy kő esett volna le a szívéről. Háta kiegyenesedett, nem álltak ki a kulcsontjai, fejét feltartotta, teli szájjal nevetett, és kisimultak a ráncai is a szája szögletében.

S hogy törte magát. Mennyire akarta, hogy Tyomka megszeresse.

Tolik gyorsan elfelejtette azt a beszélgetést a világító delfinekről, meg hogy jó volna megtanulni fényképezni. De kiderült, hogy nem közönséges társalgás volt.

Néhány nap múlva felugrott Tyomkához. Kinyitotta az ajtót, mosolyogva megállt a félfánál. Egyszer csak valami kattant Tyomka ágya mellett, és Tolik szeme kikerekedett. Vékony lábakon egy kis fényképezőgép állt Tyomka párnájánál, csillogó, kidülledt lencseszemével nézett rá. Tyomka megnyomott rajta egy gombot, a papa az állvány mellett guggolt, s mind a ketten a géppuskához hasonlítottak, aki a fegyvere mögött hasal.

Ez már igen! Tolik felkiáltott örömében a ragyogó gép láttán.

- Gyere! - hívta Tyomka vidáman, s az oldalára fordult. - Kezdődik a fényképészeti tanfolyam. Este előhívunk és másolunk.

- A másolás még odébb van - szólt közbe a papa. - Előbb előhívom a filmet.

Egymás szavába vágva magyarázták el Toliknak, mi mire való, hová nézzen, hogyan kell beállítani az expozíciót, mi az a blende, amely, mint az ember pupillája, összehúzódik és kitágul, milyennek kell lennie a filmnek, de azt képtelen volt Tolik megérteni, hogy mi a filmérzékenység.

- Na jól van - nevetett a papa. - Első alkalommal ennyi mind a kettőtöknek elég az elméletből, gyertek, fényképezzétek le egymást, mindent, amit akartok. Harminchat filmkocka van a tekercsen.

Tolik és Tyomka mindent lefényképezett a szobában, egymás kezéből tépték ki a gépet, majd egymást fényképezték, utána a papát, a kórtermet, az utcát. Az utcát természetesen Tolik fényképezte, s Tyomka minden kattanáskor izgatottan faggatta:

- Mit fényképeztél le? Mit? ... És most?

- A trolit - kiáltozott Tolik izgatottan. - Meg a verebeket! Ott ment két lány, őket is!

S Tyomka válasz helyett boldogan nevetett.

- Nemsokára felkelek, és rengeteget fogok fényképezni - mondta álmodozva. - Mindenféle madarakat! Meg mindenféle vadállatokat!

- Honnan veszed őket? - csodálkozott Tolik. - Itt csak verebeket találsz. Mondjuk, még a csirkéidet! Macskákat, kutyaikat, de mindenféle állatokat meg madarakat?

- Elmegyünk az erdőbe! - mondta Tyomka a pa-

pához fordulva. – Ugye, elmegyünk, Pjotr Ivanovics? Majd ha meggyógyultam.

– Persze!... Talán hajóval, lefelé a folyón. Pénteken délután indulnánk, és vasárnap késő este jövünk vissza, az teljes két nap. Horgászhatunk is, aztán fotózhatod a madarakat. Tudok egy jó helyet.

Tolik mosolyogva nézte, milyen boldog a papa, mintha nem is ő ígérte volna meg a hajókirándulást, hanem neki ígérte volna valaki. Úgy örült, mint egy gyerek.

– Addig is tanuljatok – figyelmeztette őket. – Jól tanuljátok meg a fényképezést, mert madarat csak egyedül lehet fotózni, csöndesen, én nem leszek ott, hogy tanácsot adjak. Az erdőben másképpen kell fényképezni, mint a napon, más blendével és exponálással. S újra megmagyarázta részletesen, mi az összefüggés a film, a téma, a fotózott tárgy, a megvilágítás, az exponálás és a blende között.

A gyerekek különböző feladatokat oldottak meg, s egykettőre kiderült, hogy itt szintén ismerni kell a szabályokat, mint a matekban, de ez nem elég, szükség van gyakorlatra, tapasztalatra. Most már nem kapkodtak összevissza, hanem minden esetben fontolóra vették, hogyan állítsák be a blendét, mit és mennyi idővel fényképezzenek.

Mikor elfogyott a film, a papa kivette a tekercset, és elment, magukra hagyta őket. Még sokáig forgatták, üresen kopogtatták, egymásra emelték a gépet, de Tyomka végre észbekapott.

– Elég lesz mára! Akaszd fel, amíg egészben van, mert különben nem utazunk sehová.

Tolik engedelmesen felakasztotta a fényképezőgépet, amikor hirtelen nagyon csúnya gondolata támadt.

Megpróbálta mielőbb elűzni, de nem sikerült. Sajnos, az aljas gondolatok nem múlnak el nyomtalanul, mindjárt visszhangra találnak az emberben, rögtön rögződnek benne valahol a lelke mélyén vagy az arcán, attól függően, milyen emberről van szó. Tyomka azonnal észrevette, meg is kérdezte Toliktól, mi baja.

– Semmi! – válaszolta egykedvűen, s igyekezett elkergetni a hivatlan gondolatot.

De nem tudta, sőt, egyre jobban elhatalmasodott rajta. Mintha egy majom költözött volna Tolikba. Először egészen picike volt, alig lehetett észrevenni, de percről percre nőtt, s hatalmas, szőrös gorilla lett belőle. „Ki kapta a fényképezőgépet? – suttogta benne a gorilla. – Kicsoda? Kié a gép? A tiéd vagy Tyomkáé! Neki ajándékozta az apád. Érted? Ő kapta, nem te! Pedig te vagy az édes gyermeke. Tyomka nem is a fia! Na, na, gondolkodj csak, mikor kaptál te ilyen ajándékot a papádtól? Nem emlékszel rá? Soha!”

Tolikban örült táncot járt a gorilla, szőrös mancsaival a mellét verte, nagyra tátotta hatalmas pofáját, valamiért örült, s minél gyorsabban nőtt, annál lejjebb hajtotta Tolik a fejét, annál jobban undorodott tőle.

Nem mert Tyomka szemébe nézni, szégyellte magát.

Az ember nem választhatja meg a gondolatait, önmaguktól, hivatlanul születnek a jó és az aljas gondolatok egyaránt. Ez ellen nem lehet tenni. De azt elérheti, hogy az aljas gondolatokat elhallgattassa, végtére is azért ember az ember. Idejekorán nyakon kell csípni az ilyen gorillát és elűzni. Mindjárt könnyebb és egyszerűbb lesz minden. Mindjárt érzi az ember, mennyivel jobb otromba gondolatok nélkül élni, ha

senki nem dübörög szőrös manccsal a mellében. Idejében le kell győzni. Aki tétovázik, aki sajnálja, az azonosul vele. És szőrös lesz a lelke. Mosolyog mindenkire, de magában utálja a többi embert.

Tolik felemelte a fejét, és nagyot sóhajtott. „Tűnj el, gorilla, tűnj el!” Még a karját is felemelte, úgy hessegette.

– Mi bajod van? – ismételte Tyomka meglepetten az arcát fürkészeve.

Tolik lehunyta a szemét, fellélegzett. A gorilla kezdett zsugorodni, újból icipici lett. „Menj innen!” – kergette abban a reményben, hogy a kisebb gorillával könnyebben elbánik. Csakhogy esze ágában sem volt eltűnni. Csupán meghúzta magát, összekuporodott. Elaludt.

„A piszok. A gazember!” – gondolta. Tyomka azonban olyan kíváncsian nézett rá, hogy valamit mondania kellett.

– Semmi bajom... Csak eszembe jutott valami hülyeség.

Ami azt illeti, valóban hülyeség volt. Tolik nem irigykedett még soha senkire, és most tessék! Irgyelte a gépet testi-lelki jó barátjától. Pedig Tyomkának anélkül sem fenékig tejfel az élete. Mindenesetre nehezebb, mint az övé. Éppen hogy lábadozik, s erre ő mindjárt irigykedik a barátjára!

Tyomka csak nézte, mintha legbensőbb gondolatait leste volna el, majd szomorúan megszólalt:

– Mit izgulsz? Tiéd a gép, ne félj, nem fogadom el Pjotr Ivanovicstól... A pénznél többet ér a jó viszony. – Toliknak tátva maradt a szája a meglepetéstől: vajon hogyan jött rá? – Tudod – folytatta Tyomka gondolkodva –, úgy érzem, mintha állandóan alud-

nék... Van egy ilyen betegség, a letargia. Elalszik az ember, és évekig nem ébred fel... Ilyesmi történt velem is, képtelen vagyok felébredni. Ha felébredek, minden ott folytatódik, ahol azelőtt.

Tolik elvörösödött. A gorilla-csecsemő eltűnt, semmivé lett, csak a Tyomkával szemben érzett szégyen maradt meg, a kegyetlen, elviselhetetlen szégyen. Hogyan támadhatott benne ez a gorilla, hogyan gondolhatott ilyenre?

Hát persze! Nem is kétséges, borzadt el Tolik. A nagymama vére ütközik ki belőle. Hiszen egy zsupori, irigy asszonynak az unokája, aki kapzsiságával szétvágta a családot, mint a kenyeret. S ez a kapzsiság most benne is felébredt.

Rákvörösösen felpattant, és kirohant az utcára, kikergette a szégyenérzet.

A kórház előtt az apjába és az anyjába ütközött. A papa kezében hatalmas kartondoboz volt.

Tolik döbbenten megtorpant, nem tudta, most vajon elrohanjon mellettük, vagy örüljön, hogy a szülei találkoztak és beszélgetnek. Azelőtt nagyon örült volna, nem is vitás, de most tanácstalan volt, mert a fejében egészen másmilyen gondolatok jártak. Tyomka, a fényképezőgép és főleg a tulajdon szégyene.

Jobb, ha vízbe fojtja magát, vagy felmászik a háztetőre, és fejjel leugrik az utcára, semhogy olyan legyen, mint a nagymama. Borzasztó elgondolni is, ha valóban az ő természetét örökölte. Igaz, most megnyugodott, a gorilla eltűnt, már csak a szégyent érzi. De ki tudja, mikor támad fel megint? Máskor is megjelenhet, más esetekben, más emberekkel kapcsolatban. Mi lesz, ha ezentúl mindig úrrá lesz rajta ez a rettenetes lény? A végén majd Tolik tűnik el, s egy

ilyen majom fogja igazgatni minden tettét. Hiába emberszabású, ha egyszer mégsem ember.

Zavarában észre sem vette, hogy a szüleit egyáltalán nem nyugtalanítja a találkozás.

„A mama Tyomka egészsége felől érdeklődik – gondolta Tolik. – Eljött megkérdezni, hogy van. És összefutott a papával. Nincs ebben semmi meglepő.”

– Előhívtam a filmet – mondta a papa. – Most nagyítjuk ki.

– A kórteremben? – csodálkozott el a mama, mint ha már mindent tudna a fényképezőgépről, és arról is, hogy délelőtt felvételeket készítettek.

– Persze – mosolygott a papa. – Emlékszel Nyikolaj Ivanovicsra? Ő itt a főorvos. Bele fog egyezni!

– Akkor menjetek – sürgette őket a mama nyugodtan. – Sok szerencsét.

Megfordult, és ráérősen elsétált. Tolik sóhajtozva, lassan magához tért. Visszamentek a kórházba.

– Se baj, fiacskám – karolta át a papa a vállát. – Hamarosan véget ér minden.

Tolik fellélegzett arra a gondolatra, hogy igen, hamarosan mindennek vége lesz, Tyomkát néhány nap múlva kiengedik a kórházból.

Csak hogy egyáltalán nem értették meg egymást. Később derült ki, mennyire nem. A papa benyitott Tyomkához, előszedte a dobozból a nagyítót, egy kis műanyag tálcát és a vörös lámpát.

Mialatt ezzel szöszmötölt, Tyomka ámulva figyelte Tolikot, szeretne volna megérteni, miért rohant úgy el. De mihelyt kényelmesebben elhelyezkedett, és berakták a tálba az első fotópapírt, mindenről megfeledkezett. Izgatottan csillogott a szeme a sejtelmes

vöröses fényben, rákacsintott Tolikra, és a fülébe súgta:

– Micsoda klassz apád van!

S Tolik felsóhajtott, megint annyira örült Tyomkának és a papának. Nézte, amint szinte varázsszóra megjelenik a vörös lámpa alatt a kép, lassan kirajzolódik az arca a hófehér papíron, egyre élesebb körvonalú lesz, már látni kigombolt kockás ingét, fülig érő száját, szemöldökét, a szemét.

Tolik nézte magát, ahogy ott állt a kórterem ajtajának dőlve, nézte a megállított pillanat mindig megdöbbentő csodáját.

Még vizesen összetekerte és hazavitte a képet. Reggelre megszáradt, és a mama egy rajzszöggel kirakta a falra. A sarokba, ahol azelőtt a nagymama ikonja lógott. Csak egy csöppet lejjebb.

– Na látod – mosolygott rá. – Most te vagy a mi istenünk!

– Ezt hogy érted? – nevetett fel Tolik a mogorva nagymamát figyelve.

Képes összetépni tiltakozása jeléül. Pedig kár volna érte, hiszen ez az első igazi fényképe. Nem olyan, mint amikor ügyetlenül, mereven leül a gép elé, s a fényképész bácsi gügyög hozzá, akár egy gyerekhez: „Ide nézz, most repül a kismadár!” Ez már igazi, férfias kép, amelyet a felnőttekről készítenek. Ráadásul Tyomka kapta le, nem akárki.

– A miénk! – mulatott a mama, s nem törődött a nagymamával. – Hát ki másé? – kacagott csilingelően, mintha apró gyöngyszemeket szórna szerteszét.

ÖTÖDIK FEJEZET

EGY MILLION MOSNÓ UNOKÁJA?

Attól a naptól fogva, hogy Tolik hazavitte a még nedves fényképet, a mama egyvégtében dalolászott, mint a rádió. Pirosuló arccal jött-ment, suhogott a ruhája, mintha vele örülne valaminek, s nem is a földön járt, hanem szinte repült.

Érthetetlen vidámsága láttán Tolik megriadt. A papa megnősült, tehát a mamának búsulnia kellene, neki pedig rózsás kedve van, itt valami nincs rendjén... Nem olyan ember a mama, hogy ok nélkül jókedvű legyen. Lehetséges lenne?...

Szörnyű gondolata támadt, gyűszűnyire zsugorodott tőle a szíve, s önmagát is kicsinek, jelentéktelennek érezte, aki nem kell senkinek.

Miért ne lehetne? A papa újból megnősült. És ha a mama is megnősül, vagyis férjhez megy újból?

Lüktetett a halántéka. Aztán kissé megnyugodott. Nem, az lehetetlen! Elűzte a rettentő gondolatot, és korholni kezdte magát: hát mit képzelsz, ha valaki nem szomorkodik, nem lógatja az orrát, hanem nevetgél, az már okvetlenül rosszat jelent?!

Megnyugodva, kuncogva nézte a mamát. Éppen sötét csomagolt egy kis papírba, krumplit vágott, és hagyományosan készített, az egészséget berakta a kis hátizsákba. Közben hetet-havat összehordott, hogy Tolik ne menjen a mély vízbe, maradjon az erdő szélén, mintha

egészen kisfiú volna, és egyedül váгна neki az ismeretlen erdőnek.

Az óriási hajó a kikötőhelyen állt, hófehér fedélzete hidegen ragyogott, csillogtak fémkorlátai és az oldalán lógó mentőövek. Még nem lehetett beszállni, az utasok a parton nyüzsögtek, zajongtak. Tolik szemügyre vette őket.

Kis kört alkotva, szorosan egymás mellett fiúk és lányok nevetgéltek; mindegyiken zöld viharkabát volt. Turisták lehettek. Némelyikük hátán puskaként lógott a gitár.

Imitt-amott a tömegben hegyes végű horgászbót tűnt fel, mindegyik bot alatt egy kifakult, ütött-kopott sportsapka bújt meg, akár a gomba. Tolik mosolyogva nézte a horgászokat, olyan zárkózott, szinte komor arccal néztek maguk elé, mintha már a parton a lassan örvénylő vizet látnák, ahol nem lehet majd lármázni, bámészkodni, mert ügyelni kell szívvel-lélekkel az úszóra, és várni a fogást. A horgászok nem véletlenül állnak egymástól távol, gondolta, biztosan mindegyiküknek megvan a maga félreeső, védett kis zuga. „Az önzők!” – nevetgélt magában Tolik, és elképzelte, hogy ők hármásban fognak horgászni a papával és Tyomkával. És együtt maradnak, ugyanazon a pallón üldögélnek, mindenesetre egymás közelében lesznek, nem vonulnak félre. És közösen örülnek majd minden fogásnak.

Megkezdődött a beszállás. A zsákokkal, kosarakkal cipekedő falusi asszonyok félrelökték a turistákat és horgászokat, úgy törtek utat, mintha egy erődöt rohamoznának meg. Kenyérvégek, perecek, cipók kandikáltak elő a kosarakból, a nénik fesztelenül, családdiasan veszekedtek, s fürgén csörtettek fel egymás

után a hajópallón. Toliknak nevetnie kellett, annyira nem értette a sietségüket. Ebben a pillanatban valaki befogta a szemét.

Felkacagott. Tyomka! Hát persze, ő az. Boldogan megperdült, és meglátta az apját is. Mind a ketten teljes szerelésben voltak: valamilyen már-mindent-látott kabátban, az elnyűtt sportsapka gombaként púposodott a fejükön, egészen úgy néztek ki, mint az igazi horgászok.

Mosolyogva, egymás szavába vágva beszélgettek különböző semmiségekről, észre sem vették, s már odaértek az úszó jéghegyként ragyogó hófehér hajóhoz. A zsákos-kosaras nénikék – már csak egy-kettő maradt hátra – elébük vágtak, felszaladtak a hajóra, majd méltóságteljesen lépkedve beszálltak a horgászok, nyalábnyi botot cipelve magukkal. Nekik is indulniuk kellett már, amikor csörömpölve összetört mögöttük egy üveg.

Tolik már előbb észrevette a kikötőben a talponállót. Valami lőrét árultak benne, korhely férfiak toporogtak körülötte. Elfoglalták a kikötő előtti kis területet, lökdösődtek, tántorogtak, s a beszállás előtt mindenki figyelmét magukra vonták. A falusi asszonyok fejüket csóválva nézték a korhelyeket. Tolik éppen csak odapillantott, olyan jó hangulatban volt, nem akarta elrontani. De az üvegcsörömpölés után most részeg ordítózás támadt. Tolik arrafelé nézett, és látta, hogy egy férfi dülöngél feléjük.

Inge rendetlenül lötyögött rajta, és egy eltört, zöld borosüveg éles nyakát lóbálta a kezében. Zsíros haja összetapadt, arcán kék véraláfutások éktelenkedtek.

Tyomka édesapja volt. Az első pillanatban Tolik

csak magára gondolt. „Lőttek a horgászásnak” – dünnyögte.

A támolýgó ember, fenyegetően hadonászva a üvegdarabbal, odalépett hozzájuk.

– Á, te vagy az? – meredt a papára. – Na te, korunk hőse! . . . Gyere, igyunk egyet.

Tolik az apját figyelte. Szürke lett az arca, száját összeharapta, ökölbe szorított keze alig észrevehetően reszketett. Azt hitte, megijedt, de édesapja kemény hangon válaszolt.

– Fel akarunk szállni a hajóra! Nem látod? . . .

– Vagy úgy! . . . – csuklott fel a részeg. – A hajóra? Lecsaptad a kezemről az asszonyt, most meg a fiamra vetted ki a hálódát?

Tolik megint az apját leste. Már nem reszketett a keze. Odalépett Tyomka édesapjához.

– Lassabban a testtel! – ordított az, és előrenyújtotta a letört üvegnyakat. – Ezt is akarod?

A törött üveg éles szilánkjai vakítóan csillogtak a napon, akár a farkasfogak.

Tolik szeme a felnőttekre tapadt, eddig Tyomka sem mozdult. Most azonban előrelépett.

Tolik azt hitte, hogy az édesapjának fog segíteni, de összeszorított ököllel elszántan elébe állt. S ő meghátrált tulajdon fia előtt.

– Mit akarsz? . . . Mit akarsz? . . . – suttogta Tyomka hevesen, s az apja tántorogva hátrált.

Végül kinyitotta az öklét, és az éles, zöld üvegdarab csörömpölve csattant az aszfalton. Mint egy visszhang, abban a pillanatban megszólalt a kikötőben a jelzőharang.

„Indulás” – gondolta Tolik. Tyomka apja hirtelen megállt.

– Velem lehet beszélni – rázta a fejét, és Tolik apja elé tolta a kezét. – Adj egy hármast!

A papa a zsebébe nyúlt, de Tyomka kiáltása megállította.

– Ne adjon!

Tulajdonképpen nem is kiáltott hangosan, ám hangja olyan parancsolóan hangzott, hogy Tolik legnagyobb meglepetésére a papa meggondolta magát.

– Legalább egy rubelt! – rimánkodott Tyomka apja már-már józanul.

Tyomka merőn az arcába nézett. Aztán szó nélkül a zsebébe nyúlt.

– Nesze! – vetette oda metsző hangon, és rögtön elfordult.

Az apja ugrándozva, vadul üvöltözve rohant vissza a talponállóhoz. Tyomka felsietett mellettük a hajóra. Ügyszólván rájuk sem nézett, amikor röviden és parancsolóan odavetette:

– Gyerünk!

Még kétszer jeleztek a kikötőben, s mintegy válaszként felbődült a hajó kürtje, rekedt, mindent betöltő hangja úgy zengett, mint valami özönvíz előtti őshüllő kiáltása.

Felsiettek a fedélzetre.

2.

Elsuhant a meredek partfal, és enyhe lejtővé szelődült. A hajó hullámokat verve úszott csendesebb, látzólag tükörsima vizekre.

Fent lustán lengett a zászló. A hajó gyöngén remeggett, kéményéből alig látható meleg áram tört az átetsző, tiszta égbolt felé.

A nénik lábuk elé rakták a zsákokat, és letelepedtek a padokra. Mindjárt elő is szedték az elemózsiát, kibontották a tarka kendőket, s kemény uborkát ropogtatva, megnyugodva nevetgéltek. A horgászok egy rakásra tették botjaikat, és végre a büfében összeverődtek egymással. A turisták vidáman énekelni kezdtek.

Tyomka a hajó orrába menekült, a korlátra könyökölve bámulta a vizet, egyetlen szót sem szólt, meg sem fordult, mintha valamiért haragudna mind a kettőjükre.

Tolik szerette volna elfeledtetni a történeteket, oda ment hát a barátjához, és átölelte a vállát. Tyomka meg se rezdült.

– Mi van veled? – kérdezte tőle.

Nem kapott választ. Toliknak az járt az eszében, hogy míg Tyomka a kórházban volt, furcsamód mint ha megállt volna számukra az idő. Mint a sakkmérkőzésen: a játékosok lépnek valamelyik figurával, de sakk-kifejezéssel élve, a helyzet, az állás nem változik. Egyformán áll a fehér és a fekete. Mint Tolik körül: mindenki lépett, mondott valamit, cselekedett, mégsem változott a helyzet.

És most hirtelen meglendült az idő. Találkoztak Tyomka apjával, és az óramutató megindult. De nem attól a pillanattól járt tovább, amikor megállt, hanem nagyot ugrott előre, nem törődve a közben elmúlt idővel. És egyszeriben kiderült, hogy sok minden megváltozott.

A mama belenyugodott, hogy a papa nem jön vissza. Tyomka is összebarátkozott vele, habár ennek fordítva kellett volna történnie. Tolik pedig mindent

elkövetett, hogy összeemelegedjenek, noha ő akarta legjobban, hogy a papa visszatérjen.

Az idő előrelendült, és megváltoztatta Tyomkát. Azelőtt lelkére beszélt volna az apjának, talán hazavonzolta volna, s bár nem lehetett könnyű, most szembefordult vele!

Majd újabb időugrás következett, mély választóvonalat húzott az apák és fiúk közé, egyszerre új helyzet adódott, vízválasztó támadt köztük, ahogy a földrajzkönyv mondja. Az egyik oldalon már hárman voltak: Tolik, Tyomka és Tolik édesapja.

És ha így maradna minden? Ha hárman maradnának. Ha Toliknak és Tyomkának közös papája volna?

Tyomkára nézett, vajon mit szólna hozzá. Mert Tolik szeretné, nagyon szeretné, ő boldogan fogadná, ha Tyomka a bátyja lenne.

De hát ez ostoba, gyerekes számárság. Ha mind a ketten a papa fiai lennének, akkor mi történjen a két mamával? Mert hát Toliknak is, Tyomkának is van édesanyja, és ők mind a ketten a papa feleségei, az egyik a volt felesége, a másik a mostani. Törheti a fejét napestig, ezt akkor sem tudja megoldani. Kevés ehhez az ő fantáziája.

S akkor megint rátört az egyszer már felötlött gondolat. Újra gyanakodva gondolt az anyjára. Túlontúl vidám mostanában. Gyanúsan jókedvű. S ha tényleg férjhez megy?

Tolik elborzadt arra a gondolatra, hogy valaki, egy férfi odaköltözik hozzájuk, fogja magát, és se szó, se beszéd az új papája lesz. Persze az ilyent nem így hívják, hanem mostohapapának, de ez nem változtat semmin. Az a másik fogja ellenőrizni a füzeteit, min-

denfélével traktálja majd, parancsolgat és tréfálkozik, talán meg is veri. Az emberek nem egyformák . . .

Nem, ő soha nem fog beletörődni, soha nem fog úgy beszélni az új papával, mintha az igazi apja lenne.

Tyomkára nézett, s talán most értette meg először igazából. Megértette a papa iránti korábbi engesztelhetetlen gyűlöletét. S hirtelen rádöbbsent az erőre, igen, az erőre, amivel az apja legyőzte Tyomka gyűlölködését. Amelyik azt mondatta egyszer Tyomkával: „Micsoda klassz apád van!”

„De hát hogyan lesz ezután? – gondolta Tolik ijedt szomorúsággal. – Hiszen az idő szalad, megint megy tovább, dobog a hajó gépeiben, ott kattog az órában.”

Megfordult. A papa lépett hozzájuk, és rátette vállukra nehéz kezét.

– Mi van, srácok? Lekókadtatok? – kérdezte halalkan, majd hozzátette: – Ne csüggedjete! Fölösleges . . . Ne lógassátok az orrotokat!

Ekkor a hátuk mögött felröppent egy dal. Tolik azt hitte, megint a turisták zendítették rá, csak hogy ez nagyon furcsa dal volt, a turisták nem szoktak ilyent énekelni. Körülnézett. A kenyeres zsákokat, kosarakat cipelő nénik énekeltek. Fejkendőjüket a vállukra terítették.

Szomorú volt az énekük. Tolik először csak az ismeretlen dallamra figyelt fel, majd megértette a szavakat is.

*Harmadik nap, hej, virradóra
Feljött a nap, a fénylő nap
Hej, virradóra . . .*

*Hajnallik már, hej, az ég alja
Harmadik nap, virradóra
Hej, az ég alja . . .
Szól a madár, hej, a kis madár
Dalolva száll, hajnalra vár . . .*

A fedélzeten elcsöndesedtek a turisták, letették gitárjaikat, csodálkozás ült az arcukon. Homlokukat ráncolva hajtották le fejüket a botok mellett az idősebb horgászok is.

Nem mindegyik néni tudta a dalt, az első szakaszt csak négyen énekelték, három idősebb és egy fiatalabb asszony.

*Hej, a kis madár . . .
Szól a madár, hej, dalolva száll . . .*

S ekkor bekapcsolódtak a többiek is:

*Dala elszáll, nem hallik már,
Hej, nem hallik már.*

Tolik a négy előénekest bámulta. A kikötőben észre sem vette, milyen barna az arcuk, és most sem jött volna rá, ha nem veszik le fejükről a kendőt. De így, kendő nélkül szinte világított fehér homlokuk, s oldalt a járomcsontjuk, ahol nem érte őket a nap. Orcájuk azonban barnán ragyogott az alkonyati fényben, látni való volt, hogy az asszonyok – a három idősebb és a fiatalabb, meg a többi is mind – sokat dolgoznak a mezőn.

*Hegyek alján, hej, zöld mezőben
Kis kunyhó áll, hegyek alján,
Hej, kis kunyhó áll . . .
Kis kunyhóban, hej, búsan-árván
Egyedül él, mindig csak vár
Hej, búsan árván . . .
Özvegyasszony, hej, búsan-árván
Egyedül él, mindig csak vár . . .*

Éppoly váratlanul hagyták abba a dalolást, mint ahogy rákezdték. A turisták megtapsolták őket, s ez olyan illetlen volt, hogy senki más nem ütötte össze a tenyerét. Igazán ostobaság megtapsolni egy ilyen dalt, s az asszonyok oda sem néztek a turistákra. Hirtelen csend lett a fedélzeten. Csak a folyó locsogott-csobogott alattuk.

– Azt hittem, valamilyen batyuzók – szólalt meg Tolik. – Annyi kenyér van náluk, mintha éhínség volna. A hajóra is úgy tolakodtak fel, akár a megszállottak.

– Ugyan már – mondta a papa komoran. – Dehogyan batyuzók . . . Megkezdődött az aratás, a falusi emberek most éjjel-nappal a földeken vannak. Hogy ne kelljen sütni, ezzel is időt tölteni, a közel fekvő kolhozok a városba küldik az asszonyokat kenyérért. A távolabbi kolhozokból persze nem.

– Hát nem maguknak viszik? – szólalt meg most Tyomka.

Amíg az asszonyok énekeltek, Tyomka előjött a sarokból, és csillogó szemmel, meglepetten bámulta őket.

– Persze hogy nem – bólintott a papa, és megint

elhallgatott, mintha emlékeit pergetné, nem pedig választ adna. – Nem maguknak viszik. Egyébként is csak megszokásból tolakodtak a felszállásnál. Hiszen nem mindig jártak errefelé ilyen kényelmes, nagy hajók. Voltak kisebb, kerekesebb hajók, alig lehetett fel-férni rájuk, pedig nekik haza kellett térniük, várták őket a gyerekek, a ház, a munka... A férfiak dolgoztak, vagy nem jöttek vissza a háborúból. Ezért mindig siettek, tolakodtak. Most pedig megszokásból igyekeznek felfurakodni...

Odafordult a gyerekekhez.

– A háború az oka – sóhajtott fel. – Egyedül a háború...

Rágyújtott, a korlátra könyökölt. Tolik és Tyomka a gyorsan sötétedő folyót, az esthajnal lassan kibontakozó narancsszínű fényeit bámulta.

Most itt a hajón, nem a filmekben látott tankokat, az ágyúsortűzeket juttatta eszébe a háború. Polja néni gondolt, aki szerint a papa és a mama túl fiatal, nem tudják, mi az igazi bánat, azért nem vigyáznak egymásra. Eszébe jutott a sarokban látott fénykép, Polja néni örökké fiatal férjének képe, s csodálkozva állapította meg, mennyire hasonlít Polja néni ezekre az asszonyokra! Mint a fák, amelyeket ugyanabban az időben más-más helyen ültettek.

Réges-rég elmúlt a háború, de az asszonyok és Polja néni még mindig nem tudták elfelejteni, szomorú dalokat énekelnek, nézegetik azoknak a fényképeit, akik már soha nem öregszenek meg. És soha nem felejtik el őket, mert a háború a legszörnyebb dolog a világon.

„De ha minden borzasztó dolog között a háború a

legborzasztóbb, akkor az embereknek nagyon-nagyon kellene szeretniük egymást, amikor béke van! Örülniük kellene egymásnak!" – gondolta Tolik, és átölelte Tyomka vállát.

3.

Sötét este volt, feljöttek már az óriási, szikrázó csillagok, az ég fényei együtt sziporkáztak a folyó vizén úszó bóják vörös kis csillagaival, amikor elnyújtott, rekedt hangon felbődült a hajókürt.

Tolik a szemét meresztette, s a sötétségből hirtelen kibontakozott egy uszályon álló házikó, mely apró fényeivel egyre közeledett feléjük. A hajó nekiütődött a kikötőnek, keserves nyikorgás hallatszott, majd a gyerekek végigsiettek apjuk után a pallón. A kapitány álmos hangon adta ki parancsait, a hajó megmozdult, és eltűnt a fordulóban. Csak a hullámok jelezték ittjártát. Csönd borult a tájra. A sötét, néma folyó valahol alattuk hömpölygött, s úgy tetszett, feneketlen szakadék tátong a lábuk előtt.

A papa egy szűk kis szobába vitte őket, ahol ugyanolyan széles fapadok álltak, mint a vasútállomásokon.

Bent savanykás izzadságszag érződött, a padok egyikén hangosan horkolt és cuppogott egy kövér asszony.

– Feküdjetek le! – mondta a papa. – Éjszaka nem indulhatunk útnak.

Azzal feje alá dugta hátizsákját, a sportsapkát a szemére húzta, és nem szólt többet. Lefeküdtek ők is. Toliknak megfordult a fejében, hogy ami azt illeti, jobb lett volna a szabad ég alatt, tábortűz mellett éj-

szakázni, de hát az még odébb volt. Boldogan gondolt az elkövetkezendő élményekre, és mosolyogva aludt el.

Az örömteli, izgatott várakozás miatt elsőnek ébredt. Lábujjhegyen kiosont a kis váróteremből, s amint lenézett a folyóra, boldogan felnevetett. Az uszályon a házikó mintha az égboltig emelkedett volna, felhők között járna, szinte úszott a hideg, tejfehér ködben. Eltűnt a part és a folyó, csupán az ég kékje tündöklött tisztán.

Visszament, felköltötte Tyomkát és a papát. Mindjárt útnak eredtek. Felkapaszkodtak a meredek parton, maguk alatt hagyva a ködöt, belegázoltak a harmatos fűbe. Tolik kitépett egy nedves fűcsomót, végigsimította az arcán, mely rögtön kipirult a kellemes, friss harmattól.

Alattuk a folyón gomolygott a köd, de itt fenn ragyogott a nap, milliárd szivárványszínű bogarat, ragyogó kristályszemeket, ezüstgyöngyöket sziporkáztatott a harmatos fűben.

Megmozdult a bokor, kiugrott a rétre egy hosszú lábú kiscsikó. Vidáman lobogtatva a farkát ügetett a zöld fűvön, megtorpant, egy pillanatig mereven állt, mint a cövek, aztán eldobta magát, bele a harmatos fűbe, vékony lábait égnek emelte és végtelen boldogságában önfeledten nyeríteni kezdett.

Tolik halkan kuncogott. Hatalmába kerítette a vágy, hogy ledobja a hátizsákot, levegye az ingét, és meghemperegjen ő is, mint a csikó, hogy belemerüljön a csillogó cseppek özönében ragyogó zöld folyóba.

– Gyere már, te kiscsikó! – hívta az apja, és Tolik észbe kapott.

Már elég messze jártak, s amikor utolérte őket,

szemükből kiolvasta, hogy kisfiúnak tartják, és kitálalták, mire gondolt a vidám lógyerekben gyönyörködve.

„Bánom is én! – somolygott Tolik, s egyáltalán nem sértődött meg. – Bánom is én, ha gyereknek tartanak! Irigyelnek, mert ők is boldogan lennének kiscsikók, naná, hiszen ennél nagyobb boldogság nincs is a világon.”

Tolik odasimult a papa kezéhez.

– Emlékszel? – kérdezte tőle. Apja lenézett rá, és jókedvűen bólintott.

Megértették egymást! Igen, most, amikor beteljesült a téli beszélgetés, most megértették egymást. Harmatos fűben kószáltak, fényes szikrákon lépkedtek, szabadon, vidáman lélegeztek, s úgy zúdult rájuk az üde levegő, mint a forrásvíz. Könnyedén, fürgően és vidáman lépkedtek, ebben a pillanatban gyönyörű szép volt a világ, és mert nem akartak, hát nem gondoltak arra, hogy ezen az egyszerű, tiszta életen kívül van egy másik is, egy zavaros, érthetetlen, keserű élet.

Tolik az apjához simult, egyszerre léptek, és tökéletesen boldog lett volna, ha nem látja Tyomka arcát.

Mert Tyomka hirtelen elfordult tőlük, amint Tolik odadörgölözött az apja karjához.

És Tolik elrestellte magát. Egymás után immár másodszor feledkezett meg Tyomkáról, először az este, a kikötőben, és most megint csak önmagára gondolt. Mintha szándékosan tenné, hogy emlékeztesse, milyen papája van neki. Mintha azt akarná értésére adni, hogy tehet, amit akar, ez az ő apja, senki másé.

Megérezte a papa is Tyomka hangulatának változását. Hogy egyformán bánjon mind a kettőjükkel, át-

karolta vállukat, és Tyomkához fordulva egyszerre kérdezte tőlük:

– Hallotok valamit?

Tolik fülelni kezdett; tökéletes volt a csönd, még a folyó zúgása sem ért fel idáig.

– Madárdal – mondta Tyomka.

– Úgy van. Énekesmadár – helyeselt a papa.

Tolik csak most hallotta meg a távoli trillát, s dühösen szidta magát a süketségéért.

– Kopogtat – szólalt meg Tyomka már mosolyogva. – Harkály?

– Az! – bólintott a papa.

Ekkor már ő is figyelmes lett az alig hallható száraz kopogtatásra. Fülelni kezdett, nem akart lemaradni Tyomka mögött, hallgatta a sokhangú csöndet, és igen, egyszerre megneszelte a döngicsélést.

– Vadméhecskék – suttogta bizonytalanul.

Tyomka és a papa megint ránézett: mint egy gyerekre, megdicsérték a tekintetükkel, és vele örültek.

– Vadméhek – mondta a papa.

– Vadméhek – visszhangozta Tyomka.

Mint tavasszal a jég, úgy tűnt el a folyóról a köd. Lementek a vízhez, fűzfaágból horgászbotot ügyeskedtek, a csalétek is egykettőre elkészült.

Hát igen, ma rámosolygott a szerencse Tolikra. Ő fogta az első halat, az sem számított, hogy egy icike-picikét, alig nagyobb a gyufaszálnál, mert hát a fontos a kezdet, ha az ember először látja meg a merülő úszót, s remegve, ijedt örömeiben kapkodva rángatni kezdi a botot, aztán felordít, hogy végigvisszhangzik a folyón az üvöltése:

– Kifogtam!

A halak világában talán van olyan törvény: a kis halak a kis pecázók horgára harapnak, a közepesek a nagyobbakéra, a legeslegnagyobbak pedig a felnőtt horgász, a komoly férfi csaliját kapják be. Egészen biztosan van ilyen szabály! Mert a papának csak hébehóba volt kapása, és mindig egy nagy folyami sügértáncolt a bot végén. Tyomkának már gyakrabban merült le az úszója, kövér, fenékjáró küllők és vörös koncérok akadtak a horgára. Tolik percenként rántotta ki a törpeharcsákat. Egyszóval nem rúgták fel a horgásztörvényeket. S amikor megfőtt a bográcsban a hallevés, percek alatt eltűntették. Nincs jobb ízű étel annál, amelyet maga főz az ember a szabad tűzön. Hátha még ő fogja a halat is.

De ezzel nem értek véget az örömök. Hiszen nem csak hallevést enni jöttek ide. Hátravolt még a vadászat, de nem akármilyen. Fotópuskával.

Természetesen az igazi fotóvadászathoz különleges gépek kellenek, hosszú, méteres teleobjektívek, hogy messziről is lehessen fényképezni az erdő lakóit. Egy közönséges Szmenával nehezebb odalopakodni a félénk madarakhoz és kisvadakhoz, de talán még érdekesebb.

Először Tolik vadászhatott, jutalmul a jó fogásért, s mindjárt ebéd után neki is vágott az erdőnek.

Milyen csodálatos a nyári erdő! A nyírfaleveleken vércsepp izzott – katicabogár! Hirtelen kifeszíti szárnyát, megmozgatja, s felrepül, egyenest az ég felé. Tolik utánanézett, amíg el nem tűnt a szeme elől. Majd hangyavonulás keresztezte az útját. Leguggolt, és mosolyogva szemlélte a futkározó rovarokat, mint dolgoznak, reggeltől napestig, füvek és szalmaszálak, elhullott apró bogarak alatt görnyednek, cipekednek,

rohannak örökké, nem látnak semmit a világból. És soha nem veszekszenek. Tolik egyszer sem látott még perlekedő, civakodó, verekedő hangyákat. Különös békeszerető népség!

Hallgatta a sejtelmes szárnyshogtatást, figyelte az ágakat madarakra lesve, s haladt tovább a napfényes, párafátylas erdőben. Egyszeriben hálásan gondolt Tyomkára.

Eddig csak homályosan értette, miért szereti Tyomka annyira a delfineket, amelyeket életében soha nem látott még, s a bálnákat, habár érdekes, hogy a bálna megrongál egy hajót. Tyomka azt mondta, hogy az egyenes jelleméért, a bátorságáért szereti a bálnát, csakhogy ennél sokkal többről van szó.

Most megértette. De csak ma! Mert látta a kiscsikót, szertelenül, emberi boldogsággal hempergőzni, és járt gyémántos harmatcseppel telehintett réten, rácsodálkozott a hangyákra, elmerengett a katicabogáron.

Olyan közel kerültek ma hozzá az erdő lakói, annyira hasonlónak érezte őket. A kiscsikó, a katicabogár, a hangya – mind-mind szinte a rokona lett, hisz ugyanúgy éltek, tevékenykedtek, örültek ők is. Egyszeriben nem érezte idegennek, távolinak a természet világát, úgy vélte, mindegyik az ő kistestvére. Most értette meg igazán Tyomkát, aki már régóta testvériesen érzett a delfinek, a bálnák, a kiscsibék, minden élőlény iránt.

Cinke szállt az ágra. Hintázott, ugrándozott, oda-oda nézett a fa alatt ülő gyerekre, majd elsuhan, eltűnt a fa mögött. Tolik körbejárta a törzset, s megint boldogan felkacagott, ki tudja, hányadszor már aznap. Vidám kópé-képét a cinke egy csöpp kis odúból dugta ki.

Tolik elbújt a bokrok közt, beállította a blendét, az időt, a keresővel ráállt a fészekre, és mozdulatlanul várakozott.

Végre megjelent a keresőben a cinke, megköszönlte a csőrét, mielőtt felröppent volna. Tolik elkatintotta a zárat, és eltűnt a madár. Már-már indult volna tovább, de meggondolta a dolgot: lefényképezi még egyszer a cinkét, hátha az első felvétel nem sikerült.

A bokorban üldögélve elmélkedett a szorgos cinkén; biztosan napjában ezerszer is berepül az erdőbe, míg jóllakatja fiókáit, később, ha már felcseperednek, repülni tanítja őket. Pont olyan, mint egy igazi édesanya, semmiben sem különbözik: ugyanúgy szereti, gondozza a fiait.

Gondolataiból közeledő hangok riasztották fel, kilépett búvóhelyéről, látta, hogy a papa meg Tyomka beszélgetve sétálgat az erdei ösvényen. Tolik visszabújt, gondolta, majd rájuk ijeszt, ha ideérnek, addig talán visszarepül a cinke, és lekaphatja.

De a madár nem jött, a hangok viszont egyre közeledtek.

– ... Ne ítéld el olyan szigorúan – hallotta a papát, aki a korábbi kérdésre válaszolhatott.

– Én nem vagyok szigorú – mondta Tyomka izga-

tottan. – De a lelkiismeretem ezt diktálja. Hiszen itt nem valami elemi csapásról van szó.

Toliknak eszébe sem jutott, hogy csúnya dolog kihallgatni mások beszélgetését. Meg sem fordult az agyában, hogy Tyomka olyasmiről beszélgethet a papával, ami nem tartozik rá. Amikor pedig megértette, már késő volt.

– Ez az embertől függ – válaszolt a papa. – A gyöngé ember ösztönös. Képtelen erőt venni magát.

– De másokra is kellene gondolnia. Nem?

Tolik rádöbben, hogy Tyomka apjáról beszélnek.

– A részeg ember nem ura a tetteinek – sóhajtott fel a papa.

– És a józan?

Kérdése keményen csattant, s a papa mintha töprengene a válaszon. Már egészen odaértek Tolik leshelyéhez. Megálltak.

– Nézd, egy fészek – szólt a papa.

– Megvárjuk, míg berepül? – kérdezte Tyomka, és utána rögtön odavágta: – Maga például ura önmagának?

Gyufa sercent. Tolik érezte a dohányfüstöt.

– Mire érted?

– Pjotr Ivanovics! – kiáltott fel Tyomka durván. – Mikor költözik el tőlünk?

– Honnan veszed, hogy el akarok költözni? – kérdezte a papa nyugtalanul.

– El kell költöznie! Vissza kell mennie.

– Hát nem tudsz megbékélni velem? – kérdezte a papa idegesen.

– De! Különben nem hoztam volna szóba az apámat. – Majd hosszú szünet után hozzátette: – Ő soha nem beszélgetett így velem. Részeg volt, és ordítózott,

veszekedett, és leitta magát. Maga egészen másmin-lyen, de azért nem ura önmagának.

A papa felnevetett: – Nem tudsz te semmit! Ha majd megnősz, megérted.

– Értek én mindent – mondta Tyomka, s egyáltalán nem bántódott meg. – Kérek egy cigarettát.

Megint sercent a gyufa, s Tolik elképzelte, amint egymás mellett állnak, beszélgetnek, cigarettáznak, mintha egyenlők volnának.

– Artyom, Artyom! – sóhajtott fel a papa. – Miért olyan sürgős, hogy felnőtt legyél? Nem tudod még, milyen nehéz felnőttnek lenni.

– Gyereknek lenni nehezebb – mondta Tyomka dühösen. – Mert a gyerekek a felnőttektől függenek.

Tolik egész idő alatt a fészket bámulta. Ebben a pillanatban visszarepült a madár, mégsem kattintotta el a gépet, bár ott feküdt a térdén.

– Berepült – mondta a papa, Tyomka azonban nem válaszolt, bizonyára csak bólintott.

– Pjotr Ivanovics, költözzön el minél előbb – szólalt meg Tyomka komolyan. – Hiszen látja, Tolik mennyire várja magát, meg aztán tudom én, hogy nem szereti az édesanyámat.

– Ne beszélj butaságokat! – kiáltott fel a papa idegesen. – Nem szándékozom elköltözni sehová!

Tolik nyugtalanul hallgatta őket. Magában dicsérte Tyomkát, csodálta erejét, állhatatosságát. Igaz, kicsit tartott tőle, hogy megint összevesznek. Különösen, amikor a papa éles hangon megismételte:

– Ne beszélj butaságokat.

S ekkor Tyomka szinte reménykedően újból megszólalt:

– Szóval nem megy el?

Tolik először megkönnyebbülten felsóhajtott, hála isten, hogy nem vesztek össze. De amikor továbbsétáltak, hirtelen rádöbbsent: Tyomka örül, hogy a papa nem költözik el.

Távolodtak, alakjuk kisebbedett: két bogár a zöld mezőben. Tolik felállt, már nem volt olyan magas az ég, olyan végtelen a föld, és elszürkült a fű is. Felzokogott. Átölelte és úgy szorította a madárfészket rejtő fatörzset, hogy már fájt. Mindennek vége! A papa nem jön vissza soha, és elveszítette a szövetségesét is. Hogy örült Tyomkának, az igazi, hű társnak, amikor még olyan jól és elszántan beszélt. Most már órá sem számíthat...

Hideg csepp hullott a nyakába. Felnézett. Alacsonyan, a fakoronákat súrolva sötét felhők úsztak. Talán csak álom volt, hogy sütött a nap. Óriási, súlyos cseppek koppantak a leveleken. Beállt egy nyírfa alá, azt hitte, egykettőre vége lesz a zápornak. Ám a hatalmas cseppeket vékony szitálás, kitartó őszi esőzés váltotta fel.

A lombos nyírfa eleinte védelmet nyújtott. De hamarosan már a levelekről gördült le a víz, s Tolik hiába bújt a fatörzshöz, egykettőre bőrig ázott. Mégis türelmesen várt valamire.

Messziről kiáltás szállt felé. Fülelni kezdett, vadul dobogott a szíve. Neki kiáltoztak, őt keresték.

– I-i-ik! To-li-ik! – jutott el hozzá a kiáltás.

Gondolta, nem válaszol, de egyre közelebbről szölongatták, meghallotta hangjukban az aggodalmat.

„Ennek semmi értelme. Minek kínozzam magam azzal, hogy itt ázok-fázok!” – gondolta, és ellökte magát a fatörzstől.

Messziről észrevette őket: útra készen várták, hátizsákkal a vállukon.

– Gyere már, igyekezz! – sürgette az apja nyugtalanul. – Indulunk, nézd, hogy megeredt.

Elvette Tyomkától a hátizsákját, felcsatolta vizes hátára.

– Siess már! Ha késlekedünk, holnapig is itt állhatunk.

S előrement. Öles léptekkel törte az utat, így akarva sietésre bírni őket.

– És ha mégis maradnánk, Pjotr Ivanovics? – kérdezte Tyomka nagy vidáman, és levette az ingét. A vízcseppek csupasz hátát verték. – Egészen meleg az eső.

– Öltözz fel! – idegeskedett a papa.

Tyomka azonban ingét, hátizsákját lengetve előrefutott, bele a zuhogó esőbe. És Tolik jól tudta, minek örül annyira.

Megint megsajdult a szíve, de erőnek-erejével igyekezett másra gondolni. A kiscsikóra, meg hogy ő is ugyanúgy akart hempergőzni a harmatos fűben, mert reggel még boldog volt, és jól érezte magát. Elhatározta, hogy igyekszik megérteni Tyomkát. Hiszen ő nem hibás, mindent elkövetett, a saját fülével hallotta. Megtette, amit tudott.

És jogosan volt boldog, megvolt az oka, hogy ma boldog legyen.

A hajó dohogva, lassan haladt az árral szemben. Tolik az esőcseppektől hólyagos, őszi folyót figyelte, ezzel ütötte agyon az időt.

Ügyszólván egész úton hallgatásba burkolózott, a papa sem volt beszédes kedvében, csak Tyomka nem fért a bőrébe, folyton tréfálkozott, bejárta a hajót, bekukucskált minden zugába.

Reggel érkeztek vissza a városba. Tyomka és a papa elkísérte a villamosmegállóig. A papa komoran nézett maga elé, Tyomka azonban sugárzó arccal integetett.

– Aztán gyere! – kiáltotta búcsúzóul.

A villamos csilingelve elindult. Toliknak eszébe jutott a trombitás, kövér bácsi, aki a barátját temette, szomorú dalát fújta az utcán, a sok értetlen ember meg csak mulatott rajta.

Mennyire hasonlított a mostani helyzete a bácsiéra. „Aztán gyere!” – kiáltotta Tyomka, csak hogy ezt nem így kellett értelmezni. „Isten veled!” – valójában ezt kiáltotta, s bár Tolik nem temette el, mindenesetre elveszítette a barátját. Örökre...

A villamos lassan, óvatosan gördült tovább. A papa és Tyomka egyre kisebbedett, csak a kövér trombitás bácsi hiányzott, hogy egészen gyászos legyen ez a reggel...

Otthon úgy fogadták, mintha valóban az istenük lenne. A mama persze szokás szerint nevetve csapta össze a kezét, mintha ezer éve nem látta volna. De a nagymama igazán furcsa volt. Mert ő is örült, ragyogott a szeme, szipogva tipegte körül az unokáját, mintha nem is remélte volna, hogy még egyszer viszontlátja. Mi a csoda történhetett vele?

Tolik megvonta a vállát, ledobta a hátizsákot, alaposan megmosakodott, és a boldogan mosolygó mamára nézett.

Ha nem lett volna olyan jókedvű, szóba hozza a papát, megmondja, hogy nem fog visszajönni. De úgy látszik, a mama már mindenén túl van. Ami elmúlt, annak vége. Szerencsésen túlélte, nincs értelme itt a sok beszédnek.

Mialatt Tolik evett, a mama készülődni kezdett valahová. Ragyogó arccal, szünet nélkül csodálkozott, hogy fia már hazajött.

Tolik nyugtalanul hallgatta a szóáradatot, de a mama perdült-fordult a tükör előtt, s már be is jelentette:

– Elmegyek!

– Hová mész? – kérdezte szigorúan, ám a mama nem figyelt fel Tolik éles hangjára.

– Dolgom van. Két óra múlva itt vagyok.

S kipenderült az ajtón. Tolik kezében félúton megállt a kanál, aztán lecsapta, és felugrott az asztaltól.

– Hová rohansz, kisunokám? – kántálta a nagymama. – Legalább te ne menj el, ne hagyd itt szegény öreganyádat...

Tolik gyanakodva rámeredt, aztán kirohant az udvarra.

Futás közben lázasan fogalmazta azokat a kegyetlen, kemény szavakat, amelyeket a mamának akart mondani. Keze ökölbe szorult, lélegzete elfúlt, lába nem akart engedelmeskedni.

S akkor meglátta. Ruganyos, lányos léptekkel ment előtte, lóbálta a kezításkáját, nézelődött, csodálkozó nagy kék szemében biztosan mosoly is bujkált.

Hirtelen megállt a dohánybolt előtt. Tolik szíve na-

gyot dobban, ahogy meglátta a mama kezében a celofánpapírba burkolt cigarettadobozt. „Így állunk hát! – gondolta kétségbeesetten. – Ő nem dohányzik, tehát... Neki vette? Neki...” Nem volt többé kétsége, tudott már mindent.

Könnyű, suhanó léptekkel sietett a randevúra, s Tolik egyszerre arra gondolt, mit szólna a papa, ha látná. Vajon mit gondolna? Mit tenne?

Mindenesetre dühösen a mama elé állna, és megmondaná neki a magáét! Mindenki előtt! Aztán gondolkodóba esett. Miért mondana bármit is? Hát mi köze hozzá? Hiszen a papa vétett ellene, s a mama, igenis, miért ne, a mama ezt az egészet szándékosan csinálja. Hogy a papa rádöbbenjen: nincs rá szüksége, esze ágában sincs egész életében miatta hullatni a könnyeit.

Tolik elbizonytalanodott.

Fütyüljön az egészre, tegyenek, amit akarnak? Ha a mama és a papa nem törődik egymással, ő mit ugrál. Egy kisfiú! Majd csak lesz valahogy. Az ő dolguk, hogyan élnek. Döntsék el ők...

Hát ő? Vele mi lesz? Elöntötte a düh. Megint úgy lesz minden, mint eddig? Mindent a felnőttek döntenek el, ő meg csak néma játékszer lesz a kezükben? Aztán majd egyszerűn közlik vele a döntésüket?

A mama férjhez megy, s utána majd bejelenti neki is.

De hát miért nem szabad a gyerekeknek az állítólagos felnőtt problémákról eltöprengeniük?

Mikor őt is érintik ezek a felnőtt dolgok, talán még jobban, mint magukat a felnőtteket! Miért feledkeznek meg a gyerekekről, amikor a saját ügyeikben

döntenek? Miért van, hogy a gyerekeknek csak nézni lehet?

Annyira eltöprengett, hogy elvesztette szeme elől a mamát. Mikor újra meglátta, már messze volt, egy férfi mellett állt. Tolik ujjai hirtelen kihűltek, látva, hogy a mama belekarol a férfiba, és elindulnak az üveg pavilon felé. Oda, ahol a bírósági tárgyalás után együtt ültek mind a hárman.

Most már biztos, hogy a mama árulása nem véletlen. Mindent jól megfontolt. Szántszándékkal jött ide, saját magának bizonyítandó, hogy fütyül arra, ami volt.

De most odamegy, és megmondja neki! Most mindjárt, egy percen belül kipakol.

Ugyanannál az asztalnál ültek, ahol legutóbb a papával. A férfi háttal Toliknak, a mamát profilból láthatta. Odalépett. Minden összefolyt a szeme előtt.

– Borzasztó vagy! – mondta rekedten, a mamára nézve, és hozzátette. – Utálatos dolgot tettél!

A férfi villámgyorsan Tolikhoz fordult, de ő rá se hederített. Érdekelte is a mama jövődöbeli férje!

Az anyja zavartan ránézett, majd egy pillanat múlva elmúlt a zavara, szeme már újra csillogott.

– Nagyszerű! – mondta. – Igazán nagyszerű, hogy utánunk jöttél. Most akkor megörvendeztetünk.

„Megörvendeztetnek – gondolta Tolik. – El tudom képzelni...”

Tétován, félszegen a férfira emelte a szemét, és egész testében megremegett. Homlokát előntötte a verejték.

A papa volt! Új öltönyben.

Le kellett ülnie, mert szédült. Rákönyökölt az asz-

talra, és megtámasztotta a fejét. Lüktetett a halántéka, a szája kiszáradt, megkeseredett.

– Pezsgőt! – hallotta messziről a papa hangját, s egy pukkanást a füle mellett.

Végre felnézett. Három pohár állt az asztalon, kető színültig töltve a gyöngyöző itallal, a harmadikban csak egy csöpp, épp az alján.

– Nos, fiacskám – mondta a mama boldogan –, igyál velünk. – Irult, pirult, mint az alma. – Igyál, igyál, ma szabad. Mert a papa meg én... – összeza-varodott, a szavakat kereste, és mosolyogva a papára nézett: – Ma kibékültünk...

Tolik komolyan bólintott, felhajtotta a pezsgőt, érezte az üde bizsergést a nyelvén, s csak akkor értette meg, mit mondott a mama.

Kibékültek? Hogyhogy kibékültek?... Hiszen tegnap hallotta, ott az erdőben mit mondott Tyomkának a papa. Hogy velük marad. És nem költözik el tőlük. Most pedig a mama azt állítja, hogy kibékültek.

– Nem értem. Hogyhogy kibékültetek? – nézett értetlenül az apjára, aki szemrebbenés nélkül, mosolyogva bólintott.

– Nem igaz! – mondta Tolik.

– Nem hiszi! Nem tudja elhinni – kacagott a mama csengő hangon.

– El tudom hinni – jelentette ki Tolik egykedvűen. – Csakhogy ez nem igaz.

– Ugyan, fiacskám, hidd el – szólalt meg a papa is. – Emlékszel, nemrég itt ültünk együtt ennél az asztalnál. – Tolik bólintott. – Azt mondtam a mamának, hogy így nem élhetünk tovább, utazzunk el. – Tolik újból bólintott. – Végre beleegyezett. Másik városba költözünk. Mérnök leszek egy új gyárban.

Milyen egyszerűen megoldódott minden, ó, milyen egyszerűen! Először a mama nem egyezett bele, és most meggondolta magát. Ennyi volt az egész. Milyen jól elintézték.

– Nem igaz! – makacskodott tovább. – Hiszen azt mondtad Tyomkának, hogy velük maradsz.

Apja nyugtalankodni kezdett. Tolik merőn bámulta. Mit fog most válaszolni? Hogyan ad magyarázatot?

De nem válaszolt, csak elvörösödött. A mama meglepetten nézett rá, látva, hogy egyre pirosabb az arca. Úgy elpirult, mint egy gyerek, mikor hazugságon érik. Végül lesütötte a szemét.

– Mit kellett volna mondanom? – mentegetőzött.

Ha lehet, még pirosabb lett, a mama pedig biztosan, hogy segítségére siessen, száraz hangon közölte:

– Elköltözik tőlük.

– Igen . . . – mondta Tolik, mintha mindent értene.

– Szóval hazudtál Tyomkának?

Jaj, de kegyetlenül belefáradt már ebbe az egész ügybe!

Ha meggondoljuk, a papa hazudott, erről volt szó.

Olyan érzése támadt, mintha valami elviselhetetlenül nehéz súly dőlt volna rá. Egy csomó homokzsák. A zsákok agyon akarták nyomni, s ő tehetetlen volt, ez már meghaladta az erejét.

Nem, nem lehet megérteni a világot. Hogyan mondhatna az ember bármit is másokról, mikor önmagát sem képes megérteni? Hiszen most bizonyára örülnie kellene. Boldogan kellene nézni nevető szüleit, hiszen megvan rá az oka. Minden fordítva történt, nem úgy, ahogy tegnap mondta Tyomkának.

S megpróbált örülni, megpróbált mosolyogni. De

hiába erőlködött. Úgy igyekezett jó pofát vágni a dolgokhoz, hogy egy korty pezsgőt is ivott.

Mégis kiszaladt a száján:

– És most ezt ünneplitek?

– Tolik! – szólt rá az anyja. – Te még ... – Valószínűleg azt akarta mondani, hogy „te még nem értesz semmit”, vagy valami ilyesmit, ám a papa megszorította a kezét.

– Milyenek is vagytok! – nevetett Tolik keserűen.

– Milyenek is vagytok, igazságszerető felnőttek!

Felállt, az apjára nézett.

Nem, nem is rá, valahová mélyen a lelkébe, anynyira szeretne volna meglátni azt a bonyolult gépezetet, amelyből édesapja állt.

S a papa megremegett Tolik felnőtt pillantásának a súlya alatt, majd lesütötte a szemét.

6.

Tolik kavicsot dobott az ablakra, s Tyomka abban a pillanatban kijött.

Útnak eredtek. Tolik közben keservesen törte a fejét: hogyan is mondja meg neki. A szülei az üvegpa-vilonból egyenesen hazasiettek, ő pedig rohant Tyomkához.

Talán nem is kellett volna úgy sietnie. Jobb lett volna megvárni, amíg a papa szól. Ő csinálta, akkor mondja meg ő! „Várni! – korholta magát Tolik. – Hát lehet is az ilyesmivel várni? A barátja vagy Tyomkának, vagy csak pille a tej színén, elfújják, és kész, nincs többé?!” Nem, tőle kell megtudnia, pont tőle, és nagyon jó, hogy a papa még nem szólt neki.

Észre sem vették, és a Poloskafészekhez mentek. A hamuszínű ráncok szabdalta vízmosás eltorzultan terült el a lábuk alatt. A tűzvész után néhány félig leégett viskó maradt csak meg.

Tolik pillantása azt a helyet kutatta, ahol egykor a házuk állott. Megtalálta a hajdani topolyafa elüszkösödött rönkjét, olyan volt, mint a múltnak állított emlékmű. Kettőjük boldog napjait idéző, szomorú emlékmű.

- Figyelj ide - fordult Tolik a barátjához -, valamit mondani akarok neked.

- Én is ... - válaszolt Tyomka komolyan. - Beszéltem a papával ... - Pjotr Ivanoviccsal - javította ki magát vérvörösen -, és ő ... azt mondta nekem, egyszerűen ... - Nagyon gyötrődött, de a végén kinyögte: - Egyszerűen nem megy vissza hozzátok.

Tolik nézte a barátját, jól látta, mennyire kínlódik. Szégyellt beszélni erről, szégyellte bevallani, hogy a papa úgy megtörte a makacsságát, mint egy gyöngye kis gallyat. De nem ez volt a legfőbb. Tyomka azért szégyellt erről beszélni, mert elismerte és helyeselte a papa győzelmét.

A széles vállú fiú, aki rövidesen nyolcadikos lesz, szégyenpírban égve állt az ötödikes gyerek előtt, de nem tudott semmit se tenni ellene.

Tolik hallgatott.

Tyomka ekkor már meglepetten bámult az arcába. Miért olyan szótlan, miért kesereg. Végére is ez nagyon-nagyon komoly dolog, s ő sorsdöntő beszélgetésre készült. Elszánta rá magát, hogy talán a legfontosabbat is megmondja, azt, hogy többé nem tudja gyűlölni a papát.

– Tudod, Tyomka – nézett Tolik a szemébe –, tudod, én is erről akartam veled beszélni.

Félrefordult. Ott állt a meredély szélén, alatta a tűzvész gyötörte vízmosás, ahová, úgy érezte, mindjárt le kell ugrania. Rá a feketére égett deszkákra, az elszenesedett téglarakásokra... De már az is jobb lenne. Felnézett.

– Tudod, ez nem igaz – mondta szomorúan, és hozzátette: – A papa hazudott. Már vissza is jött hozzánk. Elutaznak...

Tyomka szeme kikerekedett. Tolikra nézett ugyan, de nem látta, elszürkült szája szánalmas mosolyra görbült.

Mozdulatlanul, arcára fagyott mosollyal állt eiőtte, s a hallgatása mint áttetsző fal emelkedett közöttük.

Mind magasabb, mind szélesebb lett, s Tolik rémülten érezte, hogy tehetetlen a fallal szemben. Tőlük, az akaratuktól függetlenül emelkedett. Mintha láthatatlanná tevő csodasapkában a papa építené közéjük ezt a falat. Ő hozta össze őket, ő mutatta be egymásnak Tolikot és Artyomot, hiszen addig azt sem tudták, hogy a másik a világon van, és soha nem ismerkedtek volna meg, csakis neki köszönhetik, hogy találkoztak. Most pedig, mikor a papának már fölösleges az ismeretségük, sietve falat húzott közéjük, s ő maga láthatatlan maradt.

Tyomka tágra nyílt, üres tekintettel nézte a vízmosást.

– Gondoltam, hogy így lesz – tört ki belőle.

„Vége – gondolta Tolik szomorúan. – Mindjárt megfordul és elmegy.” És többé talán nem is találkoznak. Soha az életben. Tolik elutazik a szüleivel, Tyomka itt marad, s csak fájdalommal fognak egy-

másra emlékezni. Igyekeznek majd mielőbb elfelejteni egymást.

Megint a felnőttek! Megint ők döntenek el mindent, habár nincsenek is jelen. Az már biztos, hogy a nagyoknak valamilyen mágikus erejük van. Olyanok, mint a mágnes, amelyik elrendezi a vasforgácsokat, ahogy neki tetszik, a viláért sem másképp. Tolikot és Tyomkát is úgy tette-rakta a papa, ahogy jónak látta.

„Ó, ezek a felnőttek! – gondolta Tolik kétségbeesetten. – Bárcsak meglehetnénk nélkölük!”

Micsoda számárság. Ennek így kell lennie; olyanok ők együtt, felnőttek és gyerekek, mint a kerékpár alkatrészei. A gyerek a váz, a felnőtt a pedál és a lánc. Ők hozzák mozgásba a gépet, s ez jól is van így, hiszen az a fontos, hogy jó irányba haladjanak. Igen! De ki tudja, merre kell jó irányba menni? A gyerekek nem, a felnőttek pedig oda mennek ahová jónak látják...

Tyomka elrévedezve nézte a vízmosást. Tolik meglökte a vállát.

– Természetesen – hadarta Tyomka, s Tolik nem értette, mit akar ezzel mondani. Majd fölényesen elmosolyodott. – Egyébként így képzeltük mi is...

Tolik dühösen gondolt az apjára. Mi a csudának törte úgy magát, hogy Tyomka megbarátkozzon vele? Hiszen tudta, hogy ez bekövetkezik, tudnia kellett! S emlékei mélyéből egyszerre előkerült egy részlet. A mama mindennap megkérdezi Toliktól: „Hogy van Tyomka?” Majd utána: „Hát a papa?” Aztán ahogyan ott állnak kettesben a kórház előtt. Nyugodtan beszélgetnek, mintha semmi sem történt volna, egymásra mosolyognak, nem úgy, mint akik elváltak. És amikor azt mondta a mama: „Te vagy a mi istenünk!”

„Kié?” – csodálkozott, mert hogy nem a nagymamáé, abban biztos volt. A mama pedig miért beszélne magáról többes számban? Már tudta, ki volt az a „mi”.

Tehát már akkor kezdődött. Rég kibékültek, de tovább alakoskodtak. A papa Tyomka barátságát akarta. El is érte.

– Ne szívd mellre! – mondta Tyomka oktató hangon. – Ne keseregj, hanem örülj neki.

Nézte Tyomkát, és látta, hogy a tekintete egészen olyan, mint a felnőtteké. Nem volt sértődött, sem keserű, csak megértő... Megértő!

– Hiszen a te apád – töprengett Tyomka. – Hála isten, hogy minden rendbe jött. – Elhallgatott, valamin törte a fejét, majd határozottan folytatta: – Tudod, kimondottan jó, hogy így ért véget. Bár őszintén szólva, én... én közben megszoktam a papádat... De ha nálunk marad, abból semmi jó sem sült volna ki... Űgysem tudtam volna elfelejteni a saját papámat.

Tolik lehajtotta a fejét.

– Ne lógasd az orrod! – mosolygott Tyomka. – Emlékszel, mindig azt szoktad mondani: Ne lógasd az orrod! – Elhallgatott, a szavakat kereste. – Ej, Tolik, ismerlek én téged. Most haragszol Pjotr Ivanovicsra. Azt hiszed, becsapott engem meg a mamámat... De nem. Tévedett. Csupán nagyot tévedett, és ne ítéld el érte. Neki is nehéz.

Tolik nagyot sóhajtva nézett Tyomkára.

– Furcsa vagy te, öregem – tört ki keserűen. – Űtnek, te pedig mosolyogsz.

– Azért vagyok bokszoló – nevetett fel kisvártatva Tyomka. – Így van jól, különben megette a fene az egészet.

S bár ez egyáltalán nem tartozott ide, nem is volt időszerű, Toliknak mégis az a bálna jutott az eszébe, amelyikről Tyomka mesélt neki. Az a halálosan megsebzett bálna, amelyik hirtelen megfordult, s egyenesen rárontott a hajóra.

Tyomka mosolyogva mesélte akkor ezt a történetet, s azt mondta, hogy az embereknek is olyanoknak kell lenniük, amilyen az a bátor bálna.

Végtére is azért emberek!

7.

Mintha ünnep lett volna otthon.

Ropogós abrosz fehérlett az asztalon, a tányérokon csupa finom falat, a talpas pohárcák színültig vodkával töltve. Szülei ünneplőben ülnek az asztalnál, a papán új öltöny, a mama a legkedvesebb ruháját vette fel. Egyedül Sura nagymama nem öltözött át, most is a szürke kendő, szürke kötény volt rajta, hegyes orra előremered a kendő alól.

– Gyere már, igyekezz! Rád várunk – sürgette a mama, ahogy belépett, mintha valahonnan elkésnének.

Tolik figyelmesen megnézte az apját. Az új öltöny jól állt neki, szépen rásimult széles vállára, drága, új inget is vett magának, a nyakkendője is szép. Mint valami vőlegény! Csak az arca, az arca, bizony, nem volt vőlegényes, hanem szürke és megfáradt. Mintha százkilométeres gyaloglás után – alighogy átöltözött – asztalhoz ültették volna.

Az imént még haragudott rá, azt gondolta, becsapta Tyomkát – ami igaz is volt –, de most hirtelen eltűnt

a haragja. Talán igaza van Tyomkának, s a papa valóban tévedett. Ez keserves és fájdalmas mindenkinek, de tévedett, s meg kell érteni őt, nem elítélni.

– No, akkor igyunk! – emelte fel töprengve a papa a színültig töltött poharat. – Arra igyunk, hogy minden rendbe jöjjön.

A mama megértően bólogatott, és koccintottak. Koccintott a nagymama is, de ő nem ivott, csak a szájához érintette a poharat, s kutató szemmel fürkészte a papát, aki lehajtott fejjel, oda sem nézve, szurkálta a villát az előételbe.

Nagyon nem sikerült ez az ünnep! Tolik mindig azt hitte, hogy ha egyszer eljön, az csodálatos, gyönyörű nap lesz, olyan, amikor megpendülnek a benne szunnyadó, sejtelmes húrok, s dalolni támad kedve, akkor úgy érzi, semmi sem lehetetlen. Igen, mert megint négyen lesznek, együtt a család. De másképpen van. A nagymama is azért néz olyan kutató szemmel, mert minden másképpen van. Legyőzetett. A papa meg a mama végre megértik egymást.

Tolik a tányérjában turkált: mennyi finomság, mégsem volt kedve az evéshez, bosszantó, hogy nincs étvágya, csak töprengett, elmélkedett, akár egy mogorva, vén bölcs.

A szülei megértették egymást, de látnivalóan nem lehetne velük madarat fogatni. Ha meggondoljuk, nem is olyan nagy boldogság, hogy annyi keserűség árán jöttek rá mindenre, ha ilyen sokára, ilyen kanyargós úton jutottak el a megértésig.

Idegenként nézte az asztalt, ahogy így körülülték. Nem volt közöttük egyetlen ártatlan ember sem. Mindannyian okai voltak a történeteknek. Régebben egyedül a Sura nagymamát hibáztatta mindenért, de

most már pontosan tudta: a mama, a papa, és igen, ő is hibás. Mindnyájan, egytől egyig. S mindannyian szenvedő alanyai is a vétküknek. A nagymama a hatalmát veszítette el, Toliknak egy rakás kellemetlensége volt, a papáról és a mamáról nem is szólva. Joggal szomorúak, akármilyen szép, ünnepi ruhát vettek fel.

A papa kényszeredetten mosolyogva állt fel.

– Nos, rendben van, borítsunk rá fátylat! – nézett a nagymamára, és felemelte a poharat. – Jöjjön, Alekszandra Vasziljevna, igyunk arra, hogy jó rokonok maradjunk.

A nagymama újra ráemelte éles tekintetét, de nem válaszolt, csak nagyot sóhajtott, és egy hajtásra kiitta az italát, hallani lehetett, amint leszaladt a torkán. Ez igen!

– Még két nap, Petya? – kérdezte halkán a mama, mintha még mindig nem akarná elhinni.

– Kettő! Holnap összepakolunk, és megvesszük a jegyeket. Holnapután pedig – sóhajtott fel – isten veled, múlt!

Isten veled, múlt? Ég veled, Tyomka, ház és nagymama, iskola és hokipálya a havas udvaron, isten veled, tankista sapka? És isten hozzádot mondunk az elmúlt esztendőnek is?

– Búcsút veszünk mindentől, ami volt! – ismételte meg a papa Tolikra nézve, majd hozzátette: – Így van, Tyomka?

Abban a pillanatban elnémult, kifutott az arcából a vér, s Tolik megérezte, milyen rettenetesen bántja a papát a tévedése.

Keserű, súlyos pillantással végigmérte az apját.

– Én Tolik vagyok . . . Nem Tyomka!

- Bocsáss meg - nyögött fel. - Megbotlott a nyelvem, ne haragudj . . .

Tolik felkelt az asztaltól, és odalépett az ablak elé. Az augusztusi szürkület már ráborult az utcára, bús árnyék ragadta el a fákat, a kerítéseket, a házakat . . .

Tolik hallotta az apja lépteit, érezte vállán a kezét.

- Bocsáss meg - kérlete csöndesen, s Tolik úgy érezte, nem kell, hogy fölösleges kérnie, hiszen nem is haragszik már.

Éppen ezért bocsátott meg neki, mert ilyen szerencsétlenül megbotlott a nyelve. Tyomkának nevezte őt, tehát nem felejtette el. Koccintott a nagymamával, azt mondta a mamának, hogy két nap múlva utaznak, mert el akart felejtetni mindent, ami volt. De Tyomkára gondolt. Ő járt az eszében, mert úgy érezte, vétett ellene, igazságtalan volt hozzá.

Tyomka tehát nem tévedett, amikor védte a papát, kiderült, hogy ő jobban ismerte.

Odalépett a háta mögé a mama is. Mintha ő is kérlélné, hogy ne haragudjon a papára, értse meg, lássa be, nem akarta megbántani.

- Holnap elmegyünk az iskolába, Tolik . . . Elkérjük az irataidat - mondta gyöngéden.

„Mindennek vége” - gondolta Tolik lesújtva. Vége az iskolának, és nincs többé Izolda Pavlovna, aki egyszer azt mondta, hogy ő nem tanárnő, és nincs Zsenyika, és Cipa sincs. Furcsa, de Toliknak a kellemetlen élmények jutottak az eszébe, mintha azzal vigasztalná magát, hogy most minden rossznak vége szakad. De a szíve nem lett könnyebb. Ellenkezőleg. Mintha csomó lett volna a torkában. Hát Kolja Szuworov? Meg Maska Ivanova? És Mahal Mahalics, a Dupla

Tányértalpú? És mindenekelőtt Tyomka! Egyszerre vége mindennek! El kell felejtetni őket? Mindent?

– Tudod, mit, mama? – fordult meg hevesen. – Utazzatok csak ketten!

Valami megzörrent és leesett az asztalról. Tolik odakapta a fejét. A nagymama eltört egy csészét, s a fehér porcelán darabokban hevert a padlón. Kezdte ugyan felszededegetni, próbálta összeilleszteni őket, de sehogy sem sikerült.

– Először utazzatok ketten! – mondta, s közben arra gondolt, hogy a szüleinek is darabonként kell összerakniuk az eltört csészét. Azt a másikat.

A papa és a mama úgy nézett rá, mintha először látná.

– Én is megyek majd – magyarázta. – Később, nem most. Majd. – S hirtelen felnőttesen hozzátette: – Előbb vergődjeteek zöld ágra.

Mintha a lakásról beszélt volna, amelyet majd a szülei kapnak, meg a munkáról. De Tolik másra gondolt. Arra, hogy hozzák rendbe a saját életüket. S ők megértették, mit akart mondani.

Édesanyja zavartan nézett rá. Karja megint tehetetlenül csüngött alá. Most mindjárt leül a szék sarkára, lehorgasztja a fejét, és azt mondja: „Nem utazunk sehová.” Megint csak a nagymamára hallgat. Folytatódik minden...

De a mama kihúzta magát. Remegő kezét végigsimította az arcán, mintha le akarna róla valamit törölni.

– Rendben van, én nem bánom – mondta határozottan.

Tolik az asztalhoz ment, végignézett a tálakon, a finom ennivalókon, s farkasétvággal nekiesett az

ételeknek. Édesanyja nem győzött csodálkozni. A papa az ablaknál maradt, rágyújtott.

S ekkor hüppögni kezdett a nagymama. Száraz, csontos kezét Tolik felé nyújtogatva, s könnyeivel küszködve pityeregte:

– Aranyoskám, drága kis unokám! Egyedül te maradsz velem! Nem hagysz el...

Tolik a számát sem tudta, hányszor látta már a nagymama színjátékait. Micsoda előadás volt az is, amikor megjátszotta a haldoklót. Igazi színház!

De ma... most igazából sírt a nagymama.

Persze ha képes volt úgy sírni, mint más földi halandó.

8.

Reggel halkan kopogtattak az ajtón.

A papa a mamával együtt javában csomagolt már, ruhákat, különböző edényeket dobáltak szét, Tolik és Sura nagymama pedig szótlanul figyelte a felfordulást.

Tolik szerint a szülei túlságosan kapkodtak, fölöslegesen nyözsögtek annyit. Mintha nem két vékony kis bőröndöt pakolnának be, de legalábbis házat építenének, életükben először, s attól tartanának, hogy a végén megfeledkeznek valamiről, kihagynak valamit, esetleg hibát követnek el.

A nagymama nyitott ajtót, s betessékelt maga előtt egy kövér férfit.

Még a nagymamánál is alacsonyabb volt, csupa gömbből tevődött össze. Az egyik gömb, a legnagyobb, a hasa, a másik a feje. De még a karja is furcsán eltorzult gömbnek látszott. A gömb-ember az asztalhoz

gurult, s Tolik csak akkor vette észre az orra alatt a tusfekete kefebajuszt.

Megrezdült a bajusz, s meghökkentően éles hangja televisította a szobát.

– Melyikük Alekszandra Vasziljevna?

S fürkésző pillantással megnézte előbb a papát, utána Tolikot, mit lehet tudni, hátha kettőjük közül valamelyik Alekszandra Vasziljevna.

A nagymama keresztülcsoszogott a szobán, útközben kihalászta a zsebéből a kiskulcsot, egykettőre kinyitotta a komódfiókat, és előszedte a személyazonossági igazolványát.

– Én vagyok – mondta erélyesen, és átadta a férfinak az igazolványt.

Tolik legnagyobb meglepetésére a csupa-gömb-ember természetesnek tartotta, hogy a nagymama megmutatja az igazolványt. Alaposan meg is nézte.

– Ön hívatott közjegyzőt, igaz? – kérdezte utána.

Közjegyző! Tolik ismerősnek találta ezt a szót, habár nem volt pontos fogalma róla. Olyan bíró- vagy ügyvédfélének gondolta, fekete talárban és kekszesdoboz formájú fekete kalapban. És valamit, valami fontosat szokott csinálni, de nem bíraskodik, azt Tolik pontosan tudta. Azonkívül a közjegyző szemüveges, ez elengedhetetlen, és ismernie kell a törvényeket.

Csakhowy ez a kerek közjegyző közönséges orosz inget viselt és széles szárú, lenvászon nadrág lötyögött rajta. Szemüvegét pléhtokból szedte elő, amit befőttes gumi tartott össze, rettentő komolytalanul, s egyáltalán nem úgy festett, mint aki ismeri a törvényeket.

A gömb-ember kinyitotta a dossziéját, amit eddig a hóna alatt szorongatott, papirosokat szedett elő be-

lőle, elővette a töltőtollát, s odabólintott a papára, a mamára és Tolikra, mintha bútorok lennének.

– Nincsenek útban? – kérdezte.

Sura nagymama diadalmas pillantást vetett Tolik szüleiére, sokáig formálgatta a szót, majd jól érthetően és szigorúan kibökte:

– Nincsenek!

A közjegyző az asztal fölé hajtotta a kisebbik gömbjét, tolla végigszántott a papíron, majd hivatalos pillantással kijelentette:

– Elkészítjük a hagyatéki szerződést! Mit óhajt örökbe adni, ingó vagy ingatlan tárgyat? – nézett a nagymamára.

– Tessék? – Sura nagymama nem értette.

– Kérdem, milyen vagyon fölött kíván végrendelkezni? – sipította a közjegyző; nyilván azt hitte, hogy a nagymama nagyothall. – Ingó vagy ingatlan?

– Pénzt! – sápadt el a nagymama.

– Készpénzben vagy betétkönyvben? – nyugodott meg a közjegyző.

– Betétkönyvben!

– Aha, értem... – mondta a közjegyző, és felírt valamit. – Végrendeletileg örökbe hagy... menyit?

– Kilencezret!

– Új rubelben? – ámult el Tolik.

– Abban! – jelentette ki büszkén a nagymama.

A közjegyző letette a tollát, és gyanakodva a nagymamára nézett.

– Maguk kicsodák? – fordult hirtelen a papáékhoz.

Mióta a gömb-ember belépett, a szülei zavartan abbahagyták a pakolást, és a jelenetet figyelték, mintha moziban lennének.

– Én a lánya vagyok – mosolygott a mama. – A férjem és a fiam.

– Aha! – vidult fel a közjegyző, és megsimogatta pici tenyerével a felső kisebb gömböt. – Együtt laknak?

– Együtt laktunk – mondta a mama halkán. – Holnap elutazunk.

A közjegyző kiügyeskedte magát az asztaltól, és odagurult a mamához. Legfeljebb a válláig ért, s Tolik csak nehezen tudta visszafojtani nevetését.

– Új lakásba vagy szövetkezetibe költöznek?

– Nem – csodálkozott a mama. – Másik városba. Miért gondolta?

A közjegyző visszatotyogott az asztalhoz, s meglepetten a nagymamára nézett.

– A lányára hagyja a pénzét?

Sura nagymama szemöldöke felszaladt, s fenyegető pillantást vetett a mamára. Mintha ütött volna az óra. Mint egy bíró, aki most ítéletet hirdet.

– Nem! – közölte erélyesen. – Nem a lányomra. Órá hagyom! – És töpörödött ujjaival Tolik felé bökött.

Tolik felkacagott. Most már mindent megértett. Szóval megint egy cirkusz. Csak egy estére futotta a tisztességéből. Most megint a régi nóta.

– És nem nyúlhat hozzá a pénzemhez, csak ha nagykorú lesz! – tette hozzá.

A közjegyző a homlokát ráncolta, a papírok fölé hajolt, de rögtön le is tette a tollat.

– Nem! Nekem ez magas!

Újból feltápászkodott, megint végiggurult a szobán.

– Van pénzük, mégis így laknak? – kiáltott fel, és

körbemutatott. – Befizethetnének egy szép szövetkezeti lakásra, bútorra is futná.

Odament a szekrényhez, hirtelen nekidőlt, mire a szekrény recsegni-ropogni kezdett.

– Tessék! – mondta, mintha valamit be akarna bizonyítani. – Vicik-vacak. Maga meg a gyerekre hagyja a pénzt.

Visszagurult az asztalhoz, leült. Szigorúan a nagymamára nézett.

– Nézze, kérem, én most megszegem az utasítást, ha figyelmeztetem! De gondolja meg: a gyerek hat év múlva lesz nagykorú, igaz? Aztán meg minek neki az a pénz? Megnő, keresni fog, maga pedig, ne haragudjon, itt akar meghalni ebben a lyukban?

Levette a szemüvegét, megkocogtatta szárával az asztalt.

– Nézeteltéréseik vannak? – kérdezte. – Hirtelen haragjában hívatott? Jöjjenek vissza később?

Sorban egymás után rájuk nézett, megcsóválta a fejét, és kezdte összeszedni a papírjait.

– Várjon! Maga ne szegje meg az utasítást! Írja, amit mondanak – közölte a nagymama.

A közjegyző ránézett, és megengesztelődött.

– Rendben van! – mondta, s írni kezdett, fennhangon ismételve a szöveget. – Kilencezer rubel Anatolij Petrovics Bobrov javára . . . amikor eléri a nagykorúságot.

„Kilencezer – ámuldozott Tolik. – Régi pénzben kilencvenezer.” Homlokát ráncolva próbálta maga elé képzelni ezt a tömérdek pénzt. De nem sikerült. Sehoggy sem tudott elképzelni ilyen nagy halom rubelt.

Elképesztő! . . . Hát ennyire fösvény volt a nagymama! A papát meg a mamát is agyongyötörte a zsu-

goriságával, a kapzsiságával. Mennyi pénzt összekuporgatott, most meg nem tudja, mit kezdjen vele.

– Húha!... – ámuldozott Tolik. – Hát ilyen zsugori vagy, nagymama!

Először mondta ki ezt a szót hangosan a nagymama előtt, aki most szigorú arccal nézett rá: jártasd csak a szád, majd a tiéd sem lesz! Tolik abban a pillanatban tudta, merről fúj a szél, habár szavak nélkül beszélt a nagymama.

– Úgy kellene nekem a millióid, mint üvegesnek a hanyatt esés – kiáltott oda.

A szüleiből kitört a nevetés. Odafordult, csodálkozott rajta: mit találnak olyan nevetségesnek azon, de akkor rájött, hogy nem rajta nevetnek, hanem a nagymamán. Hiszen a nagymama arra számított, hogy zokogni fognak. Bocsánatért esedeznek, ha megtudják, micsoda örökségtől estek el. „Legyen meg az akaratod – mondják majd erre föl –, csak a pénzt add nekünk.” És tessék! Kinevetik!

– Hajajaj – nyögött fel a kerek közjegyző, s a szemüveg fölött a nagymamára nézett. – Mi mindent végig kell nekünk néznünk!...

S rózta a sorokat a töltőtollával. A mama és a papa elment vonatjegyet venni. Tolik világosan látta, hogy egyetlen pillanat alatt szinte elfogyott a nagymama, annyira megnyúlt az arca.

Lekókadtt a válla, az orra, bólogatott csak a közjegyzőre csöppet sem hasonlító gömb-ember minden szavára; s Tolik azon kapta magát, hogy sajnálja.

Nem volt már a ház ura, sem életük középpontja. Csak egy szürke kötényes, szürke papucsos, sovány kis szürke öregasszony, egy ájtatos manó ült a közjegyző előtt.

Az elutazás napján a mama eleinte nagyon bátran, mosolyogva sürgölődött, de egyszer csak történt vele valami. Mintha nem lett volna igazi, őszinte az erély és a mosoly, csupán mesterkéeltség, csupán kimerítő, súlyos maszk, amit képtelen volt tovább is az arcán hagyni. Letépte hát, s leroskadtt a lábára, tenyerét a térde közé szorítva hallgatott.

Később végighúzta kezét az arcán, kicsit felélénkült, még mosolygott is, erőtlen kis árnyamosollyal. Felugrott, a papa körül kezdett serénykedni, de perc múlva megint leült, és szenvedő arccal nézte a fiát. Mintha Tolik nagyon beteg lett volna.

Aztán elérkezett a perc, a papa megszólalt:

– Nos, indulnunk kell. Ülünk le az út előtt!

A mama tiszta szeme megint csillogni kezdett, erőtlenül rogyott le a bőrröndre, a fejét lehorgasztotta, s volt egy pillanat, amikor Tolik agyában megfordult: nem bírja ki, nem utazik el sehová.

Akarta, hogy így legyen? Vagy nem?

Igen is, meg nem is. De talán inkább nem. Azt ugyan el nem tudta képzelni, hogyan élnek majd kettesben Sura nagymamával, biztosan nem lesz fenékgig tejfel. De azért kár lett volna, ha a szülei megmásítják a döntésüket. Utazzanak csak! De még mennyire! Szükség van rá, hogy elmenjenek. Elsősorban önmaguk miatt.

– Nos, indulás! – állt fel a papa. Tolik figyelmét nem kerülte el, hogy szomorú, tétova tekintete végigsiklik a szobán, megpihen a medúzaként pöffeszkedő lámpaernyőn, az ócska szekrényen, amit úgy leszólt a

közjegyző, a díványon, a komódon, a nagymama öreg ládáján.

Aztán észbe kapott, vidáman felnevetett, biztosan már az új lakásra, az utazásra gondolt.

Kivonultak az udvarra: elől a papa a két kopott bőrönddel, az egyikre ráadásul odakötöztek egy bográcsot is, majd utána görnyedten Sura nagymama, s mögöttük a mama és Tolik lépkedett.

Polja néni a kapu előtt, a kispadon várta őket. Alighogy meglátta a menetet, felállt.

– Elutaztok? – kérdezte halkan.

– Igen – suttogta a mama, aztán előrelelendült, átölelte Polja nénit.

– Na, na – cirógatta a mama hátát. – Na, na... – majd eltolta, szigorúan rászólt: – Aztán vigyázzatok! ... Vigyázzatok! – S zokogásba fulladt a folytatás, soha nem derült ki, mire vigyázzanak.

Már indultak is tovább, de néhány lépés után Tolik visszaneézett, hátrafordult a mama is.

Polja néni mélyen meghajolva állt a kapuban, így búcsúztatta őket.

Gyalog eredtek útnak, pedig a bőrönd nem volt könnyű. És nem is a rendes úton mentek ki a pálya-udvarra, hanem nagyot kerültek. Tolik csak akkor találta ki, miről van szó, mikor megálltak Tyomkáék lakása előtt.

A papa zavartan a mamára nézett, s letette a bőröndöket. De a mama bólintott, mire a papa eltűnt a kapu mögött.

Sura nagymama a fejét csóválta. Ezt ő igazán nem értette meg. Ám Tolik örült, hogy a papa ilyen jól kigondolta ezt a mamával. Hogy nem féltek ettől a lépéstől, felnőtt módra viselkedtek.

Hamarosan feltűnt a papa, s mellette Tyomka is. A papa odament a bőröndökhöz, tanácstalanul toporgott egy darabig, majd megszólalt, mintha bocsánatot kérne valakitől.

– Artyom is ki akar kísérni.

Toliktól jó érzés fogta el. Akárki akármit mond is, nagyszerű fiú Tyomka! Elfelejtett minden rosszat. Szinte kidobta magából, csak a jót tartotta meg. S eljött. Ilyesmire még sok felnőtt sem lenne képes, de Tyomka meg tudta tenni.

Most már a nagymama ment elől, utána a papa a mamával, mögöttük a két fiú.

S egyszer csak ott voltak a pályaudvaron, a komor, szürke épületnél, amely leginkább egy kaszárnyához hasonlított. De Toliknak csak Tyomkán járt az esze. Hogy milyen igazságos. Meg arra gondolt, hogy valószínűleg az igazságérzet teszi erőssé az embert.

Egymásra néztek. Tolik csak akkor vette észre, hogy a barátja megnyúlt és lefogyott. Nem, nem mosolyogtak egymásra, nem kacstintottak össze jókedvűen, csupán figyelmesen fürkésztek egymás arcát, mintha jól az emlékezetükbe akarnák vésni.

– Hamarosan kezdődik az iskola – szólalt meg Tyomka, és Tolik gépiesen bólintott. Eszébe jutott Izolda Pavlovna, Zsenyika és Cipa, Maska meg Kolja Szuvorov. Majd csak lesz valahogy, sóhajtott fel, kár előre keseregni.

A szerelvény már a peronon állt. Csupa új, zöld kocsi. A papa átadta a jegyet a pizskafa-sovány kalauznak, aztán felrakta a bőröndöket. Az egyik oldalán a bogrács keservesen nyikorgott, valami fémtárgynak ütődhetett, mintha csengettek volna, s a mama hirtelen odarohant Tolikhoz.

Atölelte, teljes erejéből szorította, a keze remegett. Tolik egy pillanatra elhúzódott; nem, a mama nem sírt, száraz volt a szeme, végtelenül szomorú és lázasan csillogott. Lélegzete szinte égetett, és úgy ölelte Tolikot, mint egy kisgyereket.

- Bocsáss meg - suttogta -, bocsáss meg nekem.

- Miért? - lepődött meg Tolik, de mindjárt elszégyellte magát.

Hiszen most sírnia illene, de nem jött könny a szemébe, szinte egykedvűen nézte az eseményeket. Mintha nem őt ölelné a mama, mintha neki semmi köze nem volna a pályaudvarhoz, a vonathoz, amely elviszi őket, mintha kívülről, egykedvű idegenként figyelné az egészet.

- Tolik - suttogta a mama. - Bocsáss meg! - Bele-nézett a szemébe. Vajon mit gondolhatott? Minden megváltozik, ha Tolik most azt mondja: „Megbocsátok!”

Tyomkára pillantott. Igazságosnak kell lenni, gondolta, s bólintott, erőnek-erejével mosolygott, de a mama nem nyugodott meg, nem érte be ennyivel. Mintha valami elképesztően nagy tettet várna Toliktól, vagy hogy mondjon valamit, ami pontot tesz a kétségeire, amitől bizonyosan megtudja: Tolik nem sértődött meg, nem haragszik, mindennek így kell lennie.

A vagonból kiszállt a papa, s a mama vállán keresztül Tolik meglátta az arcát.

„Hm... - gondolta - mind a ketten letörtek, és zavarban vannak. Mire jó ez? Hát ilyen hangulatban kell elutazni? A jövőre kellene gondolniuk, jókedvűen nevetve, és nem sírva. Hiszen a jövő jobb lesz, jobbnak kell lennie!”

A papa a mamához lépett, aki még mindig magához ölelte Tolikot, megforgatta ujjai között a cigarettát, s benne pontosan rögződött ez a kép: a papa erős ujjai közt eltörik a vékony cigaretta, s a rozsdabarna dohány mint az eső szítál a pályaudvar kövére.

– Oda se neki! – mondta a papa erőltetett mosollyal. – Amint rendbe jövünk, utazunk vissza érted.

– Igen, úgy van – bólogatott a mama. – Rögtön, abban a pillanatban.

Tolik hirtelen szeretett volna valami felnőtteket mondani nekik, olyan igazi útravalót, hogy végre nyugodtan elutazzanak. Hiszen ő itt marad, de nekik el kell menniük. Hogy előlről kezdjék az életet, mint amikor új füzetet kezd az ember. Az új füzetnek pedig tisztának, rendesnek kell lennie, pacnik és hibák nélkül. Ők pedig csak reszketnek, izgulnak, mint dolgozatíráskor.

Tolik erőlködött, erőlködött, szeretett volna határozottan beszélni.

– Utazzatok el bátran, ne féljete. – Remegő hangja azonban mindent elárult. – Én majd várok – tette hozzá.

Megszólalt a hangszóró, be kellett szállniuk. A mama még egyszer megölelte, a papa erősen magához szorította, és dohányszagot lehelt az arcába.

10.

A vonat lassan, nagyon lassan gördült ki az állomásról. Lépést tudott tartani vele.

Nézte a papa kővé vált arcát, látta a mama reszkető száját a kocsikísérő válla mögött.

Felgyorsult a vonat, Tolik futni kezdett, nem akart lemaradni a vonatkísérőtől, aki előrenyújtott kezében tartotta a felcsavart kis sárga zászlót.

A vonat egyre sebesebben száguldott, s Toliknak alig volt ideje, hogy még egyszer megnézze a mama és a papa sápadt arcát.

Egy pillanat még, s elrobogott velük a zöld kígyóvá összeolvadt vonat.

– Szerencsés utat! – suttogta Tolik. És tudta, hogy már nem hallhatják meg.

De állt tovább a peronon, melynek hirtelen szakadt vége, már csak az összefonódó, hidegen villogó sínek szikráztak előtte.

Egybefolytak és szétváltak, majd újra egyesültek, ám az egyre kisebbedő vonat okosan, bátran talált rá a maga sínpárjára ebben a vas-összevisszaságban.

Visszafordult.

Tyomka mögötte állt, és nyugtalanul figyelte.

Távolabb, a lámpa alatt, görnyedten várakozott a nagymama.

Tolik nagyot sóhajtott, és Tyomkához lépett.

És nem is érezte, hogy Artyom keményen megszorítja a kezét.

TARTALOM

Első fejezet	
A SZÜRKEVARJÚ	7
Második fejezet	
LASSÚ VÍZ...	81
Harmadik fejezet	
AZ ÚJ FIÚ	167
Negyedik fejezet	
A TÚZVÉSZ	233
Ötödik fejezet	
EGY MILLIOMOSNŐ UNOKÁJA?	297

Megjelent a Móra Könyvkiadó (Budapest)
és a Kárpáti Kiadó (Uzsgorod, Ukrán SZSZK)
közös gondozásában

Tizenhárom éven felülieknek

A kiadásért felel a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó
igazgatója

Felelős szerkesztő: Gácsi Klára

A szöveghűséget ellenőrizte: Apostol András

Műszaki vezető: Gonda Pál

Képszerkesztő: Lengyel János

Műszaki szerkesztő: Huschit Katalin

11 800 példány, 19,8 (A/5) ív, MSZ 5601-59

IF 2201 - e - 7577

АЛЬБЕРТ АНАТОЛЬЕВИЧ ЛИХАНОВ
ЛАБИРИНТ

Роман

(на венгерском языке).

Для среднего школьного возраста

Перевод Пирошки Тэрэк

Художник Вера Жолдош

Ответственный редактор Клара Гачи

Совместное издание молодежного издательства им. Мора Ференца (Будапешт, ВНР) и издательства «Карпати» (Ужгород, Украинская ССР).

Зак. 815. Бумага № 1. Формат 84×108¹/₃₂. Печ. л. 11. Услови.-печ. л. 18,48

Изд. л. 15. Тираж 12 000. Цена 1 руб. 60 коп.

Отпечатано с матриц типографии им. Кошута (Будапешт, ВНР) Киевской книжной фабрикой «Жовтень» республиканского производственного объединения «Поліграфкнига» Госкомиздата УССР, г. Киев, ул. Артема, 23а. Супербложка изготовлена на Головном предприятии республиканского производственного объединения «Поліграфкнига», г. Киев, ул. Довженко, 3.

